

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«НАРОДНА УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ»

На правах рукопису

ПЕНЦОВА НАТАЛІЯ ВАДИМІВНА

УДК 37.014.54:374.71:330.113

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ
ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ**

Спеціальність 08.00.03 – Економіка та управління
національним господарством

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Науковий керівник:
кандидат економічних наук, доцент
Решетняк Олена Іванівна

Харків – 2016

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	3
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ	13
1.1. Теоретичні аспекти дослідження післядипломної педагогічної освіти в Україні	13
1.2. Державне регулювання розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні	28
1.3. Системний підхід до розвитку ринку послуг післядипломної педагогічної освіти в Україні	47
Висновки до розділу 1	66
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ	68
2.1. Стан і проблеми розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні	68
2.2. Оцінка ефективності використання ресурсного потенціалу післядипломної педагогічної освіти в Україні	88
2.3. Аналіз маркетингового регулювання розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні	110
Висновки до розділу 2	130
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ	133
3.1. Організаційно-економічні важелі регулювання розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні	133
3.2. Модель організаційно-економічного регулювання розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні	151
3.3. Перспективні напрями інноваційного розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні	177
Висновки до розділу 3	197
ВИСНОВКИ	199
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	203
ДОДАТКИ	237

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ППО – післядипломна педагогічна освіта

ЗППО – заклади післядипломної педагогічної освіти

ДРППО – державне регулювання післядипломної педагогічної освіти

ВНЗ – вищі навчальні заклади

КВНЗ – комунальний вищий навчальний заклад

КВНЗ ХАНО – комунальний вищий навчальний заклад «Харківська академія неперервної освіти»

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах інформаційного суспільства й економіки знань освітні системи країн світу зазнали радикальних змін, що істотно збагатили освіту новими технологіями та формами навчання. За роки незалежності в Україні відбулися політичні, економічні та соціальні перетворення, пов'язані із становленням ринкових відносин. Суттєві зміни також відбуваються й в освітньому просторі країни, що пов'язано, як з нормативно-правовим, так і змістовним реформуванням галузі. У Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті зазначено, що розбудова національної системи освіти в Україні зорієнтована на європейські стандарти, що репрезентують такі риси європейської освіти, як багаторівневність, безперервність, доступність, ефективність й якість.

Суттєві зміни в освітньому просторі країни також торкнулися й системи післядипломної педагогічної освіти, що останнім часом розвивається як неперервна. З метою розв'язання завдань, що постають сьогодні перед післядипломною педагогічною освітою, необхідно здійснити переоцінку змісту й ролі освіти в системі професійних і економічних чинників цивілізаційного розвитку країни, спрямувати вектор інновацій до підвищення економічної ефективності та якості освітніх послуг післядипломної педагогічної освіти. Очевидною є необхідність наукового дослідження економічної сутності освітніх послуг у системі післядипломної педагогічної освіти в усій багатозначності цього поняття з метою економічного розвитку та покращення господарювання в цій сфері.

Саме такі нові дослідницькі завдання висуває динамічний розвиток змістовно пов'язаних між собою сучасних освітніх феноменів – таких як освіта протягом життя, безперервна освіта, освіта дорослих, післядипломна освіта. Поєднуючи різні форми й методи реалізації освітніх комунікацій, вони, по суті, інтегрують у собі всі три основні організаційні форми освіти (формальну – інституціоналізовану, визнану національними системами

освіти; неформальну – за структурованими програмами, які формально не визнаються національними системами освіти; інформальну – довільну) і в різних країнах характеризуються такою різноманітністю, що в системі Міжнародної стандартної класифікації освіти припускають свободу вибору для тієї чи іншої країни її специфічної національної моделі освіти протягом життя.

Новизна, складність і актуальність дослідницьких завдань у галузі вивчення економічного змісту безперервної освіти та визначення ефективних форм і методів організаційно-економічного регулювання її розвитком повною мірою відносяться до такої її складової, як підвищення кваліфікації педагогічних кадрів країни. А до того ж невідкладність вирішення цих завдань підсилюється в умовах України значущістю такої проблеми, як гармонізація інтересів держави та вишів у визначенні таких напрямів, форм і програм післядипломної педагогічної освіти, які б не тільки дозволяли вишам задовольняти попит на їхні освітні продукти, а, перш за все, відповідали б перспективним стратегічним завданням розвитку суспільства в цілому.

Слід зазначити той вагомий внесок, який зробили вітчизняні вчені в дослідження широкого кола теоретичних і прикладних проблем розвитку сучасної освіти. На особливу увагу заслуговують наукові праці таких науковців, як О. І. Амоша, В. П. Андрущенко, В. П. Антонюк, В. І. Астахова, К. В. Астахова, Д. П. Богиня, К. Ю. Вергал, О. А. Грішнова, Л. М. Гриневич, І. С. Каленюк, А. М. Колот, І. С. Кочарян, В. Г. Кремень, Е. М. Лібанова, О. О. Нестуля, Т. Є. Оболенська, Л. Д. Покроєва, І. Ф. Прокопенко, О. І. Решетняк, М. Є. Рогоза, І. В. Тимошенко, А. А. Чухно.

Проте, незважаючи на суттєві наукові результати в дослідженні вітчизняної освіти, питання організаційно-економічного регулювання розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні та проблеми державного регулювання діяльності вишів, що працюють у цій галузі, ще не

отримали належного вивчення у вітчизняній науці, а багато проблем, пов'язаних із організацією та управлінням закладами післядипломної педагогічної освіти, залишаються дискусійними та потребують подальшого вивчення.

Усе вищезазначене зумовило вибір теми, об'єкта й предмета дисертаційної роботи, визначило мету, основні завдання, логіку та структуру дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційної роботи є складовою частиною тематики науково-дослідних робіт, що виконуються в Харківському гуманітарному університеті «Народна українська академія»: «Інституційні основи відтворення людського капіталу в системі освіти» (номер державної реєстрації 0111U000013), у межах якої автором досліджено процеси підвищення ефективності формування людського капіталу в процесі здійснення регулярного післядипломного навчання педагогічних працівників; «Інституційні аспекти розвитку культурного капіталу суспільства» (номер державної реєстрації 0115U006729), де автором обґрунтовано напрями поліпшення якості післядипломного навчання, підвищення якісного кадрового складу, диверсифікації освітніх послуг і форм неперервної освіти, комп'ютеризації та технологізації навчання дорослих, перехід до активних методів і форм навчання; «Економічні важелі регулювання сфери освіти в Україні та забезпечення зростання її ефективності за рахунок формування і розвитку освітніх кластерів» (номер державної реєстрації 0115U006731), де автором запропоновано організаційно-економічні заходи оптимізації витрат і розроблено модель економічного розвитку післядипломної педагогічної освіти.

Мета і задачі дослідження. Метою дослідження є обґрунтування теоретико-методичних засад і розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення організаційно-економічного регулювання розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні.

Досягнення поставленої мети зумовило вирішення таких завдань:

- проаналізувати теоретичні аспекти дослідження післядипломної педагогічної освіти в Україні;
- здійснити аналіз державного регулювання розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні;
- визначити підходи до розвитку ринку послуг післядипломної педагогічної освіти в Україні;
- визначити стан і проблеми розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні на сучасному етапі;
- здійснити оцінку ефективності використання ресурсного потенціалу післядипломної педагогічної освіти в Україні;
- здійснити аналіз маркетингового регулювання розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні;
- визначити організаційно-економічні важелі державного регулювання розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні;
- розробити модель організаційно-економічного регулювання розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні;
- визначити перспективні напрями інноваційного розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні.

Об'єктом дослідження є процеси організаційно-економічного регулювання розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні.

Предметом дослідження є теоретичні та методичні засади і практичні аспекти вдосконалення організаційно-економічного регулювання розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною основою дослідження є фундаментальні положення економічної теорії, результати монографічних досліджень, вітчизняні та зарубіжні публікації щодо розвитку післядипломної педагогічної освіти.

Дослідження виконано з використанням широкого спектра загальних і спеціальних методів, таких як: монографічний – при поглибленому

дослідженні поставлених проблем і окремих закладів післядипломної педагогічної освіти; абстрактно-логічний – при теоретичному узагальненні й формулюванні висновків; історико-ретроспективний – при дослідженні сутності поняття «освітні послуги»; аналізу й синтезу – при характеристиці напрямів удосконалення й розвитку економічної складової післядипломної педагогічної освіти та визначенні її значення в загальній системі соціально-економічного розвитку; розрахунково-конструктивний – при обробці й аналізі даних, їх узагальненні та порівнянні; статистичний – для систематизації економіко-статистичної інформації щодо розвитку післядипломної педагогічної освіти; експертних оцінок – при аналізі значення неперервної освіти для педагогічних працівників і графічний – для наочного відображення результатів дослідження.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативно-правові документи, що регулюють розвиток післядипломної педагогічної освіти в Україні, офіційні матеріали Міністерства освіти і науки України, монографічні дослідження та статті вітчизняних і зарубіжних авторів, власні аналітичні розрахунки й напрацювання автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в поглибленні теоретико-методичних засад щодо вдосконалення організаційно-економічного регулювання розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні. Основні положення дисертації, що визначають її наукову новизну й виносяться на захист, полягають у такому:

уперше:

– розроблено багатофакторну модель оцінки конкурентоспроможності закладів післядипломної педагогічної освіти в умовах неповної інформації про ринок освітніх послуг України, яка базується на систематизації факторів конкурентоспроможності та оцінці ефективності використання їхнього ресурсного потенціалу, що дозволило визначити рейтинг конкурентоспроможності закладів післядипломної педагогічної освіти й надало можливість обґрунтувати рекомендації з удосконалення чинних

механізмів нормативно-правового регулювання післядипломної педагогічної освіти в Україні;

удосконалено:

– теоретичний підхід до регулювання організаційно-економічного розвитку післядипломної педагогічної освіти, який, на відміну від існуючих, урахує економічний зміст системи підвищення кваліфікації педагогічних кадрів і ґрунтується на послідовності організаційно-економічних заходів (аналіз динаміки основних фінансово-економічних процесів, розробка програми розвитку та її реалізація), що дозволило обґрунтувати стратегічні напрями розвитку післядипломної педагогічної освіти та підвищити ефективність управління організацією післядипломної педагогічної освіти з урахуванням економічних можливостей і потреб держави в сучасних умовах;

– методичний підхід до організаційно-економічного регулювання післядипломної педагогічної освіти в ринкових умовах, особливістю якого є використання векторної моделі організаційно-економічного регулювання освітньої галузі через державне регулювання нормативно-правового та організаційного забезпечення, якості освітніх послуг, людський потенціал, ефективний механізм фінансування (суспільний паритетний договір), що сприяє підвищенню конкурентоспроможності закладів післядипломної педагогічної освіти;

– категоріально-термінологічний апарат за рахунок авторського трактування понять «освітні послуги в післядипломній педагогічній освіті» та «ефективність післядипломної педагогічної освіти», які, на відміну від існуючих, розглядають освітні послуги як економічне благо та об'єкт економічної діяльності, що сприяло уніфікації понятійного апарату та обґрунтуванню змісту організаційно-економічного регулювання системи післядипломної педагогічної освіти;

дістали подальшого розвитку:

– методичний підхід до маркетингового регулювання розвитку

післядипломної педагогічної освіти, який, на відміну від інших, ґрунтується на механізмі маркетингового регулювання попиту на платні освітні послуги, що дозволяє виявити відповідність між обсягами реалізації платних послуг і попитом на освітні послуги щодо підвищення кваліфікації педагогічних працівників і сприяє підвищенню стійкої мотивації освітян до неперервної освіти;

– концептуальний підхід до регулювання розвитку післядипломної педагогічної освіти, особливістю якого є визначення п'яти суб'єктів післядипломної педагогічної освіти (держава, органи місцевого самоврядування, заклад післядипломної педагогічної освіти, навчальний заклад, педагогічний працівник) та їх функцій, що дозволило обґрунтувати організаційно-економічні важелі регулювання розвитку післядипломної педагогічної освіти.

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення і висновки дисертації мають теоретичну та практичну цінність, яка полягає в обґрунтуванні напрямів реформування й удосконалення організаційно-економічного регулювання розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні.

Пропозиції щодо визначення економічних чинників розвитку післядипломної педагогічної освіти прийнято до використання в роботі Департаменту науки і освіти Харківської обласної державної адміністрації (довідка № 01-40/1211 від 21.03.2016 р.). Практичні рекомендації щодо застосування категоріального апарату й упровадження платних освітніх послуг на основі маркетингового механізму регулювання попиту та пропозицій прийняті до впровадження Полтавським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти ім. М.В. Остроградського (довідка № 85/1 від 03.03.2016 р.). Запропонований методичний підхід до оцінки економічних чинників розвитку післядипломної педагогічної освіти, конкурентоспроможності та якості діяльності цих закладів прийнято до впровадження Сумським обласним інститутом післядипломної педагогічної

освіти (довідка № 225 від 15.03.2016 р.). Рекомендації щодо застосування організаційної моделі економічного розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні схвалені та прийняті до використання Житомирським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти (довідка № 01-129 від 26.02.2016 р.) та Комунальним вищим навчальним закладом «Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» (довідка № 224 від 15.03.2016 р.).

Основні теоретичні положення й результати дослідження використовуються в навчальному процесі комунального вищого навчального закладу «Харківська академія неперервної освіти» при формуванні навчально-методичних комплексів тематичних і фахових курсів із підвищення кваліфікації педагогічних працівників, а саме: «Соціально-економічний розвиток України на сучасному етапі», «Стратегія сталого розвитку країни», «Формування основ економічної компетентності учасників освітнього процесу» (довідка № 27 від 14.01.2016 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаним завершеним науковим дослідженням здобувача, присвяченим вирішенню завдань удосконалення організаційно-економічного регулювання розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні. З опублікованих у співавторстві наукових праць у дисертаційній роботі використані лише ті положення, які є результатом власних досліджень. Внесок автора в спільних публікаціях зазначено в загальному списку публікацій у авторефераті.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні та методичні результати дослідження доповідалися й обговорювалися на 10 науково-практичних конференціях, зокрема: Міжнародній науково-практичній конференції «Соціально-економічний розвиток України та її регіонів: проблеми науки та практики» (м. Харків, 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Приоритеты развития современного образования: теория, методология, практика» (м. Харків, 2014 р.); Науково-теоретичній

конференції молодих учених «Инновационный подход к исследованию института образования» (м. Харків, 2014 р.); XXIII Міжнародній науково-практичній конференції «Экономические перспективы развития страны: примеры, возможности» (м. Санкт-Петербург, Росія, 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Новый взгляд на экономику – тренд инновационного развития» (м. Будапешт, Угорщина, 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Трансформация социальных функций образования в современном мире» (м. Харків, 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Ресурсний потенціал регіонів України: стан та напрями розвитку» (м. Львів, 2016 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю для студентів, аспірантів та молодих учених «Пріоритетні напрями формування інноваційної моделі розвитку економіки постсоціалістичних країн» (м. Черкаси, 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання і перспективи економічного розвитку держави» (м. Дніпропетровськ, 2016 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Экономика, управление, право: социально-экономические аспекты развития» (м. Рим. Італія, 2016 р.).

Публікації. Основні результати досліджень опубліковано в 16 працях загальним обсягом 4,56 др. арк., з них: у 5 наукових фахових виданнях України (з них 1 стаття у виданні України, що включене до міжнародних науко- метричних баз); 1 стаття в періодичному іноземному виданні; а також 10 праць – у матеріалах наукових конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, що налічує 315 найменувань, і 14 додатків на 44 сторінках. Загальний обсяг роботи становить 280 сторінок, із яких основного тексту – 190 сторінок. Робота містить 23 таблиці, 28 рисунків, з яких 12 таблиць та ілюстрацій повністю займають площу сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

1.1. Теоретичні аспекти дослідження післядипломної педагогічної освіти в Україні

Освіта дорослих є важливою складовою неперервної освіти й покликана сприяти економічному, соціальному й науковому розвитку країни. Освіта дорослих передбачає процес всебічного розвитку особистості у період її життя шляхом поступового збагачення раніше набутих знань і вмінь. На сучасному етапі розвитку України актуалізувалася нагальність розширення сфери освітніх послуг для дорослих, здійснення андрагогічно орієнтованих спеціальних досліджень. Нагальність розвитку освіти дорослих детермінується необхідністю розв'язання таких суперечностей: між об'єктивною потребою розвитку навчання дорослих у системі формальної, неформальної й інформальної освіти і відсутністю належного науково-методичного, нормативно-правового, організаційного забезпечення; між необхідністю врахування потреб ринку праці, вимог роботодавців, а також освітньо-культурних потреб дорослих, мотиваційних, ціннісних орієнтацій дорослих громадян щодо професійної й особистісної самореалізації та відсутністю сучасних технологій їхньої професійної підготовки і перепідготовки; між зрослими вимогами роботодавців до рівня професійної компетентності дорослих працівників і відсутністю комплексної науково обґрунтованої системи організації їхньої професійної перепідготовки [180].

Неперервна освіта – це принцип організації освіти, що поєднує усі її щаблі й види у цілісну систему та забезпечує можливість відновлення та

поповнення знань і навичок протягом усього життя людини – від раннього дитинства до старості [262, с. 166–167].

До ідеологічних і методичних передумов концепції неперервної освіти в науковій літературі, як правило, відносять дослідження Ф. Кумбса про світову кризу формальної освіти [136]. Головне, що зумовило кризовий стан освіти, на думку Ф. Кумбса, – це принципове відставання освіти від тих потреб, які висуває суспільство. У своїй етапній роботі 1968 р. «Криза освіти в сучасному світі. Системний аналіз» дослідник підкреслював: «...суть кризи освіти полягає... в розриві між чинною системою освіти й реальними умовами життя суспільства... не в обмеженості грошових коштів. Головна причина – це консерватизм традиційних систем освіти, підсилюваний певною частиною суспільства, консерватизм, що перешкоджає пристосуванню їх до умов сучасного життя та призводить до їх швидкого застаріння [136, с. 67–68].

У даний час усі розвинуті держави світу реалізують програми формування систем неперервної освіти (навчання протягом усього життя – *lifelong learning*). Країни Євросоюзу змогли забезпечити масову участь дорослого населення в програмах навчання та тренінгах або досягти сталої позитивної динаміки в цій сфері. Частка економічно активного населення, яка бере участь у неперервній освіті, така: у Австрії – 89,2%, у Данії – 79,9%, Фінляндії – 77,3%, Швеції – 71%, Швейцарії – 68%, Франції – 51%, Німеччині – 41,9%, Великобританії – 37,6% [270].

Освіта дорослих, за визначенням ЮНЕСКО, поєднує характеристики формальної, неформальної, інформальної освіти дорослих. У зв'язку з тим, що національні системи освіти різноманітні за своєю структурою та за змістом освітніх програм, для порівняння досягнення різних країн і їх просування до цілей на національному та міжнародному рівнях важливо забезпечити зіставляваність даних. Вона може бути досягнута через застосування Міжнародної стандартної класифікації освіти (МСКО) – концептуального документа, призначеного для класифікації та

представлення зіставляюваних на міжнародному рівні статистичних даних для впорядкування освітніх програм і відповідних кваліфікацій за рівнями та галузями освіти [164].

Формальна освіта за класифікацією МСКО 2011 – це інституціоналізована, цілеспрямована, спланована за участю державних організацій і визначених державою приватних організацій освіта, що в цілому складає систему формальної освіти країни. Таким чином, програми формальної освіти визнаються відповідними національними владами чи рівнозначними їм організаціями, наприклад, будь-яким навчальним закладом у співпраці з національними чи субнаціональними органами освіти. Подібно до формальної освіти, але на відміну від інформального, випадкового навчання чи несистемного навчання, за класифікацією МСКО 2011, неформальна освіта – це освіта, яку інституціоналізовано, цілеспрямовано та сплановано особою чи організацією, що забезпечує надання освітніх послуг. Визначальна характеристика неформальної освіти – те, що вона є додатком і/або альтернативою формальній освіті в навчанні протягом усього життя індивідуума. Навчання в межах таких програм часто здійснюється для забезпечення загального права доступу до освіти. Інформальне навчання не розглядається в межах МСКО для оцінки участі в освіті, хоча визнані кваліфікації, одержані в межах інформального навчання, ураховуються при визначенні рівня здобутої освіти. Інформальне навчання, за класифікацією МСКО 2011, визначається як форми навчання, які є цілеспрямованими або ретельно спланованими, але не інституціоналізованими. Відповідно воно менш організоване й менш структуроване, ніж формальна чи неформальна освіта. Інформальне навчання може включати навчальну діяльність у сім'ї, на робочому місці, за місцем проживання та в повсякденному житті, і спрямованість його визначається самостійно, сім'єю чи соціумом. Як формальну і неформальну освіту, інформальне навчання потрібно відрізнити від випадкового навчання чи несистемного навчання [164]. З метою зіставлення даних на

міжнародному рівні для позначення рівня освіти для дорослих використовується термін «післясередня нетретична освіта» (додаток А).

Післядипломна педагогічна освіта, яка включає підвищення кваліфікації педагогічних працівників дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної освіти, охоплює 646,7 тис. педагогічних працівників цих закладів, де виховуються і навчаються майже 7 млн. дітей (рис.1.1).

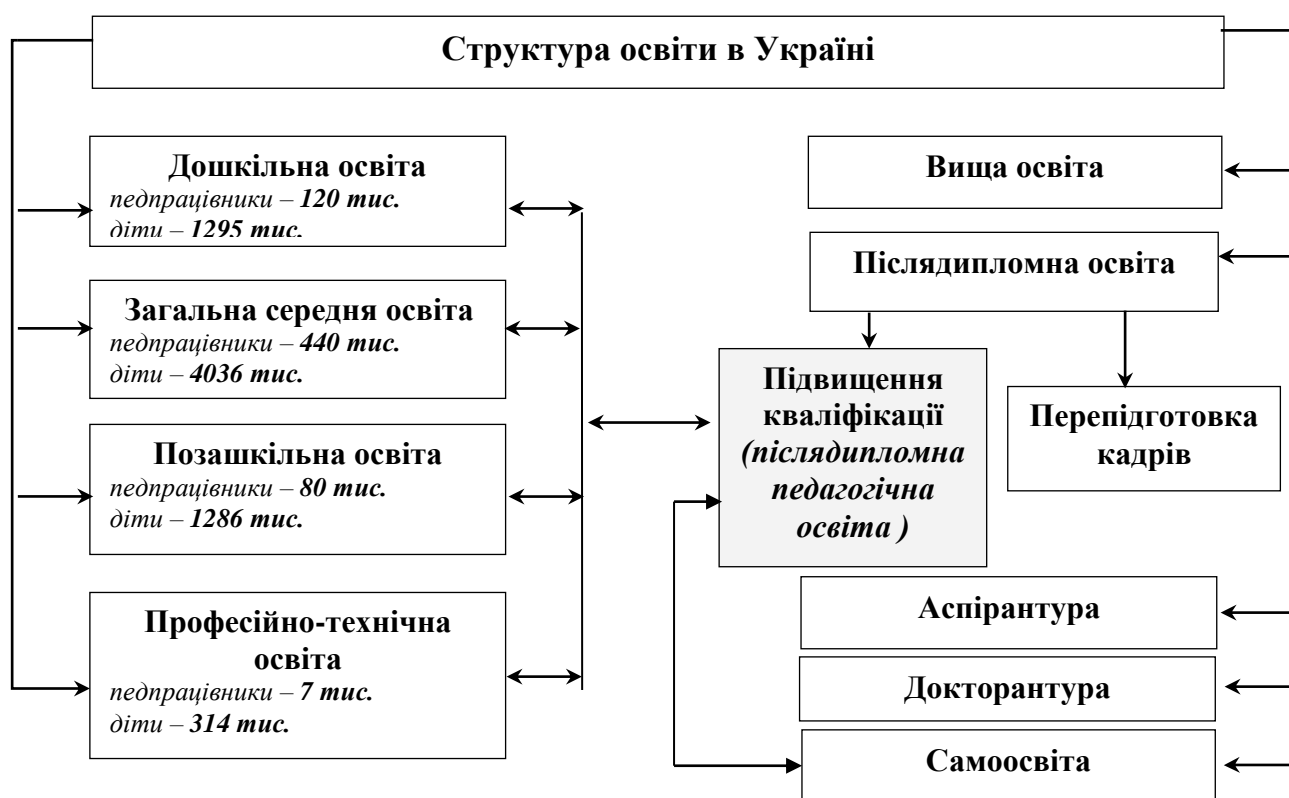

Рис. 1.1. Структура освіти в Україні

Як вбачається з досліджень вітчизняних науковців, пріоритетами неперервної освіти в ринкових умовах стає підвищення відповідальності за власний добробут, за стан суспільства шляхом постійного оновлення знань, навичок та умінь в області економіки та соціальних відносин. Неперервну освіту розглядають також як процес і принцип формування особистості, що передбачає створення систем освіти, відкритих для людей будь-якого віку й покоління та супроводжують людину протягом усього життя, сприяють

постійному її розвитку, залучають до безперервного процесу отримання знань, умінь, навичок і способів поведінки [280, с. 410].

В. Олійник зазначає, що сутність неперервної освіти – «це природний, поступальний процес передачі нагромаджених знань і вмінь від одного покоління до іншого, підвищення знань і досвіду від одного ступеня освіченості до іншого. Це закон розвитку й реалізації здібностей людини протягом усього життя, орієнтування її на соціально вагомі цілі, критерії, нормативи» [175, с. 13].

Неперервна освіта педагогічних працівників реалізується у таких формах: 1) підготовка у вищих навчальних закладах, що надають фахову педагогічну освіту; 2) перепідготовка на базі вищої освіти у відповідних вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації, що дозволяє отримати педагогічну освіту на базі іншої або доповнити педагогічну освіту опануванням інших галузей; 3) підвищення кваліфікації на базі ЗППО шляхом навчання на курсах підвищення кваліфікації, організації стажування в закладах освіти, установах, освітніх організаціях; 4) самоосвіта як самостійно організована людиною освіта на основі її потреб, мотивів, цілей, інтересів.

В освітній галузі однією з поширених форм неперервної освіти сьогодні є післядипломна педагогічна освіти, зокрема підвищення кваліфікації педагогічних кадрів. Післядипломна освіта, як складова неперервної освіти, має бути зорієнтованою на особистість, на замовлення суспільства щодо якості освіти з урахуванням сучасних викликів. Післядипломна педагогічна освіта трактується у ст. 47 Закону України «Про освіту» як спеціалізоване вдосконалення освіти та професійної підготовки особи шляхом поглиблення, розширення та оновлення її знань, умінь і навичок на основі здобутої раніше вищої освіти (спеціальності) або професійно-технічної освіти (професії) та практичного досвіду [97].

Важливе місце в цій системі належить регіональним закладам післядипломної педагогічної освіти, що забезпечують вдосконалення

базової професійної підготовки працюючих педагогічних працівників, здійснюючи їх навчання відповідно до сучасних викликів суспільства, пов'язаних із розвитком економіки, науки і соціальної сфери. Тобто, післядипломна педагогічна освіта є ресурсом кадрового забезпечення економіки регіонів.

З метою аналізу суперечностей, які стримують розвиток ППО в Україні, розглянемо сучасний стан та специфічні особливості цієї сфери як об'єкта державного управління, що, в першу чергу, полягає в забезпеченні рівня наукової та практичної реалізації. Для цього, на нашу думку, необхідно: проаналізувати стан розвитку ППО в Україні на сучасному етапі; визначити роль ППО у складі ринкової економіки; виокремити специфічні особливості її розвитку.

Післядипломна педагогічна освіта – це наступний рівень професійної освіти, який здобувається на базі раніше отриманого освітнього рівня підготовки вищої освіти і досвіду практичної роботи і функцією якої є поглиблення, розширення та осучаснення професійної підготовки педагогів. ППО також можна віднести до інформальної освіти у зв'язку з поширенням у суспільстві останнім часом таких понять, як «освіта дорослих», «освіта протягом життя», «неперервна освіта» та «самоосвіта». Метою ППО є задоволення індивідуальних потреб громадян в особистісному та професійному зростанні, а також забезпечення потреб держави у кваліфікованих кадрах високого рівня професіоналізму та культури, здатних компетентно і відповідально виконувати посадові функції [101].

Досліджуючи розвиток післядипломної педагогічної освіти в Україні, Л. Покроєва констатує, що інститути післядипломної педагогічної освіти за своїм призначенням і результативністю виконання багатофункціональних завдань є унікальними навчальними, методичними і науковими установами, що здійснювали, продовжують здійснювати величезний вплив на розвиток освіти і сьогодні є модераторами модернізаційних перетворень у освіті. На думку дослідниці, це зумовлює необхідність створення спеціальної

нормативно-правової бази для системи ППО. Також, зазначається, що функції й завдання ППО на сьогодні потребують запровадження інноваційних концептуальних підходів щодо організації неперервного професійного зростання педагогічних працівників, постійного оновлення змісту і форм навчання відповідно до потреб економічного та соціального розвитку України [207].

За результатами вивчення матеріалів вітчизняних і зарубіжних дослідників та на основі власного досвіду, серед особливостей сучасного стану ППО в Україні можна виділити як позитивні, так і негативні. Серед позитивних особливостей слід відзначити: оновлення навчальних програм, пошук щодо створення педагогічним працівникам можливостей для вибору змісту, форм і методів навчання, освітніх технологій; співробітництво ЗППО в напрямку модернізації діяльності, постійний обмін досвідом, спільне проведення або участь у науково-практичних конференціях, семінарах. Негативними, на нашу думку, є: відсутність спеціальної нормативно-правової бази, що впливає на обмеження автономності ЗППО; зберігається невизначеність їх статусу; стримується їх подальший економічний розвиток; невизначеність концептуальних основ економічної діяльності в системі ППО в ринкових умовах, що перешкоджає вільному вибору педагогами закладу та змісту підвищення кваліфікації; відсутність можливостей для ефективного розподілу напрямів післядипломної освіти педагогів між регіональними ЗППО (спеціалізації).

Для нашої країни, в умовах розвитку нових економічних відносин, післядипломна професійна підготовка педагогів набуває все більшої актуальності. Вважаємо, що зазначені особливості потребують, у першу чергу, законодавчих змін, зокрема, прийняття Закону України «Про післядипломну освіту», проект якого розроблявся декілька років, але й досі знаходиться на стадії обговорення. Актуальним для подальшого аналізу, моделювання та впровадження інновацій у розвиток системи ППО стає вивчення досвіду зарубіжних країн.

Так, Б. Вульфсон, який досліджував розвиток післядипломної освіти в розвинутих країнах, звернув увагу на те, що в американській науковій літературі визначено одиницю виміру застарілих знань спеціаліста – «період напіврозпаду компетентності», показником чого є старіння отриманих у вищому навчальному закладі знань і відповідно зниження компетентностей фахівця на фоні появи нової, більш актуальної, інформації. У Франції, Італії, Швеції законодавчо встановлені пільги для осіб, що суміщують роботу та регулярне навчання. Витрати, що пов'язані з організацією післядипломної освіти, вважаються інвестиціями та найбільш вигідним вкладенням у капітал країни [46]. У США, Німеччині створено систему вимог до професійного рівня педагогів, що потребує від них постійного підвищення кваліфікації, пошуку форм і місця для навчання, оновлення знань, для чого створено різні умови [222].

Аналіз даних міжнародних досліджень розвитку країн, що наведені у додатку Б, дозволив дійти висновку, що система освіти, зокрема післясередньої нетретичної освіти, до складу якої входить освіта дорослих, розглядається як механізм досягнення стійкого економічного розвитку, в основі якого покладена відповідальність суспільства за формування людського та соціального капіталу. Проблемам освіти дорослих у розвинутих країнах приділяється суттєва увага; формальна і неформальна освіта дорослих визнаються обов'язковими складовими системи неперервної освіти, що має нормативно-правову державну підтримку.

Позитивними аспектами освіти в розвинутих країнах є престижність, гнучкість, варіативність, різноманітність форм і методів навчання, а також розуміння про людські виміри розвитку у світі. Програмою розвитку Організації Об'єднаних Націй і визнаний Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй (ООН) підготовлено Доповідь про людський розвиток 2015 (Human Development Report 2015). В основі основних висновків Доповіді про людський розвиток покладено індекс людського розвитку, що оцінюється за трьома основними показниками: очікувана

тривалість життя, доступ до знань (очікувана тривалість навчання дітей шкільного віку) та гідний рівень життя (валовий національний дохід на душу населення). У 2014 р. Індекс людського розвитку для України склав 0,747, із яким вона займає 81-у позицію серед 188 досліджуваних країн. За часткою населення з середньою освітою (93,6%) Україна посідає 22-е місце серед 188 досліджуваних країн світу. За економічною складовою людського розвитку Україна посідає 104-е місце за рівнем валового національного доходу. Основними негативними рисами українського ринку праці можна вважати: низький рівень економічної активності, на що впливає економічна криза, відсутність сучасних технологій та слабка мотивація працівників. Все це призводить до низької ефективності праці та, відповідно, до низького рівня заробітної плати [314].

Дані світового досвіду необхідно використовувати, будуючи стратегію соціально-економічного розвитку України в різних галузях, зокрема в галузі освіти, що передбачає, на наш погляд, в першу чергу, визнання пріоритетними інвестиції в освіту як поєднання бюджетних і приватних коштів. Людський розвиток означає розширення діапазону вибору для людини; важлива роль при цьому відведена знанням (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Людський розвиток [314, с. 10].

Серед 17-ті Цілей щодо сталого людського розвитку, які визначені у Доповіді про людський розвиток, забезпечення освіти протягом життя визначено одним з перших завдань розвитку (додаток В).

Аналіз наукової й методичної літератури, статистичних даних із питань діяльності ЗППО свідчить про те, що інноваційні зміни в системі роботи більшості з них відбуваються дуже повільно. На упровадження інноваційного процесу в систему неперервної освіти звертає увагу К. Астахова, яка підкреслює, що розвиток інституціональних освітніх форм – корпоративних, дистанційних, безперервних – дає можливість гнучкого та швидкого реагування на будь-які зміни споживчого попиту у сфері нових наукових і технологічних досягнень [12].

У суспільстві поширена думка, що на освіту не вистачає грошей, тому вона має слабку матеріально-технічну базу, а якщо все це забезпечити в повному обсязі, відразу підвищиться якість освіти, і заклади стануть конкурентоздатними. Такий підхід Б. Гершунський вважає зворотною стороною «вульгарного прагматизму» підхід за принципом «просто дайте більше грошей» [52, с. 344].

Визначальна роль освіти в суспільному розвитку і становленні економіки знань потребує потужного диверсифікованого механізму її функціонування та фінансового забезпечення. В Україні протягом трансформаційного періоду спостерігаються процеси диверсифікації: й стосовно джерел фінансування (поряд із державними ресурсами залучаються приватні, кошти підприємств, зовнішні ресурси), і стосовно форм організації освітньої діяльності, змісту та технологій навчального процесу. Разом із тим, досвід передових країн світу доводить, що економічні механізми можуть бути більш ефективними, дієвими, спрямованими на конкретні результати.

Світовий досвід фінансування, підтримки та розвитку невиробничої сфери, у тому числі, й сфери освіти, показав існування трьох основних механізмів її фінансування [159, с. 89]: 1) «романський» тип (наприклад, в

Італії, Іспанії, у Франції), коли галузь фінансується переважно централізовано, за рахунок державних коштів; 2) «німецький» тип, характерний для ФРН і країн Скандинавії, коли центральною владою здійснюється підтримка, а державне фінансування здійснюється переважно з місцевих бюджетів і через незалежні структури та фонди; 3) «англо-американський» тип: держава виступає лише натхненником і патроном певних напрямків, а фінансування здійснюється за рахунок залучення приватного капіталу, у тому числі, за рахунок податкових пільг.

Однак, більш ефективним, на наш погляд, є підхід, за яким розглядаються змішаний механізм фінансування, а саме – поєднання бюджетного фінансування з максимальним використанням місцевого самоврядування, самоорганізації сфери освіти та фінансування за рахунок фізичних і юридичних осіб, але з державним правовим регулюванням.

Стратегічними пріоритетами розвитку вищої освіти в Україні визначається трансформація кількісних показників освітніх послуг у якісні. Цей трансформаційний процес у системі вищої освіти, як зазначають більшість дослідників, має базуватися на таких засадах:

- *по-перше*, це національна ідея вищої освіти, зміст якої полягає у збереженні та примноженні національних освітніх традицій, вихованні громадянина України, гармонійно розвиненої особистості, для якої потреба у фундаментальних знаннях та у підвищені загальноосвітнього і професійного рівня асоціюється із патріотизмом;
- *по-друге*, розвиток вищої освіти має підпорядковуватися законам ринкової економіки: закону розподілу праці, закону змінності праці та закону конкуренції; при цьому необхідно враховувати не менш важливі чинники – соціальні, політичні, духовного життя, суспільної свідомості, культури та морально-психологічних цінностей;
- *по-третє*, розвиток вищої освіти слід розглядати у контексті тенденції розвитку світових освітніх систем, у тому числі, з урахуванням інтеграційних процесів [135].

Згідно з класифікацією Світової організації торгівлі сектор освіти належить до сфери послуг, відповідно, товаром теж є послуга, що входить в Генеральний договір про торгівлю послугами [51]. Послуги – це результат праці, виготовлений для споживання, для купівлі-продажу. Одна з властивостей послуги – її споживча вартість. Вона означає те, що послуга – продукт праці, здатний задовольняти потреби споживачів.

У науковій літературі відсутнє чітке і єдине визначення поняття «освітня послуга». Аналізуючи підходи науковців до визначення поняття «освітня послуга», можна помітити схожість між принциповими положеннями, що лежать в їх основі. Так, усі визначення освітньої послуги можна умовно поділити на кілька груп, а саме: 1) як результат діяльності; 2) як процес діяльності; 3) як матеріальне і соціальне благо (рис. 1.3).

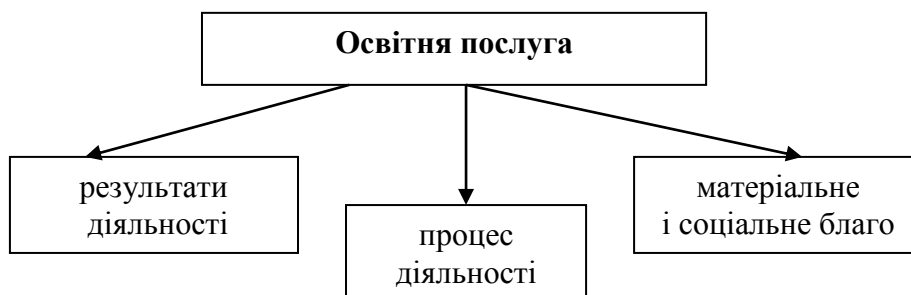

Рис. 1.3. Тракткування поняття «освітня послуга»

В економічній літературі поняття «освітня послуга» має кілька трактувань. Найбільш розповсюджена з них – це обсяг навчальної й наукової інформації як суми знань загальноосвітнього і спеціального характеру і практичних навичок, переданих особистості [142, 210, 243].

Ми поділяємо думку науковців І. Каленюк і Л. Цимбал, що освітня послуга – це організована діяльність з передачі досвіду, знань та інформації з метою збагачення інтелектуального потенціалу людини, тобто, освітня послуга – це процес надання знань і, водночас, він націлений на конкретний результат. Цей результат може бути різним залежно від рівня та термінів

освіти, але загалом він має проявлятися у підвищенні інтелектуального рівня, розвитку здібностей, формуванні навичок та вмінь особистості [181].

Г. Беккер визначив освітні послуги як змішані блага, виділяючи спеціальне і загальне інвестування в освіті, і розмежовував міру відповідальності суб'єктів [18, с. 103]. З цим збігається думка Г. Лопушняк: особливість освітніх послуг, вироблених у сфері вищої школи, полягає в тому, що вони належать до змішаних суспільних благ, коли ефект одержує одночасно і суспільство в цілому, і окремий споживач [140]. Дж. Стигліц відносить частину освітніх послуг (початкову, середню освіту) до суспільних, а іншу частину (вищу, післядипломну, професійну) – до змішаних благ [267, с. 703].

Е. Полат виділяє освітні послуги пасивного, активного й особливого попиту. Споживання освітньої послуги як продукту пасивного попиту відбувається як процес одержання суспільного блага, так, кожен громадянин має право на одержання середньої освіти. Споживання освітньої послуги, що є продуктом активного попиту (професійна освіта), підвищує статус людини, як фахівця, на ринку праці. Освітня послуга як продукт особливого попиту (додаткова і післядипломна освіта) підвищує професійний і інтелектуальний рівень людини [208, с. 119].

Важливим, у контексті нашого дослідження, питанням ефективного фінансового забезпечення розвитку вищої освіти і науки, підвищення рівня освітніх послуг присвячено дослідження Т. Боголюб. Автор уточнює прогресивні напрямки державної політики в освіті, а саме: перехід від принципу утримання ВНЗ за рахунок державного бюджету до їх державної підтримки в можливих обсягах; вдосконалення та поглиблення автономії освітніх закладів у галузі фінансів. На думку Т. Боголюб, суттєвим елементом управління розвитку системи освіти і розвитку ВНЗ є інвестиційні процеси; тому автор наполягає на удосконаленні управління інвестиційними процесами в системі освіти та створенні в його рамках механізмів залучення додаткових коштів до сфери освіти [22].

Сучасний ринок послуг у системі ППО має свої особливості. І. Ішина визначає ці послуги, перш за все, як послуги «довіри», виробництво і споживання яких збігається за часом і місцем, а вартість має тенденцію до зростання. Дослідниця зазначає, що ринок освітніх послуг у післядипломній освіті володіє високою мультиплікативною ефективністю, тому що створює умови для розвитку національного господарства в цілому, освоєння нових видів економічної діяльності та регіонів. Також автор відзначає, що цей ринок є змішаний, його особливістю варто вважати необхідність втручання держави як об'єктивної необхідності [109, с. 204].

На підставі аналізу можна констатувати, що система ППО вирішує завдання у віддаленій перспективі, спрямована на забезпечення розвитку суспільства, тому важливо підкреслити, що стратегія її економічного розвитку впливає на ефективність стратегії розвитку всієї системи освіти і країни в цілому: чим вищою є якість підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації педагогічних працівників, тим ефективнішим стає освітній процес у навчальних закладах.

Вищезазначене зумовлює потребу в розвитку методології економіко-фінансового управління ЗППО шляхом розробки механізмів, які забезпечують ефективне використання грошових коштів в умовах нестабільного економічного середовища, та побудова на базі цих механізмів системи планування надходжень і витрат грошових коштів, що знижують втрати від дії негативних факторів зовнішнього середовища, і, перш за все, інфляції, що обумовлює актуальність теми дисертаційного дослідження.

Також вважаємо, що для України у період розвитку ринкових відносин пріоритетними мають стати питання економічного розвитку закладів післядипломної педагогічної освіти, запровадження нової економічної моделі функціонування системи післядипломної педагогічної освіти.

Проблематика дослідження полягає у визначенні труднощів фінансування післядипломної педагогічної освіти, як основного, на даний час, джерела підтримки її збереження. Не менш гострою є проблема

розподілу бюджетних коштів, спрямованих у розвиток післядипломної педагогічної освіти та пошук альтернативних джерел її фінансування.

Слід відзначити, що сьогодні недостатньо вивчено зарубіжний досвід фінансування системи післядипломної педагогічної освіти, та взагалі основні аспекти реформування цієї системи. Пошук нових форм і методів фінансування галузі – це досить гостре питання, що потребує вирішення і з боку держави, і з боку кожного члена суспільства.

Досить багато наукових розвідок і публікацій вітчизняних та зарубіжних дослідників покладено в основу розробки проблеми фінансування системи вищої освіти. Зокрема, досить вагомим у визначенні основних джерел фінансування освітньої системи є дослідницький внесок Н. Сас, Т. Ілляшенко, О. Грішнєвої, А. Дегтяр, Н. Кудрявцевої. Разом із тим, вивчення проблеми пошуку альтернативних джерел фінансування післядипломної педагогічної освіти, як спеціальної освітньої галузі, на сучасному етапі розвитку суспільства та кризових ситуацій в економіці потребує більш глибокого дослідження.

Аналіз наукових досліджень з проблем економічного та фінансового забезпечення діяльності системи післядипломної педагогічної освіти свідчить, що обрані теоретико-методологічні підходи науковців забезпечують аналіз різноманітних економічних та фінансових аспектів функціонування вищих навчальних закладів на ринку освітніх послуг. Разом із тим, дослідження науковців підтверджують, що, незважаючи на значну кількість наукових напрацювань, економічні умови розвитку системи ППО в Україні не розглядалися повною мірою, що зумовлювалося, на наш погляд, недостатньо скерованим процесом організації економічної діяльності ЗППО.

З метою розв'язання завдань, що постають сьогодні перед післядипломною педагогічною освітою, необхідно здійснити переоцінку змісту й ролі освіти в системі професійних та економічних чинників цивілізаційного розвитку країни, спрямувати вектор інновацій до підвищення якості надання освітніх послуг у системі ППО відповідно до

вимог сучасності. На наш погляд, цей процес може бути досконалим за умови ефективного поєднання зусиль з боку держави, науки, підприємств та організацій, а також самих педагогів, які розуміють необхідність неперервної професійної освіти і прагнуть отримати якісну післядипломну підготовку.

1.2. Державне регулювання розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні

Державне регулювання займає особливе місце в системі управління, що пояснюється його специфічними властивостями, серед яких можна виділити: а) поширеність на все суспільство; б) системність; в) цілеспрямованість. З цих ознак можна визначити, що державне управління — це цілеспрямований, системний, регулюючий вплив держави на суспільство з метою впорядкування і захисту процесів життєдіяльності людей і суспільних процесів, що ґрунтується на його владній чинності.

Державне регулювання постає як механізм, за допомогою якого держава здійснює політику по задоволенню матеріальних, соціальних, культурних потреб різних груп населення, керуючись необхідністю отримання максимально можливих результатів за мінімально використанні кошти, що досягається за допомогою підготовки і реалізації необхідних управлінських рішень. Державні структури зацікавлені у збереженні стабільності, підвищенні компетенції та ефективності управління своїх адміністративних установ та раціональному витрачання ресурсів.

В межах нашого дослідження з'ясуємо сутність впливу держави на взаємодію суб'єктів освіти в умовах розвитку ринку освітніх послуг та напрями державного регулювання в освітній галузі.

Система державного регулювання в системі освіти за роки незалежності засвідчила свою низьку ефективність. Суттєвими недоліками є

відсутність єдності, цілісності, послідовності у діяльності органів влади і управління освітою різних рівнів. Державне управління сьогодні перетворюється зі стимулу розвитку освіти в гальма розвитку, відтворюючи такі негативні процеси, як відставання вітчизняної системи освіти від зарубіжних освітніх систем, неефективне використання ресурсів освіти.

Мета державного регулювання у галузі освіти полягає у створенні умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожної людини, виховання покоління, яке буде ефективно працювати і навчатися впродовж життя. Пріоритетними напрямками державного регулювання в галузі освіти можна визначити:

- 1) формування загальнолюдських цінностей;
- 2) створення для громадян рівних можливостей для здобування освіти;
- 3) постійне підвищення якості, оновлення змісту та форм організації освітньої діяльності;
- 4) розвиток системи неперервного навчання впродовж життя;
- 5) пропаганда здорового способу життя;
- 6) забезпечення економічних і освітніх гарантій для професійного розвитку педагогічних і науково-педагогічних працівників, підвищення їх соціального статусу;
- 7) постійне запровадження освітніх інновацій, новітніх технологій;
- 8) сприяння розвитку ринку освітніх послуг;
- 9) інтеграція вітчизняної освіти у світовий освітній простір.

Таким чином, головним завданням у сучасних умовах є створення такої системи регуляторів, яка дозволяла б вирішувати два основних завдання у системі освіти [270]:

Перше завдання держави полягає у забезпеченні закладам освіти найсприятливіших умов для задоволення ними сукупного попиту на їх освітні послуги. Практичний зміст вирішення цього завдання полягає в тому, щоб надати закладам освіти реальну автономію у визначенні загальних напрямів своєї діяльності і конкретних форм задоволення попиту

на їхні послуги. А роль держави при цьому має звестися до того, щоб, по-перше, забезпечити для закладів освіти необхідні умови для їх автономії (необхідні матеріальні та фінансові ресурси) і, по-друге, – створити умови для ефективного суспільного контролю за дотриманням закладами освіти необхідних стандартів якості й безпечності їх освітніх послуг. Ми поділяємо думку науковців, які є прихильниками вільного ринку, що для підвищення якості й ефективності його функціонування (у тому числі й ринку освітніх послуг), необхідним є мінімум обмежень для споживачів та продавців з боку регуляторів. Конкурентні ринки освіти більш гнучко реагують на постійні зміни потреб споживачів, ніж централізовано контрольовані державою освітні системи, пропонуючи більш практичну підготовку та інноваційні технології.

Друге завдання впливу держави на освіту через систему інституційних стимулів є забезпечення таких умов, за яких економічні суб'єкти освіти (які в освітній системі представляють як пропозицію, так і попит на освітні послуги) будуть налаштовані на ті напрями й форми освіти, що відповідають перспективним стратегічним завданням розвитку суспільства в цілому, – створюють продуктивний тип знання й стають основою для соціально-економічного розвитку країни на високотехнологічній, науковомісткій основі, яка відповідає сучасній моделі економіки знань.

Підсумовуючи аналіз головних аспектів інституційного впливу держави на розвиток й удосконалення системи освіти в Україні, необхідно звернути увагу на те, що всі ці завдання можуть бути розв'язані лише за умови їх економічного обґрунтування.

Науковці по-різному трактують проблеми державного регулювання економіки. Так, В. Савченко зауважує: «Відбувається безперервний пошук оптимальних варіантів сполучення державних і ринкових складових та інтересів» [239]. М. Гуревич звертає увагу на те, що, *по-перше*, державне регулювання ринкової економіки продовжує швидко розвиватися та

активізуватися в економічній практиці усіх країн світу; *по-друге*, у дослідженні державного регулювання ринкової економіки виявилось багато «білих плям»; *по-третє*, ринкова економіка використовує нові механізми держави для свого розвитку. Таким чином, держава перетворюється у великій суб'єкт економіки, міні-систему громадських відносин, яка пов'язує мікро- і макроекономіку в єдину ринкову економіку [65].

Управління ППО здійснюється відповідно до законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», наказу Міністерства освіти і науки України від 17.11.2000 № 538 «Про затвердження Положення про республіканський (Автономної Республіки Крим), обласні та Київський і Севастопольський міські інститути післядипломної педагогічної освіти», поєднуючи централізовані та децентралізовані форми управління фаховим підвищенням кваліфікації на рівні регіонів відповідно до потреб галузі. Координатором ЗППО є Міністерство освіти і науки України, Інститут модернізації змісту освіти Міністерства освіти і науки України, що співпрацюють із галузевими міністерствами та відомствами, Центральний Інститутом післядипломної педагогічної освіти Університету менеджменту освіти Національної Академії педагогічних наук України (рис.1.4).

Основою законодавчої бази ППО в Україні є Конституція України, Закон України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про інтелектуальну власність», «Про інноваційну діяльність», Бюджетний кодекс України, Господарський кодекс України інші законодавчі акти, що регулюють окремі питання функціонування післядипломної педагогічної освіти (фінансові, майнові тощо).

Законом України «Про вищу освіту» (розділ XII, стаття 70) за ВНЗ закріплюються на правах оперативного управління будівлі, споруди, а також інше необхідне майно; встановлюються джерела, обсяги та види надходжень, які не є об'єктом оподаткування для вищих навчальних закладів всіх форм власності. Також встановлюються пільги щодо сплати податків і зборів для ВНЗ. Ці аспекти чинні й для ЗППО, які прирівняні до ВНЗ III-IV рівнів акредитації відповідним положенням [96].

Рис. 1.4. Структура організації підвищення кваліфікації педагогічних працівників

Серед основних проблем економічного розвитку освіти Національною стратегією позначаються також виклики та ризики в умовах становлення України як самостійної незалежної держави, серед яких можна виділити такі, що покладені в основу нашого дослідження:

- недостатня відповідність освітніх послуг вимогам суспільства;
- недостатня зорієнтованість структури і змісту післядипломної освіти на потреби ринку праці та сучасні економічні виклики;
- недостатній рівень системи соціально-економічних стимулів у педагогічних і науково-педагогічних працівників;
- низький рівень фінансово-економічного, матеріально-технічного, навчально-методичного та інформаційного забезпечення навчальних закладів; слабка мотивація суспільства та бізнесу до інвестування в освіту;
- наявність у системі освіти фактів корупції, неефективного використання фінансових і матеріальних ресурсів;
- відсутність систем мотивацій, стимулювання інноваційної діяльності в системі освіти та нівелювання ризиків негативних наслідків зазначеної діяльності;
- неефективність управління системою та закладами освіти [276].

Разом із тим зазначимо, що реалізацію цілей і завдань Національної стратегії розвитку освіти можуть ускладнити наступні фактори:

- нестабільність економіки, обмеженість ресурсів для забезпечення системної реалізації усіх завдань і заходів, передбачених стратегією;
- несприйняття частиною суспільства запропонованих реформ;
- неготовність певної частини освітян до інноваційної діяльності;
- недостатня підготовленість органів управління освітою до комплексного вирішення нових завдань, до координації діяльності усіх служб і інституцій.

Аналіз наукової літератури щодо становлення теорії та практики

економічної складової розвитку системи освіти дає можливим зробити висновки, що серед економічних умов державного регулювання в освітній галузі більшість науковців визначають наступні: самостійне складання закладом кошторису; господарський розрахунок; засоби економічного стимулювання; нормативний метод фінансування закладу; аналіз і фінансовий контроль. Разом із тим, С. Фішер підкреслює, що «турбота держави про споживання насущних благ не виключає співробітництва зі сферою бізнесу» [284, с. 814]. Ми поділяємо цю думку і думку К. Астахової, яка пропонує знаходити нові джерела фінансування, нові методи навчання й контролю знань з метою поступового перетворення інститутів освітньої системи на повноправних суб'єктів ринкових відносин, що стимулює трансформацію структури і зміну функцій освіти [12].

Досліджуючи інноваційну модель функціонування вищої освіти, яка б дозволила забезпечити національні інтереси, підвищити якість життя, рівень національної безпеки та інтегруватися в міжнародне освітнє співтовариство, О. Тимошенко, надає авторське визначення фінансового механізму системи вищої освіти як елементу реалізації державної політики в галузі вищої освіти, що являє собою сукупність самостійних, але взаємопов'язаних форм, методів, інструментів та важелів впливу, що забезпечують створення й використання фінансових ресурсів для ефективної реалізації всіх функцій системи вищої освіти [271].

Державне регулювання економіки передбачає системну підтримуючу, компенсаторну та регулюючу діяльність, спрямовану на створення сприятливих умов для ефективного функціонування ринку і вирішення складних соціально-економічних проблем, що можуть виникати. Основною метою державного регулювання є раціональне використання ресурсів і досягнення макроекономічної ефективності, забезпечення стабільного розвитку, конкурентоздатності, реалізація соціальних завдань. При цьому держава виконує декілька функцій: підтримуючу, макроекономічну, стимулюючу, соціальну (рис. 1.5).

Рис. 1.5. Функції державного регулювання в освіті

Слід відзначити, що економічну ефективність освіти деякі науковці пов'язують із економічною самостійністю закладів і вдосконаленням управління ними. О. Гаращук, І. Каленюк, Г. Лопушняк, О. Бурлаков, М. Яструбський звертають увагу на необхідність подальшого розвитку автономії освітніх установ як базисного принципу управління сучасною освітньою системою, децентралізації управління освітою шляхом розмежування компетенцій, повноважень і відповідальності між його різними рівнями, що також сприяє побудові конкурентного середовища в системі освіти та якості освітніх послуг [49, 113, 140, 34, 308].

Піднесення соціально-економічної ефективності, вважає І. Каленюк, можливе на основі істотного поліпшення організації й управління освітою та механізму її фінансування в напрямках підвищення автономії вищих навчальних закладів, посилення їх відповідальності за кінцеві результати своєї діяльності; зміни методів управління: відходу від прямого адміністративного контролю до більш гнучких, стимулюючих методів керівництва; активізація залучення громадськості до управління освітою, демократизація роботи органів самоуправління у сфері освіти [113].

Практичне розв'язання проблем, пов'язаних із необхідністю забезпечення розвитку післядипломної педагогічної освіти, залежить від рівня освоєння методології й методів формування фінансової стратегії. У зв'язку з цим слід приділити увагу фінансовому менеджменту. Головна проблема, з точки зору фінансового менеджменту, що постає перед сучасним ЗППО, це – розробка економіко-фінансової стратегії, що полягає в орієнтації на підприємницьку ідею.

Досліджуючи підприємницьку ідею в системі вищої освіти, Н. Верхоглядова вважає за необхідне змінити структуру управління вищими навчальними закладами; задіяти в управлінні інструментарій стратегічного менеджменту й концепцію контролінгу; забезпечити ефективне управління фінансовими потоками на основі методології фінансового менеджменту; сформувати товарну і цінову стратегію. Фінансова стратегія, на її думку, включає визначення цілей використання фінансових ресурсів і капіталу, методів фінансування, часових характеристик, важелів і прийомів управління рухом фінансових ресурсів та капіталу, визначення спеціального економічного «стратегічного набору», а також полягає в перетинанні й інтеграції фінансового і стратегічного менеджменту [39].

В основі розробки фінансової стратегії мають лежати принципи нової управлінської парадигми – системи стратегічного управління. До таких принципів, що забезпечують підготовку та прийняття стратегічних фінансових рішень у процесі розробки фінансової стратегії, І. Бланк відносить: розгляд підприємства як відкритої соціально-економічної системи, що має здатність до самоорганізації; зв'язок базових стратегій операційної діяльності підприємств; переважна орієнтація на підприємницький стиль стратегічного управління фінансовою діяльністю; виокремлення домінантних сфер стратегічного фінансового розвитку; забезпечення гнучкості фінансової стратегії; забезпечення альтернативності стратегічного фінансового вибору; забезпечення постійного використання результатів технологічного прогресу у фінансовій діяльності; врахування

рівня фінансового ризику в процесі прийняття стратегічних фінансових рішень; орієнтація на професійний апарат фінансових менеджерів у процесі реалізації фінансової стратегії; забезпечення розробленої фінансової стратегії підприємства відповідною організаційною структурою управління фінансовою діяльністю і організаційною культурою [29].

Вважаємо, що економіко-фінансове управління закладами освіти, зокрема, ППО, має ґрунтуватися на аналогічних принципах; бути спрямовано на надання якісних освітніх послуг педагогічним працівникам на всіх етапах життєвого професійного циклу і підпорядковано стратегії розвитку системи післядипломної освіти.

До принципів нової управлінської парадигми, що забезпечить перехід до стратегічного управління в системі ППО, слід віднести: розгляд закладу післядипломної педагогічної освіти як відкритої соціально-економічної системи, що має здатність до самоорганізації; переважну орієнтацію на підприємницький стиль стратегічного управління фінансовою діяльністю закладу; гнучкість фінансової стратегії закладу; своєчасне врахування фінансових ризиків в процесі прийняття економічних та фінансових рішень; забезпечення обраної стратегії закладу відповідно організаційною структурою управління фінансовою діяльністю й культурою.

Враховуючи, що систему післядипломної освіти відповідно до Закону України «Про вищу освіту» віднесено до сфери вищої освіти (ст. 60), усі підзаконні, в тому числі, фінансові нормативні акти, поки що не оновлено, розглянемо на прикладі вищої освіти систему фінансування ППО.

Як відомо, основним джерелом фінансування освіти завжди були бюджетні кошти. І не тільки в нашій країні. Розвинені країни, наприклад, інвестують в освіту досить значні суми. Однак дійсність є такою, що в останні роки динаміка бюджетного фінансування характеризується тенденцією до зниження, особливо стосовно вищої освіти. З урахуванням недовиконання бюджету в цілому відбувається не тільки відносне, а й абсолютне зменшення цих витрат. Фінансування вищої освіти скоротилося

більш ніж на чверть. Таке скорочення залишило практично без фінансування решту таких важливих сфер вузівської життєдіяльності як оснащення лабораторій і кабінетів сучасним обладнанням, дослідження і впровадження найновіших технологій, комп'ютеризація навчального процесу, видавнича діяльність, формування бібліотечних фондів та багато іншого [5]. Тому, наполягаючи на збільшенні бюджетної частини, виділеної на розвиток вищої (післядипломної) освіти, необхідно одночасно шукати і впроваджувати додаткові джерела фінансування, відпрацьовувати багатоканальну методологію цього процесу, обґрунтовувати нові підходи до прогнозування розвитку системи і моніторингу її стану; створювати концептуальні основи організації фінансово-економічних відносин й удосконалювати організаційно-економічний механізм функціонування ППО, розробляти оптимальні моделі фінансування, які відповідали б умовам перехідного періоду і знизили б ризики економічного розвитку ЗППО в ринкових умовах.

У Законі України «Про вищу освіту» (розділ XII, стаття 71) затверджено порядок фінансування вищих навчальних закладів, де зазначено, що фінансування ВНЗ державної форми власності здійснюється за рахунок коштів державного або місцевого бюджету [96]. Разом із тим, розміри бюджетних призначень визначаються щороку в Законі «Про державний бюджет», що враховує, у першу чергу: штатну чисельність співробітників, навчальне навантаження викладачів, утримання навчальних приміщень, поповнення бібліотечних фондів науковою та навчальною літературою, ремонт і утримання будівель тощо. Також у цьому Законі зазначається, що ВНЗ державної форми власності та ВНЗ комунальної форми власності використовують кошти відповідних бюджетів, а також *додаткових* джерел фінансування, не заборонених законодавством, на оплату праці та матеріальне стимулювання своїх працівників. У розділі XII, стаття 73, законодавчо визначається порядок надання платних послуг у галузі вищої освіти та пов'язаних з нею інших галузях діяльності. Розмір

плати за весь термін навчання або за надання додаткових освітніх послуг вказується в договорі, що укладається між ВНЗ та особою, яка навчатиметься, або юридичною особою, що сплачуватиме за навчання або надання додаткових освітніх послуг [96].

Таким чином, законодавчо закріплено, що освітні послуги в системі вищої освіти можуть бути платними. Зауважимо, що багато науковців вважають, що за навчання завжди хтось повинен платити: держава, установа, громадська організація, фізична особа. «Безоплатне навчання» – це ілюзія, і що швидше ми від неї звільнимися, то буде ліпше», – зазначає Л. Губерський [63, с. 523].

Найбільш активно питання про економічну ефективність всієї системи освіти постало після прийняття постанови Кабінету Міністрів України від 20 січня 1997 року № 38 «Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися державними навчальними закладами» та підписання спільного наказу Міністерства освіти України, Міністерства фінансів України, Міністерства економіки України від 27 жовтня 1997 р. № 383/239/131 «Про затвердження Порядку надання платних послуг державними навчальними закладами». У системі ППО зазначеними нормативними актами передбачалась можливість надання таких платних послуг: освітні послуги понад обсяги, встановлені навчальними планами і програмами; підвищення кваліфікації педагогічних працівників (послугу доповнено у 2004 році); здавання в оренду нерухомого майна, приміщень; поліграфічні послуги та видавнича діяльність.

На заміну цього документу, що було викликано вимогою часу, урядом була прийнята Постанова Кабінету Міністрів України від 27.08.2010 № 796 «Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися навчальними закладами, іншими установами та закладами системи освіти, що належать до державної і комунальної форм власності» [215], відповідно до якого державні навчальні заклади більше десяти років надаючи освітні та інші послуги споживачам, формували свої бюджети. Цей нормативно-

правовий документ враховує зміни в законодавстві, що відбулись протягом десятиліття, конкретизує та узгоджує з іншими нормативними актами і регламентує всі види платних послуг, які можуть надавати навчальні заклади в межах правового поля.

Порядок надання платних послуг закладами післядипломної педагогічної освіти регулюється Бюджетним кодексом України від 08.07.2010 р. № 2457-VI [35], Законом України «Про освіту» (ст. 64,65) [97], постановою Кабінету Міністрів України від 27.08.2010 р. № 796 «Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися навчальними закладами, іншими установами та закладами системи освіти, що належать до державної й комунальної форми власності» [215], наказом Міністерства освіти і науки, Міністерства фінансів та Міністерства економіки від 23 липня 2010р № 736/902/758 «Про затвердження порядків надання платних послуг державними та комунальними навчальними закладами» [167], постановою Кабінету Міністрів України від 12.08.2009 № 903 «Про удосконалення механізму регулювання плати за послуги у сфері освіти» [214]. Аналізуючи порядок фінансування вищої освіти в Україні та інших країнах можна виділити три моделі її фінансування: за рахунок бюджетних коштів, за рахунок коштів юридичних та фізичних осіб, змішана форма фінансування.

Слід зазначити, що аналіз наведених нормативних документів свідчить не лише про різноманітність видів, засобів та методик організації можливих освітніх послуг, а й про багатоваріантність тлумачень нормативних підходів до їх запровадження у закладах післядипломної педагогічної освіти. Так, у сфері освітньої й наукової діяльності можна виокремити такі види послуг, що можуть надаватися закладами післядипломної педагогічної освіти [215]:

- 1) підвищення кваліфікації кадрів, навчання для здобуття громадянами післядипломної освіти понад державне замовлення в межах ліцензійного обсягу;

- 2) підготовка та перепідготовка, підвищення кваліфікації кадрів за замовленням центрів зайнятості;

3) наукове консультування осіб, які підвищують кваліфікацію самостійно, та стажування таких осіб;

4) лекції та консультації для громадян з питань науки, техніки, права, культури, мистецтва, фізичної культури, спорту, туризму, краєзнавства тощо;

5) друкування, копіювання, сканування, ламінування, запис на носії інформації;

6) видання та реалізація навчальної літератури, методичних, науково-методичних, наукових, науково-технічних видань, друкованих засобів масової інформації (науково-методичні посібники, журнали, газети, часописи, альманахи тощо);

7) наукова, науково-технічна, інші види експертиз у встановленому законодавством порядку;

8) консультування з питань наукових досліджень, їх організації та наукового обслуговування;

9) інформаційно-аналітичне забезпечення наукової діяльності;

10) упровадження результатів наукових досліджень;

11) забезпечення доступу до локальних і корпоративних комп'ютерних мереж, Інтернету, автоматизованих баз даних та пошукових систем через сегменти локальних і корпоративних мереж;

12) організація та проведення наукових заходів (з'їздів, семінарів, конференцій тощо), якщо це не передбачено навчальними планами з підготовки кадрів і не належить до діяльності, що фінансується за рахунок коштів загального фонду державного та місцевих бюджетів;

13) надання спеціально облаштованих будинків і приміщень, що перебувають на балансі навчальних закладів, для тимчасового проживання;

14) надання поліграфічних послуг, реалізація власної друкованої продукції, у тому числі інформаційної, рекламної та бланкової;

15) здійснення заходів, пов'язаних із провадженням виставково-ярмаркової діяльності згідно із законодавством;

16) забезпечення доступу до Інтернету, локальних і корпоративних комп'ютерних мереж, автоматизованих баз даних та пошукових систем, користування корпоративною електронною поштою.

Відповідно до зазначених нормативно-правових документів заклад зобов'язаний безкоштовно надавати замовникам повну, доступну та достовірну інформацію щодо порядку та умови надання платних послуг, їх вартість, порядок та строки оплати; оприлюднювати вартість платних послуги. Відповідальність за встановлення вартості платних освітніх послуг, її економічне обґрунтування та якість несе керівництво навчальних закладів, що є характерною рисою їх автономії та самоврядування. ВНЗ не може надавати платні послуги на заміну або в межах освітньої діяльності, що фінансується за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів.

Як відзначає О. Білоус, на початку 90-х років минулого століття було вжито заходів щодо прискореної лібералізації цін та зовнішньої торгівлі, приватизації та дерегулювання економіки, завдяки чому в економіці України відбулася докорінна зміна інституційного середовища. При цьому не враховувався і, у повній мірі, не усвідомлювався той факт, що для збереження цілісності економічної системи перед початком масштабного застосування цих заходів економічної політики мало бути створено відповідне ринкове інституційне середовище, у першу чергу, слід було розробити правову структуру ринкової економіки – Податковий кодекс, норми, що регулюють ринок капіталів, забезпечують захист прав власності, свободу конкуренції, захист споживачів [36].

У працях науковців запропоновано розробки з удосконалення нормативних засад функціонування та фінансового забезпечення галузі вищої освіти. Так, В. Гельман звертає увагу на неефективність функціонування фінансового механізму вищої освіти. Учений актуалізує питання пошуку нових та перегляду структури існуючих джерел фінансування вищої освіти для забезпечення оптимізації надходжень фінансових ресурсів до бюджетів ВНЗ шляхом введення цільового

фінансування вищої освіти всіма споживачами освітніх послуг. Також автор обґрунтував розрахунок цін на освітні послуги вищого навчального закладу, в основу якого поклав групування витрат на рівні навчального закладу та його структурних підрозділів із урахуванням специфіки формування витрат для різних за спеціальностями освітніх послуг. В основу його підходів покладено матрицю «цінове лідерство» – «лідерство щодо обсягів реалізації» для вибору цілі цінової політики і «цінове лідерство» – «частка у структурі надходжень» – для вибору цінової стратегії [50].

Аналізуючи ефективність теоретичних засад розподілу фінансових ресурсів на освіту, Н. Шумар у своєму дослідженні пропонує стратегію адаптації навчальних закладів до скорочення державної фінансової підтримки на основі надання вищим навчальним закладам широких прав у залученні різних форм альтернативного фінансування [298]. Автором запропоновано такі теоретико-методичні підходи до фінансового прогнозування освіти: заміна затратного механізму виділення коштів із державного бюджету на цільовий; диференційований підхід до потреб кожного навчального закладу; перехід від централізованої структури розподілу бюджетних коштів до децентралізованої [298].

Інші підходи декларує Л. Яременко. Запропонована автором модель фінансового управління ВНЗ дозволяє використовувати комбінації державного і приватного фінансування, формувати оптимальний вектор стратегічних цілей закладу відповідно до мінливих ринкових умов і їх своєчасне коригування. Разом із тим, у своєму дослідженні Л. Яремко, хоча і виступає за посилення господарської автономії закладів вищої освіти, визнає пріоритетність державного бюджету України як основного джерела фінансування ВНЗ і зміцнення їх нормативно-правової бази [305].

І. Пасінович у своєму дослідженні також звертає увагу на необхідність модернізації вищої освіти та переходу до багатоканального фінансування, оновлення економічного механізму, стрижнем якого може бути визнання за ВНЗ підприємницької функції. Разом із тим, автор наполягає, що проблема

збалансування ринку освітніх послуг і ринку праці не може бути вирішена без участі держави [183].

Ми вважаємо підходи В. Гельмана та Н. Шумар актуальними і для післядипломної педагогічної освіти. Також поділяємо позицію І. Пасінович, який стверджує, що по мірі поглиблення ринкових відносин заклади післядипломної педагогічної освіти мають поступово трансформуватися в науково-освітні установи підприємницького типу з такими основними видами діяльності, як надання освітніх послуг та наукові дослідження.

Відповідно до статті 57 Закону України «Про освіту» [97] щодо гарантій держави педагогічним, науково-педагогічним працівникам та іншим категоріям працівників навчальних закладів держава забезпечує педагогічним та науково-педагогічним працівникам підвищення кваліфікації не рідше одного разу на п'ять років. Разом із тим, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 28 червня 1997 року № 695 «Про гарантії і компенсації для працівників, які направляються для підвищення кваліфікації, підготовки, перепідготовки, навчання інших професій з відривом від виробництва» [216] для працівників, які направляються на курси підвищення кваліфікації встановлювалися певні мінімальні державні гарантії.

Аналогічний порядок і гарантії щодо службових відряджень регулюється постановою Кабінету Міністрів України від 02 лютого 2011 року № 98 «Про суми та склад витрат на відрядження державних службовців, а також інших осіб, що направляються у відрядження підприємствами, установами та організаціями, які повністю або частково утримуються (фінансуються) за рахунок бюджетних коштів» [213]. Так, педагогічним та науково-педагогічним працівникам гарантується відшкодування під час перебування на курсах підвищення кваліфікації наступних витрат: добові за кожний день перебування на курсах підвищення кваліфікації в розмірі 30,00 грн. на добу; оплата житлового

приміщення під час проходження курсів підвищення кваліфікації в розмірі до 250,00 грн. за добу та вартість проїзду до місця навчання.

Таким чином, як свідчить аналіз наведених нормативних документів і практики діяльності ЗППО, в Україні створено спеціальні умови для педагогічних працівників щодо підвищення кваліфікації та відповідно для професійного зростання. Крім того, державою створені та фінансуються заклади післядипломної педагогічної освіти (регіональні інститути, академії); педагогам забезпечується збереження місця роботи та середньої заробітної плати на час проходження курсів підвищення кваліфікації; відшкодування витрат, пов'язаних із перебуванням на курсах підвищення кваліфікації. Крім того, у кожному закладі ППО забезпечено відповідні умови для навчання, у тому числі, гарантується можливість вибору напрямів, форм і змісту навчання; є відповідна навчальна база (бібліотеки, читальні зали, аудиторії, комп'ютерна техніка, наочність, гуртожитки тощо) (рис. 1.6).

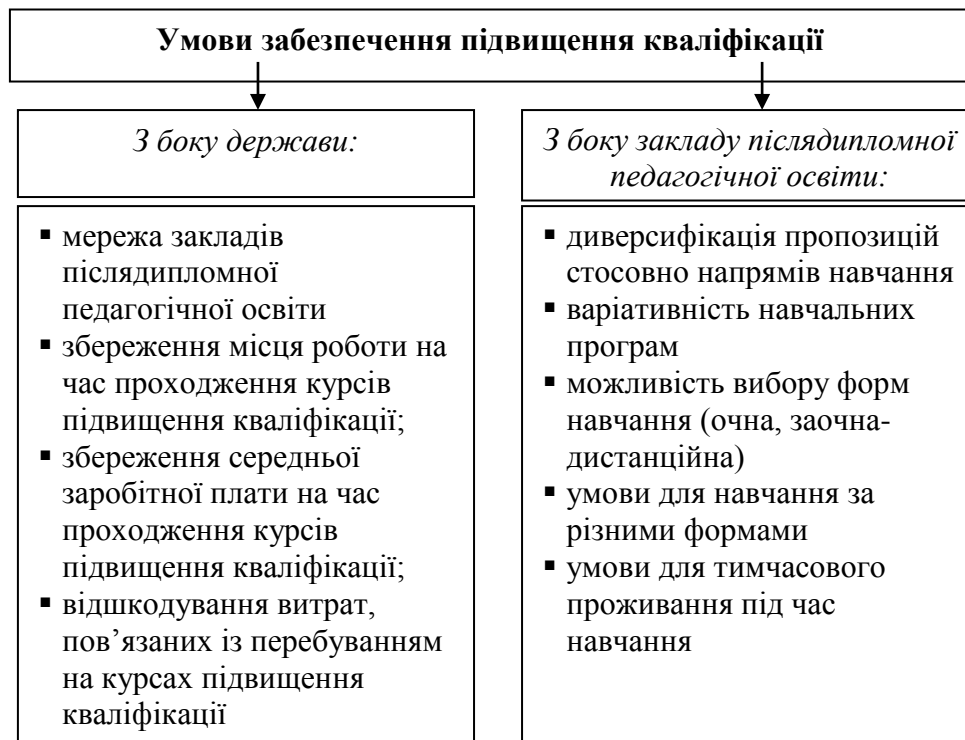

Рис. 1.6. Умови забезпечення підвищення кваліфікації педагогічних працівників у системі післядипломної педагогічної освіти України

Разом із тим, слід зазначити, що відповідно до статті 56 Закону України «Про освіту» педагогічні та науково-педагогічні працівники зобов'язані постійно підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність та загальну культуру [97]. Також, із метою створення та забезпечення ефективного функціонування системи професійного розвитку працівників, їхнього професійного навчання, атестації та підтвердження кваліфікації за результатами неформального навчання був прийнятий довгоочікуваний Закон України «Про професійний розвиток працівників» від 12 січня 2012 року № 4312-VI, який має сприяти вирішенню питання щодо забезпечення у повному обсязі потреб розвитку сфери послуг кваліфікованими працівниками та узгодженню рівня кваліфікації та мобільності з вимогами сучасності [101].

Таким чином, поняття «ефективність післядипломної педагогічної освіти» розглядає освітні послуги як об'єкт економічної діяльності та сприяє обґрунтуванню змісту організаційно-економічного регулювання системи ППО. Економічна ефективність ППО – це відповідність результатів діяльності суб'єктів ППО (держава, органи місцевого самоврядування, навчальні заклади, педагогічні працівники, регіональні заклади післядипломної педагогічної освіти) економічним цілям суспільства, які пов'язані, у першу чергу, з нарощуванням економічного потенціалу країни.

Аналіз нормативно-правової бази показує, що на законодавчому рівні зобов'язання щодо підвищення професійного рівня педагогічних працівників та усі витрати на підвищення кваліфікації працівників освіти закріплені лише за державою. Закони України, що регламентують економічну діяльність цієї системи, нерідко протирічать постановам Кабінету Міністрів України і наказам Головного управління казначейства. Крім того, удосконалення потребує Податковий кодекс України щодо неприбуткових бюджетних установ. Отже, аналіз нормативної бази та результатів наукових досліджень свідчить про те, що функціонування й розвиток системи післядипломної педагогічної освіти увійшли у глибокі

протиріччя, що поглиблюються, по-перше, відсутністю бюджетного фінансування саме розвитку закладів післядипломної педагогічної освіти і покращення якості навчального процесу; по-друге, неможливістю здійснювати заходи щодо розвитку платних освітніх послуг; по-третє, виникненням дисбалансу в системі оплати праці працівників.

Як видно з дослідження, державне регулювання ППО потребує парадигмальних перетворень у економічній діяльності, організації фінансового забезпечення, що потребує нових нормативно-правових засад.

1.3. Системний підхід до розвитку ринку послуг післядипломної педагогічної освіти в Україні

У традиційному розумінні, освіта – це система. Системні риси освіти полягають у наявності загальних, інваріантних якостей, що характеризують систему як у цілому, так й її складові. За визначенням Б. Гершунського, до складових системи освіти можна віднести: гнучкість, динамічність, варіативність, адаптивність, стабільність, прогностичність, послідовність, цілісність [52]. Не можна не погодитися з цим, бо, по-перше, система освіти повинна динамічно і гнучко адаптуватися до соціально-економічних перетворень у суспільстві, по-друге, система освіти має бути стабільною в соціально-педагогічному розумінні, обережно і повільно реагувати на зміни освітніх парадигм і доктрин.

Разом з тим, слід зазначити, що система освіти має тримати курс на майбутнє, стрімко реагувати на розвиток ринкових відносин у освітній сфері, враховуючи попит і тенденції в суспільстві. Згідно з Національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті (далі – Доктрина), розбудова національної системи освіти в Україні зорієнтована на європейські стандарти, що репрезентують такі риси європейської освіти, як багаторівневність, безперервність, доступність, ефективність та якість [276]. Також необхідно усвідомлювати, що перетворення в освіті, перш за все,

мають відбуватися в напрямку нової світової парадигми – інформаційного суспільства, тому потребують значних коштів, що слід урахувати при плануванні практичних перетворень.

Зарубіжні вчені вивчали історію створення ринкової системи, коли протягом двох століть ринкова економіка була об'єктом обговорень і жорсткої критики. Американський економіст Д. Сакс підкреслює, що теорії А. Сміта, К. Маркса та інших світових економістів не змогли дати відповідей на всі питання, що стосуються ринкової економіки. Лише сьогодні можна стверджувати, що «глобальний консенсус на користь ринкової системи дійсно не за горами» [242, с. 15–16].

Реальний стан національної економіки України відображається в багатьох дослідженнях вітчизняних вчених. За визначенням В. Кременя сучасна економіка існує в трьох вимірах, що взаємодіють: матеріальне економічне поле з відомими законами (попиту та пропозиції, витрат і прибутку, конкуренції тощо), інформаційне поле та поле очікувань [130]. В. Савченко підкреслює, що модель економічного розвитку країни включає в себе поетапне здійснення науково обгрунтованої програми виходу із кризи шляхом об'єднання впливу державних органів управління на економіку і запровадження ринкових відносин [239]. В. Карасьов теж указує, що за роки існування самостійної країни, не досягнуто необхідного рівня за основними економічними показниками розвитку. За думкою науковця, для подолання проблем сучасної економіки нашої країни необхідні кваліфіковані спеціалісти із сучасним економічним мисленням, новими підходами до вирішення економічних проблем у державному секторі, підприємницькій сфері, міжнародних відносинах, соціальній сфері тощо [116].

За В. Биковою економічна система з позиції управління поділяється на чотири рівні: держава, регіон, галузь та установа (заклад), перші три з яких являють собою рівень значущості установи (закладу) з позиції забезпечення безпеки відповідного рівня економічної системи. Виходячи з того, що вирішальну роль відіграють фінансові ресурси, автор пропонує розглядати освіту як деяку соціально-економічну систему, що ініціює

потоки ресурсів і перетворює їх на освітні послуги, реалізація яких забезпечує досягнення навчальних цілей [21].

І. Прокопенко у своїх дослідженнях стверджує, що «у ринковій організації економіки треба покладатись не стільки на почуття людей, скільки на їх раціоналізм, як важливий принцип ринкових взаємозв'язків, у якому через товарообмін на паритетних засадах спільної вигоди кожний учасник отримує стільки, скільки сам запропонує для обміну» [221, с. 17].

Науковці В. Семиноженко і В. Геєц, визначаючи інноваційні перспективи України, серед завдань, пов'язаних з модернізацією економіки держави, першочерговим назвали завдання з підвищення рівня соціального самопочуття, наголошуючи, що «знання можуть стати джерелом зростання економіки і відповідно лягти в основу відповідного модернізаційного проекту економіки та й суспільства в цілому в тому випадку, коли в суспільстві, а значить, і в економіці наявними будуть стимули, які позитивно впливають на процеси отримання (нагромадження) знань» [111, с. 9]. Разом із тим, зміна умов господарювання стає основою для зміни форм функціонування освітньої галузі, а необхідність розвитку суспільства в умовах глобалізації робить їх нагальною потребою. У процесі дослідження А. Діденко встановлено, що основними змістовими напрямками економічної проблематики в освіті можна назвати: соціально-економічний контекст стану розвитку людського суспільства; особливу і нову роль освіти серед факторів економічного та соціального розвитку; сутність економічних перетворень в Україні та економічну функція освіти; перспективи економічного розвитку України – можливості, потенціал, прогнози; економічні проблеми української освіти та шляхи їх розв'язання; організацію освітньої діяльності відповідно до соціально-економічних потреб суспільства; вітчизняний та зарубіжний досвід у сфері освіти [75].

На шляху до економічного зростання і підвищення добробуту суспільство давно оцінило величезну роль освіти, яка є визначальною складовою наукової, економічної, соціальної сфері суспільства, і пов'язана із традиціями та тенденціями, що відбуваються у житті країни.

На думку В. Солдаткіна, сучасна освіта стає соціальним інститутом, що виконує соціальну, інформаційну, економічну та культурну функції в суспільстві в їх новому якісному стані [258, с. 35].

С. Михаць у своєму дослідженні розглядає освіту як фактор економічного зростання держави. За висновками автора, сутність економічного зростання освіти – це постійний процес збільшення обсягів виробництва товарів і послуг на одного зайнятого, що в кінцевому підсумку виражається у збільшенні ВВП на душу населення та якісному вдосконаленні його структури внаслідок зростання факторів виробництва та покращення їх якості [158]. Автором обґрунтовано політекономічне визначення освіти, що трактується як соціально-економічні відносини між людьми в усіх сферах суспільного відтворення, які виникають з приводу навчання, виховання, підготовки робочої сили відповідних кваліфікаційних рівнів для різних галузей, що здійснюється спеціальними організаціями, закладами та установами державної та приватної форм власності.

Питання щодо наукових досліджень з економіки освіти постало не сьогодні, ще в 1986 р. у м. Діжон (Франція) Інститутом досліджень із соціології та економіки освіти (IREDU) було проведено першу Міжнародну конференцію з економіки освіти. На початку 90-х років минулого століття, після створення незалежної держави Україна, все більше науковців та освітян почали вивчати та прогнозувати можливі шляхи розвитку галузі освіти в нових соціально-економічних умовах. Теоретичну базу досліджень того часу становлять дослідження таких вітчизняних учених: В. Андрущенко, К. Астахова, О. Грішнова, Л. Губерський, М. Гуревич, Б. Данилишин, Й. Завадський, І. Каленюк, В. Марцинкевич, Л. Покроєва, І. Прокопенко, О. Яришко та ін. Вони довели, що освіта сьогодні являє собою не тільки галузь економіки, а й невід'ємну частину народногосподарського комплексу, що розвивається в нерозривній єдності з наукою, технікою, економікою, культурою, має значний вплив на формування інтелектуального і науково-технічного потенціалу країни; є найважливішим

соціальним інститутом, що функціонує з метою задоволення суспільних потреб і гнучко реагує на всі суспільні зміни і процеси.

Отже, крім своїх традиційних функцій, освіта виконує функцію економічну, мета якої – забезпечення вищого рівня доходу й підвищення рівня добробуту індивіда [85, с. 656-657]. Взаємодію соціально-економічних показників у ринкових умовах можна представити схематично (рис. 1.7).

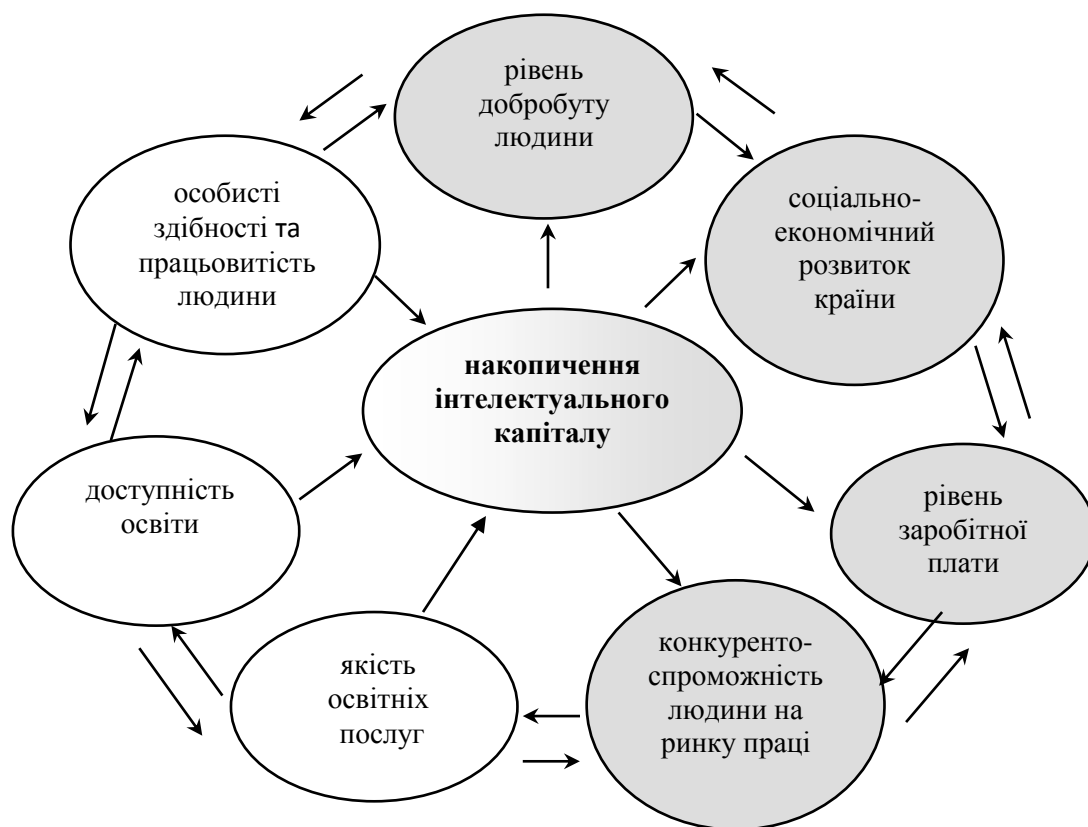

Рис 1.7. Взаємодія соціально-економічних показників у ринкових умовах

Таким чином, взаємодія соціально-економічних показників у співставленні з життєвим циклом людини дозволяє врахувати поєднання інтересів стратегічного, науково-технічного, маркетингового тощо напрямів для забезпечення координації та ефективності дій [232].

Спираючись на думку вчених, можна констатувати, що велика роль у дослідженні ринку освітніх послуг відводиться також питанням забезпечення прав і свобод людини, у складі яких: громадські та політичні права і свободи; економічні й соціальні права; правовий режим власності; соціальний захист; антимонопольне регулювання тощо. Якщо розглядати

макросистему України як економічну одиницю, то можна вказати на можливість переходу від теоретичних висновків до практичного вирішення питань функціонування та основних принципів державного розвитку.

Питання розвитку ринкових відносин у системі освіти досліджувалось ще в XIX столітті англійським економістом А. Маршаллом, який указував, що економіст більш безпосередньо зацікавлений у проблемах, що відносяться до принципів розподілу витрат на освіту для дітей між державою і батьками [154, с. 294]. А. Сміт порівнював прибуток, який суспільство отримує від знань і трудових здібностей людини, з прибутком від вкладень в «коштовну машину» [254, с. 88].

Таким чином, комерційні й загальносуспільні інтереси у сфері освіти можна поєднати лише ринковими засобами. Органи управління в межах переходу до маркетингових методів соціального управління також мають стати учасниками ринкових відносин не лише як гаранти дотримання вимог щодо якості освіти, а і як замовники і споживачі освітніх послуг [39]. Л. Антошкіна виділяє такі головні чинники розвитку ринкових відносин у сфері освіти: набуття знаннями статусу основного капіталу в суспільстві, диверсифікація джерел фінансування освіти, зміна ролі держави в сфері освіти, поширення нової ідеології в системі освіти, включення інституту освіти в загальний процес глобалізації господарських зв'язків; розвиток нових інформаційних технологій [8].

Однією з основних передумов формування ринку освітніх послуг України можна вважати розпад Радянського Союзу, який викликав зміну системи та умов господарювання всієї економіки, зокрема, перехід від планової економіки до ринкової. Освітня галузь почала функціонувати в умовах самозабезпечення. Це призвело до запровадження платних освітніх послуг, фінансування яких здійснюється коштом фізичних осіб, та виникнення приватних навчальних закладів. Але ці заходи були незначними за обсягом і на фоні низької платоспроможності населення не сприяли кардинальній стабілізації системи освіти.

Проблемі дослідження ринку освітніх послуг присвячено багато робіт вітчизняних та зарубіжних вчених: О. Гаращук, І. Каленюк, О. Кратта, О. Кукліна, А. Панкрухіна, С. Пирожкова, І. Тулінкової, Н. Шумар. Розвиток ринку освітніх послуг, як указують науковці, породжує певні ризики і суперечності. *По-перше*, із переходом до суспільства економіки знань змінюється роль освіти, яка набуває стратегічного значення. *По-друге*, темпи науково-технічного прогресу призводять до швидкого старіння знань. Оскільки сфера освіти сама для себе є постачальником кваліфікованих кадрів, то виникає певна суперечність, адже консервативність освіти передбачає узагальнення досвіду, а освіта повинна бути основою прогресивного розвитку. Таким чином, постійний розвиток працівників освіти є передумовою розвитку всієї економіки. *По-третє*, врахування тільки вимог ринку може призвести до дисбалансу підготовки фахівців, оскільки механізм ринкової саморегуляції формується під впливом попиту та пропозиції; держава фінансує тільки ті напрямки, які є економічно вигідними [181].

Огляд досліджень вітчизняних науковців свідчить про різні методологічні підходи науковців до формування ринку освітніх послуг. Так, О. Кратт вважає, що методологічною основою розвитку ринкових відносин у системі вищої освіти є формування кон'юнктури ринку для максимального задоволення потреб суспільства у фахівцях і споживачів і пропонує вважати діяльність суб'єктів ринку «внутрішніми чинниками». Він акцентує увагу на двоєдиному підході до вивчення кон'юнктури: причинний, що припускає з'ясування причин, і наслідковий, що визначає можливі наслідки, коли, з одного боку, суб'єкти своїми діями формують кон'юнктуру, а з іншого – випробують на собі її вплив. Основним, на думку О. Кратта, є аналіз конструктів наукової картини господарської практики, поданих у вигляді галузевої специфіки попиту та пропозиції у трьох напрямках: перший напрямок полягає в розгляді принципів, що визначають умови взаємодії закладів освіти і споживачів; другий пов'язаний із

розглядом специфіки попиту та пропозиції; третій становить виявлення відмінностей між вітчизняним та іноземними ринками даного виду послуг. На нашу думку, автор слушно стверджує, що така типологія визначає правила, за якими функціонує ринок вищої освіти [128]. Ми вважаємо, що аналогічні правила сьогодні діють і в системі ППО.

Н. Жиготька побудувала систему економіко-математичних моделей, що базується на концепції рейтингового оцінювання та управління якістю освітніх послуг ВНЗ. Застосування дослідженої методики та економіко-математичні моделі рейтингового управління якістю освітніх послуг автор вважає ефективним також у процесах забезпечення державної гарантії якості навчальних програм під час ліцензування та акредитації [93].

Ми не поділяємо підходів Р. Капченко, який звертає увагу на необхідність врахування регіонального аспекту функціонування ринків послуг ВНЗ із метою подолання їх орієнтації на підготовку фахівців переважно для потреб регіонів, при цьому головними факторами ефективності функціонування вищої освіти вважає бюджетне фінансування й оновлення наявного матеріально-технічного потенціалу [115].

Аналіз наукових досліджень з питань економічної складової системи освіти дає можливість дійти висновку, що більшість учених вважають основним недоліком ринку освітніх послуг, як фактору економічного зростання в Україні, збільшення бюджетних асигнувань на її фінансування. На думку науковців І. Каленюк, О. Гаращук, Г. Лопушняк, О. Бурлаков, С. Михаць, яку ми поділяємо, врегулювання механізму державного фінансування, а саме, вдосконалення нормативного підходу та введення елементів фінансування, орієнтованого на результати діяльності, є сьогодні актуальною проблемою в Україні [113, 48, 140, 34, 158].

Так, на думку Г. Лопушняк, покращенню фінансування освіти в Україні сприятиме: систематичний аналіз цільового використання коштів; дослідження людського потенціалу, збір і розповсюдження результатів та інформації про норми прибутку в освіті [140].

І. Каленюк акцентує увагу на необхідності диверсифікації джерел фінансування освіти, залучення приватних джерел, впровадження змішаних форм оплати навчання; зміни системи державного фінансування: перехід від прямого фінансування на основі нормативів до практичного впровадження стимулюючих форм фінансування. На думку автора, державне фінансування потребує подальшого вдосконалення через впровадження гнучких стимулюючих методів та форм фінансування: не тільки вдосконалення нормативного підходу до фінансування освіти, а й впровадження елементів фінансування, орієнтованого на кінцеві результати діяльності [113].

Слід також зазначити, що необхідним елементом ринкової організації господарства виступає конкуренція. М. Портер підкреслює, що економіка розвивається завдяки зміцненню її позицій на світовому ринку шляхом досягнення більш високих рівнів конкурентоспроможності в діючих галузях і розвитку нових, високоефективних сегментах, спроможних до досягнення успіху в конкурентній боротьбі [212].

Більшість учених відзначають, що для ринкових відносин в системі освіти, поряд із присутністю державного регулювання, характерним є формування принципів ринкової конкуренції. Принцип розвитку конкурентного освітнього середовища, створення насиченого ринку освітніх послуг є найважливішим принципом управління сучасною освітою [49, 113]. Л. Губерський стверджує, що освіта стає вигідною, тому що вона приносить прибуток [63, с. 521]. Н. Верхоглядова розглядає конкурентоспроможність освіти як складову частини якості людського капіталу, що передбачає: прийняття нової парадигми системи управління якістю освіти; перехід від централізованого управління до організаційної та фінансової свободи закладів; інноваційний підхід до розвитку форм та методів навчання [39]. В. Кремень зауважує, що конкуренція означає наявність суперництва серед виробників і споживачів освітніх послуг, що вигідно споживачу. В конкурентних умовах виробники змушені працювати

ефективно, збільшувати різноманітний обсяги освітніх послуг і, як наслідок, підвищувати рівень життя споживачів шляхом оптимізації цін на послуги. Це дозволяє споживачам отримувати максимум послуг і задовольняти свої індивідуальні інтереси в умовах обмеженості ресурсів [130].

І. Каленюк і Л. Цимбал зазначають, що ринкові відносини у сфері освіти зумовлюють не тільки поширення пропозиції освітніх послуг, а й розвиток попиту та посилення залежності між попитом і пропозицією. Разом із тим, автори зауважують, що навчальні заклади, намагаючись посісти конкурентну позицію на ринку освітніх послуг, поки що орієнтуються лише на фактори мікросередовища, що притаманні конкретному регіональному або локальному ринку [181].

Як вважає А. Пригожин, конкуренція поступово вирівнює різницю в цінах, асортименті та якості товарів і послуг. Сферою конкуренції все більш становляться відносини з клієнтом: спроможність враховувати індивідуальні потреби споживача; спроможність зацікавити споживача тощо [219]. В. Хартман і В. Шток встановили цікаву можливість використання нововведень, стверджуючи, що джерелом прибутку може бути не лише зміна ціни та/або економія витрат, а й постійна зміна виробленої продукції, що сприяє створенню конкурентоспроможних умов [133].

Хоча на думку науковця Т. Боголюб, надмірна комерціалізація вищої школи і науки може негативно впливати на основну діяльність [22], на наш погляд, це питання залишається спірним. У той же час ми цілком згодні з Б. Гершунським, який відзначає що, з метою формування сучасного мислення, збільшення професійно грамотних фахівців необхідно підвищувати якість освіти або наближатися до розвинутих країн, унаслідок чого, за його думкою, суспільство буде здоровішим, економіка буде працювати краще [52].

Разом із тим, К. Астахова у своєму дослідженні умов функціонування інституту освіти зауважує, що ринок освітніх послуг являє собою ринок монополістичної конкуренції, на що вказує конкуренція через використання

нецінових методів – надання спектра додаткових супутніх послуг-комплементів, а саме: організація позанавчальної діяльності, розширення асортименту освітніх послуг [12].

На підставі аналізу зазначених вище досліджень можна констатувати, що ринок освітніх послуг – це система економічних відносин з приводу купівлі-продажу цих послуг. Для цього ринку також характерною рисою є наявність трьох елементів; покупців, продавців та самого товару. Товар, в якості якого виступають освітні послуги, теж має такі властивості, як вартість та ціна. Реалізація освітніх послуг охоплює два сектори. Перший сектор – державний, в якому кошти, що акумульовані шляхом оподаткування підприємств і громадян, держава спрямовує в освіту для відшкодування витрат на послуги, що споживаються громадянами. Фінансовий перерозподіл коштів здійснюється з метою забезпечення умов доступності освітніх послуг незалежно від рівня одержуваного доходу та охоплення освітою усіх верств населення. Другий сектор – ринок освітніх послуг, на якому освітні послуги продаються і споживаються за ринковими цінами. На цьому ринку функціонують приватні комерційні навчальні заклади або державні заклади надають послуги на контрактній основі [114]. На думку науковців, структурні зміни в системі освіти призведуть до посилення конкуренції в цій сфері, що розширить можливості вибору освітніх установ. А це, в свою чергу, буде впливати на рівень заробітної плати вчителів і ступінь реакції на зміни кон'юнктури ринкових сил.

К. Астахова пропонує умовно поділити споживача освітніх послуг на такі категорії: споживач-інвестор і споживач-одержувач освітнього продукту. Автор зазначає, що в особі споживача-інвестора освітніх послуг можуть бути держава шляхом формування державного замовлення й бюджетного фінансування освіти, а також фірма (підприємство, заклад), що оплачує навчання своїх кадрів. Достовірною, на нашу думку, є оцінка К. Астаховою поведінки споживача-одержувача, навчання якого відбувається за рахунок споживача-інвестора: «відсутність матеріальної

відповідальності перед інвестором освіти породжує поширення опортуністичної поведінки, зниження якості навчання, роботу не на повну силу, навчання для формального оволодіння певними спеціальними знаннями» [12, с. 16]. Наші дослідження підтвердили справедливості такої оцінки.

Отже, ринкова економіка, конкуренція встановлюють високі вимоги до якості й форм організації освіти, до творчої та ініціативної роботи, інтенсифікації праці. Предметом економічних відносин на ринку освітніх послуг має стати саме освітня послуга. Відбувається поширення нових технологій освіти, формування єдиного інформаційного простору та зміна ролі освіти: від процесу передачі знань до системи формування конкурентоспроможного працівника. Окрім того, відбувається активний розвиток ринку інтелектуальної продукції, що стає рушійною силою розвитку технологій та економіки в цілому. Ринок освітніх послуг стає частиною ринку інтелектуальної продукції (рис. 1.8).

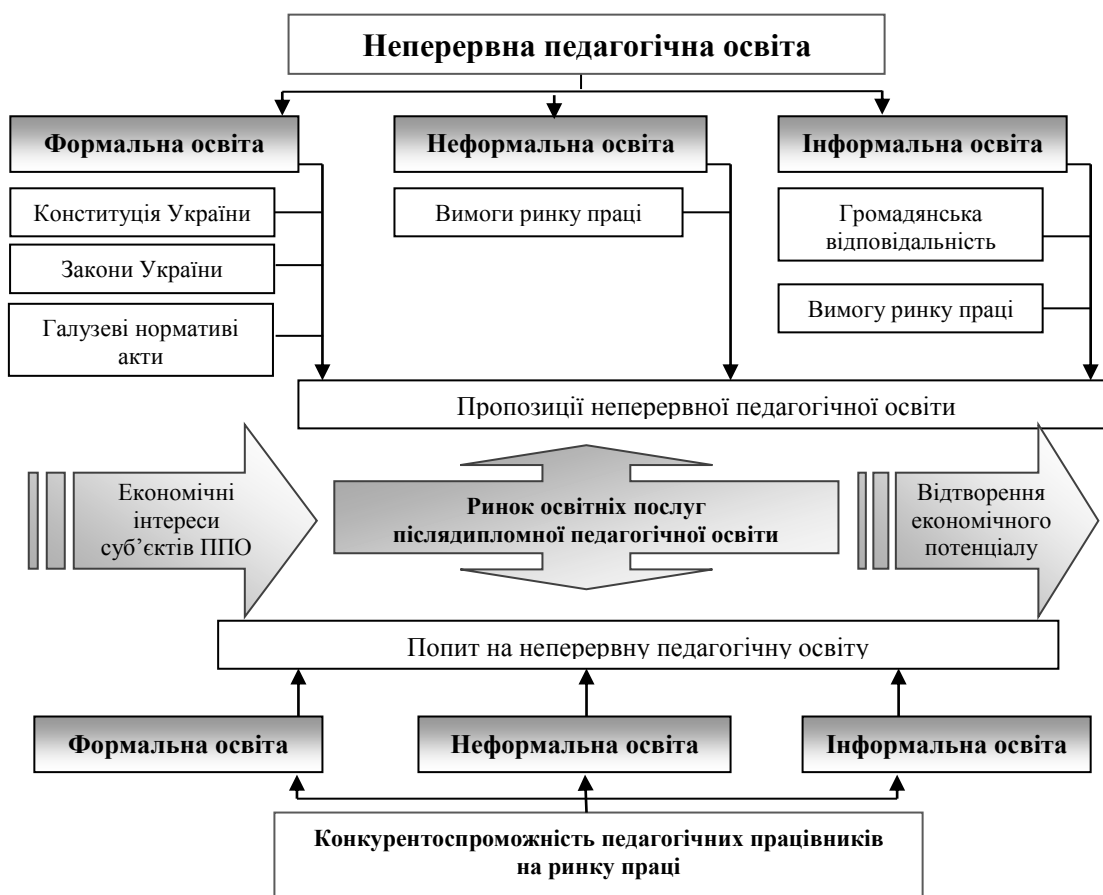

Рис. 1.8. Ринок освітніх послуг післядипломної педагогічної освіти

Ми поділяємо висновки В. Марцинкевича стосовно того, що створення насиченого ринку освітніх послуг є найважливішим принципом управління сучасною освітою. Реалізація цього принципу обумовлює розвиток нових економічних, у тому числі, й ринкових механізмів у сфері освіти [151, с. 201]. О. Грішнова і В. Єрошин зазначають, що не можна не зважати на роль держави, яка до цього часу виступає основним замовником освітніх послуг. У сучасних умовах така система управління освітою є неефективною як із педагогічної, так і з економічної точок зору. Перед державою постала необхідність переглянути свою роль у сфері освіти і сприяти розвитку ринку освітніх послуг [91, с. 31], конкурентного середовища у сфері освіти, підвищенню ефективності функціонування вищої освіти і ринкового господарства в цілому [61, с. 6].

Після оголошення концепції держави «освіта продовж усього життя» все більш актуальним стає вивчення системи післядипломної педагогічної освіти. Крім того, заклади післядипломної педагогічної освіти здійснюють науково-методичний супровід реалізації державних і регіональних програм у галузі освіти. На нашу думку, розвиток ринкових відносин в Україні обов'язково має вплинути на функціонування й розвиток освітньої галузі, зокрема, на післядипломну педагогічну освіту, сприяти виникненню тут конкуренції відповідно до законів ринкової економіки.

Аналіз досліджень багатьох науковців (В. Андрущенко [4], Н. Багаутдинова [14], Н. Волкова [43], О. Гаращук [48], С. Салига [243], О. Яришко [306]) показує, що основні засади розвитку ринкових відносин у системі вищої освіти ними розглядаються з погляду управлінських, економічних і соціальних характеристик. Так, удосконалення управління включає в себе: удосконалення управлінських аспектів, зменшення управлінського апарату, мінімальну роль держави у стосунках між виробником і споживачем освітніх послуг; економічні засади полягають у поширенні конкуренції у сфері освіти, підвищенні економічної ефективності у сфері надання освітніх послуг; при цьому державні витрати

розглядаються як часткове джерело фінансування освітньої сфери; соціальні характеристики сприятимуть удосконаленню освітньої галузі, поширенню вибору для споживача та покращенню якості освітніх послуг, самостійному вибору споживачами освітніх послуг.

За аналогією основні засади впровадження ринкового механізму і в післядипломній педагогічній освіті можна поділити на управлінські, економічні, соціальні (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

**Основні засади впровадження ринкових механізмів у системі
післядипломної педагогічної освіти**

Засади	Характеристики
Управлінські	Удосконалення управлінських аспектів. Зменшення управлінського апарату. Вдосконалення державного регулювання у наданні освітніх послуг.
Економічні	Поширення конкуренції у сфері післядипломної педагогічної освіти. Мінімізація бюджетних витрат у фінансуванні післядипломної педагогічної освіти. Підвищення економічної ефективності післядипломної педагогічної освіти.
Соціальні	Удосконалення змісту і форм післядипломної педагогічної освіти. Самостійний вибір споживачами освітніх послуг. Покращення якості освітніх послуг.

Як видно з таблиці, основні засади розвитку ринкових відносин у системі ППО слід розглядати через призму управлінських, економічних і соціальних характеристик. При цьому управлінські характеристики полягають у вдосконаленні управлінських аспектів, зменшенні управлінського апарату, вдосконаленні державного регулювання в наданні освітніх послуг; економічні засади передбачають поширення конкуренції у сфері післядипломної педагогічної освіти, державні витрати – як часткове джерело фінансування освітньої сфери, підвищення економічної ефективності післядипломної педагогічної освіти; соціальні характеристики спрямовані на удосконалення післядипломної педагогічної освіти, самостійний вибір споживачами освітніх послуг та покращення якості освітніх послуг.

Власне бачення системного підходу до формування ринкових відносин у системі післядипломної освіти висвітлили у своїх дослідженнях такі науковці: О. Кратт, Р. Капченко, Н. Жигоцька, Л. Лелик, Г. Лопушняк, М. Гончаренко, Н. Верхоглядова [128, 115, 93, 138, 140, 55, 39].

Одним з головних критеріїв розвитку післядипломної педагогічної освіти Л. Лелик вбачає збільшення фінансування на підвищення кваліфікації кадрів [138]. Ми згодні, що фінансування витрат на організацію підвищення кваліфікації потребує збільшення, що пов'язано з необхідністю збільшення термінів навчання для деяких категорій педагогів (молодих фахівців або таких, що мали перерву в діяльності), але це в умовах ринкової економіки не може стосуватися тільки бюджетних асигнувань. Доцільним є залучення інших (позабюджетних) джерел фінансування ППО, але на цю тему як раз і бракує досліджень.

Отже, на перший план дослідження виноситься розробка системних підходів до формування ринкових відносин у післядипломній педагогічній освіті. З метою дослідження питань управління економічним розвитком ППО необхідно розглянути підходи до управління економічним потенціалом освітньої галузі. Для цього ми скористалися дослідженнями В. Бикової, яка констатує, що людство за свою історію виробило три інструменти управління. Перший – це ієрархія, де основним засобом впливу виступає підпорядкування владі, тиск зверху шляхом примусу, контролю тощо. Другий – культура. Це пропоновані й визнані суспільством, організацією, підприємством атрибути (норми, установки, шаблони поведінки), які примушують до дій за певними правилами. Третій – ринок. Це рівноцінні горизонтальні зв'язки, що побудовані на відносинах власності, і де головним є дотримання рівноваги інтересів продавця й покупця при укладанні угод купівлі-продажу [21].

Слід відзначити, що переважна більшість досліджень стосується сфери вищої освіти; бракує наукових пошуків щодо системного підходу до розвитку ринку послуг післядипломної педагогічної освіти. На наш погляд, це пояснюється тим, що в освітньому просторі України склався

споживацький підхід до отримання освітніх послуг на всіх рівнях: від дошкільної до післядипломної освіти, а державне регулювання економіки освіти в радянський і пострадянський періоди зводилося до виконання лише підтримуючої функції, тобто, актуальними були питання щодо створення умов для функціонування та розвитку галузі, що, на жаль, поки що зберігається й на цей час. На нашу думку, сучасні дослідження розвитку ринку освітніх послуг, зокрема, післядипломної педагогічної освіти, слід спрямувати за такими актуальними напрямками: систематизація наявного досвіду, оцінка ресурсного потенціалу, децентралізація, організаційно-економічний розвиток.

Л. Лелик є одним із небагатьох дослідників ринку освітніх послуг у сфері післядипломної освіти; головним вважає теоретичну базу планування й регулювання взаємовідносин між виробничими структурами та навчальними закладами. На думку автора, яку ми підтримуємо, прискорення ефективної реалізації освітніх послуг можливо лише за умови вдосконалення нормативної та законодавчої бази. Перспективними напрямками розвитку освітніх послуг Л. Лелик вважає запровадження форм та методів дистанційного навчання, з чим ми також цілком згодні. Саме прийняття нормативно-правової бази, на думку автора, є визначальним для широкого розроблення дистанційних курсів і модулів, що, по-перше, суттєво знижує фінансові витрати; по-друге, програми дистанційного навчання є досить гнучкими і чутливими до зміни як нормативного характеру, так і конкретних професійних знань, які потрібні при запровадженні новітніх технологій для підвищення кваліфікації спеціалістів різних галузей економіки [138].

Таким чином, ринок освітніх послуг у системі неперервної освіти дорослих визнається складовою ринкової економіки, а витрати, що пов'язані з організацією післядипломної педагогічної освіти, можна вважати інвестиціями та найбільш ефективним укладенням у капітал країни, що забезпечить її інноваційне зростання. Тому, нами пропонується розширити зміст поняття «освітня послуга в післядипломній педагогічній освіті» до

економічного блага, що є об'єктом економічної діяльності, використовується для задоволення людських потреб і має такі властивості як обмеженість, корисність, цінність.

Ринкові відносини, конкуренція, що постають сьогодні об'єктивною реальністю, змінюють стиль життєдіяльності суспільства. Економічні відносини характеризують соціальну сторону життя і визначають форми її організації. У ринковому господарстві обмін результатами різних видів економічної діяльності між її суб'єктами здійснюється на рівноправній основі [130, с. 380]. Аналіз економічних відносин дозволяє відповісти на питання, в чийх інтересах здійснюється та чи інша економічна діяльність. До суб'єктів ринку освітніх послуг відносяться: споживачі, освітні установи і заклади, широкі кола посередників, суспільні інститути і структури, причетні до просування освітніх послуг на ринку (державні органи).

В системі післядипломної педагогічної освіти кластерні зв'язки являють собою поєднання галузевих закладів і установ, які мають спільну мету та можливість щодо розвитку ринку освітніх послуг з підвищення кваліфікації педагогічних працівників шляхом обміну інформацією, запровадження інноваційного досвіду, використання власного ресурсного потенціалу. С позиції освітнього кластера системний підхід до розвитку ринку послуг післядипломної педагогічної освіти передбачає наступні етапи:

- 1) визначення пріоритетних напрямків діяльності закладів ППО на ринку освітніх послуг;
- 2) здійснення оцінки ресурсного потенціалу закладів ППО;
- 3) здійснення аналізу нормативно-правового забезпечення щодо розвитку ринку послуг ППО;
- 4) визначення стратегії спільної діяльності учасників освітнього кластеру щодо організаційно-економічного розвитку системи ППО на ринку послуг.

Таким чином, можна констатувати, що формування кластерних зв'язків у системі ППО дозволить забезпечити підвищення конкурентоспроможності

закладів на ринку послуг післядипломної педагогічної освіти у поєднанні з взаємовигідним партнерством в освітньому середовищі; оптимізацію ресурсного потенціалу для досягнення ефективності надання освітніх послуг з підвищення кваліфікації; подальший розвиток інфраструктури сфери післядипломної педагогічної освіти в Україні відповідно до вимог часу та новітніх досягнень в освітньому просторі.

Як ми відзначали вище, створення конкурентних умов для функціонування закладів післядипломної педагогічної освіти на сьогодні є однією із нерозвинених складових її розвитку в ринкових умовах. Зауважимо, що на економічну ситуацію в системі освіти України впливають навчальні заклади недержавної форми власності, з виникненням яких з'явився й комплекс нових проблем, що потребує уважного вивчення. Зокрема, економічна частина організації навчання в таких навчальних закладах прорахована більш ґрунтовно, ніж у державних. Також перевагою є конкуренція за користувача послуг, для чого заклад може вдатися навіть до зниження вартості навчання.

Ринок і конкуренція встановлюють свої правила. Післядипломна педагогічна освіта, яка вчора була на повному державному забезпеченні, сьогодні набуває інших особливостей: комерційність, конкуренція, пошук джерел фінансування та додаткового заробітку тощо.

Системний підхід до розвитку ринку послуг ППО також передбачає аналіз таких економічних умов як: загальне економічне положення в країні (розмір державного бюджету обумовлює кількість коштів, що підуть на фінансування вищої освіти, рівень інвестицій в освіту залежить від стійкості розвитку), рівень добробуту населення (для отримання вищої освіти необхідні кошти) і т. ін. [275]. Для зростання якості життя суспільства потрібно створювати і розвивати в Україні ринкову економіку. Сучасна економіка України перебуває у стані трансформації, що викликано економічними, політичними і соціальними процесами у світі, які впливають на Україну в цілому, на її економічну базу та, як наслідок, на розвиток ринкових відносин у системі освіти України. Як показує аналіз науково-

економічної літератури з теми дослідження, складність сучасного економічного середовища, нестабільність та гальмування економічних реформ затримували процес вдосконалення системи планування та прогнозування, як важливого з напрямів становлення та розвитку системи післядипломної педагогічної освіти.

Таким чином, одностайна думка вітчизняних вчених полягає в тому, що економічна система, яка існувала в Україні, повною мірою вичерпала себе. Вибір економічної стратегії є передумовою формування і розвитку ринку освітніх послуг, зокрема післядипломної педагогічної освіти. Серед особливостей ринкової системи ми виділили такі, що мають особливе значення для нашого дослідження, а саме: розуміння ринку послуг полягає у здатності людини розуміти економічні ситуації й приймати осмислені та економічно грамотні рішення, розуміти основні економічні концепції та використовувати їх в особистому й суспільному житті.

На підставі викладеного можна визначити, з метою запровадження системного підходу до розвитку ринку послуг післядипломної педагогічної освіти необхідно передбачити розв'язання таких завдань:

- визначення реального місця навчального закладу на ринку освітніх послуг за основними значимими ознаками («бенч-маркинг»);
- проведення моніторингу інновацій закладів-конкурентів освіти;
- здійснення регулярної оцінки коливань попиту споживачів та швидке реагування шляхом унесення змін до порядку надання послуг (алгоритм, ціна, тривалість, найменування тощо).

Отже, основні тенденції науково обґрунтованої бази формування й управління потенціалом ППО в ринкових умовах зводяться до системного підходу основних складових, що передбачає розробку послідовних етапів і проведення відповідних організаційних заходів: 1) аналіз динаміки основних фінансово-економічних процесів, що відбуваються в післядипломній педагогічній освіті на даний момент за всіма функціональними напрямками; визначення напрямів, 2) розробка програми розвитку ППО згідно з визначеними довгостроковими цілями її

функціонування й заходами, 3) реалізація заходів програми, збір, аналіз і обробку даних, що характеризують економічні умови і економічний стан ППО з метою формування системи інформаційного супроводу процесу управління її фінансово-економічним потенціалом.

Висновки до розділу 1

1. В освітній галузі однією з поширених форм безперервної освіти сьогодні є післядипломна педагогічна освіти, що вирішує завдання у віддаленій перспективі, спрямована на забезпечення розвитку суспільства, тому стратегія її економічного розвитку впливає на ефективність стратегії розвитку всієї системи освіти та країни в цілому: чим вищою є якість підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників, тим ефективнішим стає освітній процес.

2. Післядипломна педагогічна освіта безпосередньо пов'язана з перспективами економічного розвитку суспільства й повинна розглядатися як одна з пріоритетних сфер у галузі освіти. Разом із тим, питання економічного розвитку ППО, особливо, проблема обсягів фінансування й розподілу бюджетних коштів і пошуку альтернативних джерел її фінансування, не знайшли достатнього відображення у дослідженнях науковців. В освітньому просторі України встановився споживацький підхід до отримання освітніх послуг у системі ППО.

3. З метою розв'язання завдань, що постають сьогодні перед ППО, необхідно здійснити переоцінку змісту й ролі освіти в системі професійних та економічних чинників цивілізаційного розвитку країни, спрямувати вектор інновацій до підвищення якості надання освітніх послуг відповідно до вимог державного стандарту. Очевидною є необхідність наукового дослідження економічної сутності послуг у системі ППО в усій багатозначності цього поняття з метою покращення фінансового забезпечення та господарювання в цій галузі.

4. Основною метою державного регулювання ППО є раціональне використання ресурсів і досягнення макроекономічної ефективності,

забезпечення стабільного розвитку, конкурентоздатності, реалізація соціальних завдань. Серед напрямів діяльності ЗППО посилюється значення фінансово-господарської та виробничо-комерційної діяльності; надання платних освітніх, експертних, видавничих, інформаційних та інших послуг із метою розвитку закладів, покращення умов праці та навчання учасників навчального процесу.

5. Сучасні процеси в економіці потребують радикальних змін у системі державного регулювання функціонуванням ППО, особливо, економічної діяльності закладів післядипломної педагогічної освіти; перегляду відповідної нормативно-правової бази. Вирішення зазначених питань можливо шляхом упровадження комплексної системи заходів щодо вдосконалення сучасної системи ППО, що включає: оптимізацію структури навчальних закладів; оновлення змісту та технологій освіти; налагодження партнерських відносин між навчальними закладами, державою, громадянами; створення дієвої системи безперервної освіти.

6. Одна з рис економічної ефективності післядипломної педагогічної освіти полягає в її оперативності та мобільності щодо реагування на соціально-економічні зміни та виклики на ринку освітніх послуг, а залежність закладів від загального стану вітчизняної економіки гальмує їх незалежний розвиток і планомірне утримання, незважаючи на фінансові можливості та надходження за надані освітні послуги.

7. Системний підхід до розвитку ринку послуг ППО потребує впорядкування певних процесів, а саме: аналізу поточного стану економіки, удосконалення державного регулювання організаційно-економічних засад розвитку післядипломної педагогічної освіти, моделювання розвитку фінансово-економічного потенціалу. Основні засади розвитку ринкового механізму в післядипломній педагогічній освіті можна поділити на управлінські, економічні, соціальні.

Основні результати дослідження висвітлені в працях автора [186, 187, 188, 191, 193, 313].

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

2.1. Стан і проблеми розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні

Сьогодні існує багато прогнозів і проєктів щодо розвитку України, що, в основному, покладаються на відродження економіки. Але, на наш погляд, недостатньо враховується інтелектуальний потенціал країни, який необхідно використати на основі розвитку освіти і науки. Разом із тим, освіта, як вважають науковці, є сферою економічної діяльності, мета якої – передача знань і досвіду, у результаті чого й відбувається формування інтелектуального потенціалу країни.

Учені вважають, що саме освіта сьогодні повинна працювати на наше майбутнє, враховуючи економічний та духовний потенціали суспільства. Сфера освіти знаходиться в постійній динаміці, чітко реагуючи на зміни в зовнішньому середовищі, адаптуючись до постійних змін його потреб і, у свою чергу, визначає ці потреби [52, с. 20–23].

Проблеми освіти в Україні пов'язані як із загальною соціально-економічною ситуацією, недосконалою структурою державної влади й управління, культурним рівнем влади та суспільства, так і з галузевою специфікою. Серед гострих проблем – ставлення до освіти як до другорядного, порівняно з економікою, сектору, як до витратної (а не інвестиційної) частини державного бюджету; катастрофічний занепад матеріально-технічної бази, старіння і неадекватне відтворення педагогічних кадрів; низька заробітна плата вчителів; застаріла та неефективна система управління й фінансування; нерівність доступу до якісної освіти; запутаність й недосконалість освітнього законодавства;

надмірна та безсоромна комерціалізація освітніх послуг; неухильне зниження якості освіти та падіння рівня знань учнів, застарілі методи та методики навчання, повільне й безсистемне оновлення змісту освіти, падіння якості педагогічних кадрів і криза педагогічної освіти, брак ефективної системи моніторингу та контролю якості освіти, занепад якості навчальної літератури та критичний брак передових технологій в освітньому секторі; імітація реформ замість реальних змін [161].

Отже, учених турбує проблема розвитку освітнього потенціалу людини; вони вважають, що криза компетентності людини стала головною загрозою кінця ХХ ст. На думку М. Ноулза, американського спеціаліста з освіти дорослих, на перший план необхідно поставити завдання з підготовки компетентних людей – таких, які б були здатні застосовувати свої знання в умовах, що постійно змінюються, і чия основна компетенція полягала б у вмінні перебувати в стані постійної самоосвіти впродовж усього свого життя [311].

У системі післядипломної педагогічної освіти України налічується 27 закладів післядипломної педагогічної освіти комунальної форми власності; у кожному регіоні є один такий заклад (додаток Д). З метою надання характеристики сучасному економічному стану ППО нами була здійснена репрезентативна вибірка, яка включає 14-ть закладів ППО України з 27-ми, що можна вважати достатньою підставою для здійснення достовірного аналізу та висновків: Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, Івано-Франківський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти ім. В.Сухомлинського, Львівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, Миколаївський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, Одеський обласний інститут удосконалення вчителів, Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, Сумський обласний інститут

післядипломної педагогічної освіти, комунальний вищий навчальний заклад «Харківська академія неперервної освіти», Хмельницький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників, Чернівецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, Чернігівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (додатки Е, Ж, З, И).

Ми розглянули в порівнянні окремі показники загального і спеціального фондів кошторису в 14-ти регіональних ЗППО. Враховуючи, що річний індекс споживчих цін, витрати на утримання закладів післядипломної педагогічної освіти та питома вага складових кошторису за 2012–2014 роки суттєво не змінювалися (як видно з додатків Е, Ж, З, И) наводимо окремі показники на основі порівняльного аналізу за 2014 рік загального (табл. 2.1) і спеціального фондів кошторису. Порядок ЗППО в таблицях побудовано за обсягом встановленого ліцензованого обсягу.

Таблиця 2.1

Порівняльна таблиця загального фонду кошторису у регіональних ЗППО

Регіональний заклад післядипломної педагогічної освіти	Обсяг загального фонду кошторису за 2014 рік, тис. грн.	Ліцензований обсяг з підвищення кваліфікації	Обсяг бюджетних призначень на одного слухача, грн.
Львівський ОПППО	7651,4	9000	850
Хмельницький ОПППО	8237,0	9000	910
Одеський обласний інститут удосконалення вчителів	11562,6	9000	1280
Миколаївський ОПППО	6683,6	5000	1330
Житомирський ОПППО	7979,7	5000	1590
Івано-Франківський ОПППО	9131,8	5500	1660
КВНЗ "ХАНО"	10018,4	6000	1660
Черкаський ОПОПП	7269,6	4000	1810
Полтавський ОПППО	10413,7	5500	1890
Чернігівський ОПППО	12276,0	5000	2450
Сумський ОПППО	11159,2	4500	2480
Чернівецький ОПППО	8706,8	3500	2480
КЗ «Кіровоградський ОПППО Сухомлинського»	8017,5	3200	2500
Дніпропетровський ОПППО	15418,1	6000	2560
Усього	134525,4	80200	1670

Як видно з таблиць, підходи до формування загального фонду кошторису ЗППО в різних регіонах відрізняються. Розрахунок обсягу бюджетних призначень на одного слухача коливається від 850,00 грн до 2560,00 грн, що свідчить про відсутність уніфікованих підходів до формування бюджетів на післядипломну педагогічну освіту.

На підставі аналізу витрат на утримання цих закладів за 2012–2014 роки можна окреслити структуру видатків загального фонду кошторису, що складається з фонду оплати праці, оплати комунальних послуг та енергоносіїв, інших витрат (рис. 2.1)

Рис. 2.1. Структура видатків загального фонду кошторису по 14-ти регіональним закладам ППО за 2012–2014 роки

Як показав порівняльний аналіз, видатки загального фонду кошторису регіональних ЗППО складаються з таких чинників і середніх показників:

- фонд оплати праці ЗППО становить 88% від загального обсягу бюджетних призначень і відображає найбільшу питому вагу в структурі видатків на утримання закладу;
- оплата комунальних послуг та енергоносіїв становить 4% від загального обсягу бюджетних призначень;

- капітальні видатки за розвиток ЗППО протягом 2012-2014 років у кошторисах загального фонду не передбачені, за винятком 1-2-х регіонів, де ці показники є дуже незначними;
- інші витрати на утримання ЗППО (навчальна та методична діяльність, придбання малоцінних товарів, оплата послуг для утримання обладнання і будівель тощо) у структурі видатків складають лише 8%, що становить у середньому 750, 0 тис. грн на рік на один навчальний заклад, або 9,35 грн з розрахунку на одного слухача на рік.

Разом із тим, якщо структура видатків загального фонду кошторису регіональних ЗППО суттєво не відрізняється та її можна вже назвати «стандартною», то ситуація з формуванням спеціального фонду кошторису (табл. 2.2) в усіх регіональних закладах є різною. Схожими характеристиками структури спеціального фонду кошторису ЗППО є лише питома вага фонду оплати праці, що становить у середньому 41%, та витрати на оплату комунальних послуг та енергоносії, що становить у середньому 10% від загальних обсягів видатків.

Таблиця 2.2

**Порівняльна таблиця спеціального фонду кошторису
у регіональних ЗППО**

Регіональний заклад післядипломної педагогічної освіти	Обсяг загального фонду кошторису за 2014 рік, тис. грн	Обсяг спеціального фонду кошторису за 2014 рік, тис. грн	Відсоток співвідношення спеціального фонду до загального фонду
Львівський ОПППО	7651,4	432,5	5,6%
Хмельницький ОПППО	8237,0	15,0	0,2%
Одеський обласний інститут удосконалення вчителів	11562,6	661,1	5,7%
Миколаївський ОПППО	6683,6	79,0	1,2%
Житомирський ОПППО	7979,7	1190,0	14,9%
Івано-Франківський ОПППО	9131,8	344,0	3,8%
КВНЗ "ХАНО"	10018,4	2029,8	20,3%
Черкаський ОПОПП	7269,6	182,7	2,5%
Полтавський ОПППО	10413,7	670,0	6,4%
Чернігівський ОПППО	12276,0	1373,7	11,2%
Сумський ОПППО	11159,2	1259,8	11,3%
Чернівецький ОПППО	8706,8	480,0	5,5%
КЗ «Кіровоградський ОПППО Сухолинського»	8017,5	515,7	6,4%
Дніпропетровський ОПППО	15418,1	1379,9	8,9%
Усього	134525,4	10614,1	7,9%

Таким чином, аналізуючи бюджетну політику регіональних закладів ППО, що наведені в таблиці, їх умовно можна поділити на 3 групи:

Перша група – регіональні ЗППО, що мають обмежений обсяг бюджетних призначень з розрахунку на одного споживача послуг (слухача курсів підвищення кваліфікації) від 850,00 грн до 1330,00 грн (Львівський, Хмельницький, Одеський, Миколаївський ЗППО). Витрати загального фонду кошторису закладів цієї групи враховують переважно лише оплату праці і оплату комунальних послуг та енергоносіїв. Разом з тим, слід зазначити, що, незважаючи на обмежене бюджетне фінансування, в закладах цієї групи обсяг спеціального фонду кошторису теж невеликий (від 0,2% до 5,7% умовно до обсягів загального фонду кошторису, що є нижчим за середній показник по країні серед подібних закладів).

Друга група – регіональні ЗППО, що мають обґрунтований обсяг бюджетних призначень із розрахунку на одного споживача послуг (слухача курсів підвищення кваліфікації) від 1590,00 грн до 1890,00 грн (Житомирський, Івано-Франківський, Харківський, Черкаський, Полтавський ЗППО). Витрати загального фонду кошторису закладів цієї групи враховано оптимально, з позиції ефективності бюджету та скрутного економічного становища сьогодення, з урахуванням найбільш необхідних витрат на післядипломну педагогічну освіту. Розвиток матеріальної бази бюджетними асигнуваннями не передбачається. Саме в цій групі ЗППО можна виділити найбільш активні в частині наповнення спеціального фонду кошторису (Харківський – 20,3% і Житомирський – 14,9% умовно до обсягів загального фонду кошторису, що є у 2-3 рази вище середнього показника по країні серед подібних закладів).

Третя група – регіональні ЗППО, що мають достатній обсяг бюджетних призначень з розрахунку на одного споживача послуг (слухача курсів підвищення кваліфікації) у середньому 2500,00 грн (Чернігівський, Сумський, Чернівецький, Кіровоградський, Дніпропетровський ЗППО). Слід зазначити, що комфортні умови бюджетного фінансування не

послабили прагнення ЗППО до вдосконалення та розвитку; у цій групі переважна кількість закладів досить активні в частині наповнення спеціального фонду кошторису (у середньому 10% умовно до обсягів загального фонду кошторису, що є вище середнього показника по країні серед подібних закладів).

На підставі наведеного аналізу можна стверджувати, що держава забезпечує в повному обсязі бюджетні витрати на оплату науково-педагогічного, педагогічного, адміністративного та іншого персоналу закладів післядипломної педагогічної освіти та витрати на оплату комунальних послуг та енергоносіїв, тобто створено умови для функціонування ЗППО і виконання завдань з основних напрямів діяльності (підвищення кваліфікації та організація методичної роботи).

Стосовно капітальних видатків для розвитку ЗППО, то їх питома вага є дуже малою в грошовому вимірі: якщо в структурі видатків капітальні витрати в середньому складають 10%, у грошовому вимірі це – приблизно 90,0 тис. грн на рік на один заклад. Враховуючи щорічну потребу ЗППО у проведенні хоча б часткового капітального ремонту, у придбанні комп'ютерів та оргтехніки, поповненні бібліотечних фондів, ці витрати є незначними для оновлення матеріально-технічної бази та подальшого розвитку закладів, які, враховуючи перспективність їх навчальної діяльності в умовах реформування освітньої галузі, повинні мати модернізоване сучасне обладнання.

Аналіз бюджетної політики регіональних ЗППО показав:

- на сьогодні на державному і комунальному рівнях відсутні єдині нормативні підходи до формування загального фонду кошторису регіональних ЗППО (бюджетні призначення);
- схожими в усіх регіонах є відсутність капітальних вкладень та заходів щодо розвитку ЗППО;
- недостатньою є діяльність регіональних ЗППО щодо активного залучення альтернативних джерел фінансування, зокрема, надання платних

освітніх послуг (лише п'ять з чотирнадцяти досліджених закладів мають значний обсяг надходжень до спеціального фонду кошторису – від 8,9% до 20,3% умовно до обсягів загального фонду кошторису).

Статистика витрат на підвищення кваліфікації у зарубіжних країнах представлена вартістю послуг на післядипломні програми у різних навчальних закладах, що, як правило, передбачає академічні курси на базі вищої освіти у період від 3-х місяців до 2-х років. Для порівняння витрат на післядипломну освіту в різних країнах наведемо дані щодо середньої вартості навчання 1-го користувача освітніх послуг за один місяць в гривневому еквіваленті, що можна співставити з курсами підвищення кваліфікації в ЗППО України тривалістю один місяць та вартістю навчання у ВНЗ України також з розрахунку на один місяць (рис.2.2).

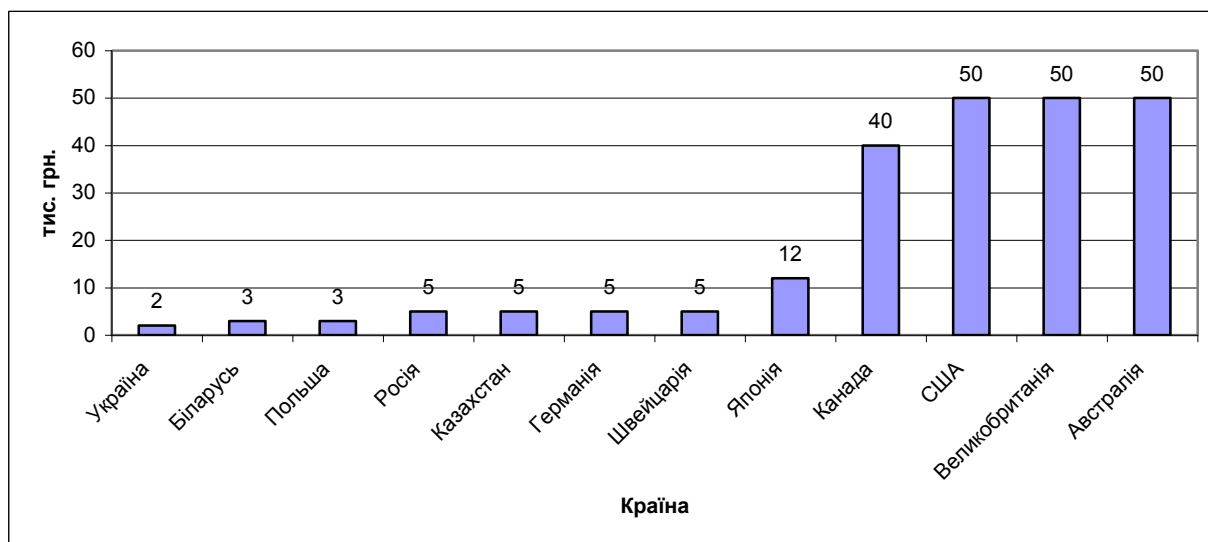

Рис. 2.2. Середня вартість навчання одного користувача освітніх послуг за один місяць

Як показує порівняльний аналіз, наведений у графіку, витрати на післядипломну освіту в Україні, з розрахунку на одного споживача послуг, є найменшими серед інших країн. Серед негативних факторів, що впливають на розвиток ППО в Україні, необхідно зазначити такі: 1) криза в системі оплати праці; відрив заробітної плати від реальної вартості праці; поняття «мінімальна заробітна плата» використовується лише як розрахункова

величина для визначення розмірів виплат; 2) криза в системі вищої освіти, що пов'язано з протиріччями між існуючою системою та реальними можливостями бюджету і потребами ринку праці; 3) падіння попиту на освітні послуги, що було спричинено не тільки відсутністю вільних фінансових ресурсів у населення, а й можливістю отримання коштів без наявності відповідного рівня освіти, коли розвиток малого бізнесу відбувався, у першу чергу, за рахунок підприємницької поведінки людей, які не мали вищої освіти, що й стало наслідком швидкої тіньозації економіки. Таким чином, сформувалися негативні тенденції стосовно іміджу всієї галузі освіти, яка більше не може бути гарантом економічного забезпечення кожної людини. Зазначене вплинуло й на падіння попиту педагогічних працівників на освітні послуги з підвищення кваліфікації і, разом з цим, погіршення якості пропозицій з боку ЗППО.

Також, досліджуючи і висвітлюючи проблеми післядипломної педагогічної освіти, не можна не звернутися до вчення видатного американського вченого М. Ноуза, який вважається основоположником теорії навчання дорослих і запропонував андрагогічну модель неперервної освіти, що полягає у наступних положеннях: провідна роль у власній освіті належить самому індивіду; навчання повинно виходити з індивідуальних особливостей того, хто навчається, відповідати його індивідуальним освітнім потребам і стимулювати зростання цих потреб; навчальний процес відбувається у спільній діяльності тих, хто навчає, з тими, хто навчається [311]. Хоча висновки М. Ноуза були в подальшому висвітлені в дослідженнях багатьох науковців й освітян, можна констатувати, що і на сьогодні не існує моделі і методики підготовки фахівців-андрагогів у системі вищої освіти України, що негативно впливає на розвиток післядипломної освіти.

М. Скрипник, досліджуючи пріоритетні напрями розвитку сучасної парадигми андрагогіки, визначає її завдання як основоположної складової в системі післядипломної освіти:

- взаємодія і взаємозумовленість парадигми теорії навчання дорослих із розвитком системи післядипломної освіти;
- ґрунтовне осмислення статусу системи післядипломної освіти в сучасному українському суспільстві як взаємозумовленість методологічних засад розвитку суспільства та теорії навчання дорослих;
- усвідомлення важливості якості післядипломної освіти в забезпеченні еволюційного розвитку суспільства;
- переосмислення місця та ролі післядипломної освіти в сучасній культурі та професійній освіті;
- взаємодія системи післядипломної освіти з іншими системами, її вплив на розвиток науки й техніки, сучасного науково-технічного [251, с.5].

Як ми зазначали вище, сучасні процеси в економіці потребують радикальних змін у системі державного регулювання функціонування післядипломної педагогічної освіти, особливо, економічної діяльності ЗППО; перегляду відповідної нормативно-правової бази.

На думку О. Тітар, з якою ми повністю погоджуємося, вирішення проблем реформування освіти в Україні можливо шляхом упровадження комплексної системи заходів щодо удосконалення сучасної системи освіти, що включає оптимізацію структури навчальних закладів; оновлення змісту та технологій освіти; налагодження партнерських стосунків між навчальними закладами, державою, громадянами; створення дієвої системи безперервної освіти [274].

А. Діденко визначено серед основних економічних проблем у освітній галузі такі: соціально-економічний контекст нинішнього розвитку людського суспільства; особлива і нова роль освіти серед факторів економічного та соціального розвитку; суть економічних перетворень в Україні та економічна функція освіти; організація освітньої діяльності відповідно до соціально-економічних потреб суспільства [75].

У дослідженні Л. Плахотнікової виявлено сукупність економічних факторів, під впливом яких формуються економічні умови для системи

вищої освіти. У комплексі економічних умов, що впливають на реформування вищої освіти, найбільш визначальними, вважає Л. Плахотнікова, є умови фінансування вищих навчальних закладів: залучення бюджетних та позабюджетних коштів у сферу вищої освіти. Автор висловлює думку, яку ми поділяємо, що держава повинна утримуватися від жорсткої регламентації фінансово-економічної діяльності вищих навчальних закладів у сфері залучення позабюджетних коштів. Процес реформування системи фінансування вищої освіти на державному та регіональному рівнях має бути спрямований на раціональний розподіл й ефективне використання державних коштів та залучення альтернативних джерел фінансування [204]. У той же час, на протилежну думку Л. Антошкіної, ефективність використання фінансових ресурсів, що спрямовуються на освіту, мають забезпечуватися на основі таких базових принципів її фінансування, як поступовий перехід до формування видатків державного та місцевих бюджетів на освіту на основі встановлених нормативів [8].

Також, ми вважаємо, що розвиток системи післядипломної педагогічної освіти потребує об'єднання різних джерел фінансування, розширення комерційної складової або(та) залучення позабюджетних джерел фінансування.

Отже, на думку багатьох освітян та науковців, розвиток автономії освітніх закладів дозволить самостійно вирішувати основні питання управління освітніми процесами. Перед державою також постала необхідність переглянути свою роль у галузі освіти: відійти від безпосереднього управління навчальними закладами, стати замовником і споживачем освітніх послуг. Усе це буде сприяти розвитку конкурентного середовища в сфері освіти, створенню ефективного ринку освітніх послуг, підвищенню ефективності функціонування вищої освіти та ринкового господарства в цілому [61, с. 6; 90, с. 31].

Вирішення проблеми автономності післядипломної педагогічної освіти полягає, на наш погляд, у правових аспектах, потребує створення спеціальної нормативно-правової бази, що регулює діяльність закладів, які здійснюють освіту дорослих. Слід урахувати, що автономний ЗППО створює й передає під час навчання дорослих свої напрацювання, знання, досвід й культуру за допомогою власних досліджень і практичних напрацювань. Тому, для виконання цих функцій і задоволення потреб суспільства освітня діяльність ЗППО повинна бути морально й інтелектуально незалежною від політичного та/або економічного стану в нашій країні.

Як ми вже зазначали, сучасна система післядипломної педагогічної освіти в Україні створювалася протягом 75 років. Неодноразово ЗППО реорганізовувалися і змінювали назву, що дало можливість відійти від простого підвищення кваліфікації педагогів один раз на п'ять років до створення неперервної системи якісних освітніх послуг із післядипломної педагогічної освіти, що швидко реагує на реформи в освітній галузі. Сьогодні в кожному ЗППО створено сучасні умови для професійного вдосконалення педагогів, запроваджуються новітні форми навчання дорослих, чим унесено значний вклад у розвиток андрагогіки [206].

Разом із тим, економічний розвиток суспільства актуалізує необхідність розв'язання низки проблем, що стримують розвиток післядипломної педагогічної освіти, серед яких:

- недосконала нормативно-правова база, що заважає подальшому розвитку системи ППО в цілому;
- потреба в оптимізації та розширенні мережі ЗППО шляхом запровадження альтернативних форм підвищення кваліфікації з поєднанням галузевого принципу організації післядипломної педагогічної освіти і регіональної кооперації;
- недостатня ефективність регулювання діяльності всіх складових системи ППО;

- невизначений статус системи ППО як невід'ємної складової частини вищої професійної освіти педагогічних працівників та забезпечення державою належних умов і гарантій для навчання слухачів.

Крім зміни механізму державного фінансування системи вищої освіти, науковці О. Гаращук, І. Каленюк, Г. Лопушняк, О. Бурлаков, М. Яструбський звертають увагу на необхідність подальшого розвитку автономії освітніх установ, як базисного принципу управління сучасною освітньою системою, децентралізації управління освітою шляхом розмежування компетенцій, повноважень і відповідальності між його різними рівнями, що також сприяє побудові конкурентного середовища в системі освіти та якості освітніх послуг [49, 113, 140, 34, 308].

За висновком фахівців Організації економічної співпраці, – «однією із глобальних тенденцій розвитку країн є злам централізованої системи освіти задля усунення бюрократизації навчання і передачі управлінських функцій безпосередньо до навчальних закладів» [310]. Отже, крім зазначених економічних проблем, стримує розвиток закладів післядипломної педагогічної освіти ще і обмежена автономність, залежність від органів влади та органів управління освіти, що полягає в надмірному державному адмініструванні напрямів діяльності цих закладів. Крім Міністерства освіти і науки України, органів місцевого самоврядування, яким підпорядковані заклади, органів управління освіти, ЗППО також підконтрольні територіальним органам Управління державного казначейства України, яке, відповідно до законодавства України, здійснює розрахунково-касове обслуговування бюджетних коштів, а фактично на практиці обмежує діяльність закладів зайвими бюрократичними канонами, що значно впливає на самостійність закладів щодо реалізації власної фінансово-господарської політики.

Адміністративна та фінансова залежність ЗППО впливає на ефективність їх діяльності на ринку освітніх послуг та стримує модернізацію цієї системи.

Слід зазначити, що на сьогодні також існують певні проблеми в організації основної діяльності ППО, що пов'язано з відсутністю в Україні закладів, що готують кадри науково-педагогічних працівників для роботи в системі ППО, з дорослими людьми, які мають переважно вищу освіту та навчання яких необхідно здійснювати на засадах андрагогіки. Також не можна не враховувати, що в умовах різкого скорочення державного фінансування сфери освіти більшість ЗППО стоять перед складним завданням забезпечення ефективного функціонування за умов обмежених ресурсів.

Проблеми забезпечення ефективного державного регулювання післядипломної освіти та її відповідності потребам ринку праці, оптимізації витрат державних коштів на підготовку кадрів досліджувались Н. Кудрявцевою, яка пропонує здійснювати оцінку економічної ефективності шляхом встановлення відповідності діяльності закладів післядипломної освіти потребам суспільства, наскільки діяльність цього сегменту освіти є потрібною і необхідною для економіки. Ми підтримуємо позицію Н. Кудрявцевої, що в механізмі державного регулювання післядипломної освіти відсутній виважений підхід до визначення витрат на навчання слухачів закладів післядипломної освіти [134].

Слід зазначити, що оплата праці працівників у освіті взагалі, а в післядипломній педагогічній освіті, зокрема, є неадекватною стосовно цінності вкладень людського капіталу; при цьому, її споживча цінність зменшується з кожним роком. Немає системи співвідношень заробітної плати за тарифними розрядами; у багатьох випадках розмір заробітної плати кваліфікованих спеціалістів дорівнює мінімальній заробітній платі некваліфікованого працівника. Крім того, практика свідчить, що багато педагогічних працівників уважають підвищення кваліфікації, переважно, зобов'язанням держави, а не власною потребою або обов'язком.

Досліджуючи питання щодо економічних і соціальних важелів державного регулювання в розвитку післядипломної педагогічної освіти,

слід зважити ще на одну проблему: на сьогодні поки що досить невелика кількість освітян виявляють здатність та/або зацікавленість у інноваційних змінах і постійному професійному самовдосконаленні.

Так, опитування 1367 педагогів-слухачів курсів підвищення кваліфікації Житомирського, Полтавського, Харківського ЗППО у 2014-2015 навчальному році довело, що тільки 54% з них розуміють значення неперервної освіти для підвищення рівня життя (рис. 2.3).

Рис. 2.3. Результати опитування педагогів-слухачів курсів підвищення кваліфікації Житомирського, Полтавського, Харківського ЗППО щодо значення неперервної освіти для підвищення рівня життя

З метою визначення готовності педагогів до змін у системі післядипломної педагогічної освіти було запропоновано визначити у відсотках питому вагу 4-х рівноцінних складових системи ППО, серед яких: якість навчання; кадровий склад; можливість вибору педагогом профільного закладу для підвищення кваліфікації; урегулювання фінансово-економічного забезпечення питань з організації підвищення кваліфікації. Ще один варіант відповіді – залишити все без змін.

Відповідно до вищезазначених чинників обрано чотири інтервали 100 % шкали:

- до 20 % – респондент не вбачає сенсу в суттєвому підвищенні рівня вказаного складового;

- 20-25 % – потребують змін всі (або майже всі) складові системи ППО;
- від 25% до 50 % – є доцільність у підвищенні рівня деяких складових;
- понад 50 % – потребує підвищення рівень зазначеної складової, тоді як рівень інших – влаштовує.

Показники опитування наведено на рисунку 2.4.

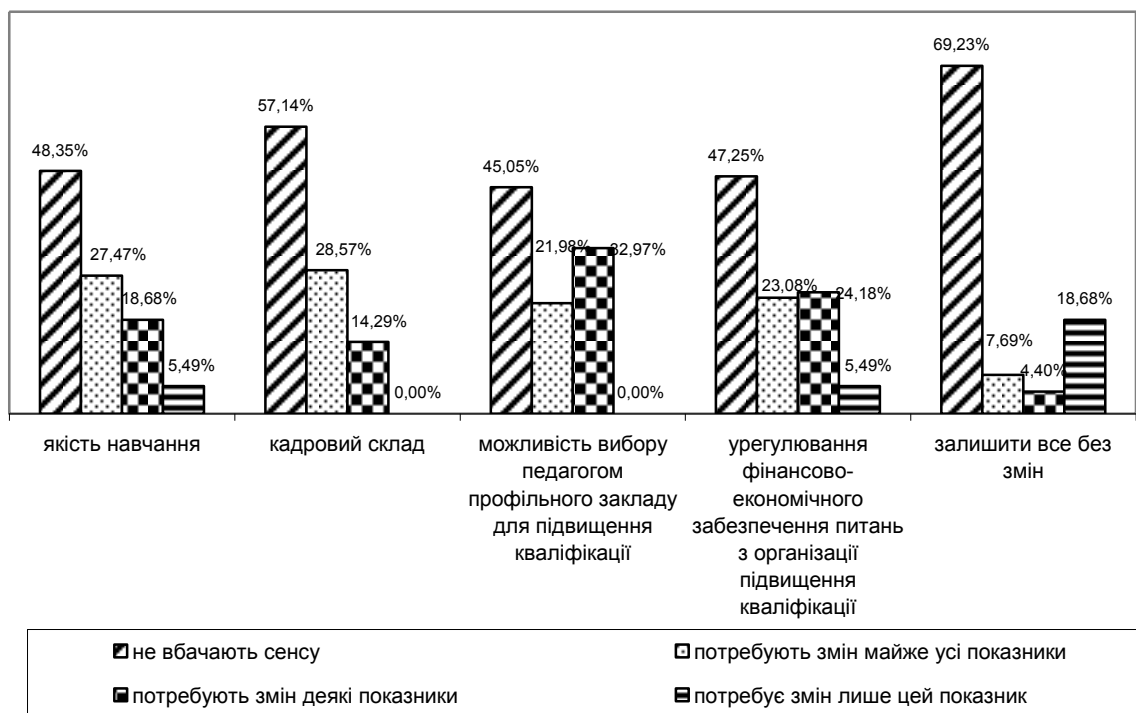

Рис. 2.4. Результати опитування педагогів-слухачів курсів підвищення кваліфікації Житомирського, Полтавського, Харківського ЗППО щодо складових системи післядипломної педагогічної освіти, 2014-2015 навчальний рік

Аналіз за діаграмою свідчить, що більшість респондентів (до 77%) відчують необхідності змін у системі ППО: в підвищенні якості навчання, змінах у кадровому складі викладачів, урегулюванні фінансово-економічного забезпечення. Повністю результати дослідження наведено в додатку К.

Вважаємо, що виявлені показники зумовлені багаторічною практикою післядипломного педагогічного навчання, що здійснювалося один раз на

п'ять років повністю за бюджетний кошт і не вимагало додаткових зусиль педагогів щодо обсягу і якості засвоєння знань за програмами курсів підвищення кваліфікації. У зв'язку з цим запровадження платних освітніх послуг після тривалого періоду повністю безкоштовного навчання й дотепер не знайшло повної підтримки споживачів.

Актуальною проблемою сьогодні є формування у педагогів розуміння того, що нові або поглиблені (модернізовані) знання й компетентності, що впливають на рівень загального і професійного розвитку, можна отримати, в тому числі, й за власні кошти. Не менш важливим є усвідомлення педагогічною громадськістю, що поглиблення та оновлення знань – це не лише вимушене зобов'язання щодо підвищення своєї кваліфікації один раз на п'ять років, що держава надає безкоштовно, а й особиста справа та потреба кожного педагога щодо професійного самовдосконалення.

Спираючись на думку вчених, враховуючи наш власний досвід, можна охарактеризувати сучасний економічний стан системи освіти як неефективний та виокремити такі проблеми, що виникають у післядипломній педагогічній освіті:

- економіка ППО не має цілеспрямованого планування й фінансування;
- бюджетні призначення виділяються ЗППО без достатнього врахування економічно обґрунтованих розрахунків до Бюджетного запиту;
- неефективність норм бюджетного фінансування ЗППО;
- перекручення статистичної звітності, економічних та фінансових показників діяльності ЗППО;
- втручання органів влади в самостійну фінансово-господарську діяльність ЗППО;
- неефективність моніторингу потреб ринку праці,
- відсутність економічної підготовки науково-педагогічних кадрів;

- недостатнє соціально-економічне забезпечення педагогічних кадрів;
- неефективна система прогнозування, моніторингу, аналізу економічних і якісних показників системи ППО;
- відсутність єдиної системи управління якістю ППО;
- відсутність державних норм визначення вартості освітніх послуг у ЗППО;
- обмеженість автономності й відсутність реальних стимулів для ефективнішого використання бюджетних і залучених коштів у ЗППО.

Н. Клокар вважає, що для вирішення проблем фінансового менеджменту та економічного забезпечення функціонування закладів освіти необхідно запровадити модель повного функціонального циклу управління фінансово-господарською діяльністю ЗППО, що передбачає наступні функції управління [120, с. 92–105]:

- інформаційно-аналітична (аналіз стану функціонування освіти області, фінансового забезпечення системи освіти області, фінансового забезпечення закладу за минулий рік, кадрового потенціалу, матеріально-технічного забезпечення, наукового потенціалу);
- планово-прогностична (моніторинг зовнішніх та внутрішніх факторів, складання плану роботи закладу на календарний рік, складання бюджету закладу);
- організаційно-виконавська (удосконалення структури управління фінансами та господарством, добір кваліфікаційних кадрів, розробка положень, нормативів, методик тощо);
- мотиваційна (застосування методів матеріального та морального заохочення);
- контролююча (аудит, державний і внутрішній контроль за раціональним використанням грошових і матеріальних ресурсів);

- регуляційно-корекційна (удосконалення організаційної структури закладу, уточнення планів та нормативів тощо).

Як видно з дослідження науковця, основним критерієм економічного розвитку системи ППО вважається контрольно-управлінська функція, що спрямовано, в першу чергу, на більш ефективну організацію роботи та більш ефективне використання бюджетних ресурсів.

Слід відзначити, що на регіональному рівні ЗППО є провайдером реформ у системі освіти, що ініціювалися й запроваджувалися Міністерством освіти і науки України; їх науково-педагогічні колективи налаштовані на постійне вдосконалення й модернізацію як усієї освітньої галузі, так і своєї діяльності. Разом із тим, звертаємо увагу, що розв'язання проблеми щодо створення педагогічним працівникам різноманітних за формами і змістом умов для підвищення кваліфікації потребує створення ринку освітніх послуг: відкриття нових навчальних закладів, факультетів у ВНЗ, центрів, що призведе до створення конкуренції в системі ППО і сприятиме підвищенню її ефективності та якості. Аналізуючи мережу ЗППО, доходимо висновку, що процес подальшого розвитку цих закладів є недостатньо прогнозованим і концептуально невизначеним.

Слід також зауважити, що сьогодні багато хто з науковців, використовуючи досвід розвинутих країн, пропонує вдосконалити систему кредитування освіти. Так, К. Астахова звертає увагу на те, що держава зацікавлена в розвитку інституту освіти, тому, на погляд автора, необхідним є сприяння держави в розвитку різних інституціональних освітніх форм, що здебільшого розвиваються як суб'єкти підприємницької діяльності, через надання умов пільгового оподаткування, державних дотацій. Держава може стимулювати споживача до постійного самовдосконалення через надання умов пільгового кредитування, субсидування [12].

Г. Лопушняк пропонує запровадження замість податків, що сплачує заклад освіти, обов'язкового відрахування для покриття бюджетного дефіциту на утримання ВНЗ у розмірі 20 % отриманих доходів від обсягів

позабюджетної діяльності [140]. Але, на наш погляд, цей механізм не є ефективним тому, що передбачає створення джерела для «резервного фонду» за рахунок підвищення вартості освітніх послуг на 20 %. З іншого боку, ми вважаємо, що «узгоджена» з користувачем вартість освітньої послуги, яка буде враховувати «коефіцієнт резервного підвищення» на 20 %, зможе забезпечити покриття бюджетного дефіциту й оплати видатків, не забезпечених загальним фондом кошторису закладу.

Також, аналізуючи економічні проблеми післядипломної педагогічної освіти та можливі шляхи їх подолання, не можна оминати проблему корупції. Квентин Рид, вивчаючи проблему корупції в освіті та шляхи її подолання, підкреслює, що корупція у сфері освіти впливає на державне регулювання й фінансування гуманітарної сфери [229]. Як уважає Л. Губерський, складником розв'язання цієї проблеми є зміна масової свідомості нашого суспільства – щоб «давати і брати» було соромно; щоб будь-який подібний факт викликав відторгнення; щоб кожний, хто бачив це, відкрито виступав з осудженням [63].

З метою усунення можливих зловживань у системі фінансування та звітності, на думку усіх дослідників, необхідно впровадження таких заходів як: визначення чітких формул для розрахунку потреби на фінансування закладу освіти та постійний внутрішній і зовнішній аудит фінансово-господарської діяльності закладів.

Отже, на систему ППО в Україні також впливають фінансово-економічні проблеми. Тому, необхідним є активний пошук шляхів економічного вдосконалення розвитку освіти, альтернативних моделей фінансування післядипломної педагогічної освіти. Зміни післядипломної педагогічної освіти полягатимуть у заміні діючої моделі на більш динамічну, здатну до постійного розвитку, фінансово спроможну, що буде сприяти відповідності цієї системи вимогам і запитам суспільства і держави.

2.2. Оцінка ефективності використання ресурсного потенціалу післядипломної педагогічної освіти в Україні

Відомо, що Україна має значний потенціал у сучасному освітньому просторі: високоосвічену інтелігенцію, кваліфіковані освітянські й наукові кадри, які спроможні усвідомити стратегічні цілі з розвитку економіки країни, а також реалізувати завдання з прискорення економічного зростання й модернізації економіки шляхом кардинальних змін, запровадження реформ, що спрямовані на побудову сучасної й конкурентоспроможної у світовому масштабі економіки, і, зокрема, на підвищення добробуту українських громадян.

Залежно від того, які елементи включаються до складу потенціалу освітнього закладу (далі – освітній потенціал), він може розглядатися на трьох рівнях. *Перший рівень* – освітній потенціал у вузькому значенні, як фонд освіти (якщо йдеться про потенціал реальних витрат, здійснених суспільством на функціонування системи освіти). *Другий рівень* – освітній потенціал у ширшому значенні – охоплює фонд освіти, самоосвіту і практичний досвід людей. *Третій рівень* – освітній потенціал у найширшому значенні, що охоплює, крім сукупних витрат суспільства на функціонування системи освіти, накопичений досвід народу, що виявляється в культурних і національних традиціях, моральних цінностях, які передаються від покоління до покоління [86, с.661].

Освітній потенціал, на думку І. Каленюк, це єдність матеріально-речових і неречових елементів системи освіти. Перші з них – це ресурсна база системи освіти: кількість навчальних закладів, вчителів, учнів, підручників, комп'ютерів тощо. Неречові елементи – це ті знання, навички, цінності, норми поведінки, що втілені в людях в результаті освіти [112]. Підвищення значущості висококваліфікованої праці – одна з найголовніших проблем трансформаційної економіки; отже, в умовах розвитку ринкової економіки освітній потенціал людини повинен мати ринкову ціну [281].

В умовах сучасного ринку, що характеризується нестабільністю макро- і мікроекономічних факторів, одним із першочергових завдань організаційно-економічного регулювання розвитку післядипломної педагогічної освіти стає оцінка використання її ресурсного потенціалу; збалансування можливостей цієї системи з потенціалом зовнішнього середовища для досягнення своєї мети в умовах конкуренції. Сучасний ринок послуг потребує підвищення ефективності наявних ресурсів та визначення напрямів зміцнення ресурсного потенціалу, підвищення ефективності витрат та якості послуг.

А. Віннюков-Прощенко вводить поняття «економічна стійкість ВНЗ» як збалансованого стану управління всіма його ресурсами, що забезпечує нормальні умови для розширеного відтворення економічного потенціалу та формування конкурентних переваг із урахуванням найважливіших факторів. Під організаційно-економічним механізмом забезпечення економічної стійкості вищого навчального закладу автор пропонує розуміти комплекс економічних важелів та організаційних заходів, що забезпечують економічну стійкість закладу шляхом оптимізації управління ресурсами в ринкових умовах господарювання та інтеграції у Європейське освітнє співтовариство [42].

Вважаємо, що запровадження комплексу економічних важелів та організаційних заходів для оптимізації управління ресурсами в ринкових умовах є актуальним і для економічного розвитку, забезпечення економічної стійкості системи післядипломної педагогічної освіти.

Ресурсний потенціал післядипломної педагогічної освіти можна охарактеризувати як можливість використання наявних запасів, ресурсів та джерел для подальшого розвитку цієї системи. До складових ресурсного потенціалу можна віднести матеріальні та нематеріальні елементи, трудові, фінансові, інформаційні ресурси, які прямо чи опосередковано впливають на розвиток як закладів ППО та й системи післядипломної педагогічної освіти в цілому, у тому числі: потенціальні можливості закладів ППО у

сфері освітніх послуг; обсяги наявних матеріальних ресурсів, зокрема матеріально-технічної бази; теоретичний та практичний досвід освітніх менеджерів і науково-педагогічних працівників щодо надання освітніх послуг з підвищення кваліфікації педагогічних працівників; організаційно-правова структура післядипломної педагогічної освіти.

Користуючись методологією економічних досліджень, ми здійснили оцінку ефективності використання ресурсного потенціалу ППО в Україні, до складу якого віднесли державну підтримку, матеріальні ресурси, людський капітал, економічне мислення, освітні послуги (рис. 2.5).

Ресурсний потенціал післядипломної педагогічної освіти безпосередньо впливає на її економічну ефективність. Враховуючи динамічність сучасної ринкової економіки, на наш погляд, одна із рис економічної ефективності закладу післядипломної педагогічної освіти полягає в оперативності та мобільності його реагування на соціально-економічні зміни та виклики на ринку освітніх послуг, а залежність ЗППО від загального стану вітчизняної економіки гальмує їх незалежний економічний розвиток і планомірне утримання, незважаючи на фінансові можливості та обсяг надходжень за надані освітні послуги.

І. Каленюк відзначає, що соціально-економічну ефективність освіти можливо досягти за допомогою комплексу показників, що характеризують досягнуті результати. Цей комплекс, на думку автора, може включати показники вихідних ресурсів (матеріальні, людські та фінансові), навчального процесу (тривалість, динаміка, інтенсивність здійснення процесу навчання), випуску (результат навчального процесу), кінцевих результатів (витратно-вартісні показники) [113]. Нам також здається слушним зауваження О. Тимошенко про те, що загальне зростання обсягів фінансування вищої освіти прямо не корелює з покращенням організації навчальної та науково-дослідної роботи, підвищенням якості матеріально-технічного забезпечення ВНЗ [271].

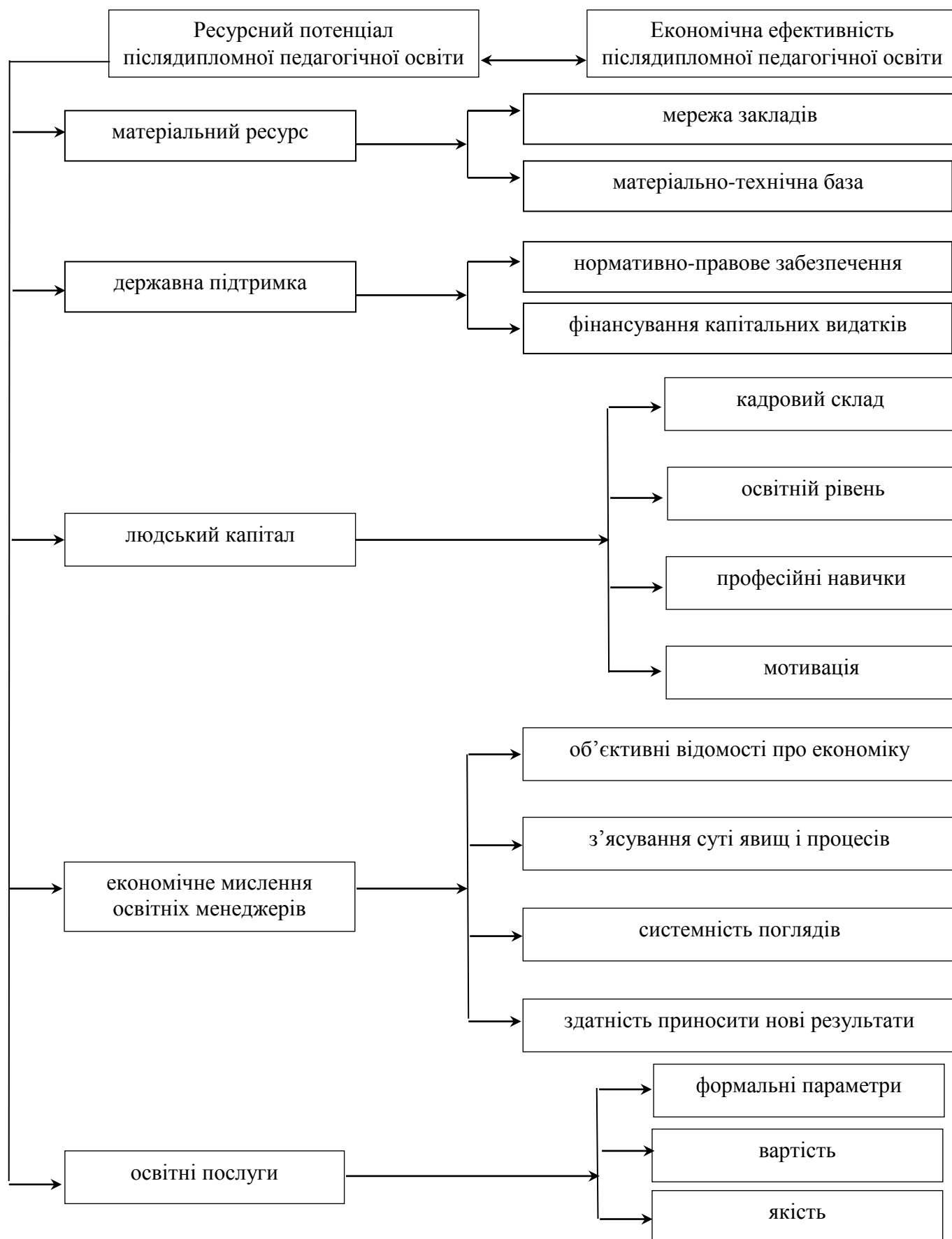

Рис. 2.5. Складові ресурсного потенціалу післядипломної педагогічної освіти

Державна підтримка післядипломної педагогічної освіти спрямована на створення сприятливих умов для ефективного функціонування ринку освітніх послуг і вирішення соціально-економічних завдань. При цьому держава виконує декілька функцій: підтримуючу, макроекономічну, стимулюючу, соціальну.

Так, підтримуюча функція держави в економічному регулюванні ППО передбачає правове забезпечення ринкової діяльності, створення інфраструктури, підтримку конкурентного середовища тощо. Макроекономічна функція реалізується через зростання ефективності, вдосконалення організації та управління, економічний розвиток і задоволення соціальних потреб споживачів. Стимулююча функція полягає у формуванні регуляторів, здатних впливати на ефективність діяльності й стимулювати економічні процеси в системі ППО. Соціальна функція – це регулювання державою соціально-економічних відносин, перерозподіл прибутку, спрямування його частини на соціальний захист людей, які є виробниками і споживачами освітніх послуг у системі ППО.

К. Астахова звертає увагу на економічну сутність освіти, що є суб'єктом економічних відносин, виступає від свого імені в господарських операціях на ринку освітніх послуг, підкоряється ринковим законам, бере участь у конкурентній боротьбі, організує свою діяльність на принципі економічно раціонального використання ресурсів. Інституціональна структура освіти розглядається нею як взаємодія таких суб'єктів освітнього процесу: держава, що виконує стосовно освітнього процесу нормативну, регламентуючу, регулюючу та контролюючу функції, і освітній заклад як основна ланка, що надає спектр освітніх послуг [12].

На підставі аналізу динаміки основних показників державної підтримки післядипломної педагогічної освіти в Україні за останні роки можна стверджувати, що фактично зобов'язання держави спрямовані лише на «виживання» ЗППО. За висновками багатьох вітчизняних дослідників у галузі освіти основний шлях розвитку післядипломної педагогічної освіти

полягає у зростанні державних асигнувань у цю сферу, з чим ми не згодні. На нашу думку, необхідно врахувати, що збільшення витрат держави на ППО означає зменшення виплат по інших соціальних напрямках головного кошторису країни або збільшення податкового навантаження на інші складові економічної системи, що є небажаним в умовах економічної кризи в нашій країні.

Актуалізуючи стан економічної ефективності системи ППО, можна констатувати, поки що немає комплексної методики аналізу фінансово-господарської діяльності бюджетного закладу, зокрема, закладу системи післядипломної педагогічної освіти. Отже, вважаємо, що при оцінці ефективності системи ППО можна в повній мірі використати зазначені вище підходи науковців.

У сфері післядипломної педагогічної освіти в Україні створено відповідну інфраструктуру (у кожному обласному центрі є заклад післядипломної педагогічної освіти, витрати на утримання якого компенсуються з місцевого бюджету), також створено соціально-економічні умови (при ЗППО є гуртожитки, а в ЗППО в Херсонській, Черкаській областях ще з радянських часів збереглися санаторії для оздоровлення педагогів під час навчання). Нормативно закріплено, що роботодавець відшкодовує витрати на організацію підвищення кваліфікації педагогів, оплачуючи проїзд, проживання, зберігаючи середню заробітну плату на період підвищення кваліфікації. Ще однією особливістю системи є те, що для кожного комунального ЗППО визначено такий ліцензійний обсяг, що надає можливість охопити навчанням із підвищення кваліфікації один раз на 5 років майже увесь педагогічний загальний регіону. При цьому нормативно не передбачено і не використовується на практиці можливість педагогів підвищувати кваліфікацію в ЗППО інших регіонів. Відкриті при деяких педагогічних вищих навчальних закладах факультети або інститути післядипломної освіти, як правило, мають дуже незначний ліцензований обсяг на підвищення кваліфікації з окремих педагогічних спеціальностей, і

ця діяльність ними здійснюється на платній основі, що майже не користується попитом серед педагогічних працівників дошкільних, загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладів, які обирають для навчання один раз на 5 років регіональний ЗППО.

До цього часу зберігається практика, коли педагогічні працівники отримують послуги з післядипломної освіти безкоштовно в неконкурентному середовищі, тим самим можна стверджувати, що для подальшого вдосконалення організаційно-економічного регулювання розвитку ППО є актуальними аналіз і оцінка економічного потенціалу системи післядипломної педагогічної освіти, що існує в Україні.

Аналізуючи ресурсний потенціал регіональних ЗППО та їх бюджетну політику, ми проаналізували окремі показники діяльності 14-ти регіональних закладів за 2012–2014 роки (додатки Е, Ж, З, И) (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Порівняльна таблиця показників діяльності регіональних ЗППО

Регіональний заклад післядипломної педагогічної освіти	Обсяг бюджетних призначень на одного слухача, грн	Загальна площа забудов закладу, м²	Площа на 1-го слухача, м²
Львівський ОПППО	850	3299	0,4
Хмельницький ОПППО	910	3691	0,4
Одеський обласний інститут удосконалення вчителів	1280	8218	0,9
Миколаївський ОПППО	1330	2027	0,4
Житомирський ОПППО	1590	4066	0,8
Івано-Франківський ОПППО	1660	4384	0,8
КВНЗ "ХАНО"	1660	3980	0,7
Черкаський ОПОПП	1810	2636	0,7
Полтавський ОПППО	1890	8021	1,5
Чернігівський ОПППО	2450	6543	1,3
Сумський ОПППО	2480	3850	0,9
Чернівецький ОПППО	2480	3000	0,9
КЗ «Кіровоградський ОПППО Сухомлинського»	2500	2200	0,7
Дніпропетровський ОПППО	2560	1605	0,3
Усього	1670	57521	0,7

Як видно з таблиці, матеріальні ресурси ЗППО в різних регіонах відрізняються. Умовно заклади ППО, що наведені в таблиці, можна поділити на 3 групи:

Перша група – регіональні ЗППО, що мають обмежений обсяг бюджетних призначень з розрахунку на одного споживача послуг (слухача курсів підвищення кваліфікації) від 850,00 грн до 1330,00 грн (Львівський, Хмельницький, Одеський, Миколаївський ЗППО). За виключенням Одеського ЗППО, у закладах першої групи відмічається невелика площа забудови, як у цілому, так і з розрахунку на 1-го користувача освітніх послуг, що частково пояснює незначний обсяг бюджетних призначень на утримання цих закладів (комунальні послуги та енергоносії) у порівнянні з іншими та середніми показниками по країні.

Друга група – регіональні ЗППО, що мають обґрунтований обсяг бюджетних призначень із розрахунку на одного споживача послуг (слухача курсів підвищення кваліфікації) від 1590,00 грн до 1890,00 грн (Житомирський, Івано-Франківський, Харківський, Черкаський, Полтавський ЗППО). За виключенням Полтавського ЗППО, в закладах другої групи відмічається оптимальна площа забудови, як у цілому, так і з розрахунку на 1-го користувача освітніх послуг, що також пояснює оптимальний обсяг бюджетних призначень у порівнянні з іншими закладами та середніми показниками по країні.

Третя група – регіональні ЗППО, що мають достатній обсяг бюджетних призначень з розрахунку на одного споживача послуг (слухача курсів підвищення кваліфікації) у середньому 2500,00 грн (Чернігівський, Сумський, Чернівецький, Кіровоградський, Дніпропетровський ЗППО). За виключенням Дніпропетровського ЗППО, у закладах третьої групи також оптимальною є площа забудови, як у цілому, так і з розрахунку на 1-го користувача освітніх послуг, що також пояснює достатній обсяг бюджетних призначень у порівнянні з іншими закладами та середніми показниками по країні.

На підставі аналізу показників діяльності регіональних ЗППО можна стверджувати, що має місце неефективне використання комунального майна (Одеський, Чернігівський, Сумський, Чернівецький ЗППО), про що свідчить співставлення кількості потенційних споживачів освітніх послуг до загальної площі забудови та слабого фактичного наповнення спеціального фонду кошторису в цих закладах.

Одним з основних ресурсів економічної ефективності післядипломної педагогічної освіти ми вважаємо забезпечення з боку держави інвестування в систему ППО шляхом нормативно-правового регулювання та фінансування капітальних видатків на утримання ППО. До капітальних видатків, згідно з економічною класифікацією, можна віднести: надання будівель, споруд, земельних ділянок у постійне користування на правах оперативного управління; придбання обладнання і предметів довгострокового користування; капітальне будівництво і капітальний ремонт.

Набір ресурсів, якими володіє заклад, формує його інноваційний потенціал та характеризує готовність до систематичного інноваційного розвитку [232]. Аналіз досліджень щодо пріоритетних шляхів подальшого розвитку системи вищої освіти дозволив виділити таку економічну нецінову складову як людський капітал, від чого прямо залежить економічна ефективність системи. Г. Беккер довів, що концепція людського капіталу відіграє центральну роль у сучасному економічному аналізі. Його визначення людського капіталу як «наявного в кожного запасу знань, здібностей і мотивацій, що впливають на зростання виробництва і доходів», стало основоположним для всіх наступних досліджень у цій галузі [18, с. 98]. Схожою є думка П. Друкера, який підкреслює економічну роль людини: «Суттєвим фактором, про який не можна забувати в жодному разі, є економічні результати – це не продукт економічних сил. Вони досягаються... людиною» [81, с. 188].

Англійський економіст А. Сміт у XVIII столітті звертав увагу: «Людину, яка вивчила з витратою великої праці й тривалого часу будь-яку з тих професій, що вимагають надмірної спритності й мистецтва, можна порівняти з дорогою машиною. Варто очікувати, що робота, якої вона навчалася, відшкодує йому, крім і понад звичайної заробітної плати за звичайну працю, усі витрати на навчання, щонайменше, зі звичайним прибутком на капітал рівної суми» [254, с. 224].

Як зазначає Д. Бондаренко, 56 % внутрішнього валового продукту в кожній державі створюють працівники, які здобули вищу освіту. Відповідно, людський капітал слід розглядати як економічний ресурс, враховуючи при цьому його виняткову важливість в економічному зростанні країни [25]. Нарощування людського капіталу розглядається сучасними науковцями через призму підвищення освітнього рівня працівників, збагачення знаннями, інтелектуалізацію їхньої праці, що визначають глибокі структурні зрушення в економіці [281]. О. Смолін підкреслює, що розвиток людського потенціалу – це орієнтація на творчий розвиток вільної людини, формування й задоволення попиту якої сприяє реалізації її потенціалу як лідера креативної економіки [255].

З метою здійснення попередньої оцінки людського ресурсу, як потенціалу ППО, наведемо порівняльний аналіз кадрового складу регіональних закладів післядипломної педагогічної освіти (табл. 2.4).

На підставі наведених показників можна констатувати відсутність єдиного підходу та державних нормативів до формування штатних показників у системі післядипломної педагогічної освіти. Якщо середню кількість штатних одиниць та якісний кадровий склад по системі післядипломної педагогічної освіти, у цілому, можна вважати ефективними, в розрізі регіональних закладів ППО ці показники значно коливаються.

Таблиця 2.4

**Порівняльна таблиця кадрового складу
у регіональних ЗППО**

№	Область, заклад	Ліцензований обсяг з підвищення кваліфікації	Кількість штатних одиниць			
			Загальна кількість одиниць за штатним розписом	у тому числі:		
				науково-педагогічних працівників	з них мають науковий ступінь, звання	педагогічних працівників
1	Львівський ОППО	9000	129	54	32	27
2	Одеський обласний інститут удосконалення вчителів	9000	168	32	32	76
3	Хмельницький ОППО	9000	125	31	25	75
4	Дніпропетровський ОППО	6000	176	67	39	43
5	КВНЗ "ХАНО"	6000	175	47	26	51
6	Івано-Франківський ОППО	5500	149	32	17	69
7	Полтавський ОППО	5500	144	20	20	67
8	Житомирський ОППО	5000	130	35	19	51
9	Миколаївський ОППО	5000	114	27	18	54
10	Чернігівський ОППО	5000	182	54	27	73
11	Сумський ОППО	4500	192	67	66	70
12	Черкаський ОПОПП	4000	141	17	17	42
13	Чернівецький ОППО	3500	114	20	16	57
14	КЗ «Кіровоградський ОППО Сухомлинського»	3200	130	19	18	69
	Усього	80200	2069	522	372	824

Отже, на думку багатьох учених, економістів, функціонування системи освіти формує людський капітал, який визначає соціальний, економічний та культурний розвиток, є основним фактором економічного розвитку та поступово впливає на підвищення ефективності національного господарства.

Ще А. Сміт (1723-1790 рр.) відзначив, що в основі механізму суспільної координації лежить економічний спосіб мислення. У 1776 р. у книзі «Дослідження про природу та причини багатства народів» він розкрив економічний спосіб мислення як метод всебічного дослідження змін, що відбуваються в суспільстві, й показав, що особистий інтерес кожної окремої

людини як члена суспільства веде до зростання багатства всієї країни [254, с. 88]. Питання формування економічного мислення присутні в поглядах Г. Сковороди, І. Франка, М. Чернишевського та інших педагогів і економістів XVIII–XIX ст. На ці проблеми звертали увагу А. Макаренко, В. Сухомлинський, К. Ушинський та інші педагоги XX ст.

Сучасні науковці теж досліджували це питання. За думкою В. Ганіна, економічне мислення – не просто багаж економічних знань, а здатність їх засвоїти, використати у практичному житті. Воно впливає на формування моделі економічної поведінки людини [47]. В. Зайчук розглядає поняття «економічне мислення» як пізнання суті економічних явищ, виявлення їхніх закономірностей за допомогою таких розумових операцій, як аналіз, синтез, порівняння, абстрагування та узагальнення [105]. За висновками О. Могильного, В. Попова, П. Хейне та інших вітчизняних і зарубіжних науковців, формування економічного мислення відбувається водночас за двома напрямками: засвоєння накопичених теоретичних знань і осмислення практичного досвіду соціально-економічних відносин [159, 210, 288].

Таким чином, аналіз наукових праць українських, російських та інших дослідників дозволяє виокремити, що пріоритетними напрямками формування економічного мислення є безпосередній вплив на свідомість (через економічне навчання) і цілеспрямована зміна об'єктивних умов економічної діяльності (у процесі набуття практичного досвіду), а також розгляд сучасного економічного мислення не лише як усвідомлення основних принципів та законів виробництва, розподілу, обігу і споживання, а, перш за все, як перевтілення знань економіки у систему методів господарювання суб'єкта економічних відносин.

З метою покращення фінансово-економічного забезпечення та підвищення ефективності діяльності ППО в Україні, актуальним на сьогодні є необхідність наукового дослідження економічної сутності та ефективності освітніх послуг у системі післядипломної педагогічної освіти в усій багатозначності цього поняття.

Якщо проаналізувати освітні послуги як предмет економічних відносин, виходячи з того, що освітня послуга – це специфічний товар, можна зробити висновок, що їй можуть бути притаманні як загальні риси, так і специфічні, що характерні лише для неї.

Освітні послуги, що надаються навчальними закладами, інновації, які здійснюються у галузі освіти і науки, інтелект як здатність мислення, раціонального пізнання, а також продукти інтелектуальної праці – є товарами на ринку освіти. Термінологічний словник «Освіта дорослих» дає визначення ринку освіти як система відносин, що складаються між суб'єктами освітнього процесу; система товарно-грошових відносин, які виникають між продавцем і покупцем з приводу купівлі-продажу специфічного освітнього товару [180].

До характерних рис освітньої послуги нами віднесено такі: якість, вартість, формальні параметри, попит.

Слід урахувати, що освітні послуги неможливо відчуті до того, як вони здійснюються. Фактично на момент початку надання послуг – це лише їх очікування для користувача. Така характеристика призводить до збільшення ступеня невизначеності купівлі. Щоб зменшити невизначеність, покупці шукають певні ознаки якості послуги. Це може бути матеріально-технічна база навчальних закладів, рівень акредитації, якісний склад викладацького персоналу, відгуки – тобто будь-які фактори чи показники, що потенційні покупці зможуть оцінити.

Формальні параметри для вибору освітніх послуг: сертифікати, ліцензії, дипломи, навчальні плани, програми, інформація про методи, форми та умови надання послуг.

Важливою рисою освітніх послуг є попит на них, що представлений на ринку вимогами користувачів щодо змісту навчання. Що стосується попиту в системі ППО, то, як ми вже відзначали, він до цього часу майже не вивчається і не враховується; не створено і відповідного конкурентного

середовища, ринок освітніх послуг у системі післядипломної педагогічної освіти не розвивається.

Ефективність освітньої діяльності, на думку І. Каленюк, відбивається в економічній ефективності (співвідношення величини витрат та одержаного продукту, ефекту) та соціально-економічній (адекватність результатів діяльності соціальним та економічним цілям суспільства). Нам вважається прийнятними для ППО ствердження автора про те, що соціально-економічної ефективності освіти можливо досягти, орієнтуючись на комплекс показників, що характеризують досягнуті результати і включають показники вихідних ресурсів (матеріальні, людські та фінансові), навчального процесу (тривалість, динаміка, інтенсивність здійснення процесу навчання), випуску (результат навчального процесу), кінцевих результатів, вартісні, витратно-вартісні показники та показники, що характеризують інші важливі результати [113]. О. Бурлаков пропонує використання різноманітних методів оцінки ефективності освітньої діяльності, що, на його погляд, розкривається у двох аспектах: економічна ефективність та соціально-економічна ефективність (відповідність результатів діяльності соціальним та економічним цілям суспільства) [34].

З метою оцінки ефективності використання ресурсного потенціалу ППО в Україні наведемо порівняльний аналіз доходів загального та спеціального фондів бюджетів по закладах післядипломної педагогічної освіти України за 2012-2014 роки (табл. 2.5).

Як видно з таблиці, у цілому, доходи по загальному фонду кошторису ЗППО, ураховуючи офіційний індекс споживчих цін, у номінальному виразі щороку збільшуються. Так, у 2013 році (129312,7 тис. грн) у порівнянні до 2012 року (122361,6 тис. грн) доходи загального фонду кошторису збільшилися на 6951,1 тис. грн, або на 5,7 %; у 2014 році (134525,4 тис. грн) доходи загального фонду кошторису збільшилися в порівнянні з 2013 роком (129312,7 тис. грн) на 5212,7 тис. грн, або на 4,0 %.

Таблиця 2.5

**Порівняльна таблиця загального і спеціального фонду кошторису
у регіональних ЗППО за 2012–2014 роки**

№	Найменування закладу	Доходи загального фонду кошторису – всього (тис. грн), в тому числі по роках			Доходи спеціального фонду кошторису – всього (тис. грн), в тому числі по роках		
		2012	2013	2014	2012	2013	2014
1	Львівський ОППО	7166,2	7322,8	7651,4	379,4	305,8	432,5
2	Одеський обласний інститут удосконалення вчителів	10606,3	11350,3	11562,6	585,3	606,1	661,1
3	Хмельницький ОППО	7385,0	7865,0	8237,0	89,0	30,0	15,0
4	Дніпропетровський ОППО	13455,8	14962,0	15418,1	1192,4	1471,8	1379,9
5	КВНЗ «ХАНО»	8959,0	9512,0	10018,4	2897,0	2270,0	2029,8
6	Івано-Франківський ОППО	6153,6	6865,9	9131,8	989,9	351,6	344,0
7	Полтавський ОППО	10615,8	10131,1	10413,7	380,6	597,0	670,0
8	Житомирський ОППО	7153,1	7833,6	7979,7	1084,9	1292,1	1190,9
9	Миколаївський ОППО	6000,3	6506,9	6683,6	151,6	83,7	79,0
10	Чернігівський ОППО	13022,5	12863,0	12276,0	1549,0	1560,4	1373,7
11	Сумський ОППО	10451,2	11150,4	11159,2	2034,9	1535,6	1259,8
12	Черкаський ОПОПП	6610,1	7337,2	7269,6	22,2	84,8	182,7
13	Чернівецький ОППО	7394,0	8068,9	8706,8	390,0	400,0	480,0
14	КЗ «Кіровоградський ОППО Сухолинського»	7388,8	7543,6	8017,5	381,9	407,2	515,7
	Усього	122361,6	129312,7	134525,4	12128,1	10996,1	10614,1

Разом із тим, доходи спеціального фонду кошторису у цілому по закладах ППО мають тенденцію до зменшення. Так, у 2013 році (10996,1 тис. грн) у порівнянні до 2012 року (12128,1 тис. грн) доходи спеціального фонду кошторису зменшилися на 1132,0 тис. грн, або на 9,3 %; у 2014 році (10614,1 тис. грн) доходи спеціального фонду кошторису зменшилися в порівнянні з 2013 роком (10996,1 тис. грн) на 382,0 тис. грн, або на 3,5 %.

Аналіз взаємозв'язку складових кошторисів ЗППО свідчить про відмінності в динаміці формування загального й спеціального фондів. Умовно заклади ППО, що наведені в таблиці, можна поділити на 3 групи:

перша група – регіональні ЗППО, де простежується тенденція збільшення як загального, так і спеціального фондів кошторису, що може свідчити про заходи розвитку економічної складової цих закладів

(Львівський ОППО, Одеський обласний інститут удосконалення вчителів, Полтавський ОППО, Чернівецький ОППО, КЗ «Кіровоградський ОППО ім. Василя Сухомлинського, Черкаський ОППО);

друга група – регіональні ЗППО, де поряд зі збільшенням доходів загального фонду кошторису простежується зменшення доходів спеціального фонду кошторису, що може свідчити про послаблення моніторингу потреб освітнього ринку праці (Хмельницький ОППО, Дніпропетровський ОППО, КВНЗ «ХАНО», Івано-Франківський ОППО, Житомирський ОППО, Миколаївський ОППО);

третя група – регіональні ЗППО, де простежується тенденція зменшення як загального, так і спеціального фондів кошторису, що може свідчити про відсутність цілеспрямованого планування й фінансування та/або неефективний аналіз економічних і якісних показників освітньої галузі.

Як показав порівняльний аналіз, тільки КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти» – регіональному ЗППО, вдалося суттєво збільшити (до 20,3%) частку спеціального фонду кошторису за рахунок активного розширення пропозиції щодо платних освітніх послуг (організація короткотривалих фахових спецкурсів поза встановлений ліцензійний обсяг і тематичних спецкурсів за вибором педагогів). Бюджет цього закладу з кожним роком зростає, у тому числі, й за рахунок платних послуг, що дозволило навіть у складні часи бюджетного недофінансування, спрямовувати кошти на модернізацію навчально-матеріальної бази і розвиток закладу (табл. 2.6; рис. 2.6).

Як видно з діаграми, у період з 2002 року до 2007 року відбувалося нарощування темпів залучення позабюджетних надходжень у зв'язку з недостатнім бюджетним фінансуванням у порівнянні до бюджетного запиту Академії. Цей період характеризується економічною кризою в Україні 2008–2009 років і різким зниженням темпів економічного росту як наслідок світової фінансової кризи.

Таблиця 2.6

**Бюджет КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти»
за 2002–2014 роки в порівнянні окремих бюджетних показників,
тис. грн**

Роки	Бюджетний запит	Затверджений бюджет	в т.ч. по джерелам		Відхилення 6=3-2
			Бюджетне фінансування	Платні послуги	
1	2	3	4	5	6
2002	1800	1029	929	100	-771
2003	2260	1862	1614	248	-398
2004	2710	2311	1991	320	-399
2005	3290	2954	2592	362	-336
2006	4680	4537	4028	509	-143
2007	6568	6568	5766	802	0
2008	8488	8488	7460	1028	0
2009	8900	7138	6163	975	-1862
2010	8890	8890	7939	951	0
2011	9453	9453	7882	1571	0
2012	10541	10541	8959	1582	0
2013	11008	11008	9512	1496	0
2014	12020	12020	10018	2002	0

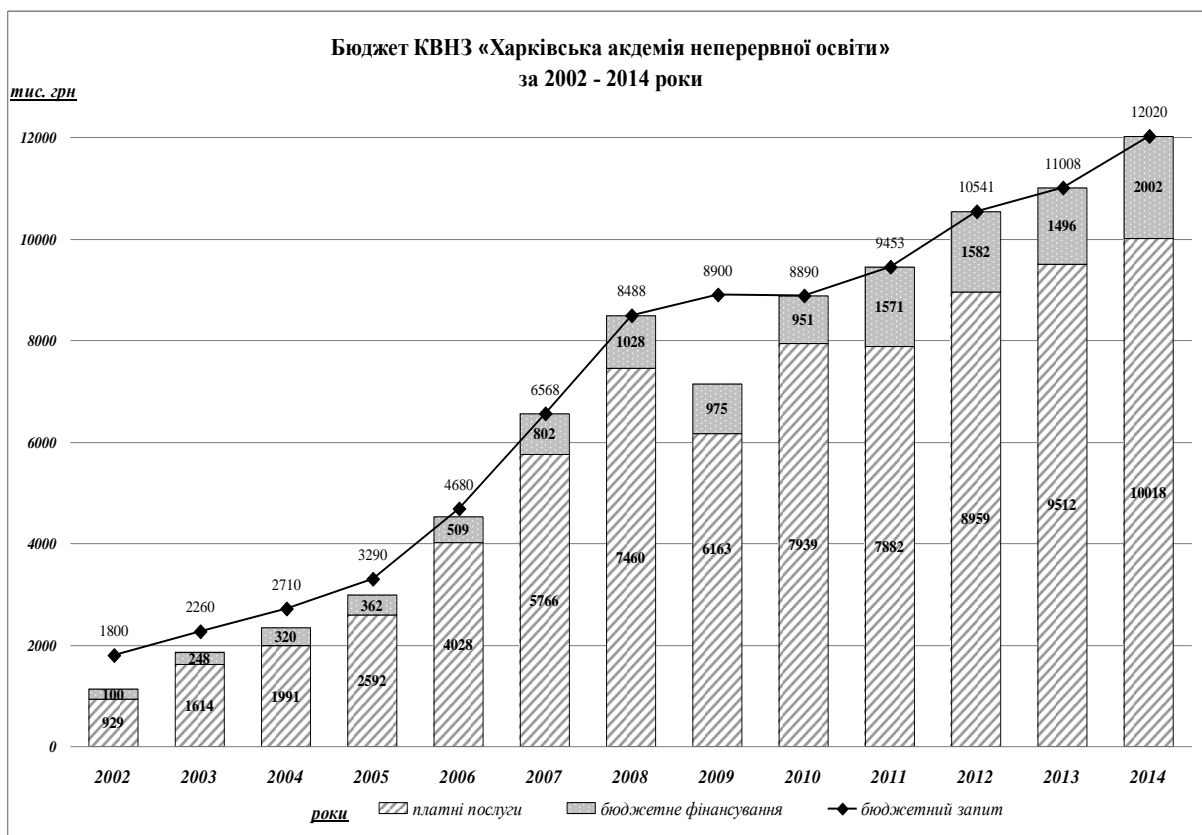

Рис. 2.6. Бюджет КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти»,
2002–2014 роки

У 2009 році, у зв'язку зі зниженням доходної частини бюджету, Україні, змінюється фінансове забезпечення закладів освіти та рівень реальної заробітної плати населення, які є потенційними споживачами освітніх послуг.

Період з 2010 року до 2014 року (цей період ми називаємо – «період розвитку») характеризується активною фазою надання платних освітніх послуг і, як наслідок, зростанням економічних показників Академії.

На прикладі аналізу розвитку протягом 2002–2014 років платних послуг у Харківському ЗППО простежується динаміка зростання попиту на платні освітні послуги у прямій залежності від зростання відповідної пропозиції (табл. 2.7, рис. 2.7).

Таблиця 2.7

**Динаміка розвитку платних освітніх послуг
в КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти»
за 2002–2014 роки**

Роки	Слухачі курсів підвищення кваліфікації (безкоштовна освітня послуга)	Платні освітні послуги		Реальний наявний дохід населення, у % до попереднього року
		Кількість запропонованих освітніх послуг (пропозиція)	Кількість слухачів – користувачів освітніх послуг (попит)	
1	2	3	4	5
2002	6500	4	2010	119,2
2003	6497	6	4975	110,5
2004	6495	11	5209	121,9
2005	6500	11	5414	124,4
2006	6500	34	6195	108,8
2007	6496	76	6928	111,6
2008	6498	93	7807	104,0
2009	6492	103	7498	90,4
2010	6500	121	7504	118,1
2011	5999	173	10795	107,7
2012	6000	216	14203	113,9
2013	5994	216	14228	115,4
2014	5997	216	14495	86,7

Як видно з таблиці й графіку, збільшення кількості користувачів платних послуг, відповідно й надходжень до спеціального фонду кошторису закладу, є пропорційним збільшенню переліку платних послуг, що

відбувається шляхом упровадження нової тематики та диференціації спеціальних курсів (фахові, виїзні, поглибленого вивчення).

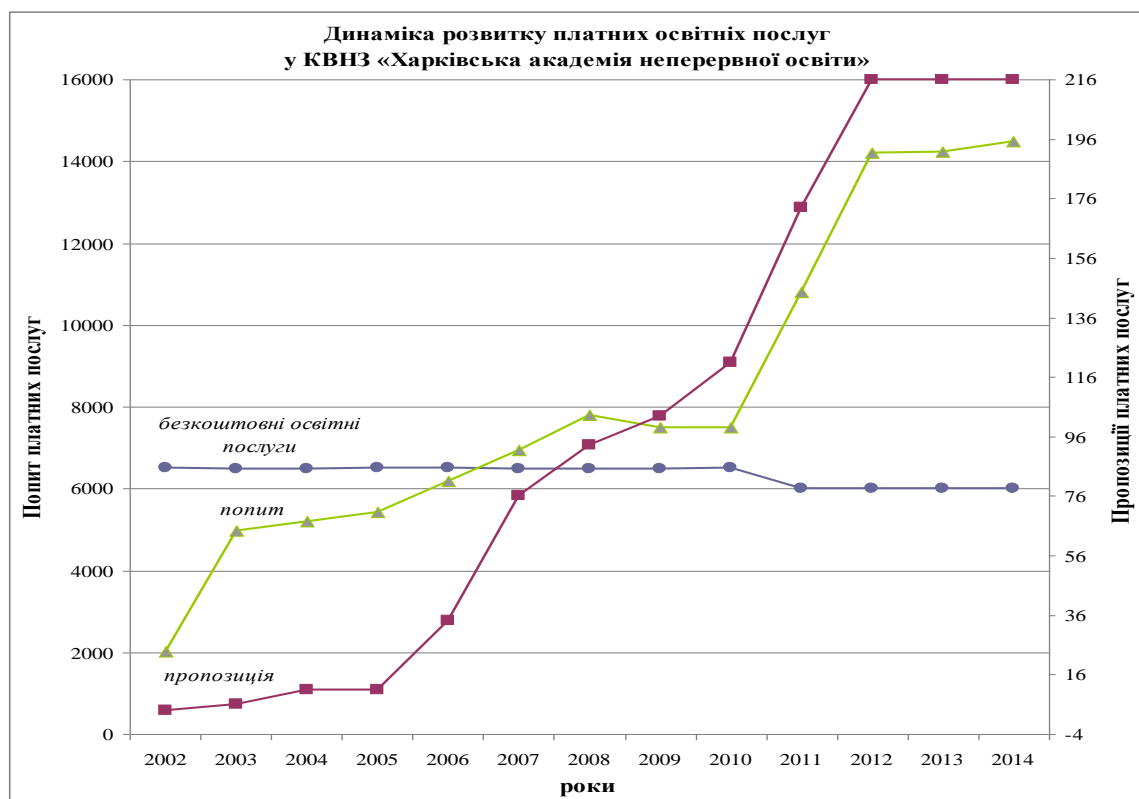

Рис. 2.7. Динаміка розвитку платних освітніх послуг у КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти» за 2002–2014 роки

Отже, на прикладі Харківського ЗППО можна зробити висновок, що чим більше пропозиція на ринку освітніх послуг, тим більше вірогідність залучення потенційних користувачів до їх споживання. При цьому слід також зазначити, що кількість споживачів безкоштовної освітньої послуги та показники реального доходу населення України, у нашому прикладі, суттєво не вплинули на ринок освітніх послуг ППО (додаток Л).

Ринок освітніх послуг створює певні економічні умови для розвитку як економічної діяльності регіонів, так і національного господарства в цілому. Особливістю ринку освітніх послуг у системі ППО можна вважати роль держави, яка на сьогодні залишається головним «інвестором» галузі освіти, забезпечуючи її бюджетне фінансування. Хоча, незважаючи на невеликий перелік можливих платних послуг у системі ППО, на наш погляд, він

створює можливості для поступового «розвантаження» місцевих бюджетів. Сегментація ринку освітніх послуг зумовила визначення двох взаємодіючих секторів: державного і приватного, де переважаючим науковці визнають державний сектор у силу обмежених можливостей комерціалізації й прибутковості сфери освіти [49] та звертають увагу на загальноосвітні тенденції ускладнення механізму фінансування освіти, для якого властивим є конвергенція, зближення, набуття спільних рис між державним і приватним секторами [34].

Таким чином, ґрунтуючись на визначеній нами концепції щодо створення та підтримки достатнього ресурсного потенціалу післядипломної педагогічної освіти, виокремлено як складові: матеріальні ресурси (матеріальний потенціал), державна підтримка (бюджетний потенціал), людський капітал (трудова потенція), економічне мислення освітніх менеджерів (інтелектуальний потенціал), освітні послуги (виробничий потенціал). На наш погляд, саме вони дозволять забезпечити достатній ресурсний потенціал для організаційно-економічного регулювання розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні.

Враховуючи відсутність доступності до відкритої статистичної інформації до складових діяльності закладів ППО в Україні, наведемо розрахунок оцінки ефективності використання ресурсного потенціалу за загальноприйнятими методиками та середньозваженими показниками діяльності регіональних ЗППО за 2012–2014 роки.

Оцінку ефективності використання ресурсного потенціалу можливо проводити як суму комплексних показників матеріального, бюджетного, трудового, інтелектуального, виробничого потенціалів з урахуванням вагомості їх значення у формуванні ресурсного потенціалу ППО за формулою:

$$E_{PP} = \sum_{i=1}^5 W_i \sum_{j=1}^n W_j \quad (2.1)$$

де E_{PP} – показник ефективності використання ресурсного потенціалу;

W_i, W_j – коефіцієнти вагомості значення показників у формуванні ресурсного потенціалу;

n – кількість показників оцінки ефективності ресурсного потенціалу.

Враховуючи, що диференціація коефіцієнтів вагомості значення показників у формуванні ресурсного потенціалу практично однакова для досліджуваних 14-ти закладів ППО за 2012–2014 роки, та використовуючи вищенаведену формулу, проведено оцінку ефективності використання ресурсного потенціалу післядипломної педагогічної освіти в розрізі ЗППО за комплексними показниками ефективності: матеріальний потенціал (МП), бюджетний потенціал (БП), трудовий потенціал (ТП), інтелектуальний потенціал (ІП), виробничий потенціал (ВП) (табл. 2.8):

Таблиця 2.8

**Оцінка ефективності використання ресурсного потенціалу
післядипломної педагогічної освіти за комплексними показниками
у 2012–2014 роках**

№	Найменування регіонального закладу ППО	Оцінка ефективності	Комплексні показники ефективності				
			МП	БП	ТП	ІП	ВП
1	Львівський ОППО	0,34	0,052	0,066	0,10	0,069	0,056
2	Одеський ОІУВ	0,53	0,118	0,100	0,15	0,107	0,058
3	Хмельницький ОППО	0,31	0,052	0,070	0,10	0,061	0,020
4	Дніпропетровський ОППО	0,62	0,040	0,198	0,17	0,124	0,088
5	КВНЗ «ХАНО»	0,68	0,092	0,130	0,12	0,135	0,198
6	Івано-Франківський ОППО	0,41	0,104	0,130	0,12	0,098	0,038
7	Полтавський ОППО	0,74	0,198	0,148	0,18	0,147	0,064
8	Житомирський ОППО	0,62	0,104	0,124	0,12	0,124	0,150
9	Миколаївський ОППО	0,35	0,052	0,104	0,11	0,069	0,012
10	Чернігівський ОППО	0,74	0,170	0,190	0,12	0,148	0,112
11	Сумський ОППО	0,78	0,118	0,194	0,20	0,156	0,114
12	Черкаський ОПОПП	0,57	0,092	0,140	0,20	0,114	0,026
13	Чернівецький ОППО	0,71	0,118	0,194	0,20	0,142	0,056
14	КЗ «Кіровоградський ОППО	0,69	0,092	0,194	0,20	0,137	0,064
	РАЗОМ ППО:	0,58	0,098	0,141	0,15	0,116	0,075

Результати порівняльного аналізу показників ресурсного потенціалу закладів ППО можна визначити за такими рівнями ефективності:

$$0,85 \leq E_{PI} \leq 1 \quad \text{високий рівень (ефективний)} \quad (2.2)$$

$$0,55 \leq E_{PI} \leq 0,84 \quad \text{середній рівень (конкурентоспроможний)} \quad (2.3)$$

$$0 \leq E_{PI} \leq 0,54 \quad \text{низький рівень (ризиковий)} \quad (2.4)$$

Таким чином, оцінка ефективності використання ресурсного потенціалу ППО показує суттєві коливання в розрізі закладів ППО і окремих складових ефективності та граничний рівень конкурентоспроможності в цілому по системі післядипломної педагогічної освіти. За результатами наведеної оцінки, спираючись на порівняльний аналіз бюджетних складових та показників діяльності ЗППО, враховуючи наш власний досвід, можна охарактеризувати сучасний економічний стан післядипломної педагогічної освіти як недостатньо-ефективний та виокремити *ризики*, що виникають на усіх рівнях організаційно-економічного регулювання розвитку післядипломної педагогічної освіти:

- економіка післядипломної педагогічної освіти не має цілеспрямованого планування й фінансування;
- бюджетні призначення не завжди виділяються закладам післядипломної педагогічної освіти з урахуванням економічно обґрунтованих розрахунків до Бюджетного запиту;
- спостерігається неефективність норм бюджетного фінансування закладів післядипломної педагогічної освіти;
- не завжди достовірними є показники звітності ЗППО: статистичні, економічні та фінансові;
- спостерігається втручання інших органів у фінансово-господарську діяльність закладів післядипломної педагогічної освіти;
- неефективними є: прогнозування, моніторинг, аналіз економічних і якісних показників освітньої галузі; моніторинг потреб освітнього ринку праці, система підготовки педагогічних кадрів і їх соціально-економічного забезпечення;
- немає єдиної системи науково-методичного забезпечення післядипломної педагогічної освіти;

- відсутні державні норми визначення вартості освітніх послуг у ЗППО;
- обмежено автономію й відсутні реальні стимули для ефективнішого використання бюджетних і залучених коштів у ЗППО;
- не використовується ресурсний потенціал ЗППО для наповнення спеціального фонду бюджету.

З огляду на сучасний стан та певні ризики в системі ППО можна стверджувати, що наявність ресурсного потенціалу поки не свідчить про ефективність діяльності цієї галузі. Економічна ефективність післядипломної педагогічної освіти, ефективна діяльність ЗППО забезпечується, в першу чергу, за рахунок *якості* використання ресурсів та взаємопов'язаних складових ресурсного потенціалу, до яких ми віднесли: матеріальні ресурси, державну підтримку, людський капітал, економічне мислення освітніх менеджерів, освітні послуги. Якість використання зазначених ресурсів сприятиме можливості зменшення ризиків, необґрунтованих витрат, підвищенню ефективності та розвитку всієї системи післядипломної педагогічної освіти в Україні.

2.3. Аналіз маркетингового регулювання розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні

Розвиток практичної і наукової зацікавленості до маркетингу в системі освіти сьогодні пояснюється не лише посиленням євроінтеграції, але й певними специфічними ознаками, що притаманні країнам постсоціалістичного простору. До них належать: недосконала структура освіти відповідно до потреб ринкової економіки; зменшення бюджетного фінансування; зростаюча конкуренція на ринку освітніх послуг. У даному контексті очевидною є нагальна потреба в формуванні як теоретичних основ маркетингу освіти, так і розробки теоретико-методичних підходів до

управління економічним розвитком закладів ППО на засадах маркетингу і логістики.

Розглянемо практичні аспекти маркетингової складової в системі післядипломної педагогічної освіти. Для цього визначимося з термінологією. У зарубіжній і вітчизняній літературі на сьогодні існує багато визначень поняття «маркетинг». За підрахунками провідних викладачів-економістів на сьогодні існує понад 500 визначень поняття «маркетинг» [176]. Під маркетингом, із позицій економіки, розуміється людська діяльність, спрямована на вивчення та задоволення будь-яких попитів споживачів на основі обміну та отримання прибутку.

Основні характеристики даного поняття містяться у словниках і роботах таких авторів: Г. Армстронг [9], Б. Братаніч [28], П. Друкер [81], І. Мороз [162], Т. Оболенська [173], О. Панкрухін [182], Ел. Райс [224], З. Рябова [238], Г. Сазоненко [241], П. Третьяков [184] і ін.

Б. Братаніч розглядає маркетинг в освіті як об'єкт філософського аналізу і визначає його як поєднання механізмів регулювання освітнього ринку; ринкових комунікацій, що об'єднує виробників і споживачів освітніх послуг; системи цінностей, що надає діяльності освітнього ринку соціальної орієнтації [28]. За І. Морозом, під маркетингом у сфері освіти розуміється особливий вид ринкової діяльності, який спрямований на задоволення потреб і запитів населення перш за все в освітніх послугах [162]. П. Третьяковим маркетинг розглядається як діяльність, що спрямована на вивчення запитів і пропозицій [184].

У своєму дослідженні Т. Оболенська доводить, що маркетинг у сфері освіти формує особливі відносини з кінцевим споживачем, сприяє його розвитку, активізує потреби в освітніх послугах, чим сприяє нарощуванню інтелектуального потенціалу держави. Саме маркетинг, на її думку, допоможе створити ринок освітніх послуг, що стихійно формується в державі, цивілізованим, а пропозицію освітніх послуг – адекватною попиту і його перспективам, і забезпечити навчальним закладам гарантований

розвиток. Місію маркетингу дослідниця вбачає у формуванні й реалізації стратегії нарощування цінності людини [173]. З.Рябова теж вважає, що основне завдання маркетингу в освіті – формування цінності людини і задоволення її потреби в розвитку [238].

Маркетинг післядипломної педагогічної освіти забезпечує найбільш продуктивне задоволення потреб: педагогічного працівника – в освіті; закладу ППО – у конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг і матеріальному добробуті закладу та його працівників; навчальних закладів – в професійному розвитку своїх педагогічних працівників; суспільства – у відтворенні трудового й освітнього потенціалу країни.

Провідним положенням у дослідженнях зазначених науковців є обґрунтування доцільності та необхідності використання маркетингових досліджень у системі освіти (у тому числі, й післядипломній педагогічній освіті), що забезпечить узгодження сучасних вимог держави, педагогічної теорії та практики і потреб споживачів освітніх послуг.

У дослідженнях маркетингу в системі освіти прийнято спиратися на класифікацію освітніх потреб, що розроблена О. Панкрухіним на основі класифікації потреб А. Маслоу. Автор виділив за суб'єктами (індивідуальні, колективні, суспільні) п'ять груп потреб (рис. 2.8).

Рис. 2.8. Класифікація освітніх потреб (за О. Панкрухіним) [182]

Як видно з рисунку, *перша* група освітніх потреб спрямована на отримання освіти для виживання, для того, щоб заробити, отримати необхідні кошти для задоволення фізіологічних потреб особистості; *друга* – на отримання гарантій безпеки, захищеності особистості від можливих загроз у майбутньому; *третьа* – потреба в затребуваності, бажанні бути прийнятим у члени значущої для особистості групи або кола людей; *четверта* – потреба у визнанні та повазі власної компетентності з боку оточуючих, у самоповазі; *п'ята* – група потреб у реалізації своїх можливостей і зростанні як особистості, що пов'язано з необхідністю зрозуміти і пізнати себе, вийти на можливості саморозвитку, управління собою відповідно до певних пріоритетів [182].

Аналізуючи наведену класифікацію, можна стверджувати, що маркетинг у системі ППО може бути спрямований здебільшого на задоволення потреб у визнанні особистої компетентності з боку оточуючих, у самоповазі; потреб у реалізації своїх можливостей і зростанні як особистості, що пов'язано з необхідністю зрозуміти можливості саморозвитку в системі неперервної освіти. Це корелює з метою післядипломної освіти в Україні: задоволення індивідуальних потреб громадян в особистісному та професійному зростанні, а також забезпечення потреб держави в кадрах високого рівня професіоналізму та культури, здатних компетентно й відповідально виконувати посадові функції, упроваджувати у виробництво новітні технології, сприяти подальшому соціально-економічному розвитку суспільства (рис. 2.9).

Таким чином, головне призначення стратегії маркетингу полягає в тому, щоб взаємоузгодити маркетингові інтереси навчальних закладів з його можливостями, вимогами споживачів (педагогічних працівників), взяти до уваги слабкі позиції конкурентів на ринку послуг з підвищення кваліфікації та свої конкурентні переваги.

Слід також зазначити, що однакові цілі навчальних закладів можуть бути досягнуті реалізацією різних стратегій маркетингу.

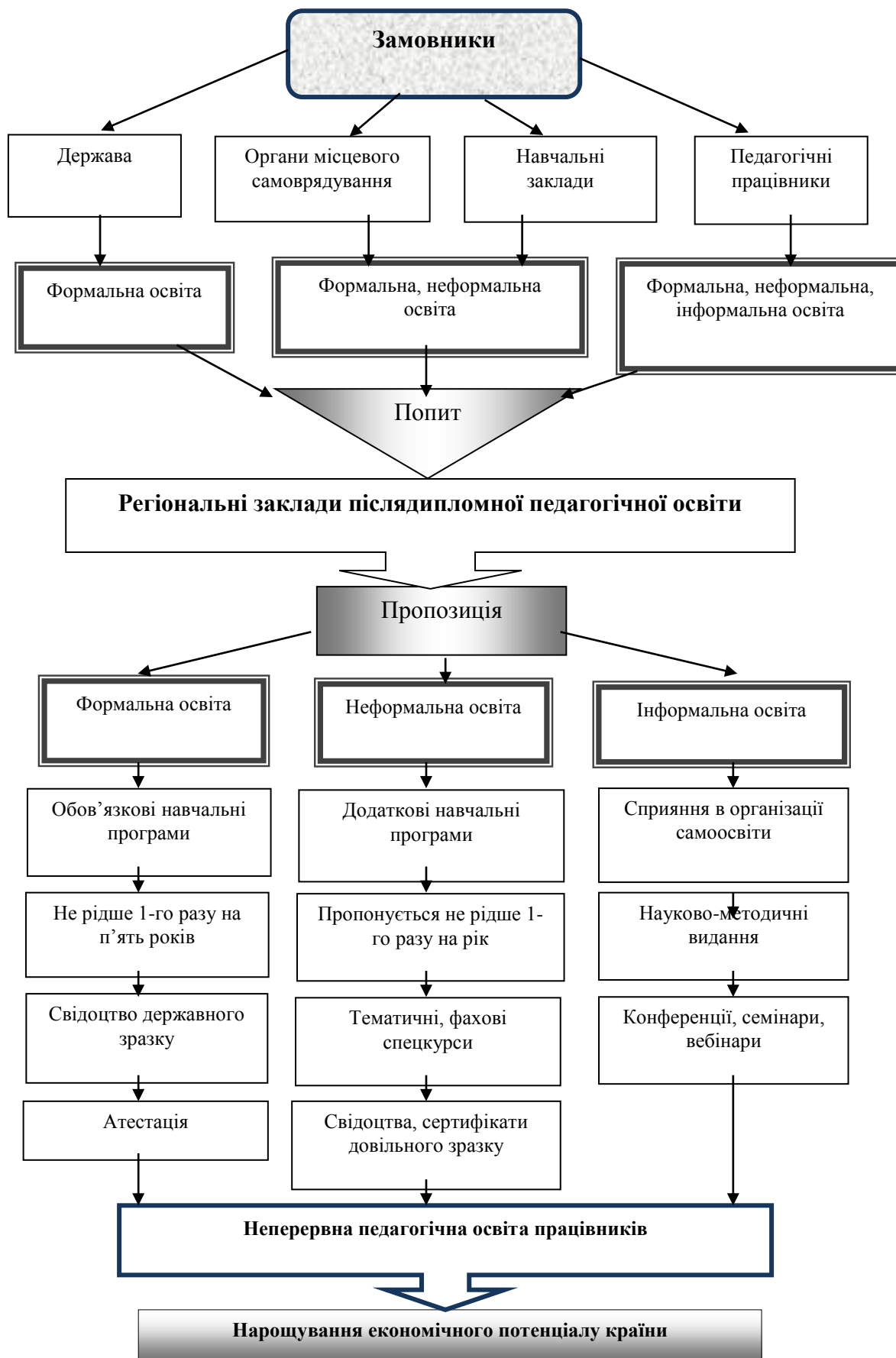

Рис. 2.9. Взаємодія інтересів суб'єктів післядипломної педагогічної освіти

Розглянемо, як у сфері ППО знаходять свій прояв складові маркетингу (рис. 2.10). Основна мета стратегії ППО – взаємоузгодження інтересів та можливостей закладів ППО з вимогами і можливостями споживачів освітніх послуг – педагогічними працівниками. Держава зацікавлена у підтримці усіх суб'єктів процесу: виступає не лише як регулятор освітньої послуги, а також як її замовник з метою забезпечення потреб у кваліфікованих кадрах. Серед складових маркетингу в ППО можна виділити:

- об'єкт – освітні послуги з підвищення кваліфікації, які мають такі формальні параметри як ліцензії, сертифікати і дозволу, форми та умови навчання, навчальні програми тощо;
- суб'єкти – держава та місцеві органи управління освіти, заклади ППО, споживачі освітніх послуг – педагогічні працівники, кожен з яких має свої інтереси і функції;
- функції – певні види діяльності в процесі функціонування ринку освітніх послуг як учасника цього ринку.

Серед основних функцій суб'єктів маркетингу можна виокремити такі:

- держава та місцеві органи управління освіти забезпечують нормативно-правове регулювання ринку освітніх послуг та контроль за якістю їх надання;
- заклади ППО визначають потребу споживачів (педагогічних працівників) шляхом маркетингового регулювання попиту та забезпечують виробництво і запровадження освітніх послуг;
- споживачі забезпечують задоволення власних потреб щодо поповнення інтелектуального капіталу.

Механізм маркетингового регулювання попиту на платні освітні послуги можна представити у вигляді схеми, що включає маркетингові складові та етапи реалізації мети: від формулювання цілі, що спрямована на збільшення обсягів реалізації послуг до отримання результатів, пов'язаних з підвищенням економічної ефективності та конкурентоспроможності цих закладів (рис. 2.11).

Рис. 2.10. Складові маркетингу в післядипломній педагогічній освіті

Рис. 2.11. Механізм маркетингового регулювання попиту на платні освітні послуги

Метою маркетингового регулювання є збільшення обсягів реалізації платних послуг у закладах післядипломної педагогічної освіти. Суб'єктами виступають заклади післядипломної педагогічної освіти, об'єктом – політика ЗППО щодо надання платних послуг. Реалізація цього механізму передбачає таку логістику: 1) встановити відповідність обсягів реалізації платних послуг та попиту на освітні послуги з підвищення кваліфікації педагогічних працівників, що включає в себе: оцінку можливості надання платних послуг, визначення кількості послуг, витрат на послуги, що можуть надаватися на платній основі, виходячи з ресурсів ЗППО; 2) визначити наповненість ринку та рівень попиту на платні послуги в системі ППО; здійснити аналіз мікросередовища (конкуренти, постачальники, посередники тощо); факторів внутрішнього середовища (інноваційні технології в навчанні, витрати, викладачі, якість, ціна та ін.), 3) обрати маркетингову стратегію; визначити напрями розвитку маркетингу; 4) розробити заходи щодо збільшення обсягів реалізації в межах обраної маркетингової стратегії з використанням маркетингових і немаркетингових інструментів.

Маркетинг, за визначенням Т. Оболенської, це – суто ринковий інструмент, впровадження та розвиток якого вимагає відповідної підготовки суб'єктів ринку сфери освітніх послуг, споживачів і посередників на ринку освітніх послуг, суб'єктів його регулювання і підтримки. Ми цілком згодні з автором, що маркетинг надає можливість заздалегідь зробити в умовах конкурентного середовища об'єктивну оцінку якості освітніх послуг, гарантує зростання в цілому якості послуги для кожного конкретного споживача і, таким чином, допомагає споживачу зробити правильний вибір в умовах множинності пропозицій освітніх послуг. У межах завдань дослідження, нам також здається слушною думка автора, що управління діяльністю навчальних закладів за концепцією соціально-відповідального маркетингу сприяє розвитку потенціалу викладачів, формує в них потребу щодо професійного самовдосконалення та самореалізації [173].

Користуючись визначеннями Г. Сазоненко [241], виділимо актуальні, на наш погляд, характеристики маркетингу освітніх послуг:

1. Маркетинг освітніх послуг можна визначити як особливий вид ринкової діяльності, що, на основі вивчення запитів споживачів, системи наукового управління виробництвом і постачання освітніх послуг, спрямований на задоволення потреб і вимог населення в цьому виді послуг.

2. У чистому вигляді маркетинг не може повною мірою запроваджуватися в галузі освіти внаслідок обмеженості ринкових відносин у цій сфері, де переважають державні некомерційні навчальні заклади, які надають освітні послуги на безоплатній основі. У найбільшому обсязі маркетинг має здійснюватися комерційними навчальними закладами, перед якими стоїть завдання завоювати свою частку ринку.

3. Разом із тим, це не означає, що державні заклади, які перебувають на бюджетному фінансуванні, не повинні займатись маркетингом. Для них актуальність маркетингових проблем зумовлюється скороченням обсягів фінансування з бюджету та можливістю залучати додаткові кошти населення й підприємств. Вирішення проблем фінансового виживання в сучасних умовах примушує їх активізуватися на ринку освітніх послуг.

4. До початку моменту надання освітніх послуг вони є нематеріальними і невідчутні для потенційного клієнта. Тому, для навчальних закладів на першому місці постає завдання вдало формалізувати і представити найбільш значущі для споживачів параметри послуг, що пропонуються. Науковці Н. Хроменков, Б. Рябушкин, В. Щетинін зауважують, що «виробництво освітніх послуг виступає у вигляді споживчого виробництва, у формі діяльності і не залишає наочного речовинного продукту. Освітні послуги невлівимі. Їх не можна побачити, поторкати, спробувати на смак» [300, с. 56]. Тому, для виробника освітніх послуг є необхідним матеріалізувати послугу, щоб вона була відчутною для споживача.

5. Для навчального закладу маркетинг може зосереджуватися на таких показниках, як суспільний статус, престижність. Безумовно, найвищий суспільний статус належить тим закладам освіти, які мають тривалі традиції навчання і вагомий кінцевий результат, у яких склався постійний потужний колектив педагогів. Як підкреслює Г. Сазоненко, статус і престижність освітньої установи зумовлений і значною мірою залежить від її іміджу, що визначається перевіреною часом стабільністю в наданні високоякісних освітніх послуг [241].

А. Лялюк звертає увагу на те, що зростання кількості вищих навчальних закладів, різних за формою власності, відкриття навчально-консультативних пунктів, неминуче відображається на посиленні конкуренції на ринку освітніх послуг та ринку праці. Маркетингову діяльність, на думку науковця, необхідно застосовувати на методах, що ґрунтуються на взаємоузгодженні цілей та ресурсів вищого навчального закладу, що забезпечує його гнучкість та конкурентну перевагу, здатність до нововведень в педагогічній і науковій діяльності [144].

Л. Волокітін з метою поліпшення якості надання освітньої послуги на основі принципів сучасного внутрішнього маркетингу пропонує андрагогічну модель процесу навчання як способу взаємодії учасників створення й споживання освітньої послуги. Для досягнення цієї мети автор пропонує створення лабораторії маркетингових досліджень та моніторингу якості освітніх послуг і продуктів в структурі закладу післядипломної освіти [44].

Виявлення пріоритетів у підвищенні якості освітньої послуги В. Штуль вбачає за рахунок удосконалення матеріально-технічної бази ВНЗ. Так, автор вважає, що концепція формування споживчої вартості товару до формування споживчої вартості освітньої послуги дасть можливість обґрунтовано підбирати конфігурацію факторів маркетингу, здійснювати їх матеріальне забезпечення у ВНЗ [296], що можна поширити і на заклади післядипломної педагогічної освіти.

Така функція маркетингу, як ціноутворення, також має свої особливості в галузі освіти. У своєму дослідженні О. Гаращук доводить, що ринковий підхід до ціноутворення робить недостатніми традиційні розрахунки ціни освітньої послуги, виходячи з її собівартості, що дозволяє відзначити такі принципові обмеження собівартісного методу ціноутворення: не враховує попит як такий і тому не може привести до балансу співвідношення між попитом та пропозицією; орієнтує виробників на завищення собівартості продукції з метою збільшення прибутку; визначення рівня цін відбувається суб'єктивно [48].

Ми поділяємо висновок Г. Балихіна про те, що наукове обґрунтування і методично-коректне визначення ціни на платні освітні послуги є одним із методів управління стратегічним розвитком закладу освіти шляхом підвищення ефективності привабливості закладу та оптимізації обсягу власних надходжень. У своєму дослідженні автор пропонує дві методики розрахунку ціни освітньої послуги: деталізована (прямий розрахунок по кожній складовій витрат) та спрощена (розрахунок усіх витрат базується на взаємоув'язке показників відповідно до коефіцієнту, що визначається шляхом узагальнення досвіду або експертним шляхом) [16].

Етапи розрахунку ціни на освітню послугу включає в себе розрахункову базу, порядок витрат, порядок встановлення ціни, визначення можливих споживачів. Але, слід зауважити, що під час розрахунку ціни на освітні послуги постають проблеми, що пов'язані з недосконалістю діючої нормативної бази. Ціна послуги повинна забезпечувати покриття видатків на її впровадження. Разом із тим, на ціну впливає платіжна спроможність користувачів освітніх послуг і аналогічні пропозиції на ринку освітніх послуг. Проблемою залишається й обґрунтоване встановлення ціни відповідної послуги і сплата податку за неї.

На підставі аналізу досліджень відомих економістів та власного досвіду можна визначити етапи розрахунку ціни на освітню послугу (рис. 2.12).

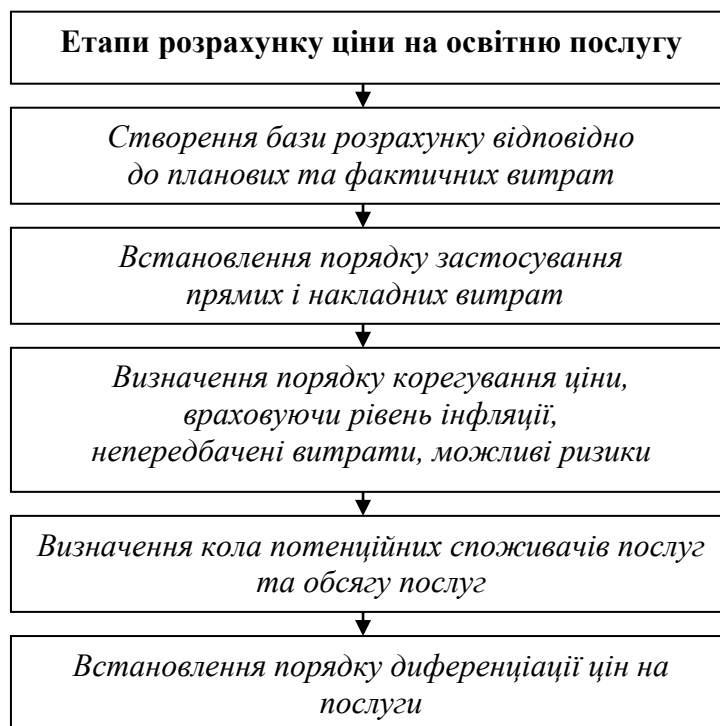

Рис. 2.12. Етапи розрахунку ціни на освітню послугу

Таким чином, встановлення цін на освітні послуги є важливою складовою формування кошторису закладу післядипломної педагогічної освіти, на що впливає сегментація ринку освітніх послуг, маркетингова політика та кон'юнктура ринку освітніх послуг.

На думку А. Пригожина, головним джерелом інноваційної активності є ринок і платоспроможний попит, що передбачає дві можливості просування нового товару на ринку: маркетинг щодо товару та маркетинг щодо споживача [219]. По відношенню до системи післядипломної педагогічної освіти «маркетинг щодо товару» передбачає, що ЗППО виводить на ринок ту освітню послугу, яку він може якісно організувати та надати споживачу або яку ніхто не надає. «Маркетинг щодо споживача» – це орієнтація на попит і потенційного споживача, дослідження тенденцій на ринку послуг в галузі післядипломної педагогічної освіти.

Актуальним нововведенням часу для системи ППО є дистанційна освітня послуга, тобто, навчання, що здійснюється за дистанційною формою. Е. Полат під дистанційним навчанням припускає організований за

визначеними темами, навчальними дисциплінами навчальний процес, що передбачає активний обмін інформацією між студентами і викладачами, а також між самими студентами, з використанням сучасних засобів нових інформаційних технологій (аудіовізуальні засоби, персональні комп'ютери, засоби телекомунікацій [208]. У своєму дослідженні О. Гаращук виділяє такі специфічні характеристики дистанційних освітніх послуг: доступність, гнучкість, паралельність, дистанційність, необмеженість, модульність, відповідність новим інформаційним технологіям [48].

Одним із основних показників маркетингового аналізу, що впливає на формування окремих економічних складників, є ліцензований обсяг, встановлений для кожного ЗППО, що впливає на реалізацію права і можливості педагогічного працівника щодо неперервності і більшої регулярності навчання з підвищення кваліфікації, а також – на формування показників бюджету для утримання закладу післядипломної педагогічної освіти. Як зазначено у ст. 57 Закону України «Про освіту» [97] щодо гарантій держави педагогічним, науково-педагогічним працівникам та іншим категоріям працівників навчальних закладів, держава забезпечує педагогічним та науково-педагогічним працівникам підвищення кваліфікації не рідше одного разу на п'ять років. Керуючись нормою Закону, можна припустити, що економічно-доцільним є такий ліцензований обсяг з підвищення кваліфікації, що визначається таким чином:

$L/O = PPP : 5 + 10\%$, де: L/O – ліцензований обсяг ЗППО; PPP – загальна кількість педагогічних працівників в області; 5 – мінімальна періодичність, що гарантована державою для педагогічних працівників для проходження курсів підвищення кваліфікації; 10% – умовний процент можливого збільшення потенційних користувачів послуг з підвищення кваліфікації за рахунок міграції населення, внутрішнього переміщення з посади на посаду, зміни спеціалізації педагогічного працівника, надання послуг з підвищення кваліфікації педагогічним працівникам інших галузей господарства (соціальний захист, медицина тощо), закладів недержавної форми власності.

Розглянемо фактично встановлені ліцензовані обсяги в регіональних закладах післядипломної педагогічної освіти і за допомогою формули проаналізуємо їх відносно до загальної кількості педагогічних працівників у кожній області (табл. 2.9).

Як видно з таблиці, середній ліцензований обсяг по всіх ЗППО характеризується коефіцієнтом 4,5. На наш погляд, це є економічно обґрунтованим показником у цілому по країні і означає, що, в середньому, коефіцієнт співвідношення загальної кількості педагогічних працівників по всіх областях до мінімально встановленої періодичності навчання з підвищення кваліфікації, становить близько 5-ти, тобто відповідає гарантії держави з підвищення кваліфікації не рідше один раз на п'ять років.

Таблиця 2.9

**Порівняльна таблиця ліцензованого обсягу на підвищення кваліфікації
в регіональних закладах післядипломної педагогічної освіти
станом на 2014–2015 навчальний рік**

№	Регіональний заклад післядипломної педагогічної освіти	Загальна кількість педагогічних працівників області	Ліцензований обсяг		Фактичний коефіцієнт можливості підвищення кваліфікації
			Встановлений мінімум (1 раз на 5 років)	Фактично встанов- лений за ліцензією	
1	Сумський ОППО	12000	2400	4500	2,7
2	Хмельницький ОППО	26800	5400	9000	3,0
3	Одеський обласний інститут удосконалення вчителів	31949	6400	9000	3,5
4	Чернігівський ОППО	17801	3600	5000	3,6
5	Полтавський ОППО	20980	4200	5500	3,8
6	Чернівецький ОППО	14306	2900	3500	4,1
7	Миколаївський ОППО	22000	4400	5000	4,4
8	Івано-Франківський ОППО	25199	5100	5500	4,6
9	Львівський ОППО	42300	8500	9000	4,7
10	Житомирський ОППО	26000	5200	5000	5,2
11	Черкаський ОППО	20917	4200	4000	5,2
12	КВНЗ «ХАНО»	35000	7000	6000	5,8
13	КЗ «Кіровоградський ОППО Суходольського»	18793	3800	3200	5,9
14	Дніпропетровський ОППО	44000	8800	6000	7,3
	Усього	358045	71900	80200	4,5

Разом із тим, слід зазначити, що в різних регіональних ЗППО показник ліцензованого обсягу значно коливається; отже фактичні коефіцієнти можливості педагогічних працівників щодо підвищення кваліфікації в

кожному регіоні є різними. За показниками ліцензованого обсягу умовно можна поділити ЗППО, що наведені в таблиці, на 3 групи:

- *Перша* група – заклади післядипломної педагогічної освіти з коефіцієнтом від 2,7 до 4,1 (Сумський, Хмельницький, Одеський, Чернігівський, Полтавський, Чернівецький), що становлять 43 % від досліджених ЗППО. Перша група закладів характеризується сприятливими умовами для педагогічних працівників регіону щодо реалізації прав і можливості для проходження навчання на курсах з підвищення кваліфікації один раз на 3-4 роки.

- *Друга* група – заклади післядипломної педагогічної освіти з коефіцієнтом від 4,4 до 4,7 (Миколаївський, Івано-Франківський, Львівський), що становлять 21 % досліджених ЗППО. Ця група характеризується дотриманням стандартів для ЗППО щодо реалізації права педагогів щодо проходження курсів з підвищення кваліфікації один раз на 5 років.

- *Третя* група – заклади післядипломної педагогічної освіти з коефіцієнтом від 5,2 до 7,3 (Житомирський, Черкаський, Харківський, Кіровоградський, Дніпропетровський), що становлять 36 % досліджених закладів. Третя група характеризується недостатнім ліцензійним обсягом з підвищення кваліфікації, що створює складні умови для регіональних ЗППО щодо реалізації права проходження курсів з підвищення кваліфікації педагогічними працівниками один раз на 5 років, а також унеможливорює реалізацію законного права щодо видачі свідоцтв установленого державою зразку понад ліцензовані обсяги.

Як бачимо, ліцензований обсяг для регіональних ЗППО встановлено без дотримання однакових підходів і логістики, що обґрунтовує необхідність створення єдиних державних підходів до визначення ліцензійного обсягу з підвищення кваліфікації педагогічних працівників, що має враховувати:

- а) загальну кількість педагогічних працівників в області;
- б) реалізацію права педагогічних працівників щодо неперервного

навчання, проходження курсів підвищення кваліфікації з більш частішою періодичністю, ніж один раз на п'ять років;

в) коефіцієнт можливого збільшення потенційних користувачів послуг із підвищення кваліфікації за рахунок міграції населення, внутрішнього переміщення з посади на посаду, зміни спеціалізації педагогічного працівника;

г) можливість запровадження платних освітніх послуг із підвищення кваліфікації для педагогічних працівників інших галузей господарства (соціальний захист, медицина тощо), закладів недержавної форми власності, що дасть можливість для збільшення доходної частини спеціального фонду кошторису закладів післядипломної педагогічної освіти і, у свою чергу, зменшення навантаження на загальний фонд бюджету регіону.

Альтернативним кроком, на нашу думку, може стати скасування поняття «обсяг послуг» під час надання ліцензії закладам з підвищення кваліфікації в системі післядипломної педагогічної освіти. Державне регулювання процесу ліцензування в цьому випадку полягатиме в тому, щоб підтвердити наукову, професійну, організаційну, фінансову та технологічну спроможність закладу, що надає послуги з післядипломної педагогічної освіти без обмежень стосовно обсягу. При цьому, регіональне замовлення по галузі, що фінансується з місцевих бюджетів, має відображатися в паспорті бюджетної програми в частині загального фонду кошторису ЗППО, інший контингент послуг із підвищення кваліфікації буде складовою частиною спеціального фонду кошторису закладу, що є на сьогодні поки єдиним джерелом альтернативного наповнення бюджету для утримання й розвитку навчального закладу.

Такий підхід є більш цивілізованим, тому що дозволяє споживачеві обирати місце для навчання з підвищення кваліфікації на основі маркетингу освітніх послуг. Основним елементом маркетингу закладу освіти об'єктивно залишається його продукція – освітні послуги. Зробити їх привабливими для

потенційних споживачів можливо лише на основі підвищення якості та диверсифікації їх асортименту.

Також на підставі аналізу ми з'ясували, що в середньому по Україні витрати місцевого бюджету на утримання одного регіонального ЗППО складають біля 9,5 млн грн на рік. У тому числі, основну питому вагу становить фонд оплати праці (у середньому по одному закладу – приблизно 8 млн. грн, або 90%). З урахуванням того, що в цілому річні витрати обласного бюджету по галузі «освіта» складають в середньому в кожному регіоні приблизно 700 млн грн, ми обрахували питому вагу витрат на утримання системи післядипломної педагогічної освіти за 2015 рік й отримали наступні результати:

⇒ питома вага витрат на утримання системи післядипломної педагогічної освіти по відношенню до державного бюджету становить до 0,1% – $9,5 \text{ млн грн} \times 27 \text{ закладів} : 554591,5 \text{ млн грн} \times 100\% = 0,05\%$,

де: 9,5 млн грн – середній показник витрат місцевого бюджету на утримання одного регіонального ЗППО; 27 закладів – кількість регіональних ЗППО в Україні; 554591,5 млн грн – видатки загального фонду бюджету України на 2015 рік [103];

⇒ питома вага витрат на утримання одного закладу післядипломної педагогічної освіти по відношенню до видатків відповідного обласного бюджету не перевищує

$1,0\% - 9,5 \text{ млн грн} : 975,2 \text{ млн грн} \times 100\% = 0,97\%$,

де: 9,5 млн грн. – середній показник витрат місцевого бюджету на утримання одного регіонального ЗППО (Харківська академія неперервної освіти); 975,2 млн грн – видатки загального фонду бюджету Харківської області на 2015 рік [230].

Здійснений аналіз доводить, що утримання ЗППО, в основному, зводиться до оплати праці їх працівників, тому закриття цих закладів не дасть економічного ефекту для регіональних бюджетів. Разом із тим, ми

вважаємо, що створення конкуренції на ринку ППО за рахунок утворення в регіонах альтернативних закладів, у тому числі, факультетів із підвищення кваліфікації при ВНЗ, розширить можливості для споживачів щодо навчання в системі ППО.

З метою систематизації практичного досвіду економічного розвитку системи ППО, скористаємося конкретним прикладом. Одним із кроків для реалізації визначених завдань для педагогічної громадськості Харківського регіону стало створення у вересні 2010 року інноваційного за типом навчального закладу післядипломної педагогічної освіти – КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти». Уже в перші роки свого існування в Академії було запроваджено різноманітний перелік платних послуг, що можуть надаватися педагогічним працівникам та іншим працівникам галузі освіти. Основними додатковими платними освітніми послугами стало запровадження, починаючи з 2002 року, платних короткотривалих фахових і тематичних спеціальних курсів. Активними споживачами таких послуг стали вчителі, що зацікавилися можливостями поглибленого вивчення певного напрямку під час навчання на основних курсах підвищення кваліфікації. Особливим попитом користувалися спецкурси з інформаційно-комунікаційних технологій, що було вимогою часу. Враховуючи короткотривалість спецкурсів, вартість їх було визначено доступною для педагогів. Кожного року розроблялися нові навчальні програми спецкурсів, що сприяло збільшенню пропозиції та відповідно зростанню попиту на цю послугу. Таким чином, протягом 2002–2014 років розмір коштів, залучених до позабюджетного фонду Академії, отриманих від спецкурсів, постійно зростав: якщо в 2002 р. – від надання платних послуг залучено 100 тис. грн, то в 2014 р. – 2002 тис. грн. Тим самим було зменшено навантаження на загальний фонд обласного бюджету шляхом запровадження ефективної облікової політики та політики ціноутворення, що дозволило подолати соціально-економічні труднощі у фінансуванні галузі.

Отже, досвід КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти» показує, що в системі ППО доцільно і можливо запроваджувати платні освітні послуги, що підвищить рентабельність системи та сприятиме здійсненню її діяльності на ринкових засадах.

Необхідність упровадження маркетингу в системі післядипломної педагогічної освіти зумовлено розгортанням у країні ринкових відносин. Це спонукає заклади післядипломної педагогічної освіти до активізації й модернізації своєї діяльності, підвищення її кількісних та якісних показників; диверсифікації дій з пошуку споживачів, зацікавлених в отриманні послуг належного рівня. Пріоритетним завданням маркетингу в післядипломній педагогічній освіті є модернізація діяльності на основі використання інформації про зміни в освіті, інноваційні технології, ефективний педагогічний досвід.

Таким чином, вивчення попиту на освітні послуги в системі ППО має будуватися на загальних оглядах ситуації на ринку праці та прогнозах щодо майбутніх тенденцій змін попиту на окремі види спеціальностей і кваліфікацій працівників. Ураховуючи, що це стосується педагогіки, то, на відміну від товарного виробництва, діяльність здійснюється не стільки з метою залучення коштів потенційних споживачів, скільки для надання такого нематеріального блага, яким є освіта.

Також ми вважаємо, слід врахувати, що досягнення позитивних результатів на ринку освітніх послуг можливо лише за умови якісного планування, прогнозування економічних та фінансових наслідків, що актуалізує необхідність створення кожним закладом концепції фінансово-господарської діяльності або бізнес-плану. Концепція повинна включати розробку цілей і завдань як на сьогодні так і на перспективу. Створення бізнес-плану має за мету розв'язання таких основних питань: визначення конкретних напрямів діяльності у сфері освітніх послуг; вивчення ринку аналогічних послуг, оцінку конкурентоспроможності своїх послуг; оцінка професійної відповідності працівників, які залучаються до організації

освітніх послуг; оцінка фінансових ресурсів, складання кошторису; аналіз нормативно-правового забезпечення певних питань; оцінка власного матеріально-технічного забезпечення; визначення політики ціноутворення; аналіз конкурентної ціни на ринку аналогічних послуг; аналіз можливих ризиків і передбачення шляхів їх подолання; оцінка інноваційності послуг, що пропонуються; аналіз готовності суб'єктів освітнього процесу до інноваційних змін; оцінка попиту і платіжної спроможності потенційних користувачів.

Висновки до розділу 2

1. Ресурсний потенціал ППО можна охарактеризувати як можливість використання наявних запасів, ресурсів та джерел для подальшого розвитку цієї системи. До складових ресурсного потенціалу можна віднести матеріальні та нематеріальні елементи, трудові, фінансові, інформаційні ресурси, які прямо чи опосередковано впливають на розвиток як закладів ППО та й системи післядипломної педагогічної освіти в цілому. На сучасному етапі ресурсний потенціал ППО характеризують такі показники: потенціальні можливості закладів ППО у сфері освітніх послуг; обсяги наявних матеріальних ресурсів, зокрема матеріально-технічної бази; теоретичний та практичний досвід освітніх менеджерів і науково-педагогічних працівників щодо надання освітніх послуг з підвищення кваліфікації педагогічних працівників; організаційно-правова структура післядипломної педагогічної освіти.

2. Пріоритетними напрямками формування економічного мислення є безпосередній вплив на свідомість (через економічне навчання) і цілеспрямована зміна об'єктивних умов економічної діяльності (у процесі набуття практичного досвіду), а також розгляд сучасного економічного мислення як усвідомлення основних принципів та законів виробництва, розподілу, обігу і споживання та перевтілення знань економіки у систему методів господарювання суб'єкта економічних відносин.

3. Ефективність витрат на ППО можна досягти шляхом удосконалення державної підтримки, розвитку інфраструктури, розвитку ринку освітніх послуг із підвищення кваліфікації педагогічних працівників, формування у них економічного мислення. Розвиток системи ППО потребує об'єднання різних джерел фінансування, розширення комерційної складової або залучення позабюджетних джерел фінансування, розвитку ринкового, конкурентного освітнього середовища, що потребує системних підходів.

4. Для закладів післядипломної педагогічної освіти є можливим розвивати сферу своєї діяльності з задоволення потреб та вимог педагогів, розширяти спектр освітніх послуг, надавати додаткові послуги як тим, хто навчається на курсах підвищення кваліфікації, так і тим, хто бажає отримати інші освітні послуги.

5. Утримання регіональних закладів післядипломної педагогічної освіти, в основному, зводиться до оплати праці їх працівників, тому закриття цих закладів не дасть економічного ефекту. Наполягаючи на збільшенні бюджетної частини, виділеної на розвиток освіти, необхідно одночасно шукати й упроваджувати додаткові джерела фінансування, відпрацьовувати багатоканальну методологію цього процесу, обґрунтовувати нові підходи до прогнозування розвитку системи та моніторинг її стану, створювати концептуальні основи організації фінансово-економічних відносин в освіті й удосконалювати організаційно-економічний механізм її функціонування, розробляти оптимальні моделі фінансування, які відповідали б умовам сьогоденного перехідного періоду.

6. Концепцією розвитку освіти на період 2015–2025 роки передбачено реформування системи підготовки та перепідготовки педагогічних, управлінських кадрів і забезпечення високих соціальних стандартів для працівників освітньої галузі. Також передбачено здійснити демонополізацію й урізноманітнення системи післядипломної освіти; запровадити ваучер

професійного розвитку вчителів, забезпечивши цим самостійний вибір місця підвищення кваліфікації.

7. Необхідність упровадження маркетингу в системі післядипломної педагогічної освіти зумовлено розгортанням у країні ринкових відносин. Це спонукає заклади післядипломної педагогічної освіти до активізації педагогічної діяльності та підвищення її кількісних та якісних показників; диверсифікації дій з пошуку споживачів, зацікавлених в отриманні послуг належного рівня.

8. Законодавчо встановлено, що освітня послуга в системі післядипломної педагогічної освіти може бути платною. Встановлення цін на освітні послуги є важливою складовою формування кошторису закладу, на що впливає сегментація ринку освітніх послуг, маркетингова політика та кон'юнктура ринку освітніх послуг. Наукове обґрунтування ціни на платні освітні послуги є одним із методів управління стратегічним розвитком закладу освіти шляхом підвищення ефективності привабливості закладу та оптимізації обсягу власних надходжень. Алгоритм розрахунку ціни на освітню послугу включає в себе розрахункову базу, порядок витрат, порядок встановлення ціни, визначення можливих споживачів.

9. Мережа закладів післядипломної педагогічної освіти є недостатньо ефективною, а процес подальшого розвитку закладів є недостатньо прогнозованим і концептуально визначеним. Зміни в системі післядипломної педагогічної освіти полягатимуть у заміні діючої моделі на більш динамічну, здатну до постійного розвитку, що буде сприяти відповідності цієї системи вимогам і запитам суспільства та держави. По мірі поглиблення ринкових відносин заклади післядипломної педагогічної освіти мають поступово трансформуватися в науково-освітні установи підприємницького типу з такими основними видами діяльності, як надання освітніх послуг та наукові дослідження.

Основні результати дослідження висвітлені в працях автора [189,190,192,194,198].

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

3.1. Організаційно-економічні важелі регулювання розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні

Першочергові пріоритети та індикатори належних соціально-економічних, організаційних, політико-правових умов становлення та розвитку України сьогодні визначені Указом Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» (далі – Стратегія) [277]. Метою Стратегії є впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі. Актуальними для нашого дослідження є такі напрями розвитку: забезпечення сталого розвитку держави; Україна має стати державою з сильною економікою та з передовими інноваціями. Для цього, передусім, необхідно відновити макроекономічну стабільність, забезпечити стійке зростання економіки, створити сприятливі умови для ведення господарської діяльності та прозору податкову систему. Також важливим є забезпечення гарантій того, що кожен громадянин матиме доступ до високоякісної освіти та інших послуг у державному та приватному секторах.

Разом із тим, наше дослідження допомагає усвідомити необхідність змін принципів бюджетної політики щодо капіталовкладень у систему освіти; посилення взаємозв'язків між державою, громадськістю і комерційним сектором на шляху реформ у системі ППО, що позитивно впливатиме на здійснення переходу до неперервної освіти, освіти протягом усього життя для всіх бажаючих.

Учені зазначають, що рішення глобальних задач для суспільства, яке вступило у нове тисячоліття, не може бути простим і потребує неординарних, сміливих ідей, принципово нових підходів, відходу від

прагматичного, скептичного та технократичного мислення, подолання стереотипів. Питання залишається в тому, чи є можливим «технологізувати» нову ідею та забезпечити її реалізацію шляхом побудови конструктивної гіпотези, теоретичної концепції й, нарешті, конкретного плану практичних дій [52, с. 20–23].

Результати аналізу економічного зростання країн – лідерів рейтингів конкурентоспроможності, таких, як Швейцарія, Сингапур, Швеція, Нідерланди, Данія, Японія та Велика Британія, свідчать про необхідність формування та забезпечення розвитку національної інноваційної системи як безальтернативного шляху реалізації системної та послідовної державної політики, спрямованої на активізацію інноваційних процесів, забезпечення технологічного розвитку та оновлення національної економіки. Важливою складовою такої системи має стати ефективна освіта на всіх ступенях і рівнях, у тому числі, післядипломна, де здійснюється перепідготовка та підвищення кваліфікації кадрів.

Розробляючи пропозиції до стратегії державного регулювання розвитку ППО в Україні, слід врахувати стратегічні пріоритети розвитку вищої освіти, що визначені в Концепції інноваційного розвитку України [220]:

- забезпечення інноваційної спрямованості системи освіти шляхом: підвищення рівня комп'ютеризації вищих навчальних закладів; активізації науково-технічної та інноваційної діяльності ВНЗ і збільшення обсягу її бюджетного фінансування; утворення інноваційних структур у системі освіти; реформування системи вищої освіти з урахуванням вимог європейських стандартів і збереження культурних та інтелектуальних національних традицій;
- підвищення результативності вітчизняного сектору наукових досліджень і розробок із метою посилення його ролі в забезпеченні інноваційного розвитку національної економіки шляхом: інтеграції університетського сектору наукових досліджень і розробок до світової інноваційної системи, сприяння розвитку міжнародного партнерства у сфері науково-технічної та інноваційної діяльності; збільшення частки наукових

та науково-технічних досліджень у ВНЗ, спрямованих на створення нових видів інноваційної продукції; врахування кон'юнктури світового ринку під час визначення пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та інноваційної діяльності;

- забезпечення розширеного відтворення знань на основі інтеграції діяльності ВНЗ, академічних та галузевих наукових установ шляхом: підвищення рівня фондоозброєності державного сектору наукових досліджень і розробок; концентрації ресурсів на пріоритетних напрямках розвитку науки і техніки та інноваційної діяльності, створенні умов для організації високотехнологічного виробництва в Україні; посилення взаємодії освіти та науки, створення університетів дослідницького типу на базі провідних ВНЗ; стимулювання процесу підвищення кваліфікації, розвитку системи дистанційного навчання.

Вважаємо за доцільне підкреслити, що Національна стратегія розвитку освіти на період до 2020 р. також привертає увагу до реалізації пріоритетних напрямів розвитку освіти, у тому числі, післядипломної педагогічної освіти, орієнтує на вирішення перспективних завдань сталого розвитку, серед яких:

- розроблення нової й удосконалення чинної законодавчої та нормативно-правової бази;
- оновлення цілей та змісту освіти на основі компетентнісного підходу та особистісної орієнтації, врахування світового досвіду та принципів сталого розвитку; перехід від процесуальної до результативної, компетентнісної парадигми освіти;
- забезпечення економічних і соціальних гарантій для реалізації конституційного права на освіту кожним громадянином України; створення умов для освіти дорослих;
- забезпечення економічних і соціальних гарантій педагогічним і науково-педагогічним та іншим працівникам системи освіти;
- створення сучасної матеріально-технічної бази в системі освіти;

- розробка ефективних механізмів фінансово-економічного забезпечення освіти, належної оплати праці педагогічних та науково-педагогічних працівників.

Науковці відзначають вирішальну роль державного регулювання у сфері освіти, зазначаючи, що держава за допомогою не тільки прямого контролю, а й непрямих методів економічного, правового, організаційного впливу має достатні можливості розробляти довготривалу стратегію розвитку освітньої галузі, тим самим забезпечувати збереження й примноження національного потенціалу освіти України [113].

Концепцією розвитку освіти на період 2015-2025 роки передбачено реформування системи підготовки та перепідготовки педагогічних, управлінських кадрів та забезпечення високих соціальних стандартів для працівників освітньої галузі. Також передбачено здійснити демонополізацію та урізноманітнення системи післядипломної освіти; запровадити ваучер професійного розвитку вчителів, забезпечивши цим самостійний вибір місця підвищення кваліфікації [220]. Вважаємо, що це є переконливим аргументом для зростання конкуренції в системі ППО. Але одне розширення мережі ЗППО без розширення освітніх послуг шляхом упровадження нових, інноваційних форм і методів навчання, без оновлення й модернізації його змісту, не може, на нашу думку, сильно вплинути на ринок послуг у системі післядипломної педагогічної освіти.

Отже, серед напрямів діяльності ЗППО посилюється значення фінансово-господарської та виробничо-комерційної діяльності; надання платних освітніх, експертних, видавничих, інформаційних та інших послуг з метою розвитку закладів, покращення умов праці та навчання учасників навчального процесу. Разом із тим, аналіз практики залучення власних надходжень у ЗППО свідчить про те, що, в основному, поповнення спеціального фонду кошторису відбувається за рахунок орендної плати та незначної частини освітніх послуг.

Хоча значення ППО постійно зростає в умовах швидко змінюваних вимог часу, проблеми державного регулювання функціонування й розвитку цієї сфери до сьогодні недостатньо виявлені й сформульовані.

Таким чином, досліджуючи сучасний стан розвитку ППО в Україні шляхом проведення порівняльного аналізу окремих економічних та фінансових складників закладів цієї системи, можна стверджувати, що процес функціонування та розвитку системи ППО є недостатньо керованим та нормативно-регламентованим, і, як наслідок, не забезпечує розвитку цієї системи.

Розглядаючи систему державного регулювання ППО, необхідно відзначити її багатоаспектність і різноманітність. Суб'єкти державного регулювання ППО характеризуються за такими показниками: сутність та зміст, принципи, цілі, пріоритети, функції, аспекти, методи, форми, що представлено на рис. 3.1. Так, до основних аспектів (характеристик) ДРППО відносяться: соціально-економічний, нормативно-правовий, кібернетичний, психологічний.

Серед основних функцій ДРППО ми виділяємо: забезпечення економіко-правових умов функціонування й децентралізації, соціальна, стратегічного планування, організаційна, забезпечення економічної безпеки, інтеграційна, мотиваційна, контрольна. Основними формами регулювання ДРППО є програмні, інституційні, грошово-кредитні, бюджетні, податкові, ліцензування, квотування. Методи регулювання поділяються на методи прямого і непрямого впливу.

Специфіка подальшого функціонування післядипломної педагогічної освіти зумовлена економічними важелями: переходом ЗППО до діяльності в ринкових умовах. Урахування загальних та специфічних факторів розвитку ППО є необхідною передумовою формування повноцінного та ефективного ринку освітніх послуг і підвищення в Україні конкурентоспроможності ЗППО.

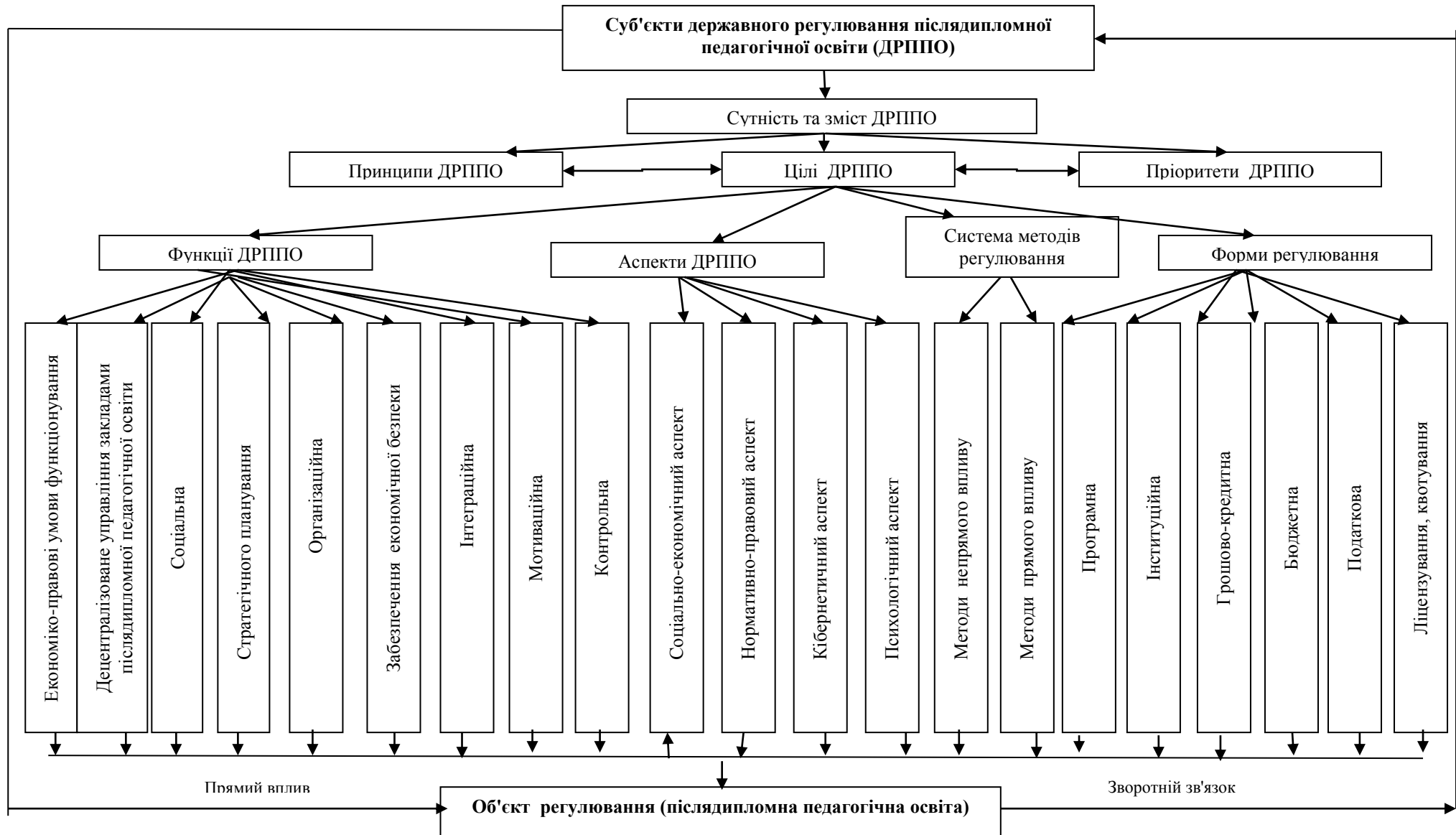

Рис. 3.1. Суб'єкти державного регулювання післядипломної педагогічної освіти (ДРППО)

Вважаємо, що в сучасній післядипломній педагогічній освіті необхідно забезпечити сприяння держави в розвитку адміністративної й економічної самостійності закладів освіти, а також розробку і реалізацію стратегій економічного розвитку конкурентного освітнього середовища.

Стратегія державного регулювання економічного розвитку ППО передбачає вирішення таких завдань: забезпечення якості освітніх послуг; підвищення ефективності управління закладами післядипломної педагогічної освіти; створення інноваційної структури освітньої системи; забезпечення доступності освітніх послуг; створення сучасної системи неперервної освіти продовж усього життя.

Як зазначалося раніше, формування системи управління фінансово-економічним потенціалом ППО в ринкових умовах потребує впровадження певних заходів, а саме: аналізу поточного стану її економіки, моделювання розвитку фінансово-економічного потенціалу, визначення ефективних способів його використання.

Актуальними для становлення й запровадження цієї стратегії є, на нашу думку, визначені Х. Робертом базові принципи: концепція підвищення цінності підприємства та важливість комплексного аналізу під час прийняття фінансових рішень [290, с. 9–10].

Державне регулювання системи післядипломної педагогічної освіти має передбачати системну підтримуючу, компенсаційну та регулюючу діяльність, спрямовану на створення сприятливих умов для ефективного функціонування ринку і вирішення складних соціально-економічних проблем, що можуть виникати. Основною метою державного регулювання є забезпечення механізмів фінансування, раціональне використання ресурсів і досягнення макроекономічної ефективності, забезпечення стабільного розвитку, конкурентоздатності, реалізація соціальних завдань.

Державне регулювання організаційно-економічного розвитку ППО, на наш погляд, також передбачає забезпечення рентабельності системи, в той час, система ППО фактично залишається дуже коштовною галуззю; витрати на забезпечення її діяльності не можна вважати ефективними. Державне

регулювання інноваційним розвитком не обмежується лише низкою нормативів, а потребує визначення стратегічних напрямів, оцінки можливостей ППО щодо їх реалізації. Таким чином, система потребує визначення організаційно-економічних важелів, за яких вона може розвиватися на підприємницьких засадах, що передбачає «самостійну, ініціативну, систематичну, на власний ризик, господарську діяльність із метою досягнення економічних та соціальних результатів» [57, с. 42].

У країні мають створюватися необхідні соціально-економічні умови задля більш ефективного використання бюджетних коштів. Державою мають бути виконані всі умови для законодавчого покращення й полегшення реалізації застосування альтернативних джерел фінансування цих напрямків, від яких залежить розвиток економіки в майбутньому. На цьому шляху необхідно скористатися досвідом країн Європи, які пропонують безліч освітніх програм, що сприяють розвитку всіх ланок національних систем освіти, в тому числі, професійної.

Оцінка бюджетного фінансування післядипломної педагогічної освіти, а також порівняльний аналіз механізмів фінансування освіти в розвинених країнах і Україні, вивчення міжнародного досвіду підвищення ефективності бюджетних витрат на освіту дозволили сформулювати рекомендації щодо вдосконалення процесу регулювання витрат на ППО.

В якості таких рекомендацій можуть бути запропоновані напрями вдосконалення механізму фінансування сфери післядипломної педагогічної освіти за рахунок залучення позабюджетних джерел і визначення їх оптимальної структури. У результаті проведених досліджень пропонується реалізація запропонованих напрямів і проведення низки необхідних заходів (табл. 3.1).

Як видно з таблиці, основні напрями вдосконалення механізму фінансування ППО спрямовані на: а) ефективність використання бюджетних коштів; б) зменшення навантаження на бюджети; в) запровадження альтернативних джерел фінансування.

Таблиця 3.1

**Напрями та заходи щодо вдосконалення механізму фінансування
післядипломної педагогічної освіти**

Напрямок	Заходи щодо реалізації напрямку
Ефективність вкладення бюджетних коштів у розвиток післядипломної педагогічної освіти	Оптимізація структури витрачання бюджетних коштів закладів післядипломної педагогічної освіти за рахунок вкладення коштів у модернізацію і оновлення основних фондів
Ефективність розподілу коштів бюджету на післядипломну педагогічну освіту	Реалізація технології нормативного фінансування та розподілу бюджетних коштів між закладами післядипломної педагогічної освіти залежно від результатів їх діяльності
Збільшення обсягів позабюджетного фінансування післядипломної педагогічної освіти	Державне нормативно-правове регулювання щодо залучення підприємницького сектора для фінансування окремих навчальних програм (освітніх послуг)

Запропоновані шляхи вдосконалення механізму фінансування післядипломних освітніх закладів мають практичну значимість для державних і муніципальних органів влади при проведенні заходів щодо підвищення ефективності розподілу бюджетних коштів. Із метою вдосконалення й модернізації існуючої системи ППО нами розроблено концепцію організаційно-економічного регулювання її розвитку (рис. 3.2).

Концепція організаційно-економічного регулювання ППО включає п'ять суб'єктів, кожен з яких повинен виконувати певні функції:

- держава, яка забезпечує законодавче регулювання ППО шляхом встановлення нормативів щодо організаційно-правової форми, ліцензування, гарантій і компенсацій, умов оплати праці, податків тощо;
- регіон (органи місцевого самоврядування), який забезпечує реалізацію державної політики в регіоні;
- заклад ППО, який забезпечує організацію післядипломної педагогічної освіти шляхом ефективного менеджменту, якісної організації навчального процесу, упровадження нових форм підвищення кваліфікації, маркетингу, моніторингу тощо;

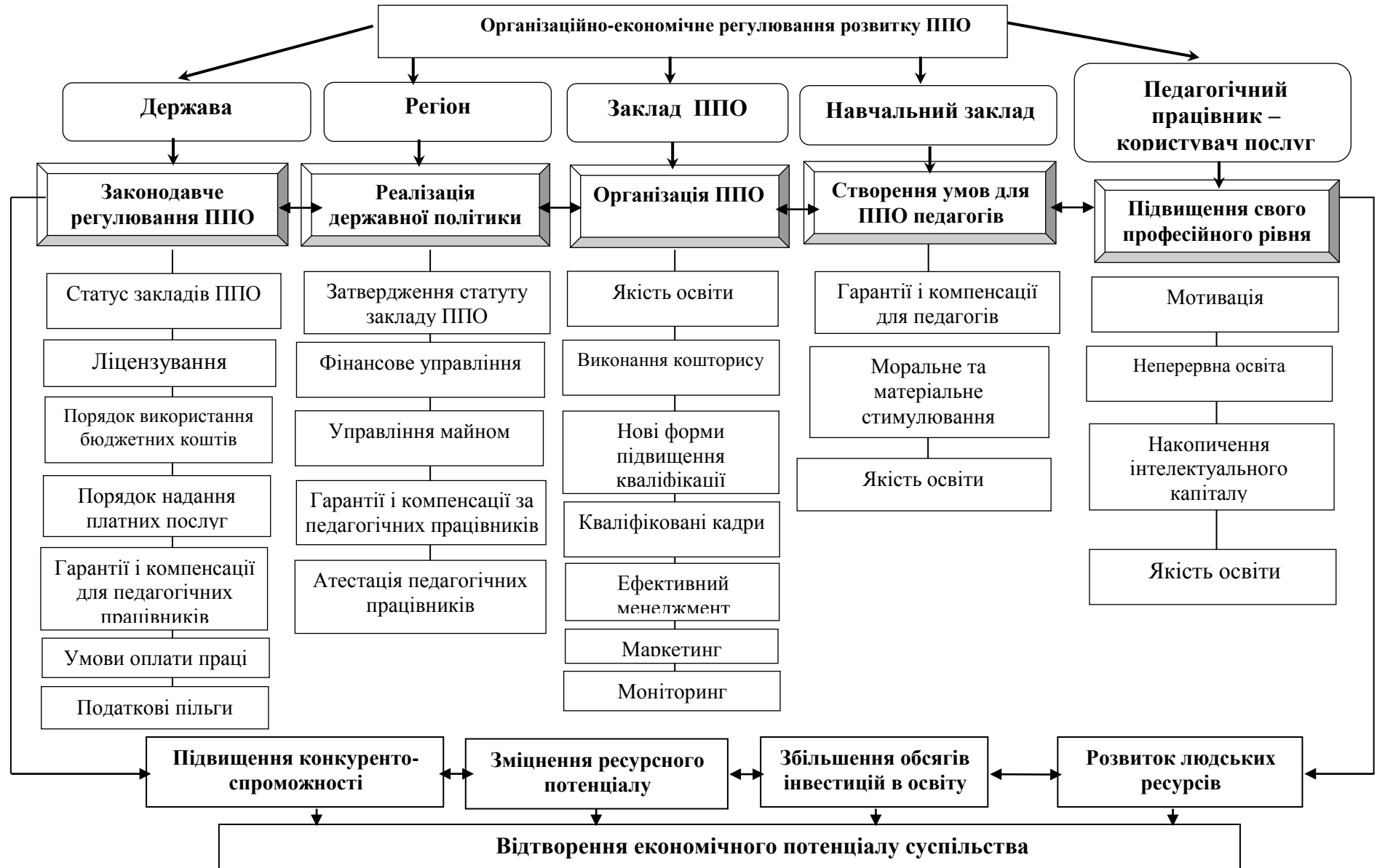

Рис. 3.2. Концепція організаційно-економічного регулювання розвитку післядипломної педагогічної освіти

- навчальний заклад, який забезпечує своїм педагогічним працівникам створення належних умов для підвищення кваліфікації шляхом запровадження системи гарантій і компенсацій, морального та матеріального стимулювання;

- педагогічний працівник, який відповідає за постійне підвищення свого професійного рівня і, як результат, накопичення інтелектуального капіталу та якості освіти.

Для позначення суб'єктів, які беруть участь або впливають на процес ППО, пропонуємо розглянути поняття «стейкхолдер» (stakeholder), що було введене в науковий обіг у 1984 р. Р. Фріменом [309] і останнім часом використовується в дослідженнях освіти. За визначенням Р. Фрімена, до стейкхолдерів відносяться всі ті індивідууми та їх групи, які або самі впливають на організацію, або відчують на собі її вплив. Застосування теорії стейкхолдерів передбачає визначення всіх зацікавлених сторін і виявлення їх інтересів та очікувань.

Застосовуючи цю теорію дослідників до аналізу закладів ППО, можна вважати, що до числа стейкхолдерів мають бути віднесені [260]:

- «клієнти» – педагогічні працівники – користувачі освітніх послуг;
- «зовнішні партнери» – навчальні заклади, які є роботодавцями педагогічних працівників – користувачів освітніх послуг;
- «суспільство» – державні та місцеві органи управління освітою;
- «співробітники» – науково-педагогічні працівники та інші співробітники закладів ППО.

Скористуємося класифікацією стейкхолдерів, що запропонована Р. Мітчеллом, Б. Аглом і Д. Вуд [315], в якій автори використовують три головні критерії стейкхолдерів, а саме: владу, легітимність (законність) і терміновість вимог. Це допоможе нам зрозуміти, інтереси яких саме стейкхолдерів мають найбільший вплив на розвиток закладів ППО. Залежно від кількості атрибутів виділяються три класи значущості стейкхолдерів:

- латентні – мають лише один із трьох атрибутів;

- клас очікування – мають два атрибути;
- категоричні – мають усі три атрибути.

Ураховуючи систему критеріїв ми розуміємо, що найбільш значущими для закладів ППО виявляються інтереси такої групи стейкхолдерів, як педагогічні працівники – користувачі освітніх послуг. Дана група, за своєї сутності, має три атрибути й повинна визначатися як *категорична* у вищеназваних термінах. Влада цієї групи визначається залежністю від неї закладів ППО. Але, результати анкетування слухачів курсів підвищення кваліфікації (1367 респондентів із Харківської, Житомирської, Полтавської областей) указують на те, що ця група не висуває активного попиту на високоякісні послуги з підвищення кваліфікації. Так, на запитання про мотиви, якими керуються слухачі під час обрання спецкурсу, 51% респондентів відповідають, що змушені обирати освітню послугу, у тому числі й для отримання відповідного сертифікату (додаток К). Крім того, лише 27,4% готові продовжувати навчання у профільних закладах у разі скасування обов'язкової вимоги щодо підвищення кваліфікації (додаток К). Якщо педагогічні працівники – користувачі освітніх послуг зацікавлені не стільки в отриманні знань, скільки в отриманні свідоцтв і сертифікатів про підвищення кваліфікації, то задоволення їх інтересів, як споживачів освітніх послуг, впливатиме на погіршення якості освіти й зниження якості людського капіталу, що негативно позначиться на загальному соціально-економічному розвитку суспільства. З цієї точки зору такі інтереси користувачів освітніх послуг не можна вважати легітимними, а дана група буде визначатися як *клас очікування*.

До категоричної групи також можуть бути віднесені державні та місцеві органи управління освітою, які здійснюють організаційне, науково-методичне супроводження і контроль за діяльністю (прямо або опосередковано) усіх суб'єктів: закладів ППО, навчальних закладів, педагогічних працівників. Але, слід зазначити, що державні та місцеві

органи управління освітою зацікавлені, у першу чергу, у дотриманні законодавчих вимог щодо проходження атестації педагогічних працівників. На сьогодні державна політика в цій галузі обмежується зобов'язаннями щодо створення умов для підвищення кваліфікації педагогічних працівників не рідше ніж один раз на п'ять років (Закон України «Про освіту», ст.57) шляхом утримання мережі закладів ППО, що фінансується з місцевих бюджетів по принципу «виживання». На державному та місцевих рівнях не передбачено створення умов для зацікавленості педагогічних працівників у неперервній післядипломній педагогічній освіті. Більш того, підвищення професійного рівня педагогічних працівників і подальше підтвердження або набуття певної кваліфікації не впливає суттєво на рівень їх заробітної плати та/або якісь інші гарантії і компенсації.

У цих умовах інтереси таких стейкхолдерів, як навчальні заклади, які є роботодавцями педагогічних працівників – користувачів освітніх послуг, виявляються менш значущими, оскільки, незважаючи на терміновість і легітимність їх вимог, необхідною владою вони не володіють. Перебуваючи у залежності від контингенту користувачів освітніх послуг, для закладів ППО пріоритетними є інтереси останніх та/або органів управління освітою, які є носіями адміністративних важелів впливу на роботодавців педагогічних працівників. Аналогічно місцевим органам управління освітою, навчальні заклади зацікавлені лише у дотриманні вимог регулятора щодо порядку проходження атестації педагогічних працівників. Крім того, роль вчителя у навчальному процесі адміністрацією штучно занижується й не сприймається важливим ресурсом освіти, особливо сьогодні – в умовах постійної «оптимізації» (або скорочення) мережі, штатів і контингенту (додаток М).

Залежно від політики адміністрації закладу ППО до своїх науково-педагогічних та інших працівників, в одних випадках ці стейкхолдери можуть бути визначені як категорична група, в інших – як група очікування. Головний зміст економічних інтересів науково-педагогічних та інших

працівників закладів ППО полягає у прагненні до збільшення особистих доходів. Відповідно, зростання заробітної плати в поєднанні з гарантованістю збереження робочого місця є для них основними умовами реалізації власних економічних інтересів. Тобто, цій групі об'єктивно притаманні принаймні два атрибути – легітимність і терміновість вимог. Наявність третього атрибута – влади – буде залежати від реальної потреби адміністрації закладу ППО у кваліфікованих науково-педагогічних кадрах. Якщо адміністрація закладу ППО зацікавлена у якісних освітніх послугах і кваліфікація викладачів дійсно потрібна, то науково-педагогічні працівники закладу ППО будуть розглядатися адміністрацією як *категоричні* стейкхолдери, які можуть впливати на розвиток й успішність закладу. Якщо ж кваліфікація науково-педагогічних працівників не є головним чинником стратегії розвитку закладу ППО, то атрибут влади буде відсутнім, і співробітники (зокрема науково-педагогічні працівники) будуть розглядатися як стейкхолдери з групи очікування (додаток Н).

Таким чином, ранжирування стейкхолдерів за їхньою значущістю для закладів ППО і, відповідно, пріоритетністю їх інтересів може бути корисним у визначенні причин зниження якості освітніх послуг і поясненні загальних тенденцій розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні. Збалансувати інтереси стейкхолдерів у системі ППО можливо за умови звернення уваги держави на проблеми й ризики в галузі освіти, зокрема неперервної освіти дорослих, яка є засобом для нарощування економічного потенціалу країни. Разом із тим, педагогічні працівники – користувачі освітніх послуг мають усвідомлювати необхідність отримання ними реальної кваліфікації, накопичення інтелектуального капіталу, як основи їх матеріального благополуччя в майбутньому. Адміністрація закладів ППО має усвідомлювати про необхідність поєднання власних підприємницьких інтересів на ринку освітніх послуг і довгострокових інтересів розвитку всього суспільства, виконуючи при цьому своє головне завдання – якість освітніх послуг і постійне вдосконалення форм і методів підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

На рівні державних і місцевих органів влади необхідним є внесення змін до нормативного регулювання ППО:

- визначення статусу закладів ППО як вищого навчального закладу, що здійснює професійну підготовку педагогічних працівників (підвищення кваліфікації) (Закон України «Про освіту», Закон України «Про вищу освіту»);

- економічна автономність закладів ППО, зокрема – самостійне визначення напрямів видатків за рахунок загального і спеціального фонду кошторису (Бюджетний кодекс України);

- створення системи обов'язкового постійного навчання та оновлення економічних знань керівників, керівників структурних підрозділів і працівників бухгалтерських служб закладів ППО і навчальних закладів усіх типів (Бюджетний кодекс України, Закон України «Про освіту», Закон України «Про вищу освіту»);

- внесення змін до порядку фінансування системи ППО, що передбачає її паритетне утримання усіма зацікавленими сторонами, де:
  - а) держава надає закладам ППО майно у користування (будівлі, споруди, земельні ділянки); здійснює фінансування капітальних видатків (капітальний ремонт, необоротні активи); забезпечує збереження робочого місця і середньої заробітної плати працівників під час навчання; регулює умови оплати праці педагогічних працівників; б) заклади ППО створюють ефективну систему підвищення кваліфікації; забезпечують неперервне науково-методичне супроводження у системі освіти; забезпечують залучення додаткових інвестицій у післядипломну педагогічну освіту; в) педагогічні працівники-користувачі освітніх послуг мають зобов'язання щодо постійного підвищення свого професійного рівня шляхом неперервної освіти; забезпечують оплату послуг з підвищення кваліфікації (накопичення власного інтелектуального капіталу) за власні кошти (Бюджетний кодекс України, Закон України «Про освіту», Закон України «Про вищу освіту»);

- запровадження гнучкої системи стимулювання оплати праці

педагогічних працівників у залежності від накопичення інтелектуального капіталу (запровадження «залікової книжки» про навчання в системі неперервної освіти) (Кодекс законів про працю України, Закон України «Про освіту»);

– скасування обмежень щодо застосування стимулюючих механізмів з оплати праці в навчальних закладах (Кодекс законів про працю України, Постанова КМУ від 30.08.2002 № 1298 «Про умови оплати праці працівників на основі єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів...»);

– звільнення закладів ППО, як суб'єктів господарювання, від податку на землю. Звільнення власних надходжень закладів ППО до спеціального фонду кошторису, як бази оподаткування, від податку на додану вартість (Бюджетний кодекс України, Податковий кодекс України). Зазначені податки сьогодні штучно збільшують навантаження на бюджет закладу ППО, що впливає на ціну послуги для споживача – педагогічного працівника.

Таким чином, основна мета концепції організаційно-економічного регулювання ППО полягає у відтворенні економічного потенціалу суспільства; за результатами ефективного розподілу та виконання функцій кожним суб'єктом ППО буде досягнуто реалізація наступних задач: а) підвищення конкурентоспроможності; б) зміцнення ресурсного потенціалу; в) збільшення обсягів інвестицій в освіту; г) розвиток людських ресурсів.

Концептуальні основи формування організаційно-економічних регулювання розвитку ППО полягають саме у забезпеченні державного регулювання цієї системи. Нами конкретизовано зміст пропозицій щодо впровадження на державному рівні організаційно-економічних важелів розвитку ППО; визначено нормативно-правові документи, що регламентують їх запровадження; визначено очікувані результати (економічну ефективність) від запровадження конкретних пропозицій щодо змін у державному регулюванні ППО в Україні.

Слід зазначити, що для оцінки ефективності функціонування післядипломної педагогічної освіти необхідно враховувати, що при рівних умовах фінансового та ресурсного забезпечення закладів ППО якість освітніх послуг у різних ЗППО може суттєво відрізнятись. На макрорівні, галузевому та регіональних рівнях, на наш погляд, більш доцільним є застосування підходу «витрати – результат», що дозволить здійснювати планування бюджетних витрат і освітніх програм розвитку, орієнтуючись на конкретний результат. Слід зазначити, що, в основному, результати наданих освітніх послуг ППО неможливо виразити в грошовому вимірі. Так, наприклад, складно здійснити розрахунок економічної ефективності розвитку економічного складу мислення та/або якості підвищення кваліфікації педагогічних працівників – у подальшому соціально-економічному розвитку країни. Тому, дуже важливим є вдосконалення організаційно-економічного регулювання розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні, коли вдосконалення організаційно-економічних важелів державного регулювання розвитку ППО і модель регулювання економічного розвитку ППО розглядається в контексті реформування національної системи освітніх послуг, а саме – перехід з механізму фінансування галузі по принципу «мінімальні затрати» до механізму, орієнтованого на результативність.

Таким чином, на основі аналізу наукової літератури, дослідження результатів економічної діяльності 14-ти ЗППО, особистої участі автора в розробці та реалізації протягом 14-ти років фінансово-економічної стратегії розвитку комунального вищого навчального закладу «Харківська академія неперервної освіти» можна визначити такі організаційно-економічні важелі регулювання розвитку ППО:

- розробка нових законодавчих і методологічних засад розвитку системи ППО, у тому числі, економічного;
- паритетне утримання ППО шляхом розподілу зобов'язань та зон відповідальності між державою, ЗППО та громадянським суспільством;

- забезпечення правової економічної автономності та самостійності ЗППО (шляхом унесення відповідних змін до законодавства України);
- створення системи підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації науково-педагогічного кадрового складу для системи ППО;
- досягнення високої якості освітніх послуг у системі ППО;
- створення конкурентності пропозицій на ринку освітніх послуг;
- формування економічного складу мислення як обов'язкова вимога до ділових та професійних якостей керівників, працівників бухгалтерських та економічних служб, інших освітніх менеджерів;
- якісний аналіз фінансово-господарської діяльності та стратегічне планування;
- запровадження системи різноманітних форм неперервної освіти як для поглибленого вивчення фахових предметів за основним напрямом роботи педагогічного працівника так й з метою здобуття нової спеціалізації;
- запровадження системи неперервної освіти шляхом поєднання очної, заочної, дистанційної системи підвищення кваліфікації; організація навчання з підвищення кваліфікації без відриву від роботи педагогічних працівників шляхом упровадження і розвитку дистанційної освіти;
- комп'ютеризація та технологізація навчання дорослих, перехід від переважно інформаційних форм до активних методів і форм навчання;
- визначення методики оцінки ефективності бюджетної складової на утримання ЗППО (з розрахунку витрат загального фонду кошторису на одного педагогічного працівника/слухача, ефективності засвоєння необоротних активів закладу тощо);
- визначення методики ціноутворення та оцінки ефективності витрат на підвищення кваліфікації одного педагогічного працівника/слухача;
- визначення психологічної складової економічної сутності навчання: за навчання повинен сплачувати безпосередньо користувач освітніх послуг (мотивація людини – максимально отримати вигоду (знання) за власні кошти; накопичені знання залишаються власним

інтелектуальним капіталом людини, підвищують її конкурентоспроможність на ринку праці);

- створення спеціальних громадських фондів, відкритих для будь-яких внесків для розвитку освітніх програм та заходів;
- реформування системи контролю; започаткування ефективних форм контролю за якістю післядипломної педагогічної освіти.

На цих організаційно-економічних важелях регулювання розвитку ППО має будуватися й прогностична модель регулювання економічного розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні.

3.2. Модель організаційно-економічного регулювання розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні

Одним із ефективних методів пізнання й дослідження економічного розвитку системи вважається моделювання, що дає можливість запропонувати комплексний підхід не тільки в запровадженні локальних змін окремих аспектів діяльності системи ППО, а й у розробці цілісного механізму її реформування – від визначення концепції до отримання ефективного результату.

У своїх дослідженнях науковці наводять лише окремі з економічних, організаційних та/або соціально-економічних умов розвитку навчального закладу. Ми вважаємо, що шляхом виконання певних умов запровадження нової моделі регулювання економічного розвитку післядипломної педагогічної освіти, у тому числі, педагогічних, економічних, соціальних, можливо принципово змінити систему ППО України та досягти її подальшого розвитку. У дослідженні доведено галузева взаємодія умов, що мають економічні ознаки успішності та виключно у комплексі можуть забезпечити економічний розвиток системи.

Комплекс організаційно-економічних важелів нами розподілено за чотирма векторами реформування галузі, які, за результатами нашого дослідження, сприятимуть реалізації стратегії держави та уряду щодо

розвитку ППО, а саме: державне регулювання нормативно-правового та організаційного забезпечення, якість освітніх послуг, людський потенціал, ефективний механізм фінансування (суспільний паритетний договір).

Векторну модель регулювання економічного розвитку ППО в Україні зображено на рис. 3.3. Вектори реформування визначені за напрямками розвитку ППО, включаючи засоби досягнення поставлених завдань.

Перший вектор реформування – удосконалення нормативно-правового та організаційного забезпечення. Державне регулювання нормативно-правового та організаційного забезпечення реформи системи ППО має здійснюватися шляхом розробки та прийняття в установленому порядку відповідних законів, нормативно-правових актів, програм і планів дій щодо реалізації заходів розвитку та моніторингу стану їх виконання.

За цим вектором передбачається реформування державної політики у сфері освіти шляхом унесення змін та/або удосконалення законодавства України та нормативно-правової бази, що регулюють питання освітньої, фінансово-господарської діяльності та економічного розвитку системи ППО, а саме: з питань державної політики у сфері науки та освіти, галузевих законів та нормативно-правових актів, бюджетного та податкового законодавства, трудового законодавства та нормативно-правових актів з питань оплати праці та соціального захисту, законодавства щодо державного фінансового контролю та аудиту тощо.

Метою реформування законодавчої та нормативно-правової бази ППО є побудова ефективної та гнучкої системи державного управління, яка здатна реалізовувати державну політику, спрямовану на суспільний сталий розвиток ППО та адекватне реагування цієї системи на виклики сучасності.

Особливу увагу слід приділити виробленню стратегії у сфері децентралізації, що полягає у відході від централізованої моделі управління ЗППО на державному рівні й побудові ефективної самостійної системи організації ППО на регіональному рівні на засадах автономності, фінансової самодостатності та економічної самостійності.

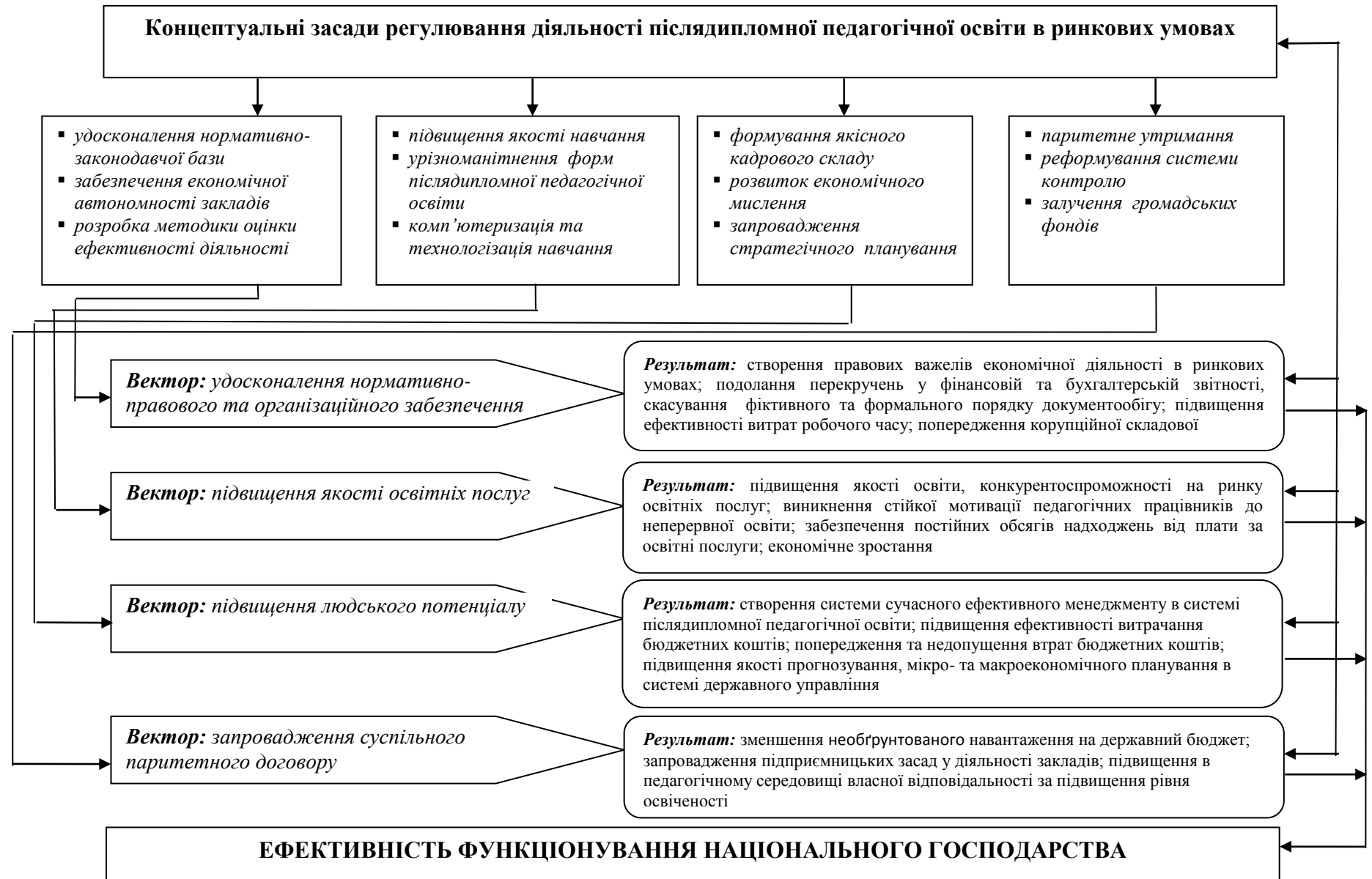

Рис. 3.3. Векторна модель організаційно-економічного регулювання розвитку післядипломної педагогічної освіти

Для реалізації цієї стратегії необхідно досягти оптимального рівня економічної самостійності та сприятливого середовища для дерегуляція та розвитку ППО (додаток П).

Тактика в реалізації наведеної стратегії, на нашу думку, передбачає:

- чітке визначення статусу ЗППО шляхом унесення змін до Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту» та створення спеціального закону «Про післядипломну педагогічну освіту»;
- оптимізацію мережі ЗППО з метою забезпечення єдиних підходів до формування типу, статусу та соціально-економічних умов їх функціонування в кожному регіоні країни;
- запровадження державного статистичного спостереження показників системи ППО з метою збирання високоякісного статистичного матеріалу на базі обґрунтованого визначення питань та ознак організації діяльності ЗППО, що дасть можливість унаслідок проведеного аналізу одержати реальну характеристику процесів із питань функціонування та розвитку кожного закладу як самостійної господарської одиниці та важливої складової системи освіти;
- забезпечення сприятливих умов для ведення господарської діяльності, комерційних проектів, залучення інвестицій та інших зовнішніх джерел фінансування діяльності;
- необхідність скорочення та/або упорядкування процедури й кількості документів дозвільного характеру у сфері освітніх послуг та господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню;
- скасування регуляторних нормативних актів, які гальмують та ускладнюють економічну самостійність закладів;
- передачу ЗППО повноважень щодо формування штатного розкладу, бюджетно-фінансової політики;
- формування замовлення на надання послуг з підвищення кваліфікації з урахуванням вимог регіонального ринку;
- реформування системи державного контролю у сфері освітньої,

господарської та фінансової діяльності, що передбачає, у першу чергу, подолання на всіх рівнях контрольно-караючої функції, подолання принципу перевірки «чим більше порушень – тим краще», коли сума порушень і втрат бюджетних коштів визначається контролюючим органом ще до початку перевірки залежно від обсягів кошторисних призначень закладу; важливим аспектом має бути запровадження організаційно-консультативних функцій державного контролю;

- створення ефективної системи державного аудиту закладів освіти, що матиме на меті, у першу чергу, заходи попереднього контролю і недопущення порушень та втрат бюджетних коштів.

Таблиця 3.2

Пропозиції щодо змін у державному регулюванні статусу закладів післядипломної педагогічної освіти

№	Організаційно-економічні важелі	Зміст пропозицій щодо впровадження важелів	Нормативно-правовий документ	Очікуваний результат // економічна ефективність
1	Статус закладів післядипломної педагогічної освіти	Визначення статусу ЗППО як вищого навчального закладу, що здійснює професійну підготовку педагогічних працівників (підвищення кваліфікації)	Закон України «Про освіту» Закон України «Про вищу освіту»	- нормативні засади для оновлення діяльності закладів ППО; - унормування статусу науково-педагогічних працівників закладів ППО
		Економічна автономність ЗППО – самостійне визначення першочергових та пріоритетних напрямів видатків закладів ППО за рахунок спеціального фонду кошторису	Бюджетний кодекс	- більш ефективне планування бюджету; - скасування фіктивного та формального порядку документообігу; - конкурентоспроможність на ринку послуг
		Запровадження державного статистичного спостереження показників системи ППО	Закон України «Про державну статистику»	- на підставі спостережень створення єдиної бази даних, системи обліку та статистики показників системи післядипломної педагогічної освіти з метою виконання адміністративних обов'язків та її узгодження з міжнародними стандартами і методологією
		Створення системи обов'язкового постійного навчання та оновлення економічних знань керівників, керівників структурних підрозділів і працівників бухгалтерських служб	Бюджетний кодекс України Закон України «Про освіту» Закон України «Про вищу освіту»	- кваліфіковані кадри; - ефективний менеджмент і маркетинг; - зменшення фінансових і адміністративних санкцій під час перевірок

У межах податкової реформи, що поступово реалізується в Україні, необхідно приділити увагу окремим питанням оподаткування в системі освіти, зокрема, в ЗППО, які мають статус бюджетних та неприбуткових закладів. Основною метою внесення змін до Податкового кодексу України, на наш погляд, є соціально-економічна справедливість до бюджету та облікової політики ЗППО. Так, окрім державних реформ щодо функцій фіскальних органів та спрощення порядку розрахунку і сплати податків, пропонуємо звільнити ЗППО від обов'язкової реєстрації як платника податку на додану вартість та сплати цього податку з окремих видів господарської діяльності.

У п. 197.1.2 статті 197 Податкового кодексу України від 02.12.2010 р. № 2755-VI передбачено звільнення від податку на додану вартість операцій з усіх видів освітньої діяльності ВНЗ, у тому числі, заклади післядипломної освіти. Але освітні послуги не є виключним джерелом наповнення спеціального фонду кошторису навчального закладу. Так, відповідно до Переліку платних послуг, які можуть надаватися навчальними закладами системи освіти, що належать до державної й комунальної форми власності, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 27.08.2010р. № 796 [215], крім освітньої діяльності, ЗППО можуть надавати ще й такі послуги з інших видів діяльності:

- забезпечення доступу до локальних і комп'ютерних мереж, Інтернету, автоматизованих баз даних; користування електронною поштою для осіб, які не працюють і не навчаються у відповідному закладі;
- ремонт, технічне обслуговування, діагностика, налагодження комп'ютерної, копіювальної техніки;
- надання послуг, пов'язаних з проведенням фото-, відеозйомки, аудіозапису тощо;
- надання у тимчасове користування предметів культурно-побутового призначення, аудіо- і відеотехніки, інструментів та обладнання, аудіо- і відеозаписів;

- надання спеціально обладнаних приміщень гуртожитків навчальних закладів для проживання осіб, які навчаються або працюють у відповідному навчальному закладі; осіб, які направлені у відрядження до таких навчальних закладів; надання громадянам, які перебувають у гуртожитках, комунальних послуг; послуг з експлуатації та господарського обслуговування будинків і приміщень;
- надання в оренду будівель, споруд, окремих тимчасово вільних приміщень і площ, іншого рухомого та нерухомого майна або обладнання, що тимчасово не використовується в освітній діяльності;
- надання поліграфічних та рекламних послуг, реалізація власної друкованої продукції, в тому числі, інформаційної та бланкової; видання та розміщення на веб-сайтах банерів та іншої рекламної продукції в електронній формі; розробка поліграфічного дизайну;
- друкування, копіювання, сканування, ламінування, запис інформації на носії; здійснення палітурних, брошурувальних робіт;
- здійснення заходів, пов'язаних із провадженням виставково-ярмаркової діяльності згідно із законодавством;
- виготовлення та реалізація продукції, виготовленої в результаті практичного навчання осіб, які навчаються;
- надання у короткострокове (на строк до одного тижня) користування фізичним, юридичним особам площ та/або окремих приміщень, що тимчасово не використовуються в освітній діяльності, для проведення освітніх, наукових, урочистих та інших заходів, а також іншого рухомого та нерухомого майна або обладнання у разі, коли це не погіршує умов навчання;
- надання у тимчасове користування площ для зберігання обладнання, майна, інших цінностей, що належать іншим юридичним або фізичним особам;
- надання послуг з редагування, перекладу наукової, довідкової, навчальної, навчально-методичної літератури, комп'ютерного набору,

верстання текстів.

Зазначені вище послуги також можуть надаватися ЗППО, але операції від надання останніх обкладаються податком на додану вартість за ставкою 20% від вартості послуги. На практиці це означає, по-перше, збільшення вартості послуги на суму податку, що, у свою чергу, робить цю послугу неконкурентною для бюджетного закладу на ринку послуг серед фізичних осіб-підприємців, які, в більшості, відповідно до Податкового кодексу, не є платниками податку на додану вартість; по-друге, сума податку на додану вартість перераховується навчальним закладом у доход бюджету, з якого потім отримує фінансування.

Таким чином, внесення змін до Податкового кодексу України, на наш погляд, подолає необґрунтоване податкове навантаження на місцеві бюджети, на цінову політику в галузі освіти, а також перекручення показників національної економіки.

Пріоритетом в державному управлінні бюджетних призначень для фінансування системи ППО має стати підвищення ефективності їх розподілу з урахуванням загальних принципів конкуренції в галузі та з визначенням єдиних підходів до формування бюджетів регіональних ЗППО. Так, пропонуємо визначити чіткі нормативи «державної частки» у фінансуванні ЗППО, враховуючи такі розрахунково-нормативні показники:

- розрахунок фонду оплати праці на одного слухача курсів підвищення кваліфікації;
- розрахунок витрат на утримання приміщень та їх господарське обслуговування на один квадратний метр забудови;
- розрахунок витрат на комунальні послуги та оплату енергоносіїв на один квадратний метр забудови та на одного слухача курсів підвищення кваліфікації;
- розрахунок капітальних видатків (капітальний ремонт, обладнання довгострокового користування) на один квадратний метр забудови та на одного слухача курсів підвищення кваліфікації.

Таблиця 3.3

Пропозиції щодо змін у державному регулюванні порядку фінансування системи післядипломної педагогічної освіти

№	Організаційно-економічні важелі	Зміст пропозицій щодо впровадження важелів	Нормативно-правовий документ	Очікуваний результат // економічна ефективність
1	Порядок використання бюджетних коштів	<p>Внесення змін до порядку фінансування З ППО, що передбачає «паритетне утримання» ППО:</p> <p><u>держава</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - надає закладам ППО майно у користування (будівлі, споруди, земельні ділянки); - здійснює фінансування капітальних видатків (капітальний ремонт, необоротні активи); - забезпечує збереження робочого місця і середньої заробітної плати працівників під час навчання; - регулює умови оплати праці; <p><u>ЗППО</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - створюють ефективну систему підвищення кваліфікації; - забезпечують науково-методичне супроводження у системі освіти; - забезпечують залучення інвестицій у післядипломну освіту <p><u>користувачі освітніх послуг</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - підвищують професійний рівень шляхом неперервної освіти; - забезпечують оплату навчання 	Бюджетний кодекс України Закон України «Про освіту» Закон України «Про вищу освіту»	<ul style="list-style-type: none"> - зменшення необґрунтованого навантаження на бюджет; - більш ефективні вкладення в розвиток системи ППО; - підвищення економічної самостійності ЗППО, перехід у системі фінансування від принципу їх утримання до принципу формування бюджетів розвитку; - формування ідеології суспільства, що накопичення власного інтелектуального капіталу людини, яке є невід’ємною частиною його особистості та конкурентоспроможності, повинно відбуватися за власною ступеню відповідальності і за власний кошт; - підвищення конкурентоспроможності педагогічних працівників на ринку праці; - підвищення конкурентоспроможності закладів ППО на ринку послуг; - легалізація та поширення залучення інвестицій – використання грантової підтримки освітніх проектів

З метою ефективного планування бюджету ЗППО, скасування необґрунтованих обмежень фінансово-економічної самостійності і, як наслідок, розширення можливостей щодо наповнення та цільового витрачання спеціального фонду кошторису, вважаємо за доцільне внесення змін до державних законодавчих актів з питань використання бюджетних коштів, а саме:

- підвищення або скасування граничних сум на придбання обладнання, устаткування та меблів для робочих місць ЗППО, встановлених

постановою Кабінету міністрів України від 04.04.2001 р. № 332 [217] в межах спеціального фонду кошторису;

- самостійне визначення ЗППО першочергових та пріоритетних напрямів видатків за рахунок спеціального фонду кошторису;
- планування видатків спеціального фонду кошторису на оплату праці із застосуванням розрахункового коефіцієнту підвищення для планового запровадження системи матеріального стимулювання працівників ЗППО;
- удосконалення системи казначейського обслуговування шляхом визначення чітких завдань територіального органа Державної казначейської служби з витребування певних документів, що підлягають юридичній та фінансовій реєстрації, та недопущення втручання у фінансово-господарську самостійність ЗППО; спрощення системи бухгалтерської та фінансової звітності;
- внесення змін до законодавства з питань державних закупівель щодо скасування обмежень на закупівлю товарів та послуг за рахунок спеціального фонду кошторису ЗППО.

Внесення зазначених змін до законів та нормативно-правових актів з окремих питань планування і використання бюджетних коштів дозволить подолати: а) перекручення у фінансовій та бухгалтерській звітності; б) фіктивний та формальний порядок документообігу; в) неефективність витрат робочого часу.

У межах державних реформ щодо підвищення ефективності ринку праці пропонуємо також упорядкувати умови оплати праці працівників ЗППО шляхом внесення відповідних змін до постанови Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2002 року № 1298 «Про оплату праці працівників на основі Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери» (із змінами) [218], а саме:

- затвердити схеми тарифних розрядів посад (професій) і

коефіцієнтів із оплати праці усіх категорій працівників ЗППО (керівних, науково-педагогічних, педагогічних, фахівців, молодшого обслуговуючого персоналу) на основі Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці, що дозволить застосовувати єдині підходи при визначенні найменування посад та розмірів заробітної плати в усіх регіональних ЗППО;

- скасувати в межах спеціального фонду кошторису обмеження розміру надбавки за високі досягнення у праці, складність, напруженість та виконання особливо-важливої роботи, що встановлено зазначеною постановою Кабінету Міністрів України в розмірі до 50% від посадового окладу, з метою запровадження диференційованої системи оплати праці та застосування стимулюючих механізмів ефективності та результативності праці.

Таблиця 3.4

Пропозиції щодо змін у державному регулюванні умов оплати праці в освітній галузі

№	Організаційно-економічні важелі	Зміст пропозицій щодо впровадження важелів	Нормативно-правовий документ	Очікуваний результат // економічна ефективність
1	Умови оплати праці	Запровадження гнучкої системи стимулювання оплати праці педагогічних працівників у залежності від накопичення інтелектуального капіталу (наявність свідоцтв, сертифікатів про навчання в системі ППО)	Кодекс законів про працю України Закон України «Про освіту»	- підвищення мотивації педагогічних працівників до неперервної освіти; - підвищення якості освіти; - підвищення конкурентоспроможності педагогічного працівника на ринку праці
		Затвердження схем тарифних розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників закладів ППО	Постанова КМУ від 30.08.2002 № 1298 «Про умови оплати праці працівників на основі єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів...»	- встановлення державних гарантій для науково-педагогічних працівників; - упорядкування умов оплати праці для інших працівників
		Скасування обмежень щодо застосування стимулюючих механізмів з оплати праці		- підвищення рівня заробітної плати; - запровадження матеріальних важелів стимулювання праці
2	Податкові пільги	Звільнення ЗППО від податку на додану вартість	Бюджетний кодекс Податковий кодекс України	зменшення необґрунтованого навантаження: - на бюджети закладів ППО - на ціну послуг для споживача (педагогічного працівника)

Другий вектор реформування – підвищення якості освітніх послуг. Якість освітніх послуг є одним з головним критерієм оцінки діяльності ЗППО, що забезпечує конкурентоспроможність закладу як на ринку послуг, так і на ринку праці.

Ми вважаємо, що якість освітніх послуг – це майбутнє не тільки педагогічних працівників, які проходять навчання з підвищення кваліфікації, а й держави в цілому, що слід урахувати і керівникам, і педагогічним працівникам. Необхідним убачається запровадження таких реформаторських процесів, що будуть спрямовані на радикальне оновлення змісту освіти, форм і методів освітньої діяльності ЗППО, стануть адекватною реакцією на соціально-економічні процеси, що відбуваються в суспільстві. З цією метою необхідно переглянути перелік напрямів, за якими здійснюється підвищення кваліфікації педагогічних працівників за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями.

Пропонуємо перелік основних умов, що забезпечать підвищення якості ППО, удосконалення її змісту:

- наявність якісного науково-педагогічного складу та навчально-допоміжного персоналу відповідної кваліфікації, що надає можливість закладу для збільшення обсягів освітніх послуг шляхом залучення додаткового контингенту споживачів та/або розширення спектру послуг;
- обов'язкове системне підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів ЗППО;
- якісне науково-методичне забезпечення, що поєднує сучасну методику організації та викладання навчальних дисциплін та наукове підґрунтя навчального процесу; використання в навчальному процесі наукових розробок, методичного супроводження й ефективного педагогічного досвіду;
- запровадження нових форм ППО та спектру освітніх послуг: дистанційна освіта, система онлайн-консультування, короткотривалі фахові й тематичні спеціальні курси за вибором споживачів;

- технологізація процесу учіння, що включає сучасне облаштування приміщень для навчання, чітке дотримання сучасних технологій, використання інтерактивних та активних методів навчання.

Основним критерієм на шляху поліпшення якості освіти, на наш погляд, є вмотивовані й кваліфіковані науковці, викладачі-професіонали. Розуміння науковцями та викладачами ступеню відповідальності за освітню діяльність та результати навчання педагогічних працівників, готовність ототожнювати себе з навчальним закладом, краще виконувати свою роботу та прагнення до інновацій – це важливі складові забезпечення як стабільності системи ППО, так і підвищення рівня її якості.

Третій вектор реформування – підвищення людського потенціалу. Ми вважаємо, що система ППО має сформувати свій економічний потенціал за рахунок використання людського потенціалу шляхом утворення колективу фахівців з високими показниками інтелектуальних і особистісних якостей, які є вмотивованими до забезпечення ефективної діяльності ЗППО.

Результати дослідження та власний досвід дозволяють зробити висновок, що економічний склад мислення керівника – це поєднання управлінських, економічних, маркетингових, фінансових та господарських знань. Економічна компетентність керівника в системі ППО, перш за все, на наш погляд, означає його високу мотивацію до розвитку економічного потенціалу ЗППО. За результатами дослідження та опрацювання наукових джерел можна констатувати, що на сучасному етапі не існує єдиного визначення поняття «економічний потенціал». Поняття сутності економічного потенціалу в системі ППО розглядається нами як поєднання форм, методів та важелів державного регулювання й спроможностей у реалізації стратегії соціально-економічного розвитку на основі визначення можливостей та ефективного рівня їх використання у зовнішньому та внутрішньому середовищі.

Ураховуючи концептуальні основи економічного потенціалу ЗППО, можна виділити наступні риси економічної компетентності керівника:

високий рівень мотивації до розвитку економічного потенціалу закладу; фінансова грамотність, що дає вміння читати й аналізувати фінансові документи, вимагає акуратності і точності під час аналітичної роботи та дозволяє визначати переважні та слабкі сторони в кожному напрямі роботи закладу; знання ринку освітніх послуг, який включає пропозицію й попит, знання й розуміння всіх аспектів ринку, економічного сенсу в запровадженні конкретного виду платних послуг, що є актуальними на сучасному ринку; обізнаність із основними законами економіки та юриспруденції; прагнення до моніторингу наявного економічного потенціалу закладу та володіння методичними підходами до його оцінювання (рис. 3.4).

Рис. 3.4. Економічна компетентність керівника

З метою підвищення економічної компетентності освітніх менеджерів і, як наслідок, якості й конкурентоспроможності ППО, необхідним є створення системи обов'язкового постійного економічного навчання та оновлення знань керівників. Навчання впродовж усього життя (life long

learning) – принцип, яким позначено подальший напрям держави та уряду в системі ППО, наукових досліджень із метою успішного просування країни європейським шляхом. Ринкова економіка, ринок праці актуалізують виклик для фахівців щодо підвищення своєї конкурентоспроможності та формування економічного складу мислення. Необхідно навчити та мотивувати людину вмінню та потребі вчитися самій, постійно підвищувати свій професійний рівень і кваліфікацію.

Разом із тим, у навчально-тематичних планах з підвищення кваліфікації педагогічних кадрів (один раз на 5 років) передбачено лише 2–4 години економічної тематики, що, на наш погляд, недостатньо в порівнянні з завданнями, які постають сьогодні перед сучасним керівником, педагогом в умовах ринкової економіки.

Також зазначимо, що на державному рівні відсутня система підвищення кваліфікації працівників економічних та бухгалтерських служб у системі освіти, які забезпечують не лише обслуговування закладів з питань обліку і звітності; а й повинні сприяти економічному розвитку системи, постійно реагуючи на сучасні умови та виклики ринкової економіки. Поки що на державному рівні не надано оцінки ролі економічних та бухгалтерських служб у подальшому реформуванні й розвитку системи ППО. Економісти та бухгалтери залишаються лише рахівниками, їх професійна підготовка не завжди на належному рівні, що, у свою чергу, впливає й на рівень економічного розвитку всієї системи. Вважаємо, що головна причина – відсутність чітко визначених обов’язкових вимог до фахової компетентності економістів та бухгалтерів у системі освіти.

На основі аналізу ми дійшли висновку, що сьогодні в післядипломній освіті керівників, педагогічних працівників, працівників економічних та бухгалтерських служб ЗППО необхідно приділити особливу увагу формуванню й розвитку економічного мислення. Для цього пропонуємо такі заходи в системі ППО:

- включення до навчально-тематичних планів із підвищення кваліфікації для всіх категорій педагогічних працівників економічної тематики в обсязі не менше 10% від загальної кількості годин;
- цілеспрямоване оновлення знань педагогічних працівників щодо економічної грамотності шляхом організації навчання на спеціальних тематичних курсах з підвищення кваліфікації в обсязі не менше 36 годин;
- внесення змін до кваліфікаційних вимог працівників економічних та бухгалтерських служб системи ППО, передбачивши вимоги щодо наявності вищої фахової освіти та стажу роботи за спеціальністю не менш 3 роки (для керівників служб – не менш 5 років);
- запровадження обов'язкових вимог стосовно підвищення кваліфікації працівників економічних та бухгалтерських служб, що передбачатиме щорічне навчання на відповідних курсах підвищення кваліфікації або фахових спеціальних курсах за навчально-тематичним планом не менше 36 годин.

Впровадження зазначених заходів із підвищення економічної грамотності педагогів через закладання нових підвалин розбудови системи ППО та формування основ економічного мислення дозволить досягти таких перетворень у системі ППО: підвищення якості освіти, конкурентоспроможності ЗППО на ринку освітніх послуг; створення системи сучасного ефективного менеджменту; підвищення ефективності витрачання бюджетних коштів; попередження та недопущення втрат бюджетних коштів; підвищення якості прогнозування, мікро- та макроекономічного планування в системі державного управління ППО. Зазначене сприятиме внеску до безпеки національної економіки.

Разом із тим, слід звернути увагу на таку ознаку людського капіталу в системі ППО як мотивація педагогічних працівників до неперервної освіти. Педагогічному працівнику належить провідна роль у процесі власного учіння. Педагог, який навчається, прагне до самореалізації, самостійності, до самоврядування, й усвідомлює себе таким. Але на сьогодні в Україні

відсутні важелі створення й регулювання мотивації педагогів на неперервне самовдосконалення, підвищення кваліфікації. Враховуючи, що атестацію вони зобов'язані проходити кожні п'ять років, передатестаційне навчання на курсах підвищення кваліфікації педагоги сприймають як свій обов'язок один раз на п'ять років. Наші дослідження показали, що тільки 42% педагогів вважають, що їм слід навчатися й протягом наступних після атестації п'яти років і намагаються системно працювати над підвищенням свого професійного рівня шляхом участі в методичних заходах і самоосвіті; 47% епізодично беруть участь у окремих методичних заходах у міжкурсний період тому, що їх туди направляє адміністрація, а 11% зазначили, що їм достатньо самоосвіти.

Основними інноваційними підходами у системі державного регулювання сучасних засобів мотивації педагогічного працівника на неперервне підвищення власного професійного рівнями вважаємо наступні: законодавчо-встановлені гарантії для педагогічних працівників щодо підтримки системи неперервної освіти; запровадження обов'язкової сертифікації для педагогічних працівників, системи «накопичення інтелектуального капіталу»; введення «бонусної» системи оплати за навчання; створення соціально-побутових умов для користувачів освітніх послуг; подолання корупційної складової в освіті.

Запровадження незалежної сертифікації для педагогічних працівників, за результатами якої педагогічні працівники будуть підтверджувати кваліфікаційну категорію або отримувати вищу, має замінити звичну систему атестації, яка не гарантує об'єктивної оцінки професійного рівня педагога. Необхідно на законодавчому рівні встановити не лише порядок проходження незалежної сертифікації, а й умови оплати праці педагогічних працівників, що безпосередньо буде пов'язане з її результатами. Державне регулювання зазначених змін стимулюватиме підвищення власної кваліфікації педагогічними кадрами та буде дієвим фактором боротьби з корупцією в системі освіти. Установлення на законодавчому рівні

соціальних гарантій для педагогічних працівників щодо підтримки неперервної освіти полягає у створенні належних умов під час щорічного проходження курсів та інших форм із підвищення кваліфікації, збереження педагогічним працівникам середньої заробітної плати за місцем роботи, оплати витрат на відрядження.

Запровадження системи «накопичення інтелектуального капіталу» за державної підтримки на законодавчому рівні дозволить створити систему накопичення та фіксації заходів із підвищення кваліфікації (курси, спецкурси, семінари, тренінги, майстер-класи тощо) кожним педагогічним працівником і впливатиме на рівень оплати праці та соціальні гарантії та пільги (додаткова відпустка, моральне та матеріальне заохочення тощо). Одним із способів накопичення інформації про заходи з підвищення кваліфікації педагога може стати впровадження залікової (бонусної) книжки, що ведеться кожним педагогічним працівником протягом усього часу його педагогічної діяльності. Уведення «бонусної» системи оплати за навчання передбачає диференційовану систему оплати для користувачів освітніх послуг у системі неперервної освіти, шляхом застосування бонусів та знижок для тих, хто регулярно та успішно підвищує свою педагогічну кваліфікацію упродовж свого професійного шляху. Створення належних соціально-побутових умов для користувачів освітніх послуг надає емоційне задоволення і також мотивує до системи неперервного навчання. Подолання корупційної складової в освітній галузі, створення системи антикорупційних заходів щодо формального ставлення до навчання є викликом часу.

Запровадження низки зазначених заходів дозволить підвищити не лише конкурентоспроможність освічених педагогічних працівників на ринку праці, а й підняти рівень якості дошкільної, середньої освіти, що забезпечать на місцях ті самі кваліфіковані педагогічні працівники, які мотивовані на успішність. У цілому для системи ППО забезпечення постійних надходжень від плати за освітні послуги, у свою чергу,

впливатиме на її фінансову успішність та економічне зростання, формування розуміння того, що неперервна освіта, яка фінансується за власний кошт, цінується користувачем послуг більше, ніж «обов'язок держави» щодо безкоштовного підвищення кваліфікації один раз на п'ять років.

Четвертий вектор реформування – запровадження суспільного паритетного договору. Одним із головних векторів реалізації стратегії щодо державного реформування ППО ми вважаємо зміну порядку фінансування ППО, для чого пропонуємо увести поняття «суспільний паритетний договір» між владою, ЗППО і користувачами освітніх послуг (громадянським суспільством), де кожна сторона має свої зобов'язання та свою зону відповідальності. На наш погляд, зобов'язання влади на даному етапі мають полягати в тому, щоб здійснити реформування ППО, для чого: забезпечити баланс інтересів між користувачами освітніх послуг, державою і ЗППО; гарантувати дотримання прав педагогічних і науково-педагогічних працівників у їх професійному розвитку; організувати прогнозування та державне регулювання мікро- та макроекономічних процесів (демографічна політика, виробництво, інфляція, рівень платоспроможності та соціальний статус населення, економічний стан регіону, мережа ЗППО) тощо.

У частині забезпечення економіко-фінансових умов розвитку системи ППО державі необхідно взяти на себе наступні зобов'язання: надання ЗППО майна в довгострокове користування (будівлі, споруди, земельні ділянки); забезпечення бюджету розвитку, або фінансування капітальних видатків ЗППО (капітальний ремонт, придбання обладнання довгострокового користування); надання соціальних гарантій та умов для педагогічних працівників під час навчання (збереження робочого місця та середнього заробітку).

Зобов'язання та відповідальність ЗППО – підтримувати регулятори і важелі державної політики в галузі освіти та громадянське суспільство, здійснювати якісне навчання, дотримуватися принципів чесної праці та

конкуренції. У частині забезпечення економіко-фінансових умов розвитку ЗППО необхідно взяти на себе зобов'язання щодо створення ефективної системи неперервного навчання педагогічних працівників шляхом поєднання якісних показників навчання, ефективного менеджменту, економічного розвитку та механізмів реалізації державної політики соціально-економічного розвитку.

Користувачам освітніх послуг необхідно взяти на себе зобов'язання щодо оплати вартості освітніх послуг, тобто накопичення власного інтелектуального капіталу за власний кошт, що дозволить реалізувати наступні завдання:

- зменшення необґрунтованого навантаження на державний бюджет, забезпечивши при цьому більш ефективні вкладення в розвиток системи;
- підвищення економічної самостійності ЗППО, перехід у системі фінансування від принципу їх простого утримання до принципу формування бюджетів розвитку;
- розширення переліку платних послуг, що надаються ЗППО, підвищення рівня конкурентоспроможності на ринку послуг як цих закладів, так і педагогічних працівників, що в них навчалися;
- формування в суспільстві ідеології, що накопичення власного інтелектуального капіталу людини є невід'ємною частиною його професійної конкурентоспроможності, власним ступенем особистої відповідальності й повинно відбуватися, у тому числі, за власний кошт;
- легалізація та поширення використання грантової підтримки освітніх проектів.

Таким чином, паритетний суспільний договір між владою, закладами післядипломної педагогічної освіти і користувачами освітніх послуг щодо економічного розвитку системи ППО дозволить реалізувати завдання з державного управління економікою, підвищення економічної ефективності, якості й конкурентоспроможності ЗППО.

Аналіз та узагальнення існуючих в науковій літературі трактувань щодо конкурентоспроможності дозволяє застосувати це поняття для системи післядипломної педагогічної освіти таким чином: конкурентоспроможність закладів ППО – спроможність та вміння виготовляти, пропонувати й реалізувати педагогічним працівникам освітні послуги з підвищення їх кваліфікації, що відповідають всім вимогам споживачів, за своїми параметрами є більш привабливими ніж аналогічні послуги конкурентів, та які створюються з найменшими витратами ресурсів.

Оцінку рівня конкурентоспроможності закладів ППО на ринку освітніх послуг пропонуємо здійснити за методикою, в основу якої нами покладено оцінку ресурсного потенціалу закладів і фактичний стан запровадження платних освітніх послуг в системі післядипломної педагогічної освіти.

Перший етап. Визначити фактори, які визначають конкурентні переваги закладів ППО на ринку освітніх послуг (ми представили 5 груп, які включають 10 основних критеріїв) (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Фактори конкурентоспроможності закладів післядипломної педагогічної освіти

№	Група	Критерії	Показники звітності для розрахунку критеріїв
1.	Матеріально-технічне забезпечення	Площа забудови	Загальна площа забудови; площа на 1-го слухача
		Наявність сучасної комп'ютерної техніки	Кількість сучасної комп'ютерної техніки у співвідношенні до кількості слухачів
		Обладнання робочих місць працівників	Кількість сучасної комп'ютерної техніки у співвідношенні до кількості науково-педагогічних і педагогічних працівників, спеціалістів
2.	Кадровий склад	Кількісний та якісний склад науково-педагогічних і педагогічних працівників	Загальна кількість штатних одиниць, у тому числі осіб з науковим ступенем і званням
		Мотивація працівників на підвищення якості роботи	Система матеріального заохочення
3.	Державна підтримка	Ліцензований обсяг	Ліцензований обсяг з підвищення кваліфікації
		Рівень бюджетних ресурсів	Обсяг видатків загального фонду кошторису, у тому числі з розрахунку на 1-го слухача
4.	Освітні послуги	Багатоваріативність освітніх послуг і форм їх надання	Перелік послуг; кількість навчальних програм
		Цінова політика	Рівень цін на послуги, диференціація цін для різних категорій
5.	Ефективність витрат	Оптимізація поточних видатків загального і спеціального фонду кошторису	Обсяг видатків загального і спеціального фонду кошторису, у тому числі з розрахунку на одиницю споживання

Другий етап. Визначити питому вага внеску кожного із 10-ти критеріїв у формування загальної конкурентоспроможності. При цьому внесок кожного критерія у формуванні загальної конкурентоспроможності закладу ППО може оцінюватися по-різному – більша питома вага може надаватися тим показникам, які на даний час (визначаються методом експертних оцінок) відносно більш важливі (актуальні) для оцінки конкурентоспроможності. Ураховуючи, що диференціація коефіцієнтів вагомості визначення конкурентних переваг однакова для досліджуваних закладів ППО, коефіцієнти вагомості по кожному з 10-ти показників складають по 10%.

Третій етап. Визначаються оцінки по кожному критерію й у цілому рівень конкурентоспроможності по окремому закладу ППО. Джерело інформації: фінансова, статистична, бухгалтерська звітність.

Ураховуючи відсутність доступності до відкритої статистичної інформації до складових діяльності закладів ППО в Україні, оцінка рівня конкурентоспроможності закладів ППО нами була здійснена за показниками фінансової звітності за 2012–2014 роки (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Оцінка рівня конкурентоспроможності закладу ППО

№	Критерії	Порядок розрахунку по критерію	Питома вага критерію	Базовий показник
1	Площа забудови (ПЗ)	Загальна площа забудови, м ² /ліцензійний обсяг з підвищення кваліфікації, осіб	10	0,7
2	Наявність сучасної комп'ютерної техніки (КТ)	Загальна кількість сучасної комп'ютерної техніки, од./ (ліцензійний обсяг з підвищення кваліфікації, осіб/ 10 місяців навчального року/ кількість днів очних занять)	10	0,8
3	Обладнання робочих місць працівників (РМ)	Загальна кількість сучасної комп'ютерної техніки, од./кількість науково-педагогічних і педагогічних працівників, спеціалістів	10	0,5
4	Кількісний та якісний склад науково-педагогічних і педагогічних працівників (НП)	Кількість науково-педагогічних і педагогічних працівників з науковим ступенем і званням, осіб/загальна кількість науково-педагогічних і педагогічних працівників, осіб x 100,%	10	55

Продовження таблиці 3.6

№	Критерії	Порядок розрахунку по критерію	Питома вага критерію	Базовий показник
5	Мотивація працівників на підвищення якості роботи (МП)	Річний фонд заробітної плати науково-педагогічних і педагогічних працівників, тис. грн/ 12 місяців/ фактична чисельність штатних працівників в еквіваленті повної зайнятості, осіб	10	7,4
6	Ліцензований обсяг (ЛЮ)	Кількість педагогічних працівників в регіоні-потенційних споживачів/ 5 років/ліцензійний обсяг з підвищення кваліфікації, осіб	10	1,1
7	Рівень бюджетних ресурсів (БР)	Річний обсяг видатків загального фонду кошторису, тис. грн/фактична кількість споживачів освітніх послуг за рік, осіб	10	1,7
8	Багатоваріативність освітніх послуг і форм їх надання (ОП)	Кількість споживачів платних освітніх послуг за рік, осіб/ліцензований обсяг з підвищення кваліфікації, осіб x 100, %	10	70
9	Цінова політика (ЦП)	Річний обсяг надходжень від платних освітніх послуг, тис. грн/кількість споживачів платних освітніх послуг, осіб	10	0,4
10	Оптимізація поточних видатків загального і спеціального фонду кошторису (ЗС)	Річний обсяг поточних видатків загального і спеціального фонду кошторису на оплату комунальних послуг та енергоносіїв, тис. грн/ загальна площа забудови, м ²	10	0,2

Алгоритм оцінки рівня конкурентоспроможності закладів ППО передбачає переведення розрахунків по кожному критерію у відносні величини (бали).

Для переведення розрахунків по кожному критерію у відносні величини проводиться їх порівняння з показниками, які прийняті за базові. Враховуючи, що застосування середньогалузових показників у системі післядипломної педагогічної освіти є сьогодні неможливим у зв'язку з відсутністю відповідного державного спостереження, як базу для порівняння показників доцільно застосовувати показники провідних закладів ППО на ринку освітніх послуг.

Для переведення показників у відносні величини використовується 15-ти бальна шкала. При цьому в інтервалі 0–5 балів, пропорційно, оцінюється показник із нижчим, ніж базовий, значенням; в інтервалі

6–10 балів, пропорційно – на рівні базового; в інтервалі 11–15 балів, пропорційно – вище, ніж базовий.

Оцінка рівня конкурентоспроможності закладу ППО проводиться як сума комплексних показників матеріально-технічного забезпечення, кадрового складу, державної підтримки, освітніх послуг, ефективності витрат з урахуванням вагомості їх значення у визначенні конкурентних переваг закладів ППО за формулою:

$$R_{kc} = \sum_{i=1}^n K_i W_i \quad (1)$$

де R_{kc} – рівень конкурентоспроможності закладу ППО;

K_i – значення i -го показника критерію конкурентоспроможності;

W_i – коефіцієнт вагомості визначення конкурентних переваг i -го показника;

n – кількість оцінюваних показників конкурентоспроможності.

Розрахунок за критеріями:

$$R_{kc} = 0,1ПЗ + 0,1КТ + 0,1РМ + 0,1НП + 0,1МП + 0,1ЛО + 0,1БР + 0,1ОП + 0,1ЦП + 0,1ЗС \quad (2)$$

де ПЗ – Площа забудови

КТ – Наявність сучасної комп'ютерної техніки

РМ – Обладнання робочих місць працівників

НП – Кількісний та якісний склад науково-педагогічних і педагогічних працівників

МП – Мотивація працівників на підвищення якості роботи

ЛО – Ліцензований обсяг

БР – Рівень бюджетних ресурсів

ОП – Багатоваріативність освітніх послуг і форм їх надання

ЦП – Цінова політика

ЗС – Оптимізація поточних видатків загального і спеціального фонду кошторису

0,1 – коефіцієнти вагомості показників

Четвертий етап. Визначення рейтингу конкурентоспроможності закладів ППО. Аналіз результатів оцінки конкурентоспроможності (табл. 3.7).

Результати оцінки конкурентоспроможності закладів ППО пропонуємо визначити за такими рівнями:

$100 \leq R_{kc} \leq 150$ високий рівень «А» (лідер на ринку послуг) (3)

$60 \leq R_{kc} \leq 99$ середній рівень «В» (конкурентоспроможний) (4)

$0 \leq R_{kc} \leq 59$ низький рівень «С» (неконкурентоспроможний) (5)

Таблиця 3.7

**Рейтинг конкурентоспроможності
закладів післядипломної педагогічної освіти**

№	Найменування регіонального закладу ППО	Показники конкурентоспроможності										РЕЙТИНГ	РІВЕНЬ
		ПЗ	КТ	РМ	НП	МП	ЛО	БР	ОП	ЦП	ЗС		
1	Львівський ОППО	5,7	4,0	4,3	8,7	5,1	6,1	4,7	2,1	6,3	12,0	59	С
2	Одеський ОІУВ	12,8	8,7	7,6	18,0	6,0	6,3	7,6	3,1	7,9	14,0	92	В
3	Хмельницький ОППО	5,7	5,0	5,0	12,5	5,0	5,4	5,2	0,1	0,1	12,0	56	С
4	Дніпропетровський ОППО	4,3	10,5	9,8	10,5	11,6	12,7	14,7	6,7	9,2	5,0	95	В
5	КВНЗ«ХАНО»	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	100	А
6	Івано-Франківський ОППО	11,4	10,0	9,3	9,6	6,0	8,1	10,0	1,5	8,1	11,0	85	В
7	Полтавський ОППО	21,4	15,5	14,5	18,0	5,9	7,3	11,2	3,3	9,9	15,0	122	А
8	Житомирський ОППО	11,4	10,0	9,9	9,8	5,8	9,0	9,4	5,8	9,9	11,0	92	В
9	Миколаївський ОППО	4,7	6,7	6,6	10,0	5,8	6,2	6,6	0,3	0,1	12,0	59	С
10	Чернігівський ОППО	18,5	17,5	14,6	9,1	8,4	6,3	14,1	6,7	9,8	13,0	118	А
11	Сумський ОППО	12,8	15,0	12,8	18,0	5,4	4,5	14,7	6,1	9,7	13,0	112	А
12	Черкаський ОІПОПП	10,0	10,0	8,7	18,0	5,8	9,1	10,6	0,9	5,9	11,0	90	В
13	Чернівецький ОППО	12,8	17,5	13,1	14,5	5,8	7,2	14,7	2,3	6,1	12,0	106	А
14	КЗ «Кіровоградський ОППО	10,0	17,5	12,9	18,0	5,5	10,0	14,7	2,4	7,0	13,0	111	А
	Середній показник по системі ППО	х	х	х	х	х	х	х	х	х	х	92	В

Таким чином, результати оцінки рівня конкурентоспроможності закладів ППО свідчать про суттєві відмінності як в розрізі закладів так й окремих їх показників, які визначають конкурентні переваги на ринку освітніх послуг ППО, що, на наш погляд, означає відсутність єдиних

галузових підходів і нормативів щодо регулювання діяльності системи ППО. Користуючись визначеним поняттям конкурентоспроможності для системи післядипломної педагогічної освіти, на підставі аналізу рівня конкурентоспроможності досліджуваних закладів ППО можна стверджувати, що: а) 43% закладів ППО (рівень А) спроможні та вміють виготовляти, пропонувати і реалізовувати педагогічним працівникам освітні послуги з підвищення їх кваліфікації, які створюються з найменшими витратами ресурсів; б) 36% закладів ППО (рівень В) мають достатній ресурсний потенціал та потенційно спроможні виготовляти освітні послуги з підвищення кваліфікації; в) діяльність 21% закладів ППО (рівень С) не дає належного ефекту для системи ППО, тому їх можна вважати неконкурентоспроможними.

З метою збільшення конкурентних здібностей закладів і системи ППО в цілому, пропонуємо розпочати підвищення конкурентних переваг закладів з удосконалення діючих механізмів нормативно-правового регулювання післядипломної педагогічної освіти.

Таблиця 3.8

Пропозиції щодо удосконалення механізмів нормативно-правового регулювання післядипломної педагогічної освіти

№	Зміст пропозиції	Нормативно-правовий документ	Очікуваний результат
1	Визначення статусу ЗППО як вищого навчального закладу, що здійснює професійну підготовку педагогічних працівників (підвищення кваліфікації)	Закон України «Про освіту» Закон України «Про вищу освіту»	- нормативні засади для оновлення діяльності закладів ППО; - унормування статусу науково-педагогічних працівників закладів ППО
2	Економічна автономність ЗППО – самостійне визначення першочергових та пріоритетних напрямів видатків закладів ППО за рахунок загального і спеціального фонду кошторису	Бюджетний кодекс України	- більш ефективне планування бюджету; - скасування фіктивного та формального порядку документообігу
3	Запровадження державного статистичного спостереження показників системи ППО	Закон України «Про державну статистику»	- на підставі спостережень створення єдиної бази даних, системи обліку та статистики показників системи ППО з метою виконання адміністративних обов'язків та її узгодження з міжнародними стандартами і методологією

Продовження таблиці 3.8

№	Зміст пропозиції	Нормативно-правовий документ	Очікуваний результат
4	Запровадження гнучкої системи стимулювання оплати праці педагогічних працівників у залежності від накопичення інтелектуального капіталу (наявність свідоцтв, сертифікатів про неперервне навчання в системі ППО)	Кодекс законів про працю України Закон України «Про освіту»	- підвищення мотивації педагогічних працівників до неперервної освіти; - підвищення якості освіти;
5	Затвердження схем тарифних розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників закладів ППО (науково-педагогічних, педагогічних, спеціалістів)	Постанова КМУ від 30.08.2002 № 1298 «Про умови оплати праці працівників на основі єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів...»	- встановлення державних гарантій для науково-педагогічних працівників; - упорядкування умов оплати праці для інших працівників
6	Скасування обмежень щодо застосування стимулюючих механізмів з оплати праці		- підвищення рівня заробітної плати; - запровадження матеріальних важелів стимулювання праці
7	Звільнення ЗППО від податку на землю і податку на додану вартість в частині власних надходжень спеціального фонду кошторису	Бюджетний кодекс Податковий кодекс України	зменшення необґрунтованого навантаження: а) на бюджети закладів ППО, б) на ціну послуг для споживача (педагогічного працівника)

Запропонована модель регулювання економічного розвитку ППО потребує нового організаційно-економічного механізму. Він має бути створений і впроваджений у практику оновлення системи ППО, оскільки соціально-економічне оновлення суспільства, економічні реформи зумовлюють його зорієнтованість на Європейський простір і тому передбачають необхідність переходу до переважно економічних інструментів управління, у тому числі, у сфері ППО.

3.3. Перспективні напрями інноваційного розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні

Одним із перспективних шляхів організаційно-економічного розвитку післядипломної педагогічної освіти є її інноваційний розвиток, що може забезпечити високі показники розвитку цієї сфери, підвищити конкурентоспроможність закладів та успішно вирішувати соціальні й

економічні питання суспільства. Відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність» інноваційна діяльність – це діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг.

Інноваційний розвиток є одним з основних складових процесу успішного функціонування системи ППО. Впровадження інноваційної діяльності є головним фактором, який впливає на конкурентоспроможність системи ППО, забезпечує ефективність використання ресурсного потенціалу, зміцнює імунітет закладів до факторів зовнішнього середовища, розкриває нові можливості на ринку освітніх послуг. Побудова інноваційного суспільства вимагає невідкладних заходів щодо модернізації системи післядипломної педагогічної освіти, підвищення рівня і якості освітніх послуг і ефективності регулювання економічного розвитку ППО. Перед освітою дорослих поставили невідкладні завдання подальшого соціально-економічного розвитку та забезпечення належного функціонування науково-методичного та навчального комплексу, спрямованого на задоволення потреб педагогічних працівників у якісній освіті відповідно та підвищення конкурентоспроможності національного господарства.

Післядипломна педагогічна освіта є галуззю народного господарства, яка має соціальну й економічну складові та безпосередньо впливає на соціально-економічні процеси у суспільстві (рис. 3.5).

Теоретичний і практичний аналіз надав нам можливість для узагальнення підходів щодо визначення соціально-економічних чинників подальшого розвитку ППО в Україні, що передбачає: аналіз економічних складових та бюджетної політики закладів ППО в Україні; виявлення і дослідження економічних механізмів впливу на інноваційні процеси у системі ППО, розробку фінансової стратегії закладу ППО, методологію економіко-фінансового управління. Чинники інноваційного розвитку ППО

можна поділити на внутрішні, що безпосередньо залежать від політики закладу, та зовнішні, що не залежать від закладу, але мотивують і стимулюють його розвиток.

Рис. 3.5. Соціально-економічні складові ППО

Як нами доведено раніше, успіх будь-якої організації, у тому числі, й ЗППО, залежить від правильно обраної економічно-фінансової стратегії. Конкуренція на ринку освітніх послуг постійно зростає, що повинно стимулювати пошук конкурентоспроможних стратегій; з'явилась необхідність у використанні сучасних технологій для забезпечення високої якості освіти, без новітніх інформаційно-комунікаційних технологій навчальний заклад фактично не існує; відроджується система держзамовлення шляхом проведення конкурсів між навчальними закладами (наприклад, на підготовку та перепідготовку спеціалістів на замовлення державних служб зайнятості); також, слід враховувати комерціалізацію

закладів освіти, оскільки навчальні заклади – це важливий елемент ринкової економіки [306].

Як показало наше дослідження, прямий взаємозв'язок між ціною та якістю послуг у системі ППО є поки що неможливим, адже не існує конкуренції на цьому ринку. На основі визначення економічної ефективності ППО можна констатувати, що існуюча методика ґрунтується на співставленні лише величин витрат і надходжень, що не відображає реальної ситуації й унеможливорює створення системи заходів, спрямованих на реформування галузі. Отже, необхідними є дослідження й розробка комплексу системно-орієнтованих економічних і соціальних умов для розвитку всіх складових системи ППО та зростання показників її ефективності, що є одним із завдань нашого дослідження.

Головною проблемою приєднання України до Болонського процесу в межах обраного нею курсу на євроінтеграцію є готовність до євроінтеграції кожного навчального закладу. Для цього кожен ЗППО має розробити власну концепцію (стратегію) економічного розвитку, яка відповідала б сучасним умовам та була б спрямована як на виконання місії, що відповідає меті освіти в Україні, так і на виконання фінансових цілей.

Таким чином, ЗППО має бути дієздатним у сучасних умовах, що потребує розробки у тому числі і стратегічного планування його діяльності. Щоб вірно обрати стратегію, необхідно визначити її етапи:

- визначення місії закладу післядипломної педагогічної освіти;
- визначити стратегічні цілі;
- здійснити аналіз зовнішнього середовища та оцінку актуальності визначеної мети;
- здійснити аналіз потенціалу закладу післядипломної педагогічної освіти;
- запровадити стратегію;
- забезпечити систему контролю;
- здійснити оцінку результатів.

Стратегічне планування сучасного ППО має розвиватися у наступних напрямках: 1) надання освітніх послуг; 2) підвищення рівня конкурентоспроможності; 3) збільшення обсягу надходжень від платних послуг; 4) забезпечення раціоналізації витрат і економії ресурсів.

Реальний шлях входження України у світове господарство полягає в постійному наближенні внутрішнього та зовнішнього середовища до умов конкуренції, що існують на міжнародному ринку. Стратегія закладу має бути спрямована на виконання таких умов:

- різноманітність та якість платних освітніх послуг, що реалізується за умови якісного потенціалу, у тому числі кадрового складу освітніх менеджерів і висококваліфікованих викладачів; крім того, чим більше заклад пропонує різних за змістом і термінами навчання освітніх послуг, тим більше потенційних користувачів на ринку послуг, які реагують на можливість вибору як форм так і змісту підвищення кваліфікації;

- ефективна облікова політика закладу, що спрямована на обґрунтованість та ефективність видаткової складової послуг і застосування гнучкої системи роботи з потенційними споживачами послуг, включаючи маркетингові дослідження, основою чого є економічний склад мислення освітніх менеджерів (керівників, бухгалтерів, економістів); якісний аналіз і прогнозування ринку освітніх послуг (рис. 3.6).

Умовами реалізації стратегії економічного розвитку ЗППО є якісний кадровий потенціал, економічне мислення.

Для того «щоб людство перейшло до економічних відносин нового типу – інтелектуальної економіки, необхідно розвивати рівень освіченості громадян. Професійний і досвідчений кадровий потенціал набуває вирішального значення в економічному та соціальному розвитку країни» [235, с. 202].

Рис. 3.6. Схема стратегічного планування економічного розвитку ЗППО

Облікова політика – обрана закладом методологія бухгалтерського обліку, що спрямована на досягнення статутних завдань закладу з метою забезпечення успішного функціонування, ефективної і якісної фінансової звітності та системи управління. Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» облікова політика – це сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності [99]. Вибір ефективної облікової політики повинен формуватися з урахуванням впливу усіх можливих внутрішніх та зовнішніх чинників, що дозволить упередження прийняття невірних рішень закладом та своєчасне прийняття стратегічних рішень й завдань.

З метою забезпечення ефективного управління організацією післядипломної педагогічної освіти в ринкових умовах необхідно визначити пріоритети облікової політики, серед яких, на нашу думку, є наступні:

- принципи цінової політики, справедливої для споживача, в основі якої буде поєднання результатів моніторингу цін на ринку аналогічних послуг та економічно-обґрунтованого розрахунку. Максимально можлива ціна може встановлюватися на платні освітні послуги, що є найбільш якісними та інноваційними. Звичайна ціна, на наш погляд, визначається з урахуванням попиту на освітню послугу та може варіюватися та/або бути диференційованою залежно від конкретної ситуації на ринку послуг. Ми вважаємо, що поняття «справедлива ціна», що утворюється в результаті економічно-обґрунтованого розрахунку, має розглядатися як поєднання відповідності ціни послуги витратам закладу для її надання й можливості заощадження, тобто, включення в ціну витрат майбутніх періодів на розвиток навчального закладу, також адекватного сприймання ціни споживачами послуг.

- чіткий алгоритм надання платних послуг, де обов'язково визначаються: повний перелік платних послуг, відповідальна особа або

структурний підрозділ; вартість послуг, порядок оформлення договору про надання платних послуг, зміст і термін надання певної послуги, умови оплати за послугу тощо;

- заходи щодо матеріального стимулювання працівників ЗППО залежно від якості та обсягів наданих освітніх послуг за звітний період.

Для формування ефективного бюджету закладу післядипломної педагогічної освіти пропонуємо запровадити на прикладі основної послуги ЗППО – навчання з підвищення кваліфікації, алгоритм економіко-фінансового управління фінансування навчання з підвищення кваліфікації, що складено з урахуванням можливості залучення різних джерел фінансування (рис. 3.7).

З метою формування більш ефективного бюджету ЗППО необхідно забезпечити поєднання таких джерел фінансування: бюджетні кошти, кошти споживачів (вчителів) платних послуг, кошти бізнес-структур (інвестиційні кошти від запровадження міжнародних освітніх проектів, спонсоринг тощо). Визначення джерел та відповідних обсягів фінансування закладу ППО необхідно розпочати з вивчення попиту на певну освітню послугу.

Якщо освітня послуга користується попитом серед педагогічних працівників, основним джерелом фінансування послуги можуть бути кошти споживачів. У такому разі ЗППО визначає прогностичний обсяг залучення коштів з урахуванням очікуваного контингенту вчителів та попиту на освітні послуги.

У разі, якщо попит на конкретну освітню послугу є не дуже великим, але її пропозиція обумовлена вимогами часу та є важливою для підвищення якості професійної підготовки, необхідно розглянути можливість залучення до фінансування послуг бізнес-структури та/або кошти загального фонду кошторису.

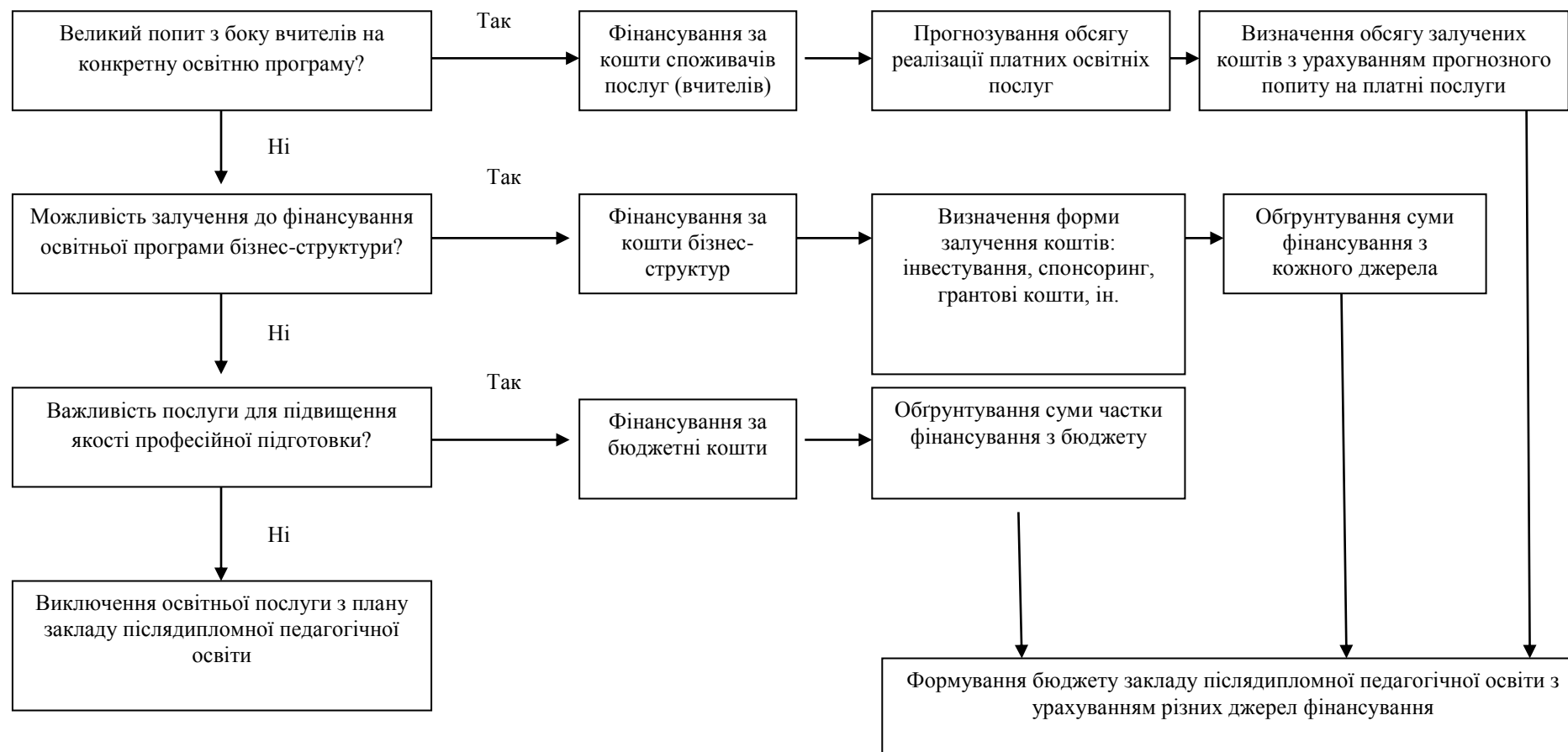

Рис. 3.7. Алгоритм економіко-фінансового управління джерелами фінансування послуг з підвищення кваліфікації в ЗППО

Залучення частки бюджетного фінансування повинне бути детальне обґрунтовано в межах асигнувань місцевого бюджету на підвищення кваліфікації педагогічних працівників і кошторису закладу ППО. Визначення джерела залучення коштів бізнес-структур може здійснюватися, як приклад, за такими формами: а) інвестування – як довгострокове вкладення коштів бізнес-структурою з метою отримання у подальшому прибутку по мірі досягнення бажаного результату; б) спонсоринг – діяльність бізнес-структури, що будується на принципі взаємності з використанням таких інструментів як реклама, стимулювання продажу послуг; спонсор підтримує фінансовими засобами зацікавлену особу (заклад), одночасно спонсорована сторона сприяє бізнес-структурі щодо досягнення маркетингових цілей; в) гранти – грошові або інші засоби бізнес-структур, що передаються закладам для підвищення кваліфікації педагогічних працівників на умовах, передбачених грантодавцем.

Таким чином, ринок освітніх послуг у системі ППО визнається складовою ринкової економіки, а попит і пропозиція виділяються всіма дослідниками як основний компонент ринкових взаємовідносин. На цій підставі ми наголошуємо, що при всій значимості державних інвестицій в післядипломну педагогічну освіту, включення в систему ринкових відносин на даному етапі є переважним чинником її ефективного функціонування. Ефективне організаційно-економічне управління діяльності з підвищення кваліфікації педагогічних працівників передбачає такі заходи: а) вивчення попиту на конкретну освітню послугу; б) визначення можливих джерел фінансування освітньої послуги; в) прогнозування обсягу реалізації платних освітніх послуг; г) обґрунтування суми фінансування з кожного джерела; д) формування бюджету закладу ППО.

Конкретизуємо умови конкурентоспроможності ЗППО на ринку освітніх послуг: якість кадрового складу (рівень професійної підготовки науково-педагогічних працівників), що впливає на рівень освітніх послуг; сприяє запровадженню інноваційних підходів у формах, методах навчання; привабливість тематики, актуальність й доступність змісту навчальних програм впливає на підвищення статусу, іміджу ЗППО; багатоваріативність

освітніх послуг і форм їх надання має привести до розширення кола послуг, зручності розкладів занять для потенційних споживачів; створення сучасної матеріально-технічної бази, зокрема, наявність якісного доступу до мережі Інтернет у закладі є неодмінною умовою підвищення якості й запитаності пропонованих освітніх послуг.

Для аналізу конкурентоспроможності ЗППО на ринку освітніх послуг пропонуємо ключові фактори, за допомогою яких, на нашу думку, можна оцінити очікуваний результат діяльності ЗППО: рівень професійної підготовки та якість кадрового складу; привабливість тематики, актуальність й доступність змісту навчальних програм; багатоваріантність освітніх послуг і форм їх надання; сучасна матеріально-технічна база, якісний доступ до мережі Інтернет; можливість постійного спілкування з фахівцями для потенційних користувачів послуг; поєднання управлінського, економічного і педагогічного мислення в організації діяльності; грамотна цінова політика; плановість, можливість прогнозування грошових надходжень від надання освітніх послуг; соціальний захист працівників закладу (табл. 3.9).

Розширенню кола користувачів послуг, максимальному охопленню сільських педагогів сприятимуть можливості для їх постійного спілкування з фахівцями з різних питань ППО. Змістовий розвиток, підвищення привабливості для активних споживачів освітніх послуг є результатом поєднання управлінського, економічного й педагогічного мислення в організації діяльності закладу. Грамотна цінова політика призведе до фінансово-економічного розвитку закладу, зміцненню економічної усталеності. Плановість, можливість прогнозування грошових надходжень у ЗППО сприятиме підвищенню платіжної спроможності потенційних користувачів послуг. Значне місце в розвитку ЗППО має соціальний захист працівників, показником чого, перш за все, є зростання рівня їх заробітної плати.

Таблиця 3.9

**Вплив факторів на рівень конкурентоспроможності закладу
післядипломної педагогічної освіти на ринку освітніх послуг**

Ключові фактори	Очікуваний результат
високий рівень професійної підготовки та якість кадрового складу	високий рівень освітніх послуг; запровадження інноваційних підходів у формах, методах навчання
привабливість тематики, актуальність й доступність змісту навчальних програм	підвищення статусу, іміджу закладу
багатоваріативність освітніх послуг і форм їх надання	розширення кола послуг; зручність розкладів занять
сучасна матеріально-технічна база, якісний доступ до мережі Інтернет	підвищення якості й запитаності пропонуємих освітніх послуг із післядипломної педагогічної освіти
можливість постійного спілкування з фахівцями для потенційних користувачів послуг	розширення кола споживачів; максимальне охоплення сільських педагогів післядипломною педагогічною освітою
поєднання управлінського, економічного і педагогічного мислення в організації діяльності	змістовий розвиток, підвищення привабливості для активних споживачів освітніх послуг із післядипломної педагогічної освіти
грамотна цінова політика	фінансово-економічний розвиток закладу, зміцнення економічної усталеності
плановість, можливість прогнозування грошових надходжень від надання освітніх послуг	платіжна спроможність потенційних користувачів послуг із післядипломної педагогічної освіти
соціальний захист працівників закладу	зростання рівня заробітної плати працівників

В умовах ринкової економіки в системі ППО виникає необхідність на кластерних засадах тісного зв'язку та взаємовідносин між суб'єктами навчального процесу: закладів післядипломної педагогічної освіти, що надають освітні послуги, навчальних закладів освіти усіх форм власності, що направляють педагогічних працівників на курси підвищення кваліфікації, та споживачів освітніх послуг – педагогічних працівників.

Для розвитку ринку послуг в післядипломній педагогічній освіті необхідним є розмежування повноважень й відповідальності між закладами післядипломної педагогічної освіти та органами управління освіти, тобто, забезпечення автономії діяльності ЗППО, що дозволить їм самостійно

управляти освітнім процесом і більш ефективно вирішувати питання економічного розвитку закладів.

Проведений аналіз впливу макро- та мікроекономічних чинників на економічний розвиток ЗППО дозволив встановити взаємодію між економічним розвитком цих закладів та залученням різноманітних джерел фінансування, що обумовлює організаційно-економічне регулювання ППО (рис. 3.8).

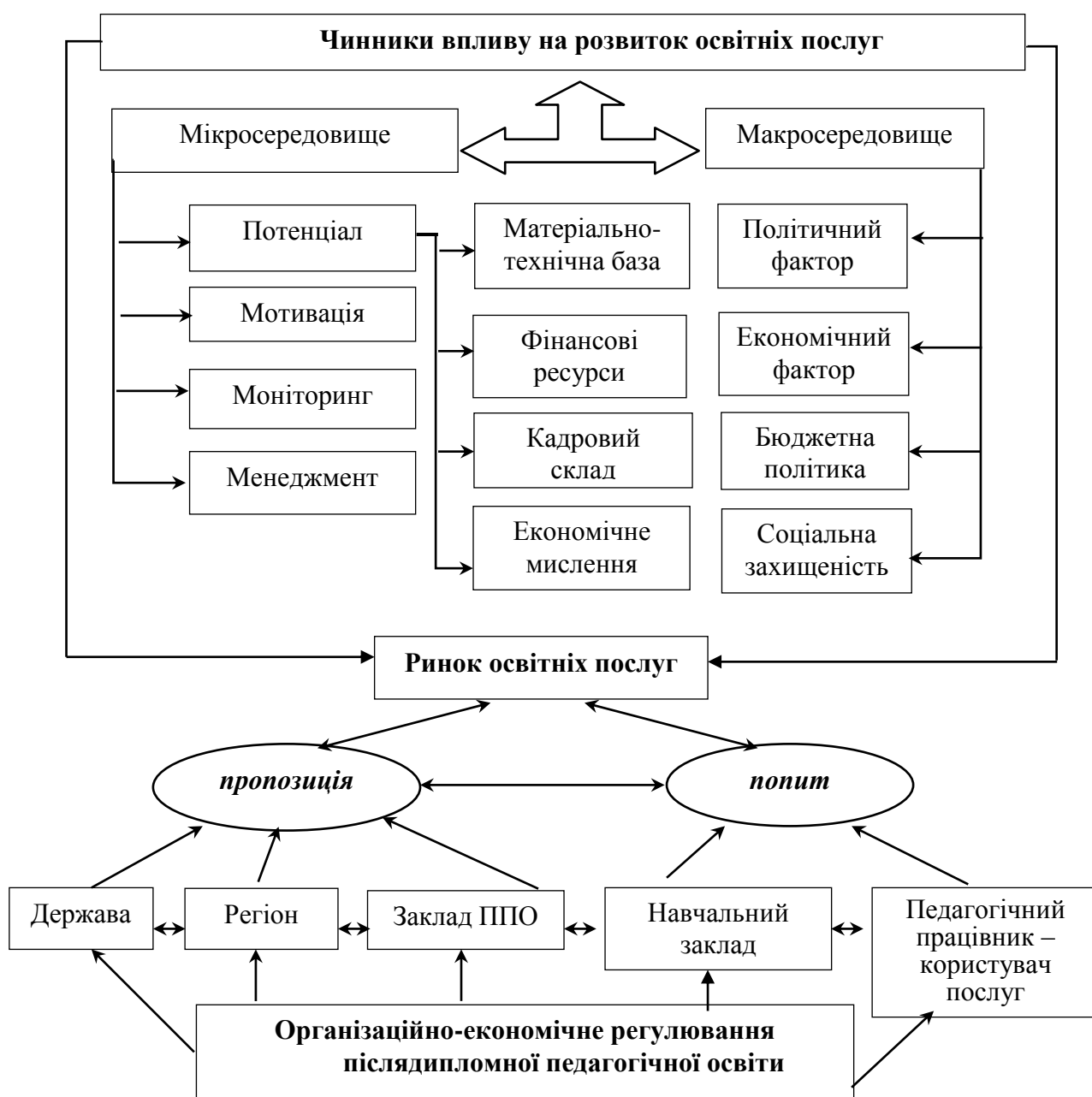

Рис. 3.8. Чинники впливу на розвиток освітніх послуг у системі ППО

Серед чинників впливу на ринок освітніх послуг можна виділити фактори мікросередовища (потенціал, мотивація, моніторинг, менеджмент) і фактори макросередовища (політика, економіка, бюджетна та соціальна політики). Разом із тим, звертаємо увагу на такі важливі складові потенціалу ЗППО як: наявна матеріальна-технічна база, фінансові ресурси, кадровий склад й економічне мислення освітніх менеджерів. Кожен із факторів впливає на формування, у першу чергу, пропозицій на ринку освітніх послуг ЗППО, регуляторами чого є також держава та місцеві органи виконавчої влади. По-друге, фактори макросередовища впливають на формування попиту потенційних користувачів послуг: навчальних закладів і педагогічних працівників.

Таким чином, поєднання і взаємозв'язок мікро- і макросередовища з регуляторами та споживачами освітніх послуг можна розглядати як механізм економіко-фінансового управління ППО.

Визначення критеріїв економічної ефективності закладів ППО та їх оцінка дозволить отримати необхідні результати щодо діяльності ЗППО та можливість запропонувати рекомендації щодо підвищення ефективності функціонування післядипломної педагогічної освіти. У зв'язку з тим, що запропоновані критерії є різнорідними за своєю суттю, не мають єдиних одиниць вимірювання, наведені результати не можуть бути розраховані математично (табл. 3.10).

Таблиця 3.10

Критерії економічної ефективності закладів післядипломної педагогічної освіти

№	Найменування критерію	Розрахунок	Обґрунтування
1	Частка науково-педагогічних і педагогічних працівників з науковим ступенем, званням, % (K_1)	$K_1 = (Ч_n / Ч_{заг}) \times 100$ де $Ч_n$ – чисельність науково-педагогічних і педагогічних працівників з науковим ступенем, званням; $Ч_{заг}$ – загальна чисельність науково-педагогічних і педагогічних працівників	Критерій дозволяє оцінити науковий рівень кваліфікації науково-педагогічних і педагогічних працівників. Наявність значної чисельності працівників з науковим ступенем і званням є найбільш ефективнішою.
2	Рівень заробітної плати науково-педагогічних і педагогічних працівників, % (K_2)	$K_2 = (З_{факт} / З_{гал}) \times 100$ де $З_{факт}$ – фактична заробітна плата науково-педагогічних працівників; $З_{гал}$ – середня заробітна плата науково-педагогічних працівників по галузі	Критерій дозволяє оцінити такі макроекономічні параметри, як соціальний захист, загальний життєвий рівень тощо

Продовження таблиці 3.10

№	Найменування критерію	Розрахунок	Обґрунтування
3	Частка додаткових навчальних програм за фаховими і тематичними напрямами, % (K_3)	$K_3 = (P_{\text{дод}} / P_{\text{заг}}) \times 100$ де $P_{\text{дод}}$ – додаткова кількість навчальних програм за фаховими і тематичними напрямами; $P_{\text{заг}}$ – загальна кількість навчальних програм з підвищення кваліфікації	Критерій дозволяє визначити рівень додаткової компетенції, умінь та навичок, що отримують користувачі освітніх послуг.
4	Забезпеченість користувачів освітніх послуг науково-методичною літературою, од./осіб (K_4)	$K_4 = (L / K_{\text{кор}})$ де L – кількість одиниць науково-методичної літератури; $K_{\text{кор}}$ – кількість користувачів освітніх послуг	Критерій дозволяє оцінити рівень науково-методичного забезпечення, що впливає на якість освітніх послуг. Збільшення рівню критерію сприятиме підвищенню ефективності
5	Частка дисциплін, що викладаються з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, % (K_5)	$K_5 = (D_{\text{ін}} / D_{\text{заг}}) \times 100$ де $D_{\text{ін}}$ – кількість дисциплін, що викладаються з використанням інформаційно-комунікаційних технологій; $D_{\text{заг}}$ – загальна кількість дисциплін	Критерій щодо застосування інформаційно-комунікаційних технологій є показником інноваційного розвитку педагогічних працівників – користувачів освітніх послуг, підвищення якості освіти
6	Частка учнів - переможців олімпіад, конкурсів, % (K_6)	$K_6 = (U_{\text{п}} / U_{\text{заг}}) \times 100$ де $U_{\text{п}}$ – кількість учнів, які стали переможцями; $U_{\text{заг}}$ – загальна кількість учнів, які брали участь в олімпіадах, конкурсах.	Критерій успішності учнів характеризує рівень професійності педагогічних працівників
7	Забезпеченість навчальними площами, % (K_7)	$K_7 = (P_{\text{факт}} / P_{\text{норм}}) \times 100$ де $P_{\text{факт}}$ – фактична площа навчальних приміщень на 1-го користувач освітніх послуг; $P_{\text{норм}}$ – нормативне забезпечення навчальними площами на 1-го користувача освітніх послуг	Критерій дозволяє оцінити можливість закладу забезпечити належні умови для надання освітніх послуг
8	Витрати на обслуговування будівель і споруд в розрахунку на 1 м ² площі, грн./м ² (K_8)	$K_8 = (V_{\text{обсл}} / S)$ де $V_{\text{обсл}}$ – витрати на обслуговування будівель і споруд; S – загальна площа приміщень ЗППО	Критерій дозволяє оцінити ефективність витрат на утримання і обслуговування майна
9	Забезпеченість сучасним обладнанням для навчального процесу, % (K_9)	$K_9 = (O_{\text{сучас}} / O_{\text{заг}}) \times 100$ де $O_{\text{сучас}}$ – кількість сучасного обладнання, що використовується у навчальному процесі; $O_{\text{заг}}$ – загальна кількість одиниць обладнання, що використовується у навчальному процесі	Критерій дозволяє оцінити сучасний рівень матеріально-технічного забезпечення навчального процесу
10	Витрати місцевого бюджету з розрахунку на 1-го педагогічного працівника-користувача освітніх послуг, грн./чол. (K_{10})	$K_{10} = (B_{\text{бюдж}} / K_{\text{пед}})$ де $B_{\text{бюдж}}$ – витрати місцевих бюджетів на регіональні ППО; $K_{\text{пед}}$ – кількість педагогічних працівників-користувачів освітніх послуг	Критерій дозволяє здійснювати порівняння бюджетних витрат ЗППО на 1-го педагогічного працівника-користувача освітніх послуг
11	Порівняння надходжень спеціального фонду кошторису до бюджетного фінансування, % (K_{11})	$K_{11} = (F_{\text{спец}} / F_{\text{бюдж}}) \times 100$ де $F_{\text{спец}}$ – надходження до спеціального фонду кошторису від провадження платних освітніх послуг; $F_{\text{бюдж}}$ – обсяг бюджетного фінансування на ЗППО	Критерій дозволяє оцінити підприємницьку спроможність на ринку освітніх послуг та готовність до економічних реформ у національній системі освіти

Ефективність сфери послуг післядипломної педагогічної освіти, як економічної категорії, передбачає ефективне використання бюджетних коштів. Окремі очікувані результати інноваційного розвитку ППО в Україні спробуємо умовно виразити в грошовому вимірі, для чого необхідно провести аналіз за підходом «витрати – вигода», коли результат у грошовому виразі порівнюється з витратами на реалізацію певних заходів. У нашому дослідженні розглянемо ефективність запропонованих інституціональних змін у грошовому вимірі, для чого переведемо запропоновані ефекти в їх грошовий еквівалент.

Так, одним із напрямів вдосконалення організаційно-економічного регулювання розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні ми пропонуємо внесення змін до порядку фінансування ППО, що передбачає «суспільний паритетний договір» між державою, закладами ППО та педагогічним суспільством. Для розрахунку економічного ефекту запровадження суспільного паритетного договору скористуємося методом моделювання на основі попередньо визначених показників та найбільш суттєвих економічних характеристик діяльності ЗППО, що наведені у додатках Д, Е, И. Для отримання результатів аналізу в цілому по системі ППО України, наявні показники по 14-ти закладах ППО скоригуємо на мережу, контингент і складові кошторисів на 27-мь закладів ППО. Інвестування у розвиток ППО передбачено поетапно, протягом 5-ти років, враховуючи можливі цикли надходження коштів до загального і спеціального фондів бюджету та можливість їх ефективного використання. Детальніший аналітичний розрахунок наведено у додатку Р. Наведемо основні показники з цього розрахунку:

1. Інноваційна зміна у порядку фінансування ППО, що закріплена за державою, а саме: здійснення фінансування виключно капітальних видатків (капітальний ремонт, придбання предметів довгострокового користування) вплине на зменшення необґрунтованого навантаження на бюджет та більш

ефективне інвестування в розвиток ППО, що в грошовому еквіваленті складає 302500 тис. грн за розрахунком:

$$E_1 = Z_{\phi} + (S \times B_{\text{кр}}) + (O_{\text{од}} \times B_{\text{об}}), \quad (3.1)$$

де

E_1 – економічний ефект за пунктом 1;

Z_{ϕ} – річний обсяг загального фонду кошторису, тис. грн;

S – площа будівель, що підлягає капітальному ремонту, тис. м²;

$B_{\text{кр}}$ – середня вартість капремонту грн / м²;

$O_{\text{од}}$ – кількість обладнання довгострокового користування, одиниць;

$B_{\text{об}}$ – середня вартість одиниці обладнання, тис. грн.

Таблиця 3.11

Розрахунок економічного ефекту інноваційних змін у порядку фінансування післядипломної педагогічної освіти, що закріплено за державою

№	Зона відповідальності	Інноваційна зміна	Економічний ефект змін (на рік)		
			Очікуваний результат	Розрахунок у грошовому еквіваленті	Сума, тис. грн
1.	<u>ДЕРЖАВА</u> 1.1. надає закладам ППО майно у користування (будівлі, споруди, земельні ділянки); 1.2. здійснює фінансування капітальних видатків (капітальний ремонт, необоротні активи); 1.3. забезпечує збереження середньої заробітної плати педагогічних працівників під час навчання на курсах підвищення кваліфікації; 1.4. регулює умови оплати праці педагогічних працівників	Здійснює фінансування капітальних видатків (капітальний ремонт, поповнення основних фондів)	- зменшення необґрунтованого навантаження на бюджет; - більш ефективні вкладення в розвиток системи ППО; - формування ідеології суспільства, що накопичення власного інтелектуального капіталу людини, яке є невід'ємною частиною його особистості та конкурентоспроможності, повинно відбуватися за власною ступеню відповідальності	$E_1 = Z_{\phi} + (S \times B_{\text{кр}}) + (O_{\text{од}} \times B_{\text{об}})$, де E_1 – економічний ефект за пунктом 1; Z_{ϕ} – річний обсяг загального фонду кошторису, тис. грн; S – площа будівель, що підлягає капітальному ремонту, тис. м ² ; $B_{\text{кр}}$ – середня вартість капремонту грн./ м ² ; $O_{\text{од}}$ – кількість обладнання довгострокового користування, одиниць; $B_{\text{об}}$ – середня вартість одиниці обладнання, тис. грн $E_1 = 259500 + (40 \times 800) + (1000 \times 11)$	302500

2. Інноваційна зміна у порядку фінансування ППО, що закріплена закладами ППО, а саме: забезпечення залучення інвестицій в ППО вплине на економічний розвиток ППО та підвищення конкурентоспроможності

закладів цієї системи, що у грошовому еквіваленті складає 275479 тис. грн за розрахунком:

$$E_2 = C_{\phi} + (P_{\pi} \times B_{\pi}), \quad (3.2)$$

де

E_2 – економічний ефект за пунктом 2;

C_{ϕ} – річний обсяг спеціального фонду кошторису, тис. грн;

P_{π} – кількість педпрацівників – слухачів курсів підвищення кваліфікації на рік, осіб;

B_{π} – вартість освітніх послуг на 1 слухача курсів підвищення кваліфікації, тис. грн.

Таблиця 3.12

Розрахунок економічного ефекту інноваційних змін у порядку фінансування післядипломної педагогічної освіти, що закріплено за закладами ППО

№	Зона відповідальності	Інноваційна зміна	Економічний ефект змін (на рік)		
			Очікуваний результат	Розрахунок у грошовому еквіваленті	Сума, тис. грн
1.	<u>ЗАКЛАДИ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ</u> 2.1. створюють ефективну систему підвищення кваліфікації педагогічних працівників; 2.2. забезпечують науково-методичне супроводження педагогічних працівників у міжтестастійний період; 2.3. забезпечують залучення інвестицій у післядипломну освіту	забезпечують залучення інвестицій у післядипломну освіту	- підвищення економічної самостійності ЗППО, перехід у системі фінансування від принципу їх утримання до принципу формування бюджетів розвитку; - легалізація та поширення залучення інвестицій – використання грантової підтримки освітніх проектів - підвищення конкурентоспроможності закладів ППО на ринку послуг	$E_2 = C_{\phi} + (P_{\pi} \times B_{\pi})$, де E_2 – економічний ефект за пунктом 2; C_{ϕ} – річний обсяг спеціального фонду кошторису, тис. грн; P_{π} – кількість педпрацівників – слухачів курсів підвищення кваліфікації на рік, осіб; B_{π} – вартість освітніх послуг на 1 слухача курсів підвищення кваліфікації, тис. грн $E_2 = 20470 + (152700 \times 1,670)$	275479

3. Інноваційна зміна у порядку фінансування ППО, що закріплена за педагогічними працівниками – користувачами освітніх послуг, а саме: забезпечення оплати за навчання на курсах підвищення кваліфікації, що у грошовому еквіваленті складає 255009 тис. грн за розрахунком:

$$E_3 = \Pi_{\text{п}} \times I_{\text{к}}, \quad (3.3)$$

де

E_3 – економічний ефект за пунктом 3;

$\Pi_{\text{п}}$ – кількість педагогічних працівників, які пройшли навчання за рік, осіб;

$I_{\text{к}}$ – інвестування у знання (інтелектуальний капітал), грн/1 особа.

Таблиця 3.13

**Розрахунок економічного ефекту інноваційних змін у порядку
фінансування післядипломної педагогічної освіти,
що закріплено за педагогічними працівниками**

№	Зона відповідальності	Інноваційна зміна	Економічний ефект змін (на рік)		
			Очікуваний результат	Розрахунок у грошовому еквіваленті	Сума, тис. грн
1.	<u>ПЕДАГОГІЧНІ ПРАЦІВНИКИ – КОРИСТУВАЧІ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ</u> 3.1. постійно підвищують свій професійний рівень (неперервна освіта); 3.2. забезпечують оплату навчання з підвищення кваліфікації.	забезпечують оплату навчання з підвищення кваліфікації	- формування ідеології суспільства, що накопичення власного інтелектуального капіталу людини, яке є невід’ємною частиною його особистості та конкурентоспроможності, повинно відбуватися за власною ступеню відповідальності і за власний кошт; - підвищення конкурентоспроможності педагогічних працівників на ринку праці	$E_3 = \Pi_{\text{п}} \times I_{\text{к}}$, де E_3 – економічний ефект за пунктом 3; $\Pi_{\text{п}}$ – кількість педагогічних працівників, що пройшли навчання за рік, осіб $I_{\text{к}}$ – інтелектуальний капітал (інвестування у знання), грн/1 особа $E_3 = 152700 \times 1,670$	255009

Таким чином, економічний ефект запровадження інноваційних змін у порядку фінансування системи ППО за наведеним методом моделювання, складатиме у грошовому еквіваленті 833 млн грн на рік. Підвищення ефективності передбачатиме різні заходи залежно від того, які критерії ефективності будуть взяті за основу. На наш погляд, основні риси зазначених критеріїв це економність, продуктивність та результативність:

- економність – характеризує витратну, ресурсну сторону ефективності (згідно з цим критерієм витрати мають бути оптимальними);

- продуктивність – це співвідношення обсягів освітніх послуг із величиною витрат на їх виробництво;
- результативність характеризує відповідність витрат і досягнутих за конкретними цілями результатів.

Економність і продуктивність характеризують економічний аспект ефективності, тобто величину витрат та співвідношення величини витрат та одержаного продукту, ефекту. Результативність розкриває соціально-економічний аспект ефективності, тобто відповідність результатів діяльності соціальним та економічним цілям суспільства [114]. Разом із тим, необхідним є подолання певних ризиків, що виникають при впровадженні інноваційного процесу в післядипломній педагогічній освіті: а) недосконалість нормативно-правового забезпечення; б) неефективність бюджетних інвестицій; в) недосконала організаційна структура. Тому, при визначенні інноваційних напрямів розвитку післядипломної педагогічної освіти необхідним є аналіз таких складових як:

- нормативно-правове регулювання розвитку ППО;
- ефективність використання ресурсного потенціалу ППО;
- запровадження маркетингових механізмів в ППО, що сприятиме реалізації ефективної стратегії інноваційного розвитку закладів ППО і економічному розвитку галузі в цілому.

Таким чином, за результатами дослідження сучасного стану та особливостей організаційно-економічного регулювання розвитку ППО в Україні, враховуючи світову практику стратегій інноваційного розвитку, вважаємо, що процес подальшого розвитку системи післядипломної педагогічної освіти необхідно розпочинати з існуючих перспектив розвитку галузі і регіону, які мають свої фази та історичні етапи розвитку, використовуючи власний науковий та ресурсний потенціал.

Висновки до розділу 3

1. Процес функціонування та розвитку системи ППО є на сьогодні недостатньо керованим та нормативно-регламентованим, і, як наслідок, не є ефективним для виконання регіональних програм та завдань уряду, не може забезпечити належний розвиток цієї системи. Метою реформування законодавчої та нормативно-правової бази ППО є побудова ефективної та гнучкої системи державного управління, яка здатна реалізовувати державну політику, спрямовану на суспільний сталий розвиток ППО та адекватне реагування на виклики сучасності.

2. В умовах нестабільного економічного середовища потребує розробки методологія економіко-фінансового управління ЗППО шляхом розробки механізмів, які забезпечують ефективне використання грошових коштів, та побудова на базі цих механізмів системи планування надходжень і витрат грошових коштів, що знижують втрати від дії факторів зовнішнього середовища.

3. В основі стратегії розвитку ППО, що полягає в орієнтації на підприємницьку ідею, мають лежати принципи нової управлінської парадигми – системи стратегічного управління, що спрямовано на надання якісних освітніх послуг педагогічним працівникам на всіх етапах життєвого професійного циклу. Необхідно змінити принципи бюджетної політики щодо капіталовкладень в систему освіти; посилювати взаємозв'язок між державою, громадськістю та комерційним сектором на шляху реформ у системі ППО, що позитивно впливатиме на здійснення переходу до системи неперервної освіти протягом усього життя.

4. В умовах відсутності в країні уніфікованих підходів до формування бюджетів на місцях і дефіциту коштів ЗППО повинен діяти у двох напрямках: 1) збільшення обсягу надходжень від платних послуг та інших джерел; 2) уведення системи раціоналізації витрат і економії ресурсів. Заклади післядипломної педагогічної освіти є виробниками та

розповсюджувачами освітніх послуг з підвищення кваліфікації педагогічних працівників. Основними показниками, що регулюють пропозиції у сфері освітніх послуг та попит споживачів на освітні послуги в ППО, є ціна на освітню послугу і якість освітньої послуги.

5. Концептуальними засадами нового організаційно-економічного механізму розбудови системи післядипломної педагогічної освіти є: паритетне утримання післядипломної педагогічної освіти шляхом розподілу зобов'язань та зони відповідальності між державою, ЗППО та громадянським суспільством; забезпечення економічної автономності ЗППО; якісний кадровий склад; досягнення високої якості навчання з підвищення кваліфікації, надання освітніх послуг; формування економічного складу мислення у керівників, працівників бухгалтерських та економічних служб; якісний аналіз фінансово-господарської діяльності та стратегічне планування; диверсифікація форм неперервної освіти; комп'ютеризація та технологізація навчання дорослих, перехід до активних методів і форм навчання.

6. Паритетний суспільний договір між владою, закладами післядипломної педагогічної освіти і користувачами освітніх послуг (громадянським суспільством) щодо економічного розвитку системи ППО дозволить реалізувати нові завдання щодо державного управління економікою, підвищення економічної ефективності, якості й конкурентоспроможності.

Основні результати дослідження висвітлені в працях автора [195,196,197,312].

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення й наведено нове вирішення науково-практичного завдання обґрунтування теоретико-методичних засад і розробки практичних рекомендацій щодо вдосконалення організаційно-економічного регулювання розвитку післядипломної педагогічної освіти (ППО) в Україні. На основі проведеного дослідження сформульовано такі теоретико-методичні та практичні висновки.

1. Досліджено теоретичні аспекти розвитку системи ППО в Україні, яка охоплює 647 тис. педагогічних працівників (учителі й вихователі для 7 млн дітей), і доведено, що стратегія її економічного розвитку впливає на ефективність стратегії розвитку всієї системи освіти та країни в цілому. Поняття «освітні послуги в післядипломній педагогічній освіті» і «ефективність післядипломної педагогічної освіти» розглядаються як об'єкт економічної діяльності та економічне благо, що використовується для задоволення потреб педагогічних працівників. Обґрунтовано необхідність висвітлення засад інституційного регулювання ППО й розробки механізмів забезпечення більш ефективного використання бюджетних коштів.

2. Сформульоване головне завдання держави в організаційно-економічному регулюванні розвитку ППО – забезпечення закладам найсприятливіших умов для задоволення ними сукупного попиту на їхні освітні послуги та налаштування їх при цьому на такі напрями і форми освітньої підготовки, що відповідають перспективним завданням розвитку суспільства в цілому. За результатами аналізу нормативно-правової бази встановлено, що на законодавчому рівні зобов'язання щодо підвищення професійного рівня педагогічних кадрів і всі витрати на підвищення їх кваліфікації закріплені лише за державою. Доведено, що зміни в системі державного регулювання розвитку ППО мають полягати в перегляді нормативно-правової бази й розбудови ринкового, конкурентного освітнього середовища.

3. Доведено, що ринок освітніх послуг у системі ППО є переважним чинником ефективного господарювання цієї системи, а витрати, які пов'язані з організацією ППО, можна вважати інвестиціями та найбільш ефективним укладенням у капітал країни. Економічна ефективність ППО характеризується як відповідність результатів діяльності суб'єктів ППО економічним цілям суспільства, які пов'язані з нарощуванням економічного потенціалу країни. Обґрунтовано, що розвиток ринку освітніх послуг ППО можливий шляхом створення педагогічним працівникам різноманітних за формами та змістом умов для підвищення кваліфікації, що приведе до розвитку конкурентного середовища і сприятиме підвищенню ефективності та якості освітніх послуг.

4. Проведено аналіз стану та проблем розвитку ППО, за результатами якого сучасний стан цієї системи визнано неефективним: ставлення до освіти як до другорядного в економіці сектора; недосконалість бюджетного й освітнього законодавства; брак ефективної системи моніторингу та контролю якості освіти і відсутність державного статистичного спостереження за економічними та фінансовими показниками ППО; занепад матеріально-технічної бази; неадекватне відтворення педагогічних кадрів; застарілі методики навчання та неухильне зниження якості освіти; критичний брак передових технологій в освітньому секторі. За допомогою результатів опитування педагогічних працівників визначено, що більшість респондентів (близько 77 %) розуміють необхідність змін в організаційно-економічному регулюванні розвитку ППО.

5. Здійснено оцінку ефективності використання ресурсного потенціалу ППО в Україні, яка свідчить про середній рівень ефективності, що відповідає розрахунковому коефіцієнту 0,56 за шкалою від 0 до 1. Розраховано, що основну питому вагу видатків на утримання закладів ППО (92%) становлять фонд оплати праці та енергоносії; при цьому середній показник обсягу власних надходжень по закладах ППО в Україні становить лише 7,9% до обсягів загального фонду бюджету. За результатами оцінки

доведено, що економічна ефективність ППО може бути забезпечена за рахунок обсягів власних надходжень і якості використання наявних ресурсів, що сприятиме ефективності витрачання бюджетних коштів і економічному розвитку ППО.

6. Визначено, що основна мета маркетингового регулювання розвитку ППО – взаємоузгодження інтересів і можливостей зацікавлених сторін – суб'єктів ППО. Дослідження показали, що 89% педагогів вважають, що їм слід навчатися й у міжкурсовий період, і готові системно працювати над підвищенням свого професійного рівня. Обґрунтовано, що одним із напрямів удосконалення організаційно-економічного регулювання розвитку ППО є запровадження маркетингових механізмів, які спрямовані на підвищення якості та диверсифікації асортименту освітніх послуг і наповнення спеціального фонду бюджету, що сприятиме реалізації ефективної стратегії інноваційного розвитку закладів ППО й економічному розвитку галузі в цілому.

7. Доведено необхідність удосконалення нормативно-правових засад державного регулювання розвитку ППО в напрямі зменшення надмірного фінансового навантаження на місцеві бюджети. Це дало змогу визначити організаційно-економічні важелі регулювання розвитку ППО в Україні, а саме: паритетне утримання ППО шляхом розподілу зобов'язань і зон відповідальності між державою, закладами ППО та громадянським суспільством; забезпечення економічної автономності закладів ППО; реформування системи державного контролю й аудиту у сфері освітньої, господарської та фінансової діяльності закладів ППО.

8. Розроблено багатофакторну модель оцінки конкурентоспроможності, використання якої дозволило визначити рейтинг конкурентоспроможності закладів ППО, який у цілому по країні відповідає середньому рівню з коефіцієнтом 0,92 за шкалою від 0 до 150. Це надало можливість обґрунтувати рекомендації з удосконалення чинних механізмів нормативно-правового регулювання ППО в Україні з метою зміцнення конкурентних

переваг закладів освіти й запропонувати модель організаційно-економічного регулювання розвитку ППО в Україні, запровадження якої сприяє досягати таких результатів: удосконалення нормативно-правового та організаційного забезпечення; підвищення якості освітніх послуг; створення системи сучасного ефективного менеджменту й підвищення ефективності витрачання бюджетних коштів; підвищення в педагогічному середовищі мотивації та власної відповідальності за якісний рівень освіченості.

9. Обґрунтовано стратегічні напрями інноваційного розвитку ППО, що направлені на підвищення ефективності управління організацією ППО в сучасних умовах. Наведено розрахунок економічного ефекту запровадження змін у порядку фінансування ППО, що в грошовому еквіваленті складатиме 833 млн грн на рік. Перспективними напрямками інноваційного розвитку ППО в Україні визначається трансформація кількісних показників діяльності суб'єктів ППО у якісні, що має базуватися на збереженні й розвитку національних освітніх традицій. Організаційно-економічне регулювання розвитку ППО має підпорядковуватися законам ринкової економіки: закону розподілу праці та закону конкуренції; розвиток ППО слід розглядати в контексті тенденції розвитку світових освітніх систем, у тому числі з урахуванням інтеграційних процесів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аджавенко М.М. Теоретичні засади визначення сутності категорії «ефективність розвитку» підприємств / М.М. Аджавенко // Бізнес Інформ. – 2014. – № 2. – С. 264–270.
2. Артюхіна М.В. Якість послуг вищої школи: сутність і оцінка / М.В. Артюхіна, Н.В. Кравченко // Економіка та право. – 2010. – № 3 – С. 35–40.
3. Амоша А.И. Основы конструирования экономических систем. Кн. 4 Общественно-экономические формации / А.И. Амоша, Е.Т. Иванов, Б.Н. Иваненко, С.Е. Иванов. – Донецк : ИЭП НАН Украины, 2010. – 338 с.
4. Андрущенко В. Модернізація педагогічної освіти України в контексті Болонського процесу / В. Андрущенко // Вища освіта України. – 2004. – № 1. – С. 5–9.
5. Андрущенко В. Освіта і ринок: почім нині знання [Електронний ресурс] / В. Андрущенко. – Режим доступу : http://gazeta.dt.ua/EDUCATION/osvita_i_rinok_pochim_nini_znannya.html.
6. Ансофф И. Стратегический менеджмент. Классическое издание / Игорь Ансофф. – СПб. : Питер, 2009. – 344 с.
7. Антонюк В.П. Оцінка та забезпечення розвитку людського капіталу України : автореф. дис. ...-ра еконо. наук : 08.00.07 / В.П. Антонюк. – Донецьк, 2008. – 36 с.
8. Антошкіна Л.І. Науково-методичні основи державного регулювання вищої освіти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук : 08.02.03 / Л.І. Антошкіна. – К., 2006. – 40 с.
9. Армстронг Гари. Введение в маркетинг. – 8-е издание [пер. с англ.] / Армстронг Гари, Котлер Филип. – М. : ООО «Н.Д.Вильямс», 2007. – 832 с.
10. Артеменко В. Індикатори стійкого соціально-економічного розвитку регіонів / В. Артеменко // Регіональна економіка. – 2006. – № 2. –

С. 90–97.

11. Астахова В.И. Глобальные проблемы образования и особенности их проявления в Украине / В.И.Астахова, Г.П. Климова. – Харьков : ХГИ «Народная Украинская Академия», 1995. – 50 с.
12. Астахова К.В. Розвиток інститутів освітньої сфери у трансформаційній економіці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.01 / К.В. Астахова. – Х., 2007. – 20 с.
13. Бабицький А. Моделі економічного зростання і підвищення суспільної продуктивності праці / А. Бабицький // Персонал. – 2008. – № 1. – С. 22–27.
14. Багаутдинова Н.Г. Разработка и внедрение системы менеджмента качества в отдельном подразделении образовательной организации // Теоретическая экономика. – 2010. – № 1.
15. Балл Г.О. Сучасний гуманізм і освіта : соціально-філософські та психолого-педагогічні аспекти / Г.О. Балл. – Рівне : Листа-М, 2003. – 128 с.
16. Балыхин Г.А. Управление развитием образования: организационно-экономический аспект / Г.А. Балыхин. – М. : ЗАО «Издательство «Экономика», 2003. – 428 с.
17. Батенко Л.В. Развитие системы высшего образования в Украине в период рыночных преобразований / Л.В. Батенко, Д.Ю. Череватский. – Донецк : Инс-т экономики промышленности НАН Украины, 1997. – 20 с.
18. Беккер Г. Человеческий капитал (главы из книги) / Г. Беккер // США : ЭПИ, 1993. – № 11. – С. 114.
19. Базилевич В.Д. Інституційний концепт модернізації фінансових інститутів / В.Д. Базилевич // Фінанси України. – № 5. – 2013. – С. 19–30.
20. Белейченко О.Г. Перспективи галузевої конкурентоспроможності національного господарства в умовах глобалізації / О.Г. Белейченко //

- Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 5. – С. 62–68.
21. Бикова В.Г. Оцінка та планування фінансово-економічного потенціалу підприємств загальнодержавного значення : дис. ... канд. екон. наук : 08.04.01 / В.Г. Бикова // Дніпропетровський національний ун-т. – Д., 2006. – С. 173–187.
  22. Боголіб Т.М. Фінансове забезпечення розвитку вищої освіти і науки в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук : 08.04.01/ Т.М. Боголіб. – К., 2006. – 36 с.
  23. Богиня Д.П. Історія економіки та економічної думки : навч. посіб. / Д.П.Богиня, Н.М. Краус, О.В. Манжура та ін. – Хмельниц. : ХНУ, 2010. – 428 с.
  24. Бондар М. Інноваційна парадигма сучасної бухгалтерської освіти та науки в університеті / М. Бондар, С. Вірко // Вища школа. – 2012. – № 4. – С. 54–66.
  25. Бондаренко Д.В. Концептуальні основи забезпечення економічного розвитку вищих навчальних закладів України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.06.01 /Д.В. Бондаренко. – К., 2006. – 20 с.
  26. Борисов А.С. Финансирование системы образования на основе подушеного финансирования / А.С. Борисов // Инновации в образовании. – 2010. – № 10. – С. 34–45.
  27. Бородюк В. Науково-дослідний інститут економічного розвитку : вектор діяльності та розвитку / В. Бородюк, Г. Фролова // Вища школа. – 2012. – № 3. – С. 59–64.
  28. Братанич Б.В. Маркетинг в освіті як предмет філософського аналізу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філософських наук : 09.00.10 – «філософія освіти» / Борис Володимирович Братанич. – К. : Інститут вищої освіти АПН України, 2006. – 20 с.
  29. Бланк И.А. Финансовая стратегия предприятия / И.А. Бланк. – К. : Ника-Центр: Эльга, 2004. – 720 с.

30. Британ В.Т. Вища освіта в Україні : історія та сучасність / В.Т. Британ, О.Г. Величко // *Tertia : альманах*. – Дніпропетровськ, 2009. – С. 3–17.
31. Бронська А.М. Освіта як інституційний чинник інноваційного розвитку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.01 / А.М. Бронська. – К., 2010. – 20 с.
32. Брудный В.И. Социальный заказ в Украине: Обоснование и внедрение / В.И. Брудный, И.С. Каминник, А.С. Крупник. – ©Ассоциация «Ковчег». – Одесса, 2001. – С. 17–20.
33. Будько О. Облікова політика як інструмент впливу на фінансові результати діяльності підприємства / О. Будько // *Економічний аналіз*. – 2010. – Вип. 5. – С. 232–235.
34. Бурлаков О.О. Ефективність реформування освіти в умовах трансформаційної економіки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.02.03 / О.О. Бурлаков. – Ужгород, 2005. – 20 с.
35. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс] / Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua//>.
36. Білоус О. Криза глобалізації та перспективи корпоративного глобалізму / О. Білоус // *Економічний часопис* – XXI. – 2003. – № 1. – С. 12.
37. Бюджетна політика у контексті стратегії соціально-економічного розвитку України: моногр. : У 6 т. Т.2. Соціальна спрямованість бюджетної політики / М.Я. Азаров, Ф.О. Ярошенко, Е.М. Лібанова та ін. / Н.-д. фін. ін.-т при М-ві фінансів України. – К., 2004. – 376 с.
38. Вацик Н.І. Облік і контроль госпрозрахункової діяльності закладів вищої освіти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.09 / Н.І. Вацик. – К., 2008. – 20 с.
39. Верхоглядова Н.І. Управління конкурентоспроможністю вищої освіти в процесі формування людського капіталу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук : 08.02.03 / Н.І. Верхоглядова. –

Днепропетровськ, 2005. – 40 с.

40. Вища освіта : європейський вимір та українські перспективи [Електронний ресурс] / Матеріали слухань у Комітеті Верховної Ради України з питань науки і освіти 18 червня 2008 року. – Режим доступу : http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/publish/printable_article;jsessionid=67FCABA3FD6460C447DA52058146BCD8?art_id=48987
41. Вінюков-Прощенко А.С. Економічний аналіз функціонування державного вищого навчального закладу / А.С. Вінюков-Прощенко // Проблеми системного підходу в економіці : зб. наук.пр. : Вип. 12. – К. : НАУ, 2005. – С. 146–151.
42. Вінюков-Прощенко А.С. Забезпечення економічної стійкості вищого навчального закладу шляхом оптимізації управління ресурсами : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.06.01 / А.С. Вінюков-Прощенко. – К., 2006. – 20 с.
43. Волкова Н.В. Маркетинговый инструментарий для оценки соответствия содержания и качества сферы услуг / Н.В. Волкова, Л.Г. Миляева // Маркетинг в России и за рубежом. – 2004. – № 1.
44. Волокитіна Л.О. Маркетингова система освітніх послуг вищого навчального закладу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.04 / Л.О. Волокитіна. – Донецьк, 2008. – 20 с.
45. Вергал К. Теоретико-множинні підходи до управління інтеграційними процесами підприємств / К. Вергал // Збірн. наукових праць. – Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – Маріуполь : ДВНЗ «ПДТУ», 2014. – Випуск 1 (10). Т. 1. – С. 183–188.
46. Вульфсон Б.Л. Последипломное образование в развитых странах / Б.Л. Вульфсон // Педагогика. – 1993. – № 3. – С. 86–92.

47. Ганін В.І. Методологія соціально-економічного дослідження : навч. посібник / В.І. Ганін, Н.В. Ганіна, К.Д. Гурова. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 224 с.
48. Гаращук О.В. Особливості попиту та пропозиції освітніх послуг/ О.В. Гаращук // Науковий журнал «Економіка і управління». – К. : Вид-во Європ. ун-ту. – 2005. – № 4(30). – С. 35–40.
49. Гаращук О.В. Соціально-економічні аспекти розвитку вищої освіти в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.09.01 / О.В. Гаращук. – К., 2006. – 20 с.
50. Гельман В.М. Фінансове забезпечення вищої освіти в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.08 / В.М. Гельман. – Донецьк, 2008. – 20 с.
51. Генеральна угода про торгівлю послугами [Електронний ресурс] – Ресурс доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/981_017.
52. Гершунский Б.С. Философия образования для XXI века: Учебное пособие для самообразования / Б.С. Гершунский. – Изд. 2-е, переработанное и дополненное. – М. : Педагогическое общество России, 2002. – 512 с.
53. Гриневич Л. Моніторинг якості освіти: вітчизняний і зарубіжний досвід / Лілія Гриневич, Олена Андрюшина / Київ. Ун-т ім. Б. Грінченка. – К., 2011. – 92 с.
54. Глоссарий современного образования / НУА ; под общ. ред. Е.Ю. Усик ; [сост. : Астахова В.И. и др.]. – Х. : Изд-во НУА, 2007. – 524 с.
55. Гончаренко М.Л. Економічні відносини в сфері освітніх послуг у період ринкової трансформації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.01.01 / М.Л. Гончаренко. – Х., 2004. – 20 с.
56. Гордон Драйден. Революція в навчанні / Гордон Драйден, Джанет Вос. ; [перекл. з англ. М. Олійник]. – Львів : Літопис, 2005. – 542 с.

57. Господарський кодекс України [Електронний ресурс] / Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua//>.
58. Гринь А.М. Вопросы формирования системы управления инновационным образовательным проектом / А.М. Гринь, Н.А. Наумова, А.С. Байтов // Университетское управление: практика и анализ. – 2009. – № 5. – С. 45–51.
59. Гринь А.М. Эволюция научных взглядов и практики организации финансового обеспечения вузов / А.М. Гринь // Университетское управление: практика и анализ. – 2005. – № 2. – С. 81–86.
60. Грищенко А. Ринкові інститути та інфраструктура / А. Грищенко, В. Соболев // Економічна теорія. – 2008. – № 3. – С. 53–73.
61. Грішнова О. Розвиток вищої освіти в Україні : тенденції, проблеми та шляхи їх вирішення / О. Грішнова // Вища школа. – 2001. – № 2–3. – С. 5–33.
62. Грішнова О.А. Корпоративна культура як ресурс забезпечення стратегічної стійкості підприємства / О.А. Грішнова, А.В. Науменко // Матеріали конференції м. Алушта, 21–22 травня 2010 р. // Економіка и управление. – 2010. – № 2. – С.33–38.
63. Губерський Л. Культура. Ідеологія. Особистість : Методолого-світогляд. Аналіз / Л. Губерський, В. Андрущенко, М. Михальченко. – К. : Знання України, 2002. – 580 с.
64. Гумерова Л.З. Инновационная деятельность руководителя образовательного учреждения [Электрон. ресурс] / Л.З. Гумерова. – Режим доступа : <http://www.fan-nauka.narod.ru/2008-1.html>, свободный. (0,5 п.л.).
65. Гуревич М.М. Государственное регулирование в условиях рыночной экономики (Исследование эволюции) / М.М. Гуревич. – Х. : Основа, 1993. – 240 с.
66. Гуров В.Н. Ученый совет в контексте инновационной деятельности факультета повышения квалификации / В.Н. Гуров, С.В. Степанов //

- Инновации в образовании. – 2010. – № 5. – С. 71–83.
67. Д'юї Джон. Досвід і освіта / Джон Д'юї: [перекл. з англійської Марії Васильченко]. – Львів : Кальварія. 2003. – 84 с.
  68. Данилишин Б. Культурно-освітня сфера як соціальна база підтримки ринкової трансформації в Україні (питання теорії і практики) / Б. Данилишин, В. Куценко. – К. : РВПС України, 1999. – 122с.
  69. Делбанко Э. Университеты в беде / Э. Делбанко // Вопросы образования. – 2009. – № 3. – С. 271–286.
  70. Демидова Марина. Компетентностно-ориентированные задания в естественно-научном образовании / Демидова Марина // Народное образование. – 2008. – № 4. – С. 216–223.
  71. Десять років соціально-економічних перетворень в Україні : спроба неупередженої оцінки / [за ред. І. Бурковського]. – К. : «К.І.С.», 2002. – 120 с.
  72. Дегтяр А.О. Державне фінансування системи вищої освіти в Україні / А.О. Дегтяр, Я.В. Календжян // Держава та регіони. – 2010. – № 4. – С.153–156. – (Серія: Державне управління).
  73. Джонстуан Д.Б. Система высшего образования в США : структура, руководство, финансирование / Д.Б. Джонстуан // Университетское управление: практика и анализ. – 2003. – № 5–6 (28). – С 92–102.
  74. Дивак В.В. Розвиток економічної компетентності директорів загальноосвітніх навчальних закладів І-ІІІ ступенів в системі післядипломної педагогічної освіти / В.В. Дивак // Розвиток прод-них сил України : від В. І. Вернадського до сьогодення: мат-ли ювіл. міжнар. наук. конф.(Київ, 20 березня 2009 р. : у 3-х ч. / РВПС України НАН України. – К. : РВПС України, 2009. – Ч. 2. – 314 с.
  75. Діденко А. Економічний розвиток і економічні проблеми освіти в Україні / А. Діденко // Післядипломна освіта в Україні. – 2006. – № 1. – С. 29–34.
  76. Дмитренко Г. Сутність і структура економічних знань для підвищення

- економічної компетентності в системі післядипломної освіти / Г. Дмитренко, О. Ануфрієва // Післядипломна освіта в Україні. – 2007. – № 1. – С. 51–55.
77. Долан Э. Дж. Макроэкономика / Э. Дж. Долан, Д. Линдсей; [пер. с. англ. В. Лукашевича и др. ; под общ. ред. Б. Лисовика]. – С-Пб., 1994. – 406 с.
  78. Даниленко Л. Менеджмент інновацій в освіті / Лідія Даниленко. – К.: Шкільний світ, 2007. – 119 с.
  79. Долятовский В.А. Конкурентноустойчивость и технология управления развитием вуза на рынке образовательных услуг. Монография / В.А. Долятовский, Т.Н. Рябченко, О.А. Мазур. – Ростов-н/Д–Невинномысск : РГЭУ «РИНХ»-НИЭУП, 2006. – 242 с.
  80. Долятовский В.А. Моделирование процессов управления региональной экономики. Монография / В.А. Долятовский, Т.Н. Толстых, Я.В. Гамалей. – Тамбов : изд-во ТГУ, 2000.
  81. Друкер П.Ф. Рынок : как выйти в лидеры. Практика и принципы / П.Ф. Друкер. – М. : BookChamberInternational, 1992. – 350 с.
  82. Дорогунцов С.І. Сталий розвиток і безпека: аспекти сполучення / С.І. Дорогунцов, О.М. Ральчук ; наук. ред. А.М. Федорищева; Рада по вивченню продуктивних сил України. – Київ : Знання, 2002. – 33 с.
  83. Дьяченко Б. Проект професійного розвитку – інноваційна технологія післядипломної освіти педагогічних кадрів / Б.Дьяченко, Т. Сорочан // Инновационные технологии в образовании: матер. V Междунар. науч.-практ. конф. – Алушта, 2008. – С. 188-192.
  84. Економіка та держава. Міжнародний науково-практичний журнал. – 2009. – №№1–6.
  85. Економічна енциклопедія: У трьох томах. / редкол. : С. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К. : Видавничий центр «Академія», 2001. – Т.2 – 848 с.
  86. Економічна енциклопедія : У трьох томах. / редкол. : С.В. Мочерний

- (відп. ред.) та ін. – К. : Видавничий центр «Академія», 2000. – Т.1. – 864 с.
87. Економічна теорія. – Київ, 2008. – № 1. – 56 с.
  88. Економічна теорія. – Київ, 2010. – № 4. – 58 с.
  89. Економічний потенціал: формування, використання, оцінка: колективна монографія / [О.В. Бабарика, І.І. Бажан, В.М. Беляев та ін.]. – Донецьк : Юго-Восток, 2011. – 339 с.
  90. Ерыгына Л.В. Инновации в образовании: проблемы оценки эффективности. Монография / Л.В. Ерыгына, С.М. Самохвалова. – Красноярск : Сиб.гос.аэрокосм. ун-т, 2006. – 168с.
  91. Ерошин В. Современная ситуация в образовании / В Ерошин // Педагогика. – 1996. – № 5. – С. 30–48.
  92. Єльнікова Г. Модернізація професійного навчання персоналу в ринкових умовах / Г. Єльнікова // Модернізація професійної освіти і навчання; проблеми, пошуки і перспективи : зб. наук. пр. – 2012. – Вип. 2. – С. 19–27.
  93. Жигецька Н. В. Моделювання, оцінка та менеджмент якості освітніх послуг : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.03.02 / Н.В. Жигецька. – К., 2002. – 20 с.
  94. Завадський Й.С. Менеджмент. Management. – Т.1. / Й.С. Завадський. – Вид. 2-е. – К. : Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1998.
  95. Зак Т.В. Эффективность участия государства в оплате образовательных услуг высшей школы / Т.В. Зак // Экономика образования. – 2009. – № 3. – С. 33–37.
  96. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс] / Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
  97. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс] / Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1060->

- 12.
98. Закон України від 05.04.2007 р. № 877-V «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [Електронний ресурс] / Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/877-16>.
  99. Закон України від 16.07.1999р. N 996-XIV «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [Електронний ресурс] / Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.
  100. Закон України від 16.09.1997 р № 531/97-ВР «Про благодійність та благодійні організації» [Електронний ресурс] / Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5073-17>.
  101. Закон України «Про професійний розвиток працівників» від 12 січня 2012 року № 4312-VI [Електронний ресурс] / Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4312-17>.
  102. Закон України від 26.01.1993 р № 2939-XII «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю» [Електронний ресурс] / Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2939-12>.
  103. Закон України від 28.12.2014 р № 80-VIII «Про державний бюджет України на 2015 рік» [Електронний ресурс] / Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80-19/page3>.
  104. Захаревич В.Г. Экономическая политика сотрудничества образования и бизнеса / В.Г. Захаревич, М.А. Боровская // Университетское управление: практика и анализ. – 2009. – № 2(60). – С.9–14.
  105. Зайчук В.О. Творчий потенціал праці: [монографія] / Валентин Олександрович Зайчук. – К.: Форум, 2001. – 303 с.
  106. Зелюк В.В. Історія Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М.В. Остроградського, 1940-2010 / В.В. Зелюк

- та ін. ; АПН України, Голов. упр. освіти і науки Полтав. облдержадмін., Полтав. ін-т післядиплом. пед. освіти ім. М.В. Остроградського. – Полтава : ПОІППО, 2010. – 573 с.
107. Зіньковський Ю. Камені спотикання вітчизняної вищої освіти / Ю. Зіньковський // Вища школа. – 2011. – № 3. – С 7–18.
  108. Инновационный поиск продолжается...: (из мирового опыта становления непрерывного образования) : монография / [авт. кол.: Ануфриева И.Л., Артеменко Л.А., Астахов В.В. и др.] ; под общ. ред. В.И. Астаховой ; Нар. укр. акад. – Харьков : Изд-во НУА, 2012. – 238 с.
  109. Ишина И. Финансово-экономическая база образования: состояние, проблемы, перспективы : Монография / Ишина И. – 2001. – 215 с.
  110. Ілляшенко Т.О. Проблеми та перспективи фінансування освіти і науки в Україні в умовах економічної кризи / Т.О. Ілляшенко, І.О. Радіонова // Механізм регулювання економіки. – 2010. – № 1. – С. 223–228.
  111. Інноваційні перспективи України / [Геєць В.М., Семиноженко В.П.]. – Харків : Константа, 2006. – 272 с.
  112. Каленюк І.С. Розвиток вищої освіти та економіка знань / І.С. Каленюк, О.В. Куклін. – К. : Знання, 2012.
  113. Каленюк І.С. Економічна природа та особливості розвитку освітнього потенціалу України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук : 08.01.01 / І.С. Каленюк. – К., 2002. – 28 с.
  114. Каленюк І.С. Освіта в економічному вимірі : потенціал та механізм розвитку / І.С. Каленюк. – К. : ТОВ «Кадри», 2001. – 326 с.
  115. Капченко Р.Л. Розвиток системи вищої освіти регіону в умовах формування різних форм власності (соціально-економічний аспект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.09.01 / Р.Л. Капченко. – К., 2005. – 20 с.
  116. Карасьов В. Вивчення проблем національної економіки України / В. Карасьов // Вища школа. – 2012. – № 7. – С. 110–111.

117. Керування освітою і шкільне самоврядування [Текст] : наукове видання / Т. Серджіованні, М. Барлінгейм, Ф. Кумз, П. Тарстон ; пер. з англ. О. Щур. – Львів : Літопис, 2002. – 440 с.
118. Кинг Р. Системный анализ и целевое управление / Р. Кинг, Д. Клиланд ; [перевод с англ.]. – М. : Сов. Радио, 1984. – 279 с.
119. Кинелев В.Г. Объективная необходимость. История, проблемы, перспективы реформирования высшего образования России / В.Г. Кинелев. – М. : Республика, 1995. – 328 с.
120. Клокар Н.І. Управління обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти: теорія і практика : науково-методичний посібник Н.І. Клокар. – К. : Міленіум, 2004. – 218 с.
121. Кодекс законів про працю України [Електронний ресурс] / Законодавство України. – Режим доступу [http: // zakon3.rada.gov.ua/laws/show/322-08](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/322-08).
122. Колот А.М. Соціально-трудова сфера : стан відносин, нові виклики, тенденції розвитку : монографія / А.М. Колот. – К. : КНЕУ, 2010.
123. Конституція України [Електронний ресурс] / Законодавство України. – Режим доступу : [http: // zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80](http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80).
124. Концепція розвитку післядипломної освіти в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua> http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/36816/.
125. Коняхіна Т.В. Підвищення ефективності комунікацій на регіональному ринку послуг вищої освіти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.07 / Т.В. Коняхіна. – Донецьк, 2009. – 20 с.
126. Костирко Р.О. Контроль і аналіз в системі управління економічним потенціалом господарюючого суб'єкта : методологія та організація : Монографія / Р.О. Костирко. – Луганськ : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2010. – 728 с.

127. Кочарян І.С. Управління вищою освітою : методи, моделі та інформаційні технології / І. Кочарян. – К. : КНЕУ, 2015. – 233 с.
128. Кратт О.А. Методологічні основи формування кон'юнктури ринку послуг вищої освіти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук : 08.09.01 / О.А. Кратт. – Донецьк, 2004. – 42 с.
129. Кремень В.Г. Розвиток освіти України в контексті загальноцивілізаційних змін / В.Г. Кремень // Збірник мат. другого укр. пед. конгресу АПНУ. – Львів. – Комуна. – 2006. – С. 12–17.
130. Кремень В.Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі / В.Г. Кремень. – 2-е вид. – К. : Т-во «Знання» України, 2010. – 520 с. – Бібліогр. : 504–511.
131. Кремень Василь. Концептуальні засади підвищення економічної ефективності освіти України в сучасних умовах. / Кремень Василь // Директор школи, ліцею, гімназії. Всеукраїнський науково-практичний журнал. – 2012. – № 5. – С. 4–10.
132. Кривицька Н.Ю. Механізм управління інноваційною діяльністю освітніх організацій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.06.01 / Н.Ю. Кривицька. – К., 2006. – 20 с.
133. Критический анализ буржуазных теорий и практики управления промышл. исследованиями и разработками / [Хартман В., Шток В.]. – М., 1979.
134. Кудрявцева Н.П. Організаційно-економічний механізм державного регулювання освіти (на прикладі післядипломної освіти) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.02.03 / Н.П. Кудрявцева. – К., 2005. – 20 с.
135. Куклін О. Стратегічні пріоритети розвитку вищої освіти України / О. Куклін // Вища школа. – 2012. – № 8. – С. 28–36.
136. Кумбс Ф.Г. Кризис образования в современном мире. Системный анализ / Ф.Г. Кумбс : пер. с англ. С.Л. Володиной ; под ред. Г.Е. Скорова ; послесл. В.А. Жамина. – М., Прогресс, 1970. – 261 с.

137. Лалакулич М.Ю. Потенціал вищої освіти в активізації розвитку регіональних освітніх систем : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.05 / М.Ю. Лалакулич. – Ужгород, 2009. – 20 с.
138. Лелик Л.І. Планування і регулювання освітніх послуг та їх ефективність в умовах трансформації економіки України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.02.03 / Л.І. Лелик – Львів, 2004. – 20 с.
139. Литвинова И.П. Маркетинг образовательных услуг / И.П. Литвинова, Е.Н. Подшибякина, В.В. Шереметова. – Санкт-Петербург : Издательство ТИСБИ, 2002. – 62 с.
140. Лопушняк Г.С. Соціально-економічні аспекти розвитку вищих навчальних закладів України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.09.01 / Г.С. Лопушняк. – К., 2001. – 20 с.
141. Лошакова Олена. Фінансові амбіції українських ВНЗ / Олена Лошакова // Управління освітою. – 2007. – № 7(151). – С. 21.
142. Лукашенко М. Высшее учебное заведение на рынке образовательных услуг : актуальные проблемы управления / М. Лукашенко. – М. : Маркет ДС, 2003. – 358 с.
143. Лю Чуань-шэнь, Сяо Су. Источник энергии современных вузов : качество, самобытность, инновации / Лю Чуань-шэнь, Сяо Су // Высшее образование сегодня. – 2007. – №12. – С.18–21.
144. Лялюк А.М. Управління розвитком вищого навчального закладу на засадах маркетингу і логістики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.06.01 / А.М. Лялюк. – Львів, 2006. – 20 с.
145. Лікарчук І.Л. До питання про методологічні засади освітнього менеджменту [Електронний ресурс] / І.Л. Лікарчук // Режим доступу : <http://www.narodnaosvita.kiev.ua/>.
146. Магадач З.Т. Розвиток освітнього менеджменту у Канаді та США : навч. посібник / З.Т. Магадач. – Львів : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2009. – 120 с.

147. Малик Г. Застосування методу моделювання у реалізації і компетентнісного підходу до професійної підготовки майбутнього документознавця / Г. Малик // Вища школа. – 2012. – № 1. – С. 70–85.
148. Малин А.С. Планирование и организация учебного процесса в инновационном вузе / А.С. Малин // Экономика образования. – 2008. – № 4. – С.4-31.
149. Мармаза О.І. Менеджмент в освіті : дорожня карта керівника / О.І. Мармаза. – Х. : Видав. група «Основа», 2007. – 448 с.
150. Мартыненко О.О. Управление академической мобильностью в вузах / О.О. Мартыненко, Н.В. Жукова // Университетское управление : практика и анализ. – 2008. – № 1 (53). – С.65–75.
151. Марцинкевич В. Тенденции развития и роль сферы образования экономический и социальный аспекты / В. Марцинкевич. – М. : Рос. акад., институт мир. экон. и межд. отношений, 1994. – 210 с.
152. Марченко И.П. О некоторых стереотипах вузовского корпоративного руководства / И.П. Марченко // Инновации в образовании. – 2013. – № 7. – С. 40–52.
153. Мельтюхова Н.М. Державне управління як єдність діяльності та відносин / Н.М. Мельтюхова ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харк. регіон. ін-т держ. упр. – Х. : Магістр, 2010. – 204 с.
154. Маршалл А. Принципы экономической науки. Т. I. / А. Маршалл ; [пер. с англ.]. – М. : Издательская группа «Прогресс», «Экономическая мысль Запада», 1993 – 26 л.
155. Махлуп Ф. Производство и распространение знаний в США / Ф. Махлуп. – М. : Прогресс, 1966. – 462 с.
156. Методика розробки інструментарію моніторингових досліджень : методичні рекомендації. – Харків : Харківська академія неперервної освіти, 2013. – 112 с.
157. Механізм підвищення конкурентного потенціалу промислових підприємств: монографія / за наук. ред. д-ра екон. наук, проф.

- В.М. Нижника ; канд. екон. наук, доц. М.В. Ніколайчука. – Хмельницький : ХНУ, 2013. – 347 с.
158. Михаць С.О. Роль освіти як фактора економічного зростання в умовах перехідної економіки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.01.01 / С.О. Михаць. – К., 2004. – 20 с.
  159. Могильний О.М. Державне регулювання економіки : навч. посіб. / О.М. Могильний. – К., 2006. – 490 с.
  160. Модели финансирования вузов : анализ и оценка / под ред. С.А. Белякова. – М. : Технопечать, 2005. – 274 с.
  161. Модернізація України: визначення пріоритетів реформ : проект до обговорення / [відп. ред. : Ігор Коліушко, Ігор Бураковський, Олександр Сушко... та ін. ; Міжнародний фонд «Відродження»... та ін.]. – Київ, 2009. – С. 101–108.
  162. Мороз І.В. Менеджмент і маркетинг в освіті : навчально-методичний посібник / І.В. Мороз. – К. : Освіта України, 2009. – 192 с.
  163. Морфологія культури : тезаурус / за ред. проф. В.О. Лозового. – Х. : Право, 2007. – 384 с.
  164. Міжнародна стандартна класифікація освіти МСКО 2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uis.unesco.org/education/documents/isc-ed-2011-ru.pdf>.
  165. Мурадова Н.С. Совершенствование социально-экономической подготовки педагога в системе повышения квалификации педагогических кадров / Н.С. Мурадова // Инновации в образовании. – 2007. – № 3. – С. 21–29.
  166. Мэнкью Н.Г. Макроэкономика / Н.Г. Мэнкью ; [пер. с англ.]. – М. : Изд-во МГУ, 1994. – 736 с.
  167. Наказ Міністерства освіти і науки, Міністерства фінансів та Міністерства економіки від 23 липня 2010р № 736/902/758 «Про затвердження порядків надання платних послуг державними та комунальними навчальними закладами» [Електронний ресурс] /

- Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1196-10>.
168. Наказ Міністерства праці та соціальної політики України від 04.09.2000р. № 222 «Про Методику розрахунку нормативної чисельності окремих категорій працівників на основі норм з праці» [Електронний ресурс] / Законодавство України. – Режим доступу : <http://uazakon.com/big/text1188/pg1.htm>.
  169. Науково-освітній потенціал нації: погляд у ХХІ ст. / [авт. кол. : В. Литвин (кер.), В. Андрущенко, С. Довгий та ін.] – К. : Навч. книга. – Кн. 3. : Модернізація в освіті, 2003. – 333 с.
  170. Ніколаєнко С.М. Вища освіта – джерело соціально-економічного розвитку суспільства / С.М. Ніколаєнко. – К. : Знання, 2005. – 347 с.
  171. Новак А.Я. Як підняти українську економіку? / А.Я. Новак. – К. : Гнозис, 2007. – 344 с.
  172. Нужненко К. Соціально-економічні позиції української освіти в європейському просторі / К. Нужненко // Вища школа. – 2012. – № 4. – С. 25–32.
  173. Оболенська Т. Є. Маркетинг у сфері освітніх послуг : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора економічних наук : 08.06.02 – «підприємництво, менеджмент та маркетинг» / Т.Є. Оболенська. – Харківський державний економічний університет, 2002. – 34 с.
  174. Огнев'юк В.О. Взаємодія освіти та соціально-економічної сфери суспільства / В.О. Огнев'юк // Директор школи, ліцею, гімназії. Всеукраїнський науково-практичний журнал. – 2012. – № 5. – С. 11–22.
  175. Олійник В.В. Безперервна освіта / В.В. Олійник // Світло. – 2000. – № 3 (17). – С. 11–15.
  176. Определения маркетинга. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zhalevich.com/content/view/111/96/>.
  177. Отенко І.П. Формування механізму управління економічним

- потенціалом підприємства / І.П. Отенко // Бізнес Інформ. – 2015. – № 3. – С. 241–246
178. Основи економічної теорії : підручник / А.А. Чухно, П.С. Єщенко, Г.Н. Климко та ін. ; за ред. А.А. Чухна. – К. : Вища шк. 2001. – 606 с.
  179. Основи лідерства: тренінг лідерських якостей та практичних навичок менеджера / О.О. Нестуля, С.І. Нестуля, В.В. Кармененко. – Знання, 2013. – 287 с.
  180. Освіта дорослих : короткий термінологічний словник / Авт.-упор. Лук'янова Л.Б., Аніщенко О.В. – К. ; Ніжин : Видавець ПП Лисенко М.М., 2014. – 108 с.
  181. Особливості регулювання ринку освітніх послуг : Монографія / [Каленюк І.С., Цимбал Л.І.]. – Чернігів : ЧДІЕіУ, 2011. – 184 с.
  182. Панкрухин А.П. Маркетинг образовательных услуг [Электронный ресурс] / А.П.Панкрухин. – Режим доступа : <http://mou.marketologi.ru/>
  183. Пасінович І.І. Державне регулювання вищої освіти в умовах ринкових відносин : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.03 / І.І. Пасінович. – Львів, 2009. – 20 с.
  184. Педагогический маркетинг в управлении развитием образовательных систем / П.И. Третьяков, С.И. Захаренков, М.В. Туберозова, Н.А.Шарай. – М. : Издательство УЦ «Перспектива», 2010. – 232 с.
  185. Падалка О. Економіка освіти та управління : посібник / О.С. Падалка, І.С. Каленюк. – К. : Педагогічна думка, 2012. – 184 с.
  186. Пенцова Н.В. Организационно-экономические аспекты развития услуг в системе последипломного педагогического образования Украины / Н.В. Пенцова // Экономические перспективы развития страны: примеры, возможности : сборник со статьями XXIII международной научно-практической конференции для студентов, аспирантов и молодых ученых (м. Санкт-Петербург, Росія, 19 липня 2014 р.). – К. : Центр экономических исследований, 2014. – С. 97–100.
  187. Пенцова Н.В. Актуальність розвитку освітніх послуг в закладах

- післядипломної педагогічної освіти України / Н.В. Пенцова // Соціально-економічний розвиток України та її регіонів : проблеми науки та практики : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф (м. Харків, 23-24 травня 2013 р.). – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2013. – С. 211–213.
188. Пенцова Н.В. Економічне мислення – умова інноваційних змін в освіті / Н. В. Пенцова // Инновационный подход к исследованию института образования : материалы науч.-теорет. конф. молодых ученых (м. Харків, 11 квітня 2014 р.).– Харьков : Изд-во НУА, 2014. – С. 91–95.
189. Пенцова Н.В. Конкуренція як один із факторів економічного розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні / Н.В. Пенцова // A new view on the economy – the trend of innovative development» proceedings of the international scientific and practical conference (м. Будапешт, Угорщина, 25 липня 2014 р.). – Budapest : The Economist, 2014. – P. 168–171.
190. Пенцова Н.В. Науково-теоретичні аспекти розвитку платних послуг у системі післядипломної педагогічної освіти / Н.В. Пенцова // Приоритеты развития современного образования: теория, методология, практика : материалы Междунар. науч.-практ. конф. (м. Харків, 17–18 лютого 2014 р.) : у 2-х ч. – Х. : Изд-во НУА, 2014. – Ч. II. – С. 85–91.
191. Пенцова Н. В. Розвиток освітніх послуг у закладах післядипломної освіти в умовах поглиблення ринкових відносин / Н.В. Пенцова // Трансформация социальных функций образования в современном мире : материалы Междунар. науч.-практ. конф. (м. Харків, 17–18 лютого 2015 р.). – Харьков : Изд-во НУА, 2015. – С. 316–320.
192. Пенцова Н.В. Актуальні питання нормативно-правового забезпечення реформування післядипломної педагогічної освіти / Н.В. Пенцова // Ресурсний потенціал регіонів України: стан та напрями розвитку : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 29-

- 30 січня 2016 р.) : у 2-х ч. – Львів: / ГО «Львівська економічна фундація», 2016. – Ч. 1. – С. 33–37.
193. Пенцова Н.В. Економічне мислення як фундамент сучасного господарювання закладів післядипломної педагогічної освіти / Н.В. Пенцова // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє: зб. наук. праць : у 2-х ч.– Тернопіль: ТНЕУ, 2014 – Вип. 19. – Ч. 2. – С. 179–185.
  194. Пенцова Н.В. Перспективні напрями інноваційного розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні / Н.В. Пенцова // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія: Економічні науки. – 2016. – Вип. 3 (72). – Ч. 1. – С. 100–105.
  195. Пенцова Н.В. Концептуальні основи формування організаційно-економічного механізму державного регулювання розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні / Н.В. Пенцова // Науковий вісник Херсонського державного університету : зб. наук. праць. Серія «Економічні науки». – Херсон : Херсонський державний університет, 2015. – Вип. 14. – Ч. 2. – С. 34–36.
  196. Пенцова Н.В. Модель економічного розвитку післядипломної педагогічної освіти: від концепції до ефективного результату / Н.В. Пенцова // Науковий вісник Ужгородського національного університету : зб. наук. праць. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – Ужгород : ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2015. – Вип. 4. – С. 104–108.
  197. Пенцова Н.В. Модель економічного розвитку післядипломної педагогічної освіти на засадах державного регулювання / Н.В. Пенцова // Актуальні питання та перспективи економічного розвитку держави : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпропетровськ, 5–6 лютого 2016 р.) : у 2-х ч. – Дніпропетровськ: НО «Перспектива», 2016. – Ч. 1. – С. 44–47.
  198. Пенцова Н.В. Освітні послуги як інвестиційний товар у системі

- неперервної освіти дорослих / Н.В. Пенцова // Пріоритетні напрями формування інноваційної моделі розвитку економіки постсоціалістичних країн : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю для студентів, аспірантів та молодих учених (м. Черкаси, 4 лютого 2016 р.). – Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2016 р. – С. 64–65.
199. Петрина М. Базові умови створення інноваційної моделі розвитку економіки України / М. Петрина // Економіка України. – 2006. – № 9. – С. 35–40.
  200. Петров А. Стратегическое управление конкурентоспособностью вуза / А. Петров, С. Сухов // Высшее образование в России. – 2007. – № 22. – С.9–15.
  201. Педагогічна Конституція Європи : преамбула // Вища освіта України : Теоретичний та науково-методичний часопис ; інститут вищої освіти АПН України. – 2013. – № 3 – С. 111–116.
  202. Питер Ф. Друкер. Рынок: как выйти в лидеры. Практика и принципы / Питер Ф. Друкер. – М. : bookchamber, 1992. – 350 с.
  203. Питерс Т. В поисках эффективного управления / Т. Питерс, Р. Уотермен. – М. : Экономика, 1986.
  204. Плахотнікова Л.О. Економічні умови реформування вищої освіти в період трансформації економіки України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.09.01 / Л.О. Плахотнікова – К., 2006. – 20 с.
  205. Податковий кодекс України [Електронний ресурс] / Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
  206. Покроєва Л.Д. Інститути післядипломної педагогічної освіти – модератори реформ в освіті / Л.Д. Покроєва // Імідж сучасного педагога : науково-практ. освітньо-популярний журнал. – 2010. – № 9 (108). – С. 3–4.

207. Покроєва Л.Д. Як розвивається освіта: Збірник наукових і науково-методичних статей / Л.Д. Покроєва. – Харків, 2009. – 408 с.
208. Полат Е. Дистанционное обучение / Е. Полат, М. Моисеева, А. Петров и др. – М. : ВЛАДОС, 1998. – 192 с.
209. Полонский В.М. Инновации в образовании (методолог. анализ) / В.М. Полонский // Инновации в образовании. – 2007. – № 2. – С.4–13.
210. Попов В.Д. Экономическая психология. Корпоративное управления отношениями собственности / В.Д. Попов, Н.Г. Хвесюк. – М. : РАГС, 1999. – 108 с.
211. Пирожков С. Вища освіта ХХ століття / С. Пирожков. – К. : Знання. 2009. – С. 4–14.
212. Портер Майкл. Международная конкуренция / Портер Майкл; [пер. с англ.] ; под.ред. и с предисловием В.Д. Щетинина. – М. : Междунар. отношения, 1993. – 896 с.
213. Постанова Кабінету Міністрів України від 02 лютого 2011 року № 98 «Про суми та склад витрат на відрядження державних службовців, а також інших осіб, що направляються у відрядження підприємствами, установами та організаціями, які повністю або частково утримуються (фінансуються) за рахунок бюджетних коштів» [Електронний ресурс] / Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/98-2011-%D0%BF>.
214. Постанова Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2009 р. № 903 «Про удосконалення механізму регулювання плати за послуги у сфері освіти» [Електронний ресурс] / Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/903-2009-%D0%BF>.
215. Постанова Кабінету Міністрів України від 27.08.2010р № 796 «Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися навчальними закладами, іншими установами та закладами системи освіти, що належать до державної і комунальної форми власності» (із змінами – Постанова КМУ від 12 жовтня 2010р № 939) [Електронний

- ресурс] / Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/796-2010-%D0%BF>.
216. Постанова Кабінету Міністрів України від 28 червня 1997 р. № 695 «Про гарантії і компенсації для працівників, які направляються для підвищення кваліфікації, підготовки, перепідготовки, навчання інших професій з відривом від виробництва» [Електронний ресурс] / Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/695-97-%D0%BF>.
217. Постанова Кабінету Міністрів України від 4 квітня 2001 р. № 332 «Про граничні суми витрат на придбання автомобілів, меблів, іншого обладнання та устаткування, мобільних телефонів, комп'ютерів державними органами, а також установами та організаціями, які утримуються за рахунок державного і місцевих бюджетів» [Електронний ресурс] / Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/332-2001-%D0%BF>.
218. Постанова Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2002 р. № 1298 «Про оплату праці працівників на основі Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери» [Електронний ресурс] / Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1298-2002-%D0%BF>.
219. Пригожин А.И. Методы развития организаций / А.И. Пригожин. – М. : МЦФЭР, 2003. – 864 с.
220. Про концепцію науково-технологічного та інноваційного розвитку України [Електронний ресурс] / Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/916-14>.
221. Прокопенко І.Ф. Людина у світі економіки та бізнесу / І.Ф. Прокопенко. – Харків : видавництво «Основа», 1995. – 310 с.
222. Пуховська Л.П. Професійна підготовка вчителів у Західній Європі : спільність і розбіжності / Л.П. Пуховська ; Акад. пед. наук. України,

- Ин-т педагогіки і психології професійної освіти. – Харків Вища школа, 1997. – 179 с.
223. Пушкарьова Т.О. Підвищення економічної ефективності освіти. / Т.О. Пушкарьова // Директор школи, ліцею, гімназії. Всеукраїнський науково-практичний журнал. – 2012. – № 5. – С. 23–30.
  224. Райс Эл, Траут Джек. Маркетинговые войны / Райс Эл, Траут Джек. – СПб : ЗАО Издательство «Питер», 2000. – 256 с.
  225. Раскрывая тайны экономики / [Липсиц И.В., Любимов Л.Л., Антонова Л.В.]. – М. : изд-во «Вита-Пресс», 1994. – 320 с.
  226. Растворцев И.М. Модель инновационного вуза в рамках реализации национального приоритетного проекта «Образование» / И.М. Растворцев, Е.М. Коробова // Национальные интересы : приоритеты и безопасность. – 2010. – № 10. – С. 24.
  227. Решетняк Е.И. Формирование образовательных кластеров : оценка синергетического эффекта / Е.И. Решетняк // Вчені зап. Харк. гуманіт. ун-ту «Нар. укр. акад.». – Х., 2015. – Т. 21. – С. 246–254.
  228. Решетняк О.І. Регулювання процесу фінансування післядипломної педагогічної освіти / О.І. Решетняк, Н.В. Пенцова // «Бізнес-інформ». – 2016. – № 1. – С. 119–124. (*Особистий внесок здобувача: обґрунтовано механізм фінансування сфери післядипломної педагогічної освіти за рахунок залучення позабюджетних джерел і визначення їх оптимальної структури*). Міжнародні наукометричні бази: Ulrichsweb Global Serials Directory, Research Papers in Economics, РІНЦ, Index Copernicus, Directory of Open Access Journals, CiteFactor, Research Bible, Соціонет, Directory of Research Journals Indexing.
  229. Рид Квентин. Коррупция в образовании – истоки ее преодоления / Рид Квентин // Народное образование. – 2008. – № 8. – С. 26–34.
  230. Рішення Харківської обласної ради від 15 січня 2015 року № 1145-VI «Про обласний бюджет на 2015 рік» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ts.lica.com.ua/?type=1&base=77&menu=>

371901&id=7539.

231. Робоча програма і короткий конспект лекцій до самостійного вивчення курсу «Економетрія» (для студентів денної і заочної форм навчання спеціальностей «Менеджмент організацій», «Облік і аудит» та «Економіка підприємства») / Укл. Скоков Б.Г., Мамонов К.А. – Х. : ХНАМГ, 2006. – 105 с.
232. Рогоза М.Є. Стратегічний інноваційний розвиток підприємств : моделі та механізми: монографія / М.Є. Рогоза, К.Ю. Вергал. – Полтава : РВВ ПУЕТ, 2011. – 136 с.
233. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.06.2009 № 680-р «Про схвалення Концепції розвитку національної інноваційної системи» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ivu.com.ua/articles/1625-pro-shvalennya-kontseptsii-rozvitku-natsionalnoyi>.
234. Романова И.Б. Формирование системы стратегического управления конкурентоспособностью высшего учебного заведения / И.Б. Романова // Экономика образования. – 2008. – № 6. – С.113–118.
235. Роскладка А.А. Статистичний аналіз факторів розвитку сучасної вищої освіти в Україні / А.А. Роскладка, Т.С. Глущенко // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія : Економічні науки. – 2012. – № 3. – С. 202–207. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpushk_2012_3_42.
236. Рузмайкіна І. Облікова політика як складова загальної стратегії управління підприємством / І. Рузмайкіна // Економіст. – 2010. – № 5. – С. 36–41.
237. Рыбалкин А.А. Некоторые инновационные аспекты обеспечения функционирования современного вуза / А.А. Рыбалкин // Инновации в образовании. – 2008. – № 6. – С.24–35.
238. Рябова З.В. Теоретичні аспекти маркетингової діяльності в системі післядипломної педагогічної освіти / З.В. Рябова // Імідж сучасного

- педагога : наук.-практ. освітньо-популярний журнал. – № 9 (108), 2010. – С. 9–12.
239. Савченко В. Проблеми національної економіки України та особливості їх вивчення у вищих навчальних закладах / В. Савченко // Вища школа. – 2012. – № 6. – С. 16–28.
  240. Савченко В.Ф. Національна економіка : навч. посіб. / В.Ф. Савченко. – К. : Знання, 2011. – 309 с. – (Вища освіта ХХІ століття).
  241. Сазоненко Ганна. Точки перетину інтересів / Сазоненко Ганна // Управління освітою. – 2007. – № 13(157). – С. 9–28.
  242. Сакс Дж. Рыночная экономика и Россия / Сакс Дж.; [пер. с англ.] ; ВВСМРМ. – М. : Экономика, 1994. – 331 с.
  243. Салига С. Управління вищими навчальними закладами. Монографія / С. Салига, О. Яришко. – З. : ЗЦНТІ, 2005. – 194 с.
  244. Садова У. Навчання впродовж життя – умова конкурентоспроможності сучасного фахівця / У. Садова // Уляна Садова, Матеріали Всеукраїнської наукової конференції ADMINISTRATION OF INNOVATIVE PROCESSES IN UKRAINE`S ECONOMICS SYSTEM, 5–6 грудня 2014 р. / Львівський національний університет імені Івана Франка. Збірник статей. – С. 152–154.
  245. Сас Н.М. Альтернативні джерела фінансування освіти [Електронний ресурс] / Н.М. Сас. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vpm/2009_6/Sas.pdf – С.280–284.
  246. Сафонова В.Є. Інноваційні основи макроекономічного прогнозування розвитку системи вищої освіти України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.01.01 / В.Є. Сафонова. – К., 2006. – 20 с.
  247. Семиноженко В.П. Інноваційна політика України як національний проект / В.П. Семиноженко // Економіка знань : виклики глобалізації та Україна. – К., 2007.
  248. Сенько Ю. Образование: обращенность в будущее / Ю. Сенько //

- Almatater (Вестник высшей школы). – 2006. – № 3. – С. 3–11.
249. Сербиновский Б.Ю. Стратегия интеллектуального лидерства университета нового типа на рынке образовательных и научных услуг / Б.Ю.Сербиновский, А.М.Оздоева; Юж. Федеральный ун-т. – Новочеркасск: ЮРГТУ (НПИ), 2010. – 204 с.
  250. Сіденко В. Потенціал економічного розвитку України в контексті європейської інтеграції / В. Сіденко // Фінанси України. – 2007. – № 9. – С 143–150.
  251. Скрипник М. Навчання дорослих. Спеціальні теорії та методологічні проблеми / М. Скрипник // Управління освітою. – 2007. – № 10(14). – С. 2–13.
  252. Словарь экономики и финансов [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://slovari.yandex.ru>.
  253. Словник економічних термінів [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ekonomiks.net.ua/Якість%20життя/>.
  254. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. Т.1. / А. Смит. – М. : «Прогресс», 1993. – 345 с.
  255. Смолин О. Российское образование в 2020-м : программа для долгожителей? / О. Смолин // Народное образование. – 2008. – № 6. – С. 11–18.
  256. Современный экономический словарь [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://economic-enc.net/word/marketing-2678.html>
  257. Соколова І. Суперечності сучасного етапу розвитку системи безперервної освіти в епоху глобальних змін : пошук продуктивних рішень / І. Соколова // Директор школи, ліцею, гімназії. Всеукраїнський науково-практичний журнал. – 2012. – № 5. – С. 46–53.
  258. Солдаткин В. Образовательная политика : социальные императивы / В. Солдаткин. – М., 2001. – С.35.
  259. Сорочан Т.М. Післядипломна педагогічна освіта: пошук сучасних

- моделей / Т.М. Сорочан // Управління освітою. – 2008. – № 16(184). – С. 6–10.
260. Солодухин К.С. Проблемы применения теории заинтересованных сторон в стратегическом управлении организацией / К.С. Солодухин // Проблемы современной экономики. – 2007. – № 4(24). – С. 48–62.
261. Соціально-гуманітарні аспекти розвитку суспільства і освіти ХХІ століття: навчально-методичний посібник / за заг. ред. Л.Д. Покроєвої, Т.В. Дрожжиної. – Харків : Харк. акад. неперервної освіти, 2012. – 172 с.
262. Соціолого-педагогічний словник / [укл. С.У. Гончаренко, В.В.Радул, М.М. Дубінка та ін.] ; за ред. В.В. Радула. – К. : «ЕксОб», 2004. – 304 с.
263. Спасская В. Формирование законодательных основ контроля и оценки качества образования / В. Спасская // Народное образование. – 2009. – № 1. – С. 18.
264. Становлення та розвиток сучасної філософії освіти в Україні // Науковий світ. – 2010. – № 5. – С. 8–10.
265. Статистична інформація [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
266. Створення сучасного освітнього простору: фінансово-господарська діяльність установи // Управління освітою. – 2012. – № 8. – С. 22–27.
267. Стиглиц Дж.Ю Экономика государственного сектора. / Стиглиц Дж.Ю. [пер. с англ.]. – М. : Изд. МГУ : ИНФРА-М, 1997. – 720с.
268. Тимошенко І.В. Суб'єкти, агенти, актори і стейкхолдери в економічних дослідженнях освіти / І.В. Тимошенко, О.М. Нащекіна // Вчені зап. Харк. гуманіт. ун-ту «Нар. укр. акад.». – Х., 2012. – Т. 18, кн. 1 : Освіта: традиції та інновації в умовах соціальних змін. – С. 167–176.
269. Тимошенко І.В. Вища освіта: економічні виміри і нові завдання для

- науки в умовах глобалізації / І.В. Тимошенко // О простом и сложном профессионально : (спец. вып. уч. зап. Харьк. гуманитар. ун-та «Нар. укр. акад.». – Харьков, 2011. – С. 88–98.
270. Тимошенко І.В. Інституційні основи розвитку системи освіти : монографія / І.В. Тимошенко ; Нар. укр. акад. – Харьков : Вид-во НУА, 2013. – 567 с.
271. Тимошенко О. В. Фінансовий механізм функціонування та розвитку системи вищої освіти в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.08 / О.В. Тимошенко. – Суми, 2010. – 20 с.
272. Тимошенко И.В. Человек, институты и рынки в системе образования : моногр. / И.В. Тимошенко : Нар. укр. акад. – Харьков : Изд-во НУА, 2010. – 468 с.
273. Тимошенко І.В. Фактори і результати освіти у дзеркалі економічного аналізу // Вчені зап. Харк. гуман. ун-ту «Нар. укр. акад.». – Х., 2011. – Т. 17. – С. 74–87.
274. Тітар О.О. Освіта як фактор економічного розвитку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.01 / О.О. Тітар. – Х., 2009. – 20 с.
275. Туленкова І.М. Механізми регулювання освітніх послуг : монографія / І.М. Туленкова. – К. : ІПК ДСЗУ, 2011. – 196 с.
276. Указ Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» [Електронний ресурс] / Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.
277. Указ Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» [Електронний ресурс] / Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.
278. Україна : аспекти праці. Науково-економічний та суспільно-політичний журнал. – Київ, 2006. – №№ 1–4.

279. Управление в высшей школе : опыт, тенденции, перспективы / [руководитель авторского коллектива В.М. Филиппов]. – 2-е изд. – М. : Логос, 2006. – 488 с.
280. Управление персоналом организации: учебник / под ред. А.Я. Кибанова. – 3-е изд., доп. и перераб. – М. : ИНФРА-М, 2006. – 638 с.
281. Управління виробничим та інфраструктурним розвитком економічного потенціалу України [Текст] : монографія / [В.П. Волков, В. Шмаль, Л.А. Горшкова та ін.] ; за ред. : В.П. Волкова ; Держ. вищ. навч. закл. «Запоріж. нац. ун-т» та ін. – Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2012. – 499 с.
282. Финансирование системы высшего образования : опыт, состояние, направления совершенствования. Монография / под ред. Ю.В. Чеботаревского. – Саратов : Саратов. гос. техн. ун-т, 2006. – 320 с.
283. Финансово-экономические проблемы муниципальных образований / под ред. д-ра экон. наук, проф. Н.Г. Сычева и д-ра экон. наук, проф. К.И. Таксира. – М. : Финансы и статистика, 2002. – 704 с.
284. Фишер С. Экономика. / С. Фишер, Р. Дорнбуш, Р. Шмалензи ; [пер. с англ. со 2-го изд.] – М. : «Дело ЛТД», 1993. – 864 с.
285. Філософія освіти ХХІ століття : проблеми і перспективи : методол. семінар, 22 листоп. 2000 р. Зб. наук. праць. Вип. 3 / за заг. ред. В. Андрущенко. – К. : Знання, 2000. – 520 с.
286. Фінансовий контроль. Всеукраїнський науково-практичний журнал. – 2012. – листопад (№ 11(82)). – С. 54–55.
287. Фінансовий контроль. Всеукраїнський науково-практичний журнал. – 2013. – лютий (№ 2 (85)). – С. 60–61.
288. Хейне Пол. Экономический образ мышления / Хейне Пол. – М., 1991. – С. 456.
289. Ходикіна І.Ю. Університетська освіта в контексті інноваційного розвитку України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон.

- наук : 08.09.01 / І.Ю. Ходикіна. – Львів, 2006. – 20 с.
290. Холт Роберт Н. Основы финансового менеджмента / Холт Роберт Н. ; [пер. с англ.]. – М.: «Дело», 1993 – 128 с.
  291. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс] / Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
  292. Чернишов О.І. Розвиток післядипломної освіти / О.І.Чернишов // Управління освітою. – 2007. – № 9(153). – С. 12–14.
  293. Шабанова М. Бизнес-образование как социальный институт : новые вызовы и старые ограничения / М. Шабанова // Общество и экономика. – 2009. – № 6. – С.123–143.
  294. Шкроміда В.В. Оцінювання економічного потенціалу господарюючих суб'єктів в ринковому середовищі: Монографія / В.В. Шкроміда, Н.Я. Шкроміда. – Івано-Франківськ : Видавець Кушнір Г.М., 2013. – 194 с.
  295. Шмидт Ю.Д. Стимулирование труда профессорско-преподавательского и учебно-вспомогательного персонала вуза / Ю.Д. Шмидт, А.В. Купера // Университетское управление : практика и анализ. – 2006. – № 6(46). – С.85–89.
  296. Штуль В.П.. Розвиток матеріально-технічної бази вищих навчальних закладів за концепцією маркетингу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.06.01 / В.П.Штуль. – Львів, 2005. – 20 с.
  297. Шумар Н.Л. Державне регулювання фінансового забезпечення розвитку освіти в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.03 / Н.Л. Шумар. – Донецьк, 2008. – 20 с.
  298. Шумар Н.Л. Удосконалення механізму фінансування освіти / Н.Л. Шумар // Інвестиції : практика та досвід. – 2007. – № 19. – С. 37–40.
  299. Эванс Дж.Р., Маркетинг [пер. с англ.] / Эванс Дж.Р., Берман Б. – М. : Сирин, 2002. – 308 с.
  300. Экономика образования / [Щетинин В., Хроменков Н., Рябушкин Б.].

- М. : Российское педагогическое агентство, 1998. – С. 56.
301. Экономико-математические методы и прикладные модели: Уч. пособие для вузов / В.В. Федосеев, А.Н. Гармаш, Д.М. Дайитбегов и др. – М. : ЮНИТИ, 1999. – 391 с.
302. Экономикс: Англо-русский словарь-справочник / [Э.Дж. Долан, Б.И. Домненко]. – М.: Лазурь, 1994. – 544 с.
303. Юн Г.Н. Математическая модель управления ресурсами государственного вуза / Г.Н. Юн, А.С. Винюков-Прощенко // Проблеми системного підходу в економіці : зб. наук. пр. : Вип. 13. – К.: НАУ, 2005. – С. 42–46.
304. Якухно И.И. Проблемы инновационного развития последипломного образования педагогических работников в Украине / И.И. Якухно // Инновации в образовании. – 2013. – № 2. – С. 110–114.
305. Яременко Л.М. Організаційно-економічні механізми державного управління вищою освітою в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.03 / Л.М. Яременко. – К., 2008. – 20 с.
306. Яришко О.В. Формування цілей вищого навчального закладу / О.В. Яришко // Економіка підприємства: проблеми теорії та практики. – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2004. – Вип. 193. – Т.3. – С. 764–768.
307. Яришко О.В. Формування ціни на освітні послуги / О.В. Яришко // Економіка підприємства : проблеми теорії та практики. – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2004. – Вип. 191. – Т. 4. – С. 1154–1161.
308. Яструбський М.Я. Управління фінансовими ресурсами вищих навчальних закладів в умовах трансформації економіки України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.04.01 / М.Я. Яструбський. – Львів, 2006. – 20 с.
309. Freeman R.E. Strategis Management: A Stakeholder Approach / R.E. Freeman. – Boston : Pitman, 1984. – 275 p.

310. Education at a Glance 2016 [El. resource]. – URL: <http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/education/education-at-a-glance-2016/eag-2016-en#page424/>.
311. Knowle's M. Towards A model of Lifelong Education / M. Knowle's // Reflections on Lifelong Education and the school. – Hamurg, 1975.
312. Pentsova N. Social and economic foundations of the development of postgraduate education in the context of joining the European educational space / N. Pentsova // Economics, Management, Law : socio-economic aspects of development : collection of scientific articles. – Roma, Italia : Edizioni Magi, 2016. – Vol. 1. – P. 56–59.
313. Pentsova N. Resources and factorial analysis of economic components in the system of in-service teacher training in Ukraine // American Journal of Science and Technologies. – 2015. – № 2 (20). – Vol. II. – P. 363–370.
314. Human Development Report 2015 [El. resource]. – URL: http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr_2015_report_ru.pdf.
315. Mitchell R.K. Toward a theory of stakeholder identification and salience: defining the principle of who and what really counts \ R.K. Mitchell, B.R. Agle, D. J. Wood \\ Academy of Management Review. – 1997. – Vol. 22, № 4. – P. 853–886.

ДОДАТКИ

**Private costs and benefits for a man attaining upper secondary
or post-secondary non-tertiary education (2012)**
*As compared with a man with below upper secondary education, in equivalent USD
converted using PPPs for GDP*

	Direct costs	Foregone earnings	Total costs	Earnings benefits decomposition (taking into account the unemployment effect)				Unemployment Benefits effect	Total benefits	Net financial Returns	Internal rate of return
				Gross earnings Benefits	Income tax effect	Social contribution effect	Transfers effect				
	(1)	(2)	(3)=(1)+(2)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)=(4)+(5)+(6)+(7)+(8)	(10)=(9)+(3)	(11)
Australia	-3000	29100	- 32100	180 000	62 000	0	900	31 600	148 700	116 600	16%
Austria ¹	0	47 200	- 47 200	269 600	68 200	-51300	2 400	34 900	182 600	135 400	10%
Belgium	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
Canada ²	1300	32 900	-34 200	181 800	47 200	12800	0	36 600	158 400	124 200	13%
Chile ³	-3 700	19 000	- 22 700	163 800	-5 300	-27 800	1 500	12 300	141 500	118 800	13%
Czech Republic ³	- 1900	17 900	-19 800	91100	18 300	10 000	6 500	41 700	98 000	78 200	13%
Denmark	0	36 200	- 36 200	237 700	97 400	0	-15600	25 800	150 500	114 300	13%
Estonia	0	11400	- 11 400	44 100	9 000	1200	0	40 800	74 700	63 300	16%
Finland	0	34 000	-34 000	87 900	28 700	7000	4000	19 200	67 400	33 400	6%
France	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
Germany	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
Greece	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
Hungary	-1 200	-15 300	- 16 500	69 000	11000	-12800	0	29 600	74 800	58 300	12%
Iceland	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
Ireland	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
Israel	3 700	25 200	- 28 900	205 400	32 100	23 900	0	35 500	184 900	156 000	12%
Italy ³	-7 500	35 100	- 42 600	206 300	65 200	- 19 600	0	24 800	146 300	103 700	7%
Japan	12 000	51700	- 63 700	237 400	25 300	32 500	4 400	11 200	186 400	122 700	7%
Korea	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
Latvia	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
Luxembourg	-2000	65 000	- 67 000	360 000	103 900	-44 800	10 200	24 700	225 800	158 800	9%
Mexico	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
Netherlands ¹	1 100	51800	- 52 900	185 300	64 900	10900	0	15 800	125 300	72 400	6%
New Zealand	-5 100	36000	- 41 100	168 500	47 000	0	600	26 200	147 100	106 000	10%
Norway ¹	0	40 700	- 40 700	271 700	76 700	-21200	100	31 500	205 200	164 500	15%
Poland	4600	17 100	- 21 700	58100	-5100	- 10 400	0	28 900	71 500	49 800	9%
Portugal ¹	0	21200	- 21 200	204 500	46 400	22 500	0	31 100	166 700	145 500	12%
Slovak Republic	-2 500	9000	- 11 500	55 700	9 200	- 7500	0	97 400	136 400	124 900	26%
Slovenia	700	35 800	- 36 500	103 800	19 500	-22 900	200	18 600	79 800	43 300	6%
Spain	-2 100	9900	- 12 000	89 700	23 800	5 700	0	64 100	124 300	112 300	16%
Sweden	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
Switzerland	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
Turkey	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
United Kingdom	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
United States	3 500	27 800	- 31 300	330100	75 400	18 600	2 700	65 600	299 000	267 700	17%
OECD average	2 500	30 400	- 32 900	172 800	42 800	- 16 500	2 200	34 000	145 300	112 400	12%
EU22 average	1 700	29 100	- 30 800	147 300	40 800	16 200	2800	35 500	123 000	92 200	11%

Notes: Values are based on the difference between men who attained upper secondary or post-secondary non-tertiary education compared with those who have not attained that level of education. Values have been rounded up to the nearest hundred.

Year of reference 2010.

Year of reference for direct costs is 2011.

Year of reference 2011.

Source: OECD. See Annex 3 for notes (www.oecd.org/education/education-at-a-glance-10991487.htm).

Please refer to the Reader's Guide for information concerning symbols for missing data and abbreviations.
StatLink <http://dx.doi.org/10.1787/886933397230>

Продовження додатка А

Annual expenditure per student by educational institutions for all services (2013)*In equivalent USD converted using PPPs for GDP, by level of education, based on full-time equivalents*

	Primary	Secondary					Postsecondary non-tertiary	Tertiary (including R8iD activities)			Primary to tertiary
		Lower secondary	Upper secondary			Short-cycle tertiary		Bachelor's, master's and doctoral degrees	An tertiary		
			General programmes	Vocational programmes	AU programmes						
										AU secondary	
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	
Australia	8 289	11431	12113	6 631	10 203	10 932	6631	10 008	19 916	18337	11169
Austria	10 780	14 831	13 260	16 554	15 255	15 024	5 322	16453	16 742	16695	14 361
Belgium	9 957	12 267	13 158 ^d	12 927 ^d	13 020 ^d	12 763 ^d	x(5)	9 366	16148	15 911	12 407
Canada ^{1,2}	9 130 ^d	x(1)	x(5)	x(5)	12 086	m	m	14 764	25 083	21 458	12 967
Chile ³	4 021	4 099	4 128	4 171	4141	4 127	a	4 079	9084	7642	5 092
Czech Republic	4 730	8 061	6 560	8 073	7682	7 861	2 221	16478	10417	10 432	7 493
Denmark	11355	11906	x(5)	x(5)	10 165	10 933	a	x(10)	x(10)	16 460	12 294
Estonia	7138	7 009	4 778	7 987	5909	6 417	7 039	a	11 607	11607	8 107
Finland	8 519	13 312	7 788	9 172 ^d	8 786 ^d	10 237 ^d	x(4)	a	17868	17868	11 221
France	7 201	9 947	13 120	14 504	13 643	11482	9549	13 784	16 998	16 194	10 907
Germany	8103	9 967	10 854	15 343	13 093	11106	10465	9626	16 896	16895	11 545
Greece	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
Hungary	5 435	3 994	4 513	4 233	4 439	4 236	4154	7795	10221	9 980	5 591
Iceland	10 569	11276	6 548	10 458	7 743	9 041	13 029	8 494	11314	11 256	10 067
Ireland ⁴	8 002	10 773	10840	a	10 840	10 804	12 630	x(10)	x(10)	13 663	10 065
Israel	6 941	x(5)	5 067	8 727	5 831 ^d	5 831	2 672	5 904	17 446	15 185	7 840
Italy ⁵	8392	8 797	x(5)	x(5)	9174	9 023	m	7 962	11177	11172	9 238
Japan	8 748	10 084	x(5)	x(5)	10 459 ^d	10 273 ^d	x(5,10)	11 339 ^d	19641 ^d	17883 ^d	11 309
Korea	7957	7 324	x(5)	x(5)	9 801	8 592	m	5 370	10491	9323	8 658
Latvia	5 974	6 016	6 280	5608	6005	6 010	6135	8814	8 088	8193	6 526
Luxembourg ²	17959	20 076	20 742	18 571	19473	19 762	1403	22173	42435	40933	21 320
Mexico	2 717	2 473	4 669	3 273	4126	3065	a	x(10)	x(10)	7 568	3 387
Netherlands ¹	8 371	12 334	10 244	13 118	12 200	12 269	11 016	11381	18987	18947	12 247
New Zealand	7 354	9191	10 709	13 152	11 328	10 198	9852	10960	15 419	14 585	10 045
Norway ¹	13 274	14 103	x(5)	x(5)	18153 ^d	15 283 ^d	x(5)	x(5)	20379	20 379	15 466
Poland	6 919	6900	5 381	6 865 ^d	6 178 ^d	6 505	4 699	11800	8918	8929	7 195
Portugal ¹	7 258	9 667	x(5)	x(5)	10 503 ^d	10 074 ^d	x(5,10)	a	11106	11 106	9 218
Slovak Republic ²	5 942	5 755	4 693	6 464	5 839	5 795	6453	6 254	10370	10 321	6 735
Slovenia	9121	10 085	8832	7 342	7 872	8 739	a	4 092	13 360	12064	9 597
Spain	6 956	8 303	8348	9 467 ^d	8729 ^d	8 520 ^d	x(4)	9085	13511	12604	8 755
Sweden	10 664	11 306	8949	14 126	11 389	11354	4117	6 478	24 818	23 219	13 072
Switzerland ⁴	15 930	19 698	17 530 ^d	18 855 ^d	18 479 ^d	18 994 ^d	x(5)	x(5)	25126	25 126	19 052
Turkey	2 894	3 337	3 580	4 217	3 914	3 590	a	x(10)	x(10)	10637	4 482
United Kingdom	10669	13 092	13 022	9 041	11627	12 200	a	x(10)	x(10)	25 744	13 613
United States	10 959	11947	x(5)	x(5)	13 587	12 740	x(10)	x(10)	x(10)	27 924 ^d	15 720
OECD average	8 477	9 980	9066	9 955	9990	9 811	6905	10 107	16199	15 772	10 493
EU22 average	8 545	10 210	9520	10 553	10087	10 053	6554	10 769	15 537	15 664	10 548
Argentina	3 729	5 266	m	m	5608	5 399	a	m	m	m	m
Brazil ⁴	3 826	3 802	x(5)	x(5)	3 852	3 822	a	x(10)	x(10)	13 540	4 318
China	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
Colombia	2074	2 728	x(5)	x(5)	3117	2 835	a	3 318	7879	6391	3 165
Costa Rica	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
India	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
Indonesia	1 184	918	1453	581	1070	984	a	x(10)	x(10)	2094	1 209
Lithuania	5 079	4 596	4 509	7 493	5 345	4 826	9609	a	8 697	8697	6 027
Russian Federation	x(3)	x(3)	5 236 ^d	3 923	5 100 ^d	5 100 ^d	x(5)	5 083	9 291	8 483	5 999
Saudi Arabia	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
South Africa ^{1*}	2 366	x(6)	x(6)	x(6)	x(6)	2 513	5 607	m	m	m	m
G 20 average	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m

Notes: Data on early childhood education are available in Indicator C2. Public expenditure figures presented here exclude undistributed programme.

1. Year of reference 2012.
2. Public institutions only for tertiary level.
3. Year of reference 2014.
4. Public institutions only.
5. Public institutions only except in tertiary education. Primary to tertiary education excludes post-secondary

Source: OECD. Argentina, China, Colombia, Costa Rica, India, Indonesia, Saudi Arabia and South Africa: UNESCO for notes (wm.oecd.org/«Uication/eduction-at,vehnce-199914S7.htm).

Please refer to the Reader's Guide for information concerning symbols for missing data and abbreviations.

StatLink <http://ttn?://cbc.doi.org/10.1787/888933397529> non-tertiary education. Institute for Statistics. Lithuania: Eurostat. See

Продовження додатка А

Annual expenditure per student by educational institutions for all services, relative to per capita GDP (2013)

By level of education, in percentage of per capita GDP

	Primary	Secondary					Postsecondary non-tertiary	Tertiary (including R&D activities)			All tertiary excluding R&D activities
		Lower secondary	Upper secondary			Short-cycle tertiary		Bachelor's, master's and doctoral degrees	An tertiary		
			General programmes	Vocational programmes	AU programmes						
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)
Australia	18	24	26	14	22	23	14	21	42	39	24
Austria	23	31	28	35	32	32	11	35	35	35	26
Belgium	23	28	30 ^d	30 ^d	30 ^d	30 ^d	x(5)	22	37	37	24
Canada ^{1,2}	22 ^d	x(1)	x(5)	x(5)	28	m	m	35	59	51	35
Chile ³	18	19	19	19	19	19	a	19	41	35	33
Czech Republic	16	27	22	27	26	26	7	55	35	35	22
Denmark	25	26	x(5)	x(5)	22	24	a	x(10)	x(10)	36	16
Estonia	26	26	18	29	22	24	26	a	43	43	28
Finland	21	32	19	22 ^d	21 ^d	25 ^d	x(4)	a	44	44	27
France	18	25	33	37	35	29	24	35	43	41	28
Germany	18	23	25	35	30	25	24	22	38	38	22
Greece	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
Hungary	23	17	19	18	18	18	17	32	43	42	35
Iceland	25	26	15	24	18	21	30	20	26	26	m
Ireland ⁴	17	23	23	a	23	23	26	x(10)	x(10)	29	21
Israel	21	x(5)	15 ^d	26 ^d	17 ^d	17	8	18	52	45	32
Italy ⁵	23	24	x(5)	x(5)	25	25	m	22	31	31	20
Japan	24	24	x(5)	x(5)	29 ^d	28 ^d	x(5,10)	31 ^d	54 ^d	49 ^d	m
Korea	24	22	x(5)	x(5)	30	26	m	16	32	29	23
Latvia	27	27	28	25	27	27	27	39	36	37	29
Luxembourg ²	19	21	21	19	20	20	1	23	44	42	28
Mexico	16	14	27	19	24	18	a	x(10)	x(10)	44	35
Netherlands	26	21	27	25	26	23	24	40	39	25	
New Zealand	20	25	29	36	31	28	27	30	42	40	32
Norway	25	27	x(5)	x(5)	31 ^d	29 ^d	x(5)	x(5)	39	39	22
Poland ⁶	28	28	22	28 ^d	25 ^d	27 ^d	19	48	36	36	30
Portugal	26	35	x(5)	x(5)	38 ^d	36 ^d	x(5,10)	a	40	40	23
Slovak Republic ²	22	21	17	24	21	21	24	23	38	38	26
Slovenia	31	35	30	25	27	30	a	14	46	41	34
Spain	21	25	25	29 ^d	27 ^d	26 ^d	x(4)	28	41	38	28
Sweden	24	25	20	31	25	25	9	14	55	52	24
Switzerland ⁴	27	33	29 ^d	32 ^d	31 ^d	32 ^d	x(5)	x(5)	42	42	18
Turkey	15	17	19	22	20	19	a	x(10)	x(10)	55	45
United Kingdom	27	34	34	23	30	31	a	x(10)	x(10)	66	53
United States	21	23	x(5)	x(5)	26	25	x(10)	x(10)	x(10)	54 ^d	48
OECD average	22	26	24	26	26	25	19	27	41	41	29
EU22 average	23	27	24	27	26	26	18	29	40	40	27
Argentina	16	23	m	m	25	24	a	m	m	m	m
Brazil ⁴	24	24	x(5)	x(5)	24	24 ^d	a	x(5)	x(5)	85	77
China	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
Colombia	16	21	m	m	24	22	a	m	m	m	m
Costa Rica	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
India	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
Indonesia	12	9	14	6	11	10	a	x(10)	x(10)	21	m
Lithuania	19	17	17	28	20	18	36	a	33	33	24
Russian Federation	x(3)	x(3)	23 ^d	17 ^d	23 ^d	23 ^d	x(5)	23	41	38	34
Saudi Arabia	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
South Africa ^{1*}	18	x(6)	x(6)	x(6)	x(6)	19	m	m	m	m	m
G 20 average	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m

1. Year of reference 2012.

2. Public institutions only for tertiary level.

3. Year of reference 2014.

4. Public institutions only.

5. Public institutions only except in tertiary education.

6. Upper secondary includes lower secondary vocational education.

Source: OECD. Argentina, China, Colombia, Costa Rica, India, Indonesia, Saudi Arabia and South Africa: UNESCO Institute for Statistics. Lithuania: Eurostat. See Annex 3 for notes

Please refer to the Readers Guide for information concerning symbols for missing data and abbreviations. StatLink <http://dx.doi.org/10.1787/886933397556>

Продовження додатка А

Expenditure on educational institutions as a percentage of GDP, by level of education (2013)

From public and private sources of funds¹

	Primary	Secondary					Postsecondary non-tertiary	Tertiary (including R8iD activities)			Primary to tertiary
			Upper secondary								
			Lower secondary	General programmes	Vocational programmes			AU programmes	AU secondary		
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)
Australia	1.8	1.3	0.6	0.2	0.8	2.0	0.1	0.1	1.5	1.7	5.6
Austria	0.9	1.2	0.4	0.7	1.1	2.3	0.0	0.3	1.5	1.7	5.0
Belgium	1.6	0.9	0.8 ^d	1.1 ^d	1.9 ^d	2.8 ^d	x(5)	0.0	1.4	1.4	5.8
Canada ²	2.1 ^d	x(1)	x(5)	x(5)	1.5	m	m	0.9	1.6	2.5	6.1
Chile ³	1.5	0.5	0.8	0.3	1.1	1.6	a	0.4	2.0	2.3	5.5
Czech Republic	0.8	0.9	0.2	0.8	1.0	1.9	0.0	0.0	1.3	1.3	4.0
Denmark	2.2	1.2	x(5)	x(5)	1.2	2.5	a	x(10)	x(10)	1.7	6.4
Estonia	1.5	0.7	0.4	0.3	0.7	1.4	0.2	a	2.0	2.0	5.2
Finland	1.3	1.1	0.4	1.1 ^d	1.5 ^d	2.6 ^d	x(4)	a	1.8	1.8	5.7
France	1.2	1.3	0.8	0.5	1.3	2.6	0.0	0.3	1.2	1.5	5.3
Germany	0.6	1.3	0.4	0.6	1.0	2.2	0.2	0.0	1.2	1.2	4.3
Greece	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
Hungary	0.9	0.7	0.6	0.2	0.9	1.5	0.1	0.1	1.2	1.3	3.8
Iceland	2.3	1.0	0.7	0.5	1.2	2.3	0.1	0.0	1.3	1.3	5.9
Ireland	2.0	0.9	0.8	a	0.8	1.7	0.3	x(10)	x(10)	1.2	5.2
Israel	2.4	x(5)	1.1 ^d	0.7 ^d	1.9 ^d	1.9	0.0	0.4	1.3	1.7	5.9
Italy	1.1	0.7	x(5)	x(5)	1.2	1.9	0.1	0.0	1.0	1.0	4.0
Japan	1.3	0.8	x(5)	x(5)	0.8 ^d	1.6 ^d	x(5,10)	0.2 ^d	1.3 ^a	1.6 ^d	4.5
Korea	1.5	0.9	x(5)	x(5)	1.2	2.1	m	0.3	2.0	2.3	5.9
Latvia	1.5	0.7	0.5	0.3	0.9	1.6	0.0	0.2	1.2	1.4	4.5
Luxembourg	1.2	0.8	0.4	0.5	0.9	1.7	0.0	x(10)	x(10)	0.5	3.5
Mexico	2.0	1.0	0.6	0.3	0.9	1.9	a	x(10)	x(10)	1.3	5.2
Netherlands	1.3	1.3	0.3	0.9	1.2	2.5	0.0	0.0	1.7	1.7	5.5
New Zealand	1.6	1.4	1.1	0.4	1.5	2.9	0.2	0.2	1.5	1.8	6.5
Norway	2.1	1.0	x(5)	x(5)	1.6 ^d	2.6 ^d	x(5)	x(5)	1.6	1.6	6.3
Poland	1.6	0.8	0.4	0.5	0.9	1.7	0.1	0.0	1.4	1.4	4.8
Portugal	1.8	1.4	x(5)	x(5)	1.5 ^d	2.9 ^d	x(5,10)	a	1.4 ^d	1.4 ^a	6.1
Slovak Republic	0.9	1.0	0.2	0.6	0.9	1.8	0.1	0.0	1.1	1.1	3.8
Slovenia	1.7	0.9	0.4	0.6	1.1	2.0	a	0.1	1.1	1.2	4.8
Spain	1.3	0.8	0.6	0.3 ^d	0.9 ^d	1.7 ^d	x(4)	0.2	1.1	1.3	4.3
Sweden	1.7	0.8	0.5	0.7	1.1	2.0	0.0	0.0	1.7	1.7	5.4
Switzerland	1.5	1.0	0.4 ^d	1.0 ^d	1.3 ^d	3.9	x(5)	x(10)	1.2	1.2	5.1
Turkey	1.1	1.2	0.5	0.6	1.1	2.2	a	x(10)	x(10)	1.7	5.0
United Kingdom	1.9	1.2	1.2	0.5	1.7	2.9	a	0.1	1.8	1.8	6.7
United States	1.6	0.9	1.0 ^d	x(5)	x(5)	1.9	x(10)	x(10)	x(10)	2.6 ^d	6.2
OECD average	1.5	1.0	0.6	0.6	1.2	2.2	0.1	0.2	1.4	1.6	5.2
EU22 average	1.4	1.0	0.5	0.6	1.1	2.1	0.1	0.1	1.4	1.4	5.0
Argentina	1.9	1.5	m	m	1.0	2.5	a	x(10)	x(10)	1.1	5.5
Brazil	1.7	1.6	x(5)	x(5)	1.1 ^d	2.6 ^d	x(5)	x(10)	x(10)	0.9	5.2
China	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
Colombia	2.1	1.6	x(5)	x(5)	0.6	2.2	m	0.5	1.7	2.2	6.6
Costa Rica	3.0	1.8	x(5)	x(5)	0.9	2.7	a	0.2	2.4	2.6	8.3
India	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
Indonesia	1.4	0.5	0.3	0.1	0.4	0.9	a	0.0	0.5	0.5	2.8
Lithuania	0.7	1.2	0.4	0.2	0.6	1.8	0.2	a	1.7	1.7	4.4
Russian Federation	x(5)	x(5)	2.2 ^d	0.2 ^d	2.3 ^d	2.3 ^d	x(5)	0.2	1.2	1.4	3.8
Saudi Arabia	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
South Africa	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
G 20 average	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m

Notes: Data on early childhood education are available in Indicator C2.

Public expenditure figures presented here exclude undistributed programmes.

1. Including international sources.
2. Year of reference 2012.
3. Year of reference 2014.

Source: OECD. Argentina, China, Colombia, Costa Rica, India, Indonesia, Saudi Arabia and South Africa: UNESCO Institute for Statistics. Lithuania: Eurostat. See Annex 3 for notes (www.oecd.org/education/education-at-a-glance-19991487.htm).

Please refer to the Reader's Guide for information concerning symbols for missing data and abbreviations.

StatLink <http://dx.doi.org/10.1787/888933397679>

Trends in the relative proportion of public expenditure¹ on educational institutions and index of change in public and private expenditure, at primary, secondary, post-secondary non-tertiary level (2005, 2008, 2010 to 2013)

Index of change of public sources of funds for educational institutions after transfers from public and private sources, by year

	Share of public expenditure ¹ on educational institutions (%)						Index of change between 2005 and 2013 in expenditure on educational institutions (2008 = 100, constant prices)									
							Public sources					Private sources ²				
	2005	2008	2010	2011	2012	2013	2005	2010	2011	2012	2013	2005	2010	2011	2012	2013
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)
Australia	83	84	85	84	82	82	92	124	120	118	119	86	106	111	119	124
Austria	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
Belgium	95	95	96	96	96	96	88	100	102	104	104	94	83	79	79	79
Canada	90	89	90	90	92	m	91	110	106	111	m	84	104	100	80	m
Chile	70	78	79	78	m	78	75	97	112	m	104	118	96	112	m	106
Czech Republic	90	90	91	91	91	91	94	105	108	108	105	99	100	102	102	102
Denmark	98	98	98	97	97	97	101	109	100	110	108	89	111	120	132	135
Estonia	99	99	99	99	99	98	81	88	81	83	83	84	109	88	73	143
Finland	99	99	99	99	99	99	93	104	105	105	104	79	83	77	78	75
France	91	91	91	91	91	91	98	103	102	101	100	96	102	103	104	106
Germany	86	86	87	87	87	87	98	107	107	105	105	98	97	96	99	97
Greece	93	m	m	m	m	m	m	m	mm	m	m	m	m	m	m	m
Hungary	95	m	m	m	94	92	105	88	83	79	76	m	m	m	m	m
Iceland	96	96	96	96	96	96	92	88	91	90	93	97	92	93	98	102
Ireland	97	98	96	96	96	95	74	106	103	104	97	101	187	189	195	193
Israel	93	93	97	96	95	96	96	93	89	85	85	123	109	118	134	121
Italy	96	97	97	96	95	96	96	93	89	85	85	123	109	118	134	121
Japan	90	90	93	93	93	93	98	106	106	107	106	97	71	72	74	76
Korea	77	78	79	81	84	84	86	110	114	117	118	90	106	96	79	76
Latvia	m	m	m	m	98	98	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
Luxembourg	m	m	98	98	98	97	m	m	m	m	m	m	98	89	96	116
Mexico	83	83	83	83	83	83	97	108	112	115	118	97	109	114	115	120
Netherlands	87	87	87	87	87	87	96	108	107	107	109	91	105	107	106	100
New Zealand	m	m	m	m	83	83	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
Norway	100	100	100	100	100	100	94	106	105	105	109	a	a	a	a	a
Poland	98	94	94	94	92	92	91	105	103	103	103	26	106	103	137	136
Portugal	100	100	100	100	85	88	105	113	106	101	106	112	97	99	m	m
Slovak Republic	86	85	88	89	88	89	89	122	115	114	119	79	93	83	85	86
Slovenia	92	92	91	91	91	91	96	99	96	93	91	94	103	104	101	101
Spain	93	93	92	91	89	88	87	102	99	91	87	82	123	130	158	164
Sweden	100	100	100	100	100	100	97	99	99	100	101	112	74	m	m	m
Switzerland	87	86	88	88	m	m	98	106	108	110	113	93	90	91	m	m
Turkey	m	m	m	87	85	87	82	121	123	136	163	m	m	m	m	m
United Kingdom	m	m	m	86	84	84	107	109	120	121	134	m	m	m	m	m
United States	92	92	92	92	92	92	90	99	96	94	94	90	92	95	91	89
OECD average	92	92	92	92	92	91	92	105	104	105	106	92	102	106	110	116
EU22 average	94	94	94	94	93	93	94	103	101	101	101	91	105	105	112	117
Argentina	m	m	m	m	92	85	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
Brazil	m	m	m	m	m	m	70	114	118	m	m	m	m	m	m	m
China	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
Colombia	m	m	m	m	71	77	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
Costa Rica	m	m	m	m	m	85	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
India	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
Indonesia	m	m	m	m	91	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
Lithuania	m	m	m	m	97	97	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
Russian Federation	m	97	97	96	97	96	76	96	98	114	118	m	92	127	119	132
Saudi Arabia	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
South Africa	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
G 20 average	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m

1. Excluding international funds.

2. Including subsidies attributable to payments to educational institutions received from public sources.

Source: OECD. Argentina, China, Colombia, Costa Rica, India, Indonesia, Saudi Arabia and South Africa: UNESCO Institute for Statistics. Lithuania: Eurostat. See Annex 3 for notes (www.oecd.org/education/education-at-a-glance-19991487.htm).

Please refer to the Reader's Guide for information concerning symbols for missing data and abbreviations.

StatUnk WtP* <http://dx.doi.org/10.1787/886933397787>

Student loan systems in a sample of OECD and partner countries

Description of loan systems across the OECD and partner countries

[illegible]

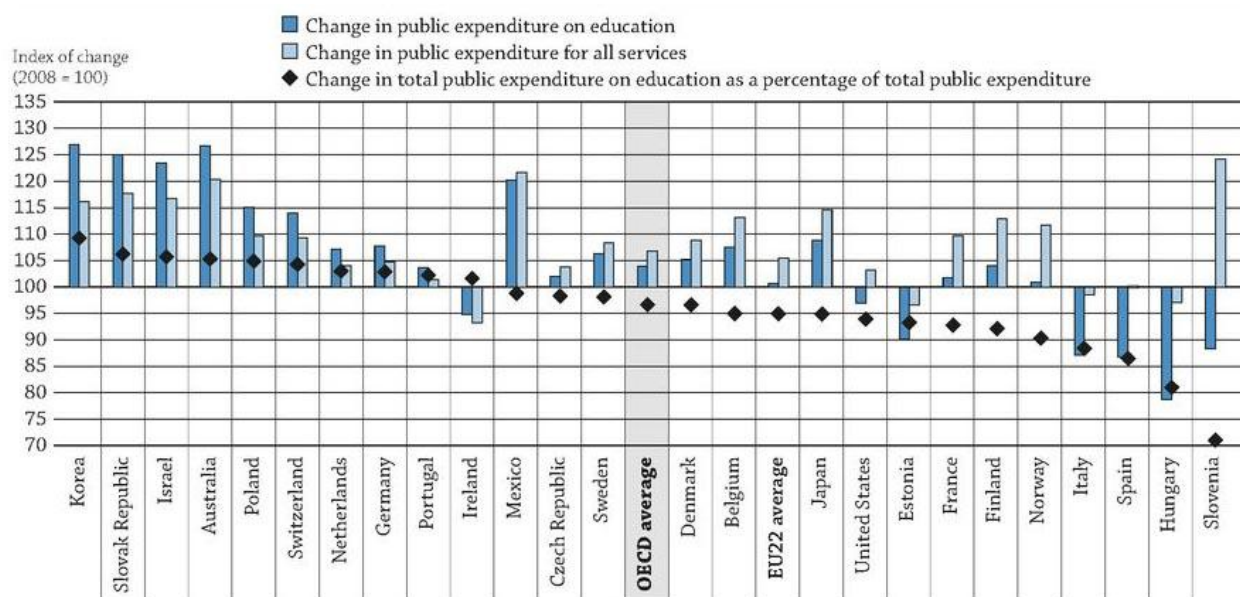
Notes: Blank cells represent the range of responses other than "Yes", including where the information was unavailable or the loan characteristics were not applicable.

Countries reporting they have no student loans: Belgium (Flemish Community), Spain and Slovenia.

1. Data in this section come from Education at a Glance 2015, Tables B5.4 and B5.5. Dark gray cells indicate the countries that did not appear in those tables.
2. Loan types that do not easily fit within the three definitions above.

This table shows where countries have reported that a particular student loan characteristic exists in their system, to illustrate the level of diversity even at the broadest of categorisations. There are underlying complexities within these broad categories, such as whether the loan characteristics apply in all cases, as well as in other aspects not shown in the table, such as the practical administration of loans.

**Change in public expenditure on education as a percentage
of total public expenditure (2008 and 2013)**
Primary to tertiary education (2008 = 100, 2013 constant prices)

Countries are ranked in descending order of the change in total public expenditure on primary to tertiary education as a percentage of total public expenditure.

Source: OECD. Table B4.2. See Annex 3 for notes (www.oecd.org/education/education-at-a-glance-19991487.htm)

StatLink <http://dx.doi.org/10.1787/888933397909>

Sources of public funding invested in education

All government sources of expenditure on education (apart from international sources) are classified in three different levels of government: central, regional and local. In some countries, the funding of education is centralised, while in others, funding can be decentralised after transfers among the different levels of government.

In recent years, many schools have become more autonomous and decentralised organisations. They have also become more accountable to students, parents and the public at large for their outcomes. The results of the OECD Programme for International Student Assessment (PISA) suggest that when autonomy and accountability are intelligently combined, they tend to be associated with better student performance (OECD, 2013).

Public funding is more centralised at the tertiary level than at lower levels of education (Table B4.3). In 2013, on average across OECD countries, 55% of public funds for primary, secondary and post-secondary non-tertiary education combined came from the central government, before transfers. After transfers, this share drops to 41%, and the share of regional funds (23%) and local funds (36%) rises.

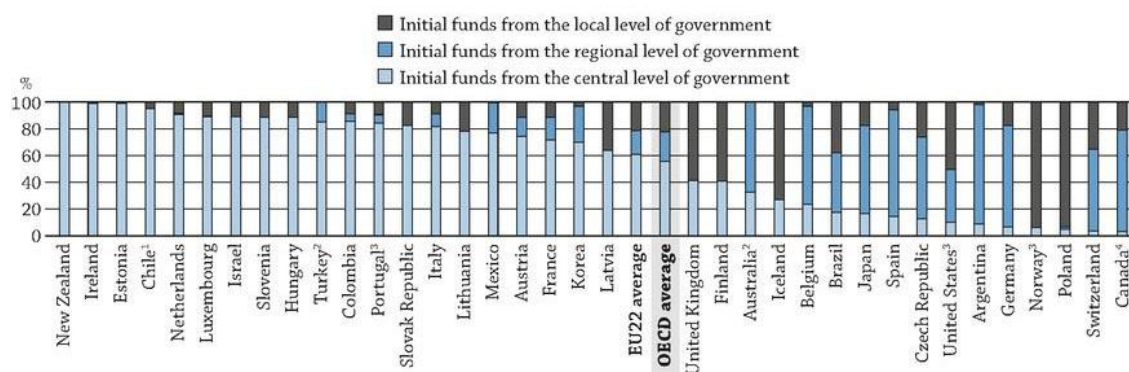
There is great variation among countries, particularly in terms of the share of funds managed by regional governments. Although 15 countries do not have regional governments, in the countries that do, such as Germany and Spain, over three-quarters of initial funds in primary, secondary and post-secondary non-tertiary education comes from regional governments. Local government is the source of over 90% of funds in Finland, Norway, Poland and the United States, after transfers.

Tertiary education, however, is much more centralised than earlier levels, and across the OECD, on average, 87% of funds before transfers and 85% of funds after transfers are managed by the central government. In 12 countries, the central government is the only source of initial funding of tertiary education, and in all those countries (except Ireland and the Slovak Republic), there are no transfers to regional or local governments at the tertiary level.

In contrast, in four countries (Belgium, Germany, Spain and Switzerland), over half of tertiary-level funding has its source in regional governments, and very little is transferred to central or local governments. Local government, however, does not account for much of the funding at tertiary level, unlike in primary, secondary and post-secondary non-tertiary education. The only exceptions are Finland and Ireland, where local governments fund over 10% of tertiary education after transfers.

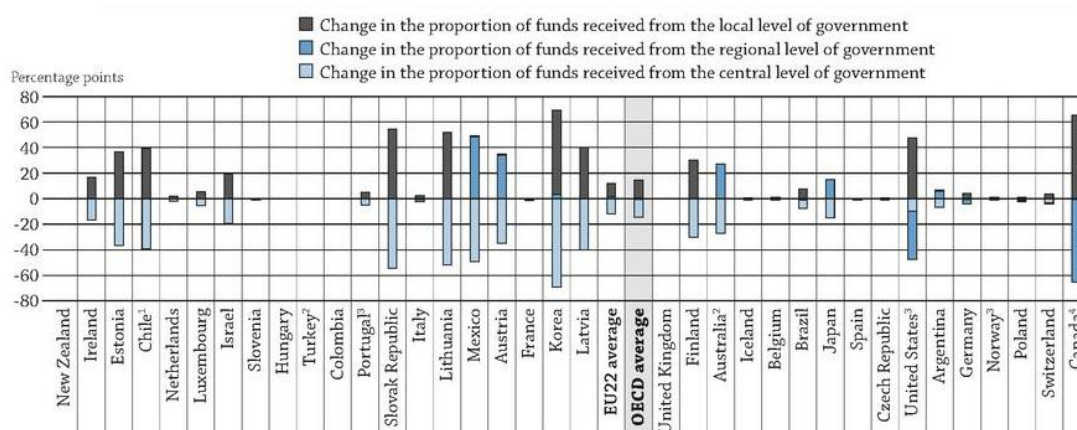
Продовження додатка А

Distribution of initial sources of public funds for education by level of government in primary, secondary and post-secondary non-tertiary education (2013)

Change in the proportion of educational funds received from the different levels of government between initial and final purchasers of educational resources (2013)

In percentage points

1. Year of reference 2014.
2. Some levels of education are included with others. Refer to "x" code in Table B1.1 for details.
3. Funds from the local level included in funds from the regional level of government.
4. Year of reference 2012.

Countries are ranked in descending order of the share of initial sources of funds from the central level of government.
Source: OECD. Table B4.3. See Annex 3 for notes (www.oecd.org/education/education-at-a-glance-1999148y.htm).
StatLink <http://dx.doi.org/10.1787/888933397912>

Definitions

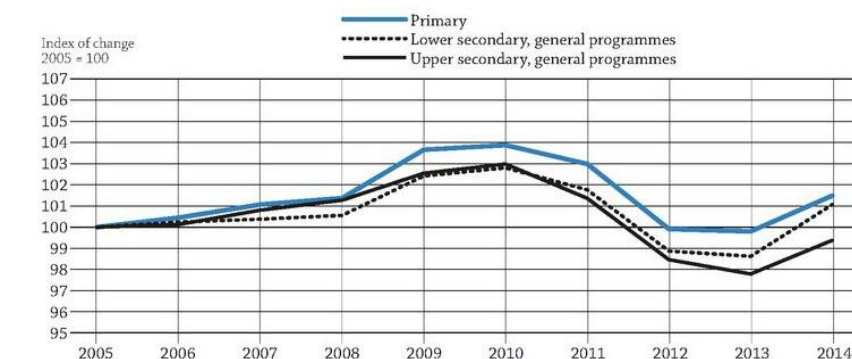
Public expenditure on education covers expenditure on educational institutions and support for students' living costs and for other private expenditure outside institutions. It includes expenditure by all public entities, including ministries other than ministries of education, local and regional governments, and other public agencies. OECD countries differ in the ways in which they use public money for education. Public funds may flow directly to institutions or may be channeled to institutions via government programmes or via households. They may also be restricted to the purchase of educational services or be used to support students' living costs.

All government sources of expenditure on education, apart from international sources, can be classified in three levels: central (national) government, regional government (province, state, Bundesland, etc.), and local government (municipality, district, commune, etc.). The terms "regional" and "local" apply to governments whose responsibilities are exercised within certain geographical subdivisions of a country. They do not apply to government bodies whose roles are not geographically circumscribed but are defined in terms of responsibility for particular services, functions or categories of students.

Продовження додатка А

Change in teachers salaries in OECD countries (2005-14)

OECD average index of change, among countries with data on statutory salaries for all reference years for teachers with 15 years of experience and minimum qualifications (2005 = 100, constant prices)

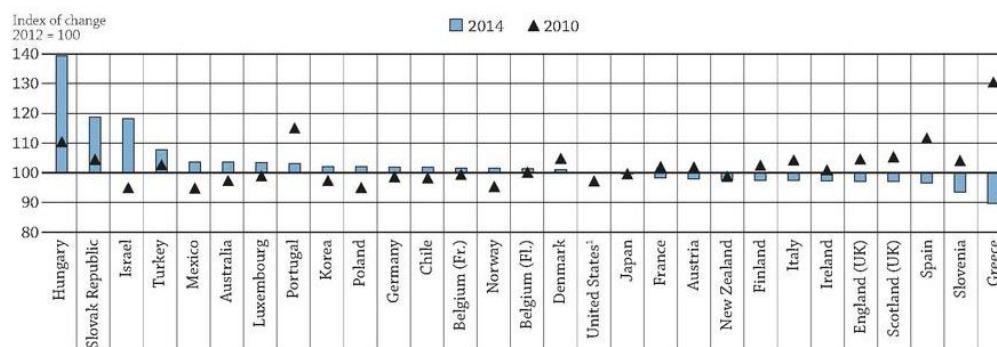
Source: OECD, Table D3.5a. See Annex 3 for notes (www.oecd.org/education/education-at-a-glance-19991487.htm)
StatLink <http://dx.doi.org/10.1787/888933399029>

At the lower secondary level of education, changes in statutory salaries show different patterns among the 29 countries with available data for 2010, 2012 and 2014 (Figure D3.4). In most of the countries, salaries increased over both 2010-12 and 2012-14 or decreased over both periods. Salaries decreased continuously in nearly a third of the countries and economies, all of them in Europe (Austria, England [United Kingdom], Finland, France, Greece, Ireland, Italy, Scotland [United Kingdom], Spain and Slovenia), while salaries increased continuously in more than a third of the countries (most of them outside Europe).

In a small group of countries (Denmark, Hungary, Portugal, the Slovak Republic and Turkey), statutory salaries decreased from 2010 to 2012 and then increased from 2012 to 2014. In Hungary, the Slovak Republic and Turkey, the decrease in salaries between 2010 and 2012 was counterbalanced by a larger increase in salaries between 2012 and 2014. In Denmark and Portugal, the increase in salaries between 2012 and 2014 did not counterbalance the large decrease between 2010 and 2012, and salaries in 2014 are lower than those in 2010 (especially in Portugal) (Figure D3.4).

Change in lower secondary teachers' statutory salaries (2010, 2012 and 2014)

Index of change between 2010 and 2014 (2012 = 100, constant prices), for statutory salaries of teachers with 15 years of experience and typical qualifications

1. Actual base salaries

Countries and economies are ranked in descending order of the index of change, between 2012 and 2014, in the statutory of lower secondary teachers salaries with 15 years of experience.

Source: OECD, Table D3.5a. See Annex 3 for notes (www.oecd.org/education/education-at-a-glance-19991487.htm)
StatLink <http://dx.doi.org/10.1787/888933399036>

Продовження додатка А

Teachers' statutory salaries, based on typical qualifications, at different points in teachers' careers (2014)

Annual teachers' salaries, in public institutions, in equivalent USD converted using PPPs for private consumption

	Lower secondary, general programmes				Upper secondary, general programmes			
	Starting salary	Salary after 10 years of experience	Salary after 15 years of experience	Salary at top of scale	Starting salary	Salary after 10 years of experience	Salary after 15 years of experience	Salary at top of scale
	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)
Australia ¹	39804	57 293	57 293	57 478	39961	56427	56 427	56 710
Austria	34 345	41718	46 852	66 595	36 043	44 326	50 508	74 536
Belgium (FL)	34 459	43 279	48 757	59 715	43 056	54 949	62 699	75 616
Belgium (Fr)	33690	42130	47 435	58 044	41915	53 430	60934	73 441
Canada	39511	63188	65 543	65 543	39677	63 508	65 833	65 833
Chile	17250	23199	26048	36 457	18 236	24 497	27 495	38 448
Czech Republic	17080	17578	18 324	20853	17080	17578	18 324	20 853
Denmark ²	46188	51826	53 226	53 226	46033	58317	58 317	58 317
England (UK)	27 246	43140	46 390	46 390	27 246	43 140	46 390	46 390
Estonia	m	m	m	m	m	m	m	m
Finland ^{1,2,3}	34 730	40 201	42613	45 170	36828	44 230	45 999	48 759
France ⁴	30 532	34 530	36814	52 981	30820	34 819	37103	53 300
Germany	57 131	66 647	69 431	75 422	60 305	70 339	73 632	84 116
Greece	18408	21071	24 712	34 776	18408	21 071	24 712	34 776
Hungary	14 494	17858	19181	25 133	14 494	19 567	21016	27 538
Iceland	m	m	m	m	m	m	m	m
Ireland	30813	53 903	58190	65 102	30813	53 903	58 190	65102
Israel	18602	26 686	30 977	48 973	18910	22128	24 853	39112
Italy	29 445	32 618	35 951	44 093	29 445	33 411	36 958	46 096
Japan	28101	41740	49 378	61 922	28101	41740	49 378	63 615
Korea	26815	40 453	47 257	75 202	26815	40453	47 257	75 202
Latvia	m	m	m	m	m	m	m	m
Luxembourg ²	79048	98810	112 760	137 404	79 048	98810	112 760	137 404
Mexico	21892	28 337	36 288	46 317	40950	47896	51527	56115
Netherlands	38 089	56986	66 366	66 366	38 089	56 986	66 366	66 366
New Zealand	29521	44 424	44 424	44 424	30500	46082	46 082	46 082
Norway	40815	44 136	44 136	48 227	45 191	49 842	49 842	55 944
Poland	15135	20325	24 828	25 882	15135	20 325	24 828	25 882
Portugal	31930	35 270	38166	61047	31930	35 270	38 166	61 047
Scotland (UK)	27055	43 163	43 163	43 163	27055	43 163	43 163	43 163
Slovak Republic	11838	14 222	16 663	17 967	11838	14 222	16663	17 967
Slovenia	24 917	30740	37 751	45 187	24 917	30740	37 751	45 187
Spain	40 762	44 107	46865	57 278	40 762	44 107	46 865	57 278
Sweden ⁵	32 698	36673	38 054	43 487	33 980	38 196	39 896	45 610
Switzerland ⁶	60 231	75 299	m	92 258	67 483	86 525	m	103 480
Turkey	27 904	28686	29 680	31803	27904	28686	29 680	31803
United States ⁷	44 001	54 598	61 918	67 053	43 362	55 700	60 884	68 062
OECD average	32 485	41 613	44 407	53 557	34 186	43 952	46 379	56152
EU22 average	32 274	40 309	44 204	52058	33 420	42 314	46 420	54 943
Argentina	m	m	m	m	m	m	m	m
Brazil	m	m	m	m	m	m	m	m
China	m	m	m	m	m	m	m	m
Colombia	17 476	31871	31 871	35 581	17476	31871	31871	35 581
Costa Rica	m	m	m	m	m	m	m	m
India	m	m	m	m	m	m	m	m
Indonesia	m	m	m	m	m	m	m	m
Lithuania	m	m	m	m	m	m	m	m
Russian Federation	m	m	m	m	m	m	m	m
Saudi Arabia	m	m	m	m	m	m	m	m
South Africa	m	m	m	m	m	m	m	m
G 20 average	m	m	m	m	m	m	m	m

Note: The definition of teachers' typical qualification is based on a broad concept, including the typical ISCED level of attainment and other criteria. Please see Box D3.2 for further details.

1. Statutory salaries do not include the part of social security contributions and pension-scheme contributions paid by the employees.
2. Statutory salaries include the part of social security contributions and pension-scheme contributions paid by the employers.
3. Includes data on the majority, i.e. kindergarten teachers only for pre-primary education.
4. Includes the average of fixed bonuses for overtime hours for lower and upper secondary teachers.
5. Actual base salaries for 2013.
6. Salaries after 11 years of experience for Columns 2,6,10 and 14.
7. Actual base salaries.

Source: OECD. See Annex 3 for notes (www.oecd.org/education/education-at-a-glance-figures/487.htm).

Please refer to the Reader's Guide for information concerning symbols for missing data and abbreviations.

StatLink <http://dx.doi.org/10.1787/888933398940>

Продовження додатка А

Teachers' actual salaries relative to wages of tertiary-educated workers (2014)

Ratio of salary, using annual average salaries (including bonuses and allowances) of teachers in public institutions relative to the wages of workers with similar educational attainment (weighted average) and to the wages of full-time, full-year workers with tertiary education.

	Year of reference	Actual salaries of all teachers, relative to earnings for full-time, full-year similarly-educated workers (weighted averages)				Actual salaries of all teachers, relative to earnings for full-time, full-year workers with tertiary education (ISCED 5 to 8)			
		25-64 year-olds				25-64 year-olds			
		Pre-primary	Primary	Lower secondary, general programmes	Upper secondary, general programmes	Pre-primary	Primary	Lower secondary, general programmes	Upper secondary, general programmes
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
Australia ¹	2014	m	0.84	m	m	0.82	0.84	0.85	0.65
Austria	2014	m	m	m	m	m	0.75	0.86	0.94
Belgium (FL)	2014	m	m	m	m	0.89	0.91	0.89	1.15
Belgium (Fr)	2014	m	m	m	m	0.85	0.85	0.84	1.04
Canada		m	m	m	m	m	m	m	m
Chile	2014	0.57	0.59	0.59	0.62	0.70	0.73	0.73	0.77
Czech Republic	2014	0.71	0.56	0.55	0.56	0.48	0.56	0.56	0.58
Denmark	2014	0.80	0.95	0.97	0.84	0.73	0.87	0.88	1.00
England (UK)	2014	m	m	m	m	0.84	0.84	0.91	0.91
Estonia	2014	0.65	0.84	0.84	0.83	0.59	0.88	0.88	0.88
Finland	2013	0.72	0.77	0.83	0.92	0.65	0.89	0.98	1.10
France	2013	0.86	0.85	0.92	1.02	0.77	0.76	0.90	0.99
Germany	2014	m	0.79	0.87	0.94	m	0.89	0.98	1.05
Greece	2014	m	m	m	m	0.96	0.96	1.07	1.07
Hungary	2014	m	m	m	m	0.66	0.71	0.71	0.73
Iceland		m	m	m	m	m	m	m	m
Ireland	2014	m	m	m	m	m	m	m	m
Israel	2014	0.87	0.84	0.87	0.79	0.90	0.92	0.99	0.88
Italy	2014	m	m	m	m	0.65	0.65	0.69	0.72
Japan		m	m	m	m	m	m	m	m
Korea		m	m	m	m	m	m	m	m
Latvia		m	m	m	m	m	m	m	m
Luxembourg	2014	m	m	m	m	1.08	1.08	1.23	1.23
Mexico		m	m	m	m	m	m	m	m
Netherlands	2014	m	m	m	m	0.68	0.68	0.85	0.85
New Zealand	2014	m	0.91	0.94	1.01	m	0.85	0.87	0.93
Norway	2014	0.69	0.77	0.77	0.76	0.62	0.70	0.70	0.74
Poland	2014	m	m	m	m	0.71	0.82	0.83	0.81
Portugal		m	m	m	m	m	m	m	m
Scotland (UK)	2014	0.83	0.83	0.83	0.83	0.83	0.83	0.83	0.83
Slovak Republic	2014	m	m	m	m	0.45	0.61	0.61	0.61
Slovenia	2014	m	m	m	m	0.63	0.86	0.88	0.95
Spain		m	m	m	m	m	m	m	m
Sweden ⁵	2013	m	m	m	m	0.76	0.82	0.84	0.88
Switzerland ⁶		m	m	m	m	m	m	m	m
Turkey		m	m	m	m	m	m	m	m
United States ⁷	2014	0.57	0.59	0.60	0.61	0.65	0.68	0.69	0.71
OECD average						0.74	0.81	0.86	0.92
EU22 average						0.74	0.81	0.86	0.92
Argentina		m	m	m	m	m	m	m	m
Brazil		m	m	m	m	m	m	m	m
China		m	m	m	m	m	m	m	m
Colombia		m	m	m	m	m	m	m	m
Costa Rica		m	m	m	m	m	m	m	m
India		m	m	m	m	m	m	m	m
Indonesia		m	m	m	m	m	m	m	m
Lithuania		m	m	m	m	m	m	m	m
Russian Federation		m	m	m	m	m	m	m	m
Saudi Arabia		m	m	m	m	m	m	m	m
South Africa		m	m	m	m	m	m	m	m
G 20 average		m	m	m	m	m	m	m	m

1. Data for the percentage of teachers by ISCED level of attainment used for the weighted average are from 2013. Source: OECD. See Annex 3 for notes (www.oecd.org/education/education-at-a-glance-19991487.htm).

Please refer to the Reader's Guide for information concerning symbols for missing data and abbreviations.
StatLink <http://dx.doi.org/10.1787/888933398952>

Продовження додатка А

Trends in teachers' salaries, based on typical qualifications, between 2000 and 2014

Index of change between 2000 and 2014 in teachers' statutory salaries after 15 years of experience (2005 = 100), by level of education, converted to constant prices using deflators for private consumption

	Pre-primary				Primary				Lower secondary, general programmes				Upper secondary, general programmes			
	2000	2010	2012	2014	2000	2010	2012	2014	2000	2010	2012	2014	2000	2010	2012	2014
Australia	m	103	106	112	m	105	107	111	m	105	107	111	m	105	107	110
Austria ^{1,2}	m	104	102	m	91	104	102	100	88	104	102	100	95	110	108	106
Belgium (FL)	m	102	107	103	93	102	101	103	98	102	101	103	98	102	102	103
Belgium (Fr)	94	104	104	106	94	104	104	106	99	103	103	105	99	103	103	105
Canada	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
Chile	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
Czech Republic	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
Denmark	88	101	98	98	94	106	101	102	94	107	102	103	107	103	99	103
England (UK)	94	91	87	85	94	91	87	85	94	91	87	85	94	91	87	85
Estonia	m	m	m	m	85	137	126	m	85	137	126	m	85	137	126	m
Finland	92	110	108	106	87	111	109	106	88	107	104	102	92	107	107	104
France	105	97	95	95	105	97	95	95	105	98	96	94	104	98	96	94
Germany	m	m	m	m	m	104	107	110	m	106	108	110	m	102	102	103
Greece	88	101	78	70	88	101	78	70	88	101	78	70	88	101	78	70
Hungary ³	59	82	75	111	63	78	71	99	63	78	71	99	64	74	66	87
Iceland	m	95	97	m	m	95	89	m	m	95	89	m	m	88	88	m
Ireland	m	m	m	m	83	119	118	115	83	119	118	115	83	119	118	115
Israel	95	106	131	141	100	123	131	127	99	110	116	137	100	103	112	113
Italy	m	100	96	93	94	100	96	93	95	100	96	93	95	100	96	93
Japan	m	m	m	m	m	93	93	93	m	93	93	93	m	93	93	93
Korea	m	96	98	100	m	93	96	98	m	93	96	98	m	93	96	98
Latvia	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
Luxembourg	m	136	138	146	m	136	138	146	m	112	113	117	m	112	113	117
Mexico	87	103	108	113	87	103	108	113	87	104	109	113	m	m	m	m
Netherlands	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
New Zealand	m	m	m	m	m	106	106	101	m	106	107	105	m	106	106	109
Norway	m	111	116	118	m	106	111	113	m	106	111	113	m	107	112	115
Poland	m	113	119	121	m	113	119	121	m	113	119	121	m	113	119	121
Portugal	m	98	86	88	m	98	86	88	m	98	86	88	m	98	86	88
Scotland (UK)	50	98	93	90	81	98	93	90	81	98	93	90	81	98	93	90
Slovak Republic	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
Slovenia	m	m	m	m	86	109	105	98	86	109	105	98	86	109	105	98
Spain	m	107	98	94	m	107	98	94	m	106	95	92	m	106	95	92
Sweden ⁴	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
Switzerland	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
Turkey	99	114	112	121	99	114	112	121	99	113	110	118	99	113	110	118
United States ^{4,5}	98	m	119	120	82	93	98	98	103	107	110	110	98	102	103	103
OECD average	88	103	103	106	89	105	103	104	91	104	102	103	92	103	101	101
Average for OECD countries with available data for all reference years					90	103	101	101	91	103	100	102	93	102	99	99
Average for EU22 countries with available data for all reference years					89	102	97	97	89	101	97	97	91	101	97	96
Argentina	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
Brazil	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
China	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
Colombia	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
Costa Rica	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
India	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
Indonesia	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
Lithuania	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
Russian Federation	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
Saudi Arabia	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
South Africa	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
G 20 average	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m

Note: Years 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2011 and 2013 are available for consultation on line (see StatLink below). The definition of teachers' typical qualification is based on a broad concept, including the typical ISCED level of attainment and other criteria. Please see Box D3.2 for further details.

1. Break in time series following methodological changes in 2007 for upper secondary education.

2. Figures for the pre-primary level refer to primary teachers (in primary schools only) teaching pre-primary classes.

3. Break in time series in 2014 following changes in the salary system in 2013.

4. Actual base salaries.

5. The typical qualification for pre-primary and primary teachers in 2000 was a bachelors degree (ISCED 6), and a master's degree (ISCED 7) for later years.

Source: OECD. See Annex 3 for notes (www.oecd.org/education/education-at-a-glance-19991487.htm).

Please refer to the Reader's Guide for information concerning symbols for missing data and abbreviations.

StatLink <http://dx.doi.org/10.1787/888933398982>

Додаток Б

Достижения в области образования

	Уровень грамотности				Валовый коэффициент охвата населения образованием					Качество образования					
	Взрослое население	Молодежь (% лиц в возрасте 15-24 года)		Население имеющее как минимум среднее образование	Дошкольным	Начальным	Средним	Высшим	Коэффициент выбытия из начальной школы	Успеваемость 15-летних школьников			Учителя начальной школы имеющие необходимую подготовку	Соотношение ученик-учитель в начальной школе	Государственные расходы на образование
		(% лиц в возрасте 15 лет и выше)	Женщины	Мужчины	(% лиц в возрасте 25 лет и выше)	(% детей дошкольного возраста)	(% населения в официальном возрасте начального образования)	(% населения в официальном возрасте среднего образования)	(% населения в официальном возрасте высшего образования)	(% учащихся начальной школы)	чтение	математика	Естественные предметы	(%)	(число учеников на 1 учителя)
Рейтинг стран по ИЧР	2005-2013	2005-2013	2005-2013	2005-2013	2008-2014	2008-2014	2008-2014	2008-2014	2008-2014	2012	2012	2012	2008-2014	2008-2014	2005-2014
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Страны с очень высоким уровнем человеческого развития															
1. Норвегия	-	-	-	97,1	99	99	111	74	1,5	507	489	495	-	-	6,6
2. Австралия	-	-	-	94,4	108	105	136	86	-	512	504	521	-	-	5,1
3. Швейцария	-	-	-	95,7	100	103	96	56	-	509	531	515	-	11	5,3
4. Дания	-	-	-	96,1	102	101	125	80	1,1	496	500	498	-	-	8,7
5. Нидерланды	-	-	-	89,0	91	106	130	77	-	511	523	522	-	12	5,9
6. Германия	-	-	-	96,6	113	100	101	62	3,8	508	514	524	-	12	5,0
7. Ирландия	-	-	-	79,6	52	104	119	71	-	523	501	522	-	16	6,2
8. Соединенные Штаты Америки	-	-	-	95,0	74	98	94	94	-	498	481	497	-	14	5,2
9. Канада	-	-	-	100,0	72	98	103	-	-	523	218	525	-	-	5,3
10. Новая Зеландия	-	-	-	95,2	92	99	120	80	-	512	500	516	-	15	7,4
11. Сингапур	96,4	99,8	99,8	77,4	-	-	-	-	1,3	542	473	551	94	17	2,9
12. Гонконг (Китай, САР)	75,4	101	105	99	67	1,0	545	561	555	96	14	3,8			
13. Лихтенштейн	-	-	-	-	99	104	110	42	20,6	516	535	525	-	7	2,1
14. Швеция	-	-	-	86,9	95	102	98	70	4,4	483	478	485	-	10	6,8
15. Соединенное Королевство	-	-	-	99,9	84	109	95	62	-	499	494	514	-	18	6,0
16. Исландия	-	-	-	91,3	97	98	112	81	2,1	483	493	478	-	10	7,4
17. Корея (Республика)	-	-	-	82,9	118	103	97	98	0,8	536	554	538	-	18	4,9
18. Израиль	97,8	99,4	99,7	85,8	101	106	101	68	1,1	486	466	470	-	13	5,6
19. Люксембург	-	-	-	100,0	92	97	100	20	-	488	490	491	-	8	-

Продовження додатка Б

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
20. Япония	-	-	-	86,4	88	102	102	61	0,2	538	536	547	-	17	3,8
21. Бельгия	-	-	-	80,1	118	103	107	71	13,5	509	515	505	-	11	6,5
22. Франция	-	-	-	80,5	110	107	110	58	-	505	495	499	-	18	5,7
23. Австрия	-	-	-	100,0	103	101	98	72	0,3	490	506	506	-	11	5,8
24. Финляндия	-	-	-	100,0	70	100	108	94	0,4	524	519	545	-	14	6,8
25. Словения	99,7	99,9	99,8	96,9	94	99	98	86	1,2	481	501	514	-	17	5,7
26. Испания	97,9	99,7	99,6	69,8	127	103	131	85	2,9	488	484	496	-	13	5,0
27. Италия	99,0	99,9	99,9	75,7	99	99	99	62	0,7	490	485	494	-	10	4,3
28. Чешская Республика	-	-	-	99,8	103	100	97	64	0,7	493	499	508	-	19	4,5
29. Греция	97,4	99,3	99,4	63,2	76	102	109	117	5,6	477	453	467	-	9	4,1
30. Эстония	99,9	100,0	99,9	100,0	93	98	107	77	3,0	516	521	541	-	12	5,2
31. Бруней-Даруссалам	95,4	99,7	99,8	65,9	64	94	106	24	3,6	-	-	-	85	10	3,8
32. Кипр	98,7	99,8	99,8	78,7	78	100	95	46	4,7	499	440	438	-	14	7,2
33. Катар	96,7	99,8	98,7	60,5	58	103	112	14	2,3	388	376	384	58	10	2,4
34. Андорра	-	-	-	49,4	-	-	-	-	-	-	-	-	100	9	3,1
35. Словакия	-	-	-	99,3	91	102	94	55	2,0	463	482	471	-	15	4,1
36. Польша	99,7	100,0	100,0	82,3	78	101	98	73	1,5	518	518	526	-	10	4,9
37. Литва	99,8	99,9	99,8	91,4	76	99	106	74	2,5	477	479	496	-	12	5,2
38. Мальта	92,4	99,1	97,5	73,3	116	96	86	41	5,5	-	-	-	-	11	8,0
39. Саудовская Аравия	94,4	99,1	99,3	66,5	13	106	116	58	1,3	-	-	-	91	10	5,1
40. Аргентина	97,9	99,4	99,1	56,9	76	124	107	80	2,9	396	388	406	-	16	5,1
41. Объединенные Арабские Эмираты	90,0	97,0	93,6	64,3	79	108	-	-	8,0	442	434	448	100	16	-
42. Чили	98,6	98,9	98,9	74,8	114	101	89	74	1,3	441	423	445	-	21	4,6
43. Португалия	94,5	99,5	99,4	48,0	85	106	113	69	-	488	487	489	-	12	5,3
44. Венгрия	99,4	99,5	99,3	96,3	87	100	102	60	1,9	488	477	494	-	10	4,7
45. Бахрейн	94,6	97,6	98,6	54,9	50	-	96	33	2,2	-	-	-	82	12	2,7
46. Латвия	99,9	99,9	99,8	98,9	92	103	98	65	9,7	489	491	502	-	11	4,9
47. Хорватия	99,1	99,7	99,7	89,1	63	97	98	62	0,6	485	471	491	101	14	4,2
48. Кувейт	95,5	98,8	98,7	56,0	81	106	100	28	5,9	-	-	-	77	9	3,8
49. Черногория	98,4	99,1	99,4	89,2	61	101	91	56	19,5	422	410	410	-	-	-
Страны с высоким уровнем человеческого развития															
50. Беларусь	99,6	99,8	99,8	89,3	104	98	105	93	1,3	-	-	-	100	15	5,1
51. Российская Федерация	99,7	99,8	99,7	90,9	91	101	95	76	3,4	475	482	486	-	20	4,1
52. Оман	86,9	98,2	97,4	53,9	52	113	94	28	6,4	-	-	-	-	20	4,2
52. Румыния	98,6	99,0	99,0	88,9	77	94	95	52	6,0	438	445	439	-	18	3,1
52. Уругвай	98,4	99,3	98,6	52,5	89	112	90	63	5,3	411	409	415	-	14	-
55. Багамские Острова	-	-	-	-	-	108	93	-	10,5	-	-	-	92	14	-
56. Казахстан	99,7	99,9	99,8	99,3	58	106	98	45	0,7	393	432	425	-	16	3,1
57. Барбадос	-	-	-	88,7	79	105	105	61	6,6	-	-	-	55	13	5,6
58. Антигуа и Барбуда	99,0	-	-	-	89	98	105	23	8,7	-	-	-	60	14	2,6

Продовження додатка Б

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
59. Болгария	98,4	97,7	98,1	94,3	86	100	93	63	3,1	436	439	446	-	17	3,8
60. Палау	99,5	99,8	99,8	-	65	103	89	46	-	-	-	-	-	-	-
61. Панама	94,1	97,3	97,9	52,0	70	99	73	43	8,4	-	-	-	90	25	3,3
62. Малайзия	93,1	98,5	98,4	68,2	84	101	71	37	0,9	398	421	420	-	12	5,9
63. Маврикий	89,2	98,6	97,7	53,6	113	108	96	41	4,2	-	-	-	100	20	3,7
64. Сейшельские Острова	91,8	99,4	98,8	-	113	108	80	1	15,1	-	-	-	87	13	3,6
65. Тринидад и Тобаго	98,8	99,6	99,6	59,3	83	106	86	12	10,6	-	-	-	88	18	-
66. Сербия	98,2	99,2	99,3	65,6	58	101	94	56	0,8	446	449	445	56	15	0,1
67. Куба	99,8	100,0	100,0	76,5	98	98	92	48	4,2	-	-	-	100	9	12,8
68. Ливан	89,6	99,1	98,4	54,2	102	113	75	48	6,7	-	-	-	91	12	2,6
69. Коста-Рика	97,4	99,3	99,0	50,6	77	103	109	48	12,3	441	407	429	97	16	6,9
70. Иран (Исламская республика)	84,3	97,7	98,3	65,1	38	119	86	55	3,8	-	-	-	100	26	3,7
71. Венесуэла (Боливарианская Республика)	95,5	98,8	98,3	53,7	76	102	93	78	4,9	-	-	-	-	-	6,9
72.. Турция	94,9	98,4	99,6	49,4	31	100	86	69	10,0	475	448	463	-	20	2,9
73. Шри-Ланка	91,2	98,6	97,7	74,0	89	98	99	17	3,4	-	-	-	82	24	1,7
74. Мексика	94,2	99,0	98,7	58,0	101	105	86	29	4,2	424	413	415	96	28	5,1
75. Бразилия	91,3	99,0	98,2	53,6	69	136	105	26	19,4	410	391	405	-	21	5,8
76. Грузия	99,7	99,9	99,7	-	58	103	101	33	0,2	-	-	-	95	9	2,0
77. Сент-Китс и Невис	-	-	-	-	82	85	101	18	7,2	-	-	-	65	15	4,2
78. Азербайджан	99,8	99,9	100,0	95,5	25	98	100	20	1,8	-	-	-	100	12	2,4
79. Гренада	-	-	-	-	99	103	108	53	-	-	-	-	65	16	-
80. Иордания	97,9	99,2	99,0	74,1	34	98	88	47	2,1	399	386	409	-	20	-
81. Бывшая Югославия Республика Македония	97,5	98,5	98,8	-	29	89	83	38	2,5	-	-	-	-	15	-
81. Украина	99,7	99,8	99,7	93,6	83	105	99,	79	0,6	-	-	-	100	16	6,7
83. Алжир	72,6	89,1	94,4	28,9	79	117	98	31	7,2	--	-	-	99	23	4,3
84. Перу	93,8	98,7	98,7	61,1	86	102	94	41	26,1	384	368	373	-	18	3,3
85. Албания	96,8,	98,9	98,7	84,8	71	100	82	56	1,3	394	394	397	32	19	3,3
85. Армения	99,6	99,8	99,7	94,5	46	102	97	46	4,4	-	-	-	77	19	2,3
85. Босния и Герцеговина	98,2	99,7	99,7	56,8	-	-	-	-	17,2	-	-	-	-	17	-
88. Эквадор	93,3	98,6	98,6	39,8	167	112	103	41	11,1	-	-	-	85	19	4,4
89. Сент-Люсия	-	-	-	-	60	100	88	14	10,4	-	-	-	89	17	4,7
90. Китай	95,1	99,6	99,7	65,3	70	128	89	27	-	570	613	580	-	18	-
90. Фиджи	-	-	-	64,3	18	105	88	16	3,5	-	-	-	100	28	4,2
90. Монголия	98,3	98,9	98,0	84,8	86	109	92	62	9,1	-	-	-	100	28	5,5
93. Таиланд	96,4	96,6	96,6	38,1	119	93	87	51	-	441	427	44	-	16	7,6
94. Доминика	-	-	-	-	99	118	97	-	13,6	-	-	-	65	15	-
94. Ливия	89,9	99,9	99,9	48,5	10	114	104	61	-	-	-	-	-	-	-
96. Тунис	79,7	96,3	98,2	39,3	40	110	91	35	5,9	404	388	398	100	17	6,2
97. Колумбия	93,6	98,7	97,8	56,3	49	115	93	48	15,3	403	376	399	97	25	4,9
97. Сент-Винсент и Гренадины	-	-	-	-	78	105	103	-	31,4	-	-	-	83	15	5,1

Продовження додатка Б

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
99. Ямайка	87,5	98,6	93,3	72,2	92	92	78	29	13,9	-	-	-	70	21	6,3
100. Тонга	99,4	99,5	99,4	87,9	35	110	91	6	9,6	-	-	-	-	21	-
101. Белиз	-	-	-	76,1	49	118	86	26	9,1	-	-	-	49	23	6,6
101. Доминиканская Республика	90,9	98,3	96,8	54,4	42	103	76	46	8,9	-	-	-	85	24	3,8
103. Суринам	94,7	98,8	98,0	45,9	96	113	76	-	9,7	-	-	-	94	13	-
104. Мальдивские Острова	98,4	99,4	99,2	90,1	82	98	72	13	17,2	-	-	-	77	11	6,2
105. Самоа	98,9	99,6	99,4	-	34	105	86	-	10,0	-	-	-	-	30	5,8
Страны со средним уровнем человеческого развития															
106. Ботсвана	86,7	97,9	94,2	75,7	18	106	82	18	7,0	-	-	-	100	25	9,5
107. Молдова (республика)	99,1	100,0	100,0	95,0	82	94	88	41	5,4	-	-	-	-	16	8,3
108. Египет	73,9	86,1	92,4	52,1	27	113	86	30	3,9	-	-	-	-	28	3,8
109. Туркменистан	99,6	99,9	99,8	-	47	89	85	8	-	-	-	-	-	-	3,0
110. Габон	82,3	89,4	87,4	45,2	35	165	-	9	-	-	-	-	100	25	-
110. Индонезия	92,8	98,8	98,8	44,5	48	109	83	32	11,0	396	375	382	-	19	3,6
112. Парагвай	93,9	98,7	98,5	38,8	35	95	70	35	19,9	-	-	-	-	22	5,0
113. Палестина, Государство	95,9	99,2	99,3	56,7	48	95	82	46	3,5	-	-	-	100	24	-
114. Узбекистан	99,5	100,0	99,9	-	25	93	105	9	1,9	-	-	-	100	16	-
115. Филиппины	95,4	98,5	97,0	64,8	51	105	85	28	24,2	-	-	-	-	31	
116. Сальвадор	85,5	96,9	96,2	39,8	62	110	70	25	16,2	-	-	-	96	24	3,4
116. Южная Африка	93,7	99,3	98,5	74,3	76	101	111	20	23,0	-	-	-	87	29	6,2
116. Вьетнам	93,5	96,8	97,4	65,0	82	105	-	25	5,5	508	511	528	100	19	6,3
119. Боливия (Многонациональное Государство)	94,5	98,8	99,2	53,1	60	91	80	38	3,3	-	-	-	-	24	6,4
120. Кыргызстан	99,2	99,8	99,7	95,6	25	106	88	48	2,9	-	-	-	72	24	6,8
121. Ирак	79,0	80,6	83,7	39,0	7	107	53	16	-	-	-	-	100	17	-
122. Кабо-Верде	85,3	98,4	97,9	-	76	112	93	23	8,6	-	-	-	96	23	5,0
123. Микронезия (Федеративные Штаты)	-	-	-	-	29	98	83	-	-	-	-	-	-	-	-
124. Гайана	85,0	93,7	92,4	54,5	66	75	101	13	7,8	-	-	-	70	23	3,2
125. Никарагуа	78,0	88,8	85,2	38,9	55	117	69	-	51,6	-	-	-	75	30	4,0
126. Марокко	67,1	74,0	88,8	25,3	62	118	69	16	10,7	-	-	-	100	26	6,6
126. Намибия	76,5	90,6	83,2	33,9	16	109	65	9	15,5	-	-	-	96	30	8,5
128. Гватемала	78,3	91,9	95,5	22,6	59	108	65	19	33,3	-	-	-	-	26	2,8
129. Таджикистан	99,7	99,9	99,9	93,2	9	96	87	22	2,0	-	-	-	100	22	4,0
130. Индия	62,8	74,4	88,4	42,1	58	113	69	25	-	-	-	-	-	35	3,8
131. Гондурас	85,4	96,0	94,0	27,0	41	105	71	21	30,3	-	-	-	87	34	-
132. Бутан	52,8	68,0	80,0	34,4	14	107	78	9	21,1	-	-	-	91	24	5,5
133. Тимор-Лешти	58,3	78,6	80,5	-	10	125	57	18	16,4	-	-	-	-	31	9,4
134. Сирийская Арабская Республика	85,1	94,5	96,6	34,1	6	74	48	28	6,8	-	-	-	-	-	4,9
134. Вануату	83,4	95,1	94,7	-	61	122	60	5	28,5	-	-	-	100	22	5,0

Продовження додатка Б

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
136. Конго	79,3	76,9	85,7	43,2	14	109	54	10	29,7	-	-	-	80	44	6,2
137. Кирибати	-	-	-	-	71	116	86	-	21,1	-	-	-	85	25	-
138. Екваторіальна Гвінея	94,5	98,5	97,7	-	73	91	28	-	27,9	-	-	-	49	26	-
139. Замбія	61,4	58,5	70,3	35,0	-	108	-	-	44,5	-	-	-	93	48	1,3
140. Гана	71,5	83,2	88,3	54,3	117	107	67	12	16,3	-	-	-	52	30	8,1
141. Лаосська Народно-демократическа республіка	72,7	78,7	89,2	29,8	26	121	50	18	26,7	-	-	-	98	26	2,8
142. Бангладеш	58,8	81,9	78,0	37,8	26	114	54	13	33,8	-	-	-	58	40	2,2
143. Камбоджа	73,9	85,9	88,4	15,5	15	125	45	16	35,8	-	-	-	100	47	2,6
143. Сан-Томе Принсипі	69,5	77,3	83,1	-	45	117	80	8	33,9	-	-	-	48	31	9,5
Страны с низким уровнем человеческого развития															
145. Кения	72,2	81,6	83,2	28,6	60	114	67	4	22,4	-	-	-	97	57	6,6
145. Непал	57,4	77,5	89,2	27,4	87	133	67	14	39,6	-	-	-	94	24	4,7
147. Пакистан	54,7	63,1	78,0	33,2	82	92	38	10	37,8	-	-	-	85	43	2,5
148. М'янма	92,6	95,8	96,2	19,2	9	114	50	13	25,2	-	-	-	100	28	0,8
149. Ангола	70,6	66,4	79,8	-	87	140	32	7	68,1	-	-	-	47	43	3,5
150. Свaziленд	83,1	94,7	92,2	23,8	25	114	61	5	32,7	-	-	-	68	29	7,8
151. Танзанія (Об'єдиненна республіка)	67,8	72,8	76,5	7,5	33	90	33	4	33,3	-	-	-	99	43	6,2
152. Нігерія	51,1	58,0	75,6	-	13	85	44	10	20,7	-	-	-	66	38	-
153. Камерун	71,3	76,4	85,4	28,0	30	111	50	12	30,2	-	-	-	79	46	3,0
154. Мадагаскар	64,5	64,0	65,9	-	12	145	38	4	62,0	-	-	-	19	40	2,7
155. Зімбабве	83,6	92,1	89,6	55,3	34	109	47	6	-	-	-	-	88	36	2,0
156. Мавританія	45,5	47,7	66,4	14,4	2	97	30	5	35,9	-	-	-	100	35	3,8
156. Соломонові Острови	-	-	-	-	43	114	48	-	25,1	-	-	-	63	21	9,9
158. Папуа – Нова Гвінея	62,9	75,8	66,8	11,1	100	114	40	-	-	-	-	-	-	-	-
159. Коморські острови	75,9	86,5	85,3	-	22	103	64	10	44,6	-	-	-	75	28	7,6
160. Йемен	66,4	77,8	96,7	17,6	1	101	49	10	40,5	-	-	-	-	30	4,6
161. Лесото	75,8	92,1	74,2	20,9	37	108	53	11	43,2	-	-	-	72	33	13,0
163. Того	60,4	72,7	86,9	26,8	14	134	55	10	36,1	-	-	-	82	41	4,0
163. Гаїті	48,7	70,5	74,4	28,5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
163. Руанда	65,9	78,0	76,7	8,4	14	134	33	7	65,3	-	-	-	96	60	5,1
163. Уганда	73,2	85,5	89,6	28,8	11	107	27	4	75,2	-	-	-	95	46	3,3
166. Бенін	28,7	30,8	54,9	19,2	19	124	54	12	46,8	-	-	-	47	44	5,3
167. Судан	73,4	85,5	90,3	15,2	38	70	41	17	20,1	-	-	-	68	46	2,2
168. Джибуті	-	-	-	-	4	68	48	5	15,6	-	-	-	96	33	4,5
169. Південний Судан	-	-	-	-	6	86	-	-	-	-	-	-	44	50	0,7
170. Сенегал	52,1	59,0	74,0	10,8	15	84	41	8	38,6	-	-	-	48	32	5,6
171. Афганістан	31,7	32,1	61,9	18,2	1	106	54	4	-	-	-	-	-	45	-
172. Кот-д'Івуар	41,0	38,8	58,3	22,4	6	96	39	9	26,9	-	-	-	83	41	4,6
173. Малаві	61,3	70,0	74,3	16,3	-	141	37	1	40,3	-	-	-	91	69	5,4

Продовження додатка Б

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
174. Ефіопія	39,0	47,0	63,0	12,5	3	87	29	3	63,4	-	-	-	57	54	4,7
175. Гамбія	52,0	65,5	73,4	24,3	32	87	57	-	27,0	-	-	-	82	36	4,1
176. Конго (Демократическа Республіка)	61,2	53,3	78,9	22,4	4	111	43	8	29,3	-	-	-	94	35	1,6
177. Лівія	42,9	37,2	63,5	26,7	-	96	38	12	32,2	-	-	-	56	26	2,8
178. Гвінея-Бісау	56,7	68,9	79,7	-	7	116	34	3	-	-	-	-	39	52	-
179. Малі	33,6	39,0	56,3	10,9	4	84	45	7	38,4	-	-	-	52	41	4,8
180. Мозамбік	50,6	56,5	79,8	3,6	-	105	26	5	68,4	-	-	-	87	55	5,0
181. Сьєрра-Леоне	44,5	53,8	71,6	15,7	10	134	45	-	52,2	-	-	-	57	35	2,9
182. Гвінея	25,3	21,8	37,6	-	16	91	38	10	41,4	-	-	-	75	44	2,5
183. Буркіна-Фасо	28,7	33,1	46,7	2,0	4	87	28	5	90,9	-	-	-	86	46	3,4
184. Бурунді	86,9	88,1	89,6	6,7	9	134	33	3	52,5	-	-	-	95	45	5,8
185. Чад	37,3	44,0	53,8	5,5	1	103	23	2	49,0	-	-	-	65	62	2,3
186. Еритрея	70,5	88,7	93,2	-	-	-	-	2	31,0	-	-	-	90	41	2,1
187. Центральноафриканська Республіка	36,8	27,0	48,9	18,1	6	95	18	3	53,4	-	-	-	58	80	1,2
188. Нігер	15,5	15,1	34,5	5,2	6	71	16	2	30,7	-	-	-	97	39	4,4
Другі країни і території															
Корейська народно- Демократическа Республіка	100,0	100,0	100,	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Маршалові Острови	-	-	-	-	48	105	103	43	16,5	-	-	-	-	-	-
Монако	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1,6
Науру	-	-	-	-	79	94	72	-	-	-	-	-	74	22	-
Сан-Маріно	-	-	-	-	108	92	95	64	3,8	-	-	-	-	6	-
Сомалі	-	-	-	-	-	29	7	-	-	-	-	-	-	36	-
Тувалу	-	-	-	-	84	88	84	-	-	-	-	-	-	19	
Групи країн по рівню людського розвитку															
Очень високий рівень	-	-	-	87,0	86	103	102	77	2,0	-	-	-	-	14	5,1
Високий рівень	94,5	99,0	99,1	64,9	72	118	91	35	9,0	-	-	-	95	19	4,9
Середній рівень	71,8	82,2	90,1	45,0	52	110	70	24	18,1	-	-	-	83	30	4,1
Низкий рівень	57,1	62,7	75,7	21,6	27	101	41	8	39,4	-	-	-	78	41	3,6
Розвиваючіся країни															
Регіони															
Арабські держави	78,0	86,9	93,1	41,5	33	104	74	29	8,8	-	-	-	91	23	4,3
Всхідна Азія і Тихоокеанський регіон	94,5	98,7	98,8	60,5	64	118	85	28	17,3	-	-	-	-	19	4,9
Європа і Центральна Азія	98,0	99,3	99,7	75,5	42	100	93	51	3,7	-	-	-	94	17	3,4
Латинська Америка і Карибський басейн	92,3	98,0	97,6	54,6	78	114	94	38	13,8	-	-	-	93	22	5,5
Южна Азія	62,5	74,3	86,3	42,0	57	111	64	23	22,8	-	-	-	80	35	3,5
Африка південь від Сахари	58,4	62,7	74,7	26,5	22	101	43	8	37,9	-	-	-	75	42	5,1
Найменш розвинені країни	58,4	65,9	75,5	21,6	18	106	42	8	39,6	-	-	-	76	41	3,4

Додаток В

Цілі в області сталого людського розвитку, які визначені у Доповіді про людський розвиток

[http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr_2015_report_ru.pdf, с. 15].

№ п/п	Зміст Цілі
Ціль 1	Повсюдна ліквідація бідності в усіх її формах.
Ціль 2	Ліквідація голоду, забезпечення продовольчої безпеки та поліпшення харчування, сприяння сталому розвитку сільського господарства.
Ціль 3	Забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю для всіх у будь-якому віці.
Ціль 4	Забезпечення всеохоплюючої та справедливої якісної освіти й підтримка можливості навчання протягом усього життя для всіх.
Ціль 5	Забезпечення гендерної рівності та розширення прав і можливостей усіх жінок і дівчат.
Ціль 6	Забезпечення наявності та раціональне використання водних ресурсів і санітарії для всіх.
Ціль 7	Забезпечення доступу до недорогих, надійних, стійких і сучасних джерел енергії для всіх.
Ціль 8	Сприяння неухильному, всеохоплюючому та сталому економічному росту, повній і продуктивній зайнятості та достойної роботи для всіх.
Ціль 9	Створення надійної інфраструктури, сприяння забезпеченню всеохоплюючої та сталої індустріалізації й упровадженню інновацій.
Ціль 10	Зниження рівня нерівності всередині країн і між ними.
Ціль 11	Забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості та сталості міст і населених пунктів.
Ціль 12	Забезпечення раціональних моделей споживання та виробництва.
Ціль 13	Ужиття термінових заходів щодо боротьби зі зміненням клімату та його наслідками.
Ціль 14	Збереження та раціональне використання океанів, морів і морських ресурсів для сталого розвитку.
Ціль 15	Захист, відновлення екосистем суші та сприяння їх раціональному використанню; раціональне управління лісами, боротьба з опустелюванням, припинення процесу деградації земель і процесу втрати біологічного різноманіття; відновлення деградованих земель.
Ціль 16	Сприяння побудові миролюбних і відкритих суспільств для сталого розвитку, забезпечення доступу до правосуддя для всіх і створення ефективних, підзвітних і заснованих на широкій участі установ на всіх рівнях.
Ціль 17	Підсилення засобів досягнення сталого розвитку й активізація роботи механізмів глобального партнерства для сталого розвитку.

**Мережа та кількісні показники діяльності
закладів післядипломної педагогічної освіти за 2015 рік**

№	Назва обласного закладу	К-ть педагогічних працівників у регіоні, які проходять курси підвищення кваліфікації	Ліцензований обсяг на рік
1	Комунальний вищий навчальний заклад «Вінницька академія неперервної освіти»	27173	6500
2	Волинський інститут післядипломної педагогічної освіти	17105	4500
3	Комунальний вищий навчальний заклад «Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти»	44000	6000
4	Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти	8000	6000
5	Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти	26000	5000
6	Закарпатський інститут післядипломної педагогічної освіти	24865	4000
7	Комунальний заклад «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради	36823	6000
8	Івано-Франківський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти	25199	5500
9	Інститут післядипломної педагогічної освіти при Київському університеті ім. Б. Грінченка	43253	7000
10	Комунальний вищий навчальний заклад Київської обласної ради «Академія неперервної освіти»	23756	7000
11	Комунальний заклад «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти ім. В. Сухомлинського»	18793	3200
12	Луганський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти	7391	6000
13	Комунальний заклад Львівської обласної ради «Львівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти»	42300	9000
14	Миколаївський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти	22000	5000
15	Одеський обласний інститут удосконалення вчителів	31949	9000
16	Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти ім. М.В. Остроградського	20980	5500
17	Рівненський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти	23393	7000
18	Комунальний заклад «Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти»	12000	4500
19	Тернопільський обласний комунальний інститут післядипломної педагогічної освіти	20771	4500
20	Комунальний вищий навчальний заклад «Харківська академія неперервної освіти»	35000	6000
21	Комунальний вищий навчальний заклад «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради	19147	4500
22	Хмельницький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти	26800	9000
23	Комунальний навчальний заклад «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»	20917	4000
24	Комунальний заклад «Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області»	14306	3500
25	Чернігівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти ім. К.Д. Ушинського	17801	5000
26	Інститут підвищення кваліфікації при Севастопольському гуманітарному університеті	7000	2500
27	Кримський республіканський інститут післядипломної педагогічної освіти	30000	7000
	Разом:	646722	152700

Заклади післядипломної педагогічної освіти (порівняльна таблиця на 2014-2015 навчальний рік)

№	Область, заклад	Ліцензований обсяг з підвищення кваліфікації	Кількість штатних одиниць				Загальна кількість педагогічних працівників в області	Загальна площа будівлі/будівель закладу, м ²
			Загальна кількість одиниць за штатним розписом	у тому числі:				
				науково- педагогічних працівників	з них мають науковий ступінь, звання	педагогічних працівників		
1	Львівський ОППО	9000	129	54	32	27	42300	3299,23
2	Одеський обласний інститут удосконалення вчителів	9000	168	32	32	76	31949	8218,20
3	Хмельницький ОППО	9000	125	31	25	75	26800	3691,35
4	Дніпропетровський ОППО	6000	176	67	39	43	44000	1604,80
5	КВНЗ "ХАНО"	6000	175	47	26	51	35000	3980,00
6	Івано-Франківський ОППО	5500	149	32	17	69	25199	4384,20
7	Полтавський ОППО	5500	144	20	20	67	20980	8021,40
8	Житомирський ОППО	5000	130	35	19	51	26000	4066,60
9	Миколаївський ОППО	5000	114	27	18	54	22000	2026,90
10	Чернігівський ОППО	5000	182	54	27	73	17801	6542,70
11	Сумський ОППО	4500	192	67	66	70	12000	3849,70
12	Черкаський ОПОПП	4000	141	17	17	42	20917	2636,35
13	Чернівецький ОППО	3500	114	20	16	57	14306	3000,00
14	КЗ «Кіровоградський ОППО Сухомлинського»	3200	130	19	18	69	18793	2200,00
	РАЗОМ	80200	2069	522	372	824	358045	57521,00

Витрати на утримання закладу післядипломної педагогічної освіти за 2012 рік (в тис. грн) (порівняльна таблиця)

№	Область, заклад	<i>Витрати загального фонду кошторису – всього, з них:</i>	фонд оплати праці КЕКВ 2111 + 2120	оплата комунальних послуг та енергоносіїв КЕКВ 2270	капітальні видатки КЕКВ 3000	<i>Доходи спеціального фонду кошторису – всього, в тому числі:</i>	від надання платних послуг	інші надходження	<i>Витрати спеціального фонду кошторису – всього, з них:</i>	фонд оплати праці КЕКВ 2111 + 2120	оплата комунальних послуг та енергоносіїв КЕКВ 2270	капітальні видатки КЕКВ 3000
1	Львівський ОППО	7166,2	6436,3	314,6		379,4	78,5	300,9	378,3	99,2	3,7	19,4
2	Одеський обласний інститут удосконалення вчителів	10606,3	9460,3	589,6		585,3	566,9	18,4	657,5	153,4	141,0	11,3
3	Хмельницький ОППО	7385,0	6897,0	412,0	76,0	89,0	84,0	5,0	72,0	68,0	0,0	4,0
4	Дніпропетровський ОППО	13455,8	11713,8	818,7		1192,4	1192,4		1057,2	533,8	92,4	73,1
5	КВНЗ "ХАНО"	8959,0	7824,0	523,0		2897,0	1582,0	1315,0	2998,0	96,0	77,0	32,0
6	Івано-Франківський ОППО	6153,6	5237,2	320,5		989,9	537,7	452,2	919,0	172,0	14,9	452,2
7	Полтавський ОППО	10615,8	7972,6	403,4		380,6	146,8	233,3	378,3	92,8	190,4	0,0
8	Житомирський ОППО	7153,1	6583,3	416,9		1084,9	923,1	161,8	1093,7	492,2	103,9	12,4
9	Миколаївський ОППО	6000,3	5804,5	195,8		151,6	68,1	83,5	119,3	35,9	3,4	80,0
10	Чернігівський ОППО	13022,5	11701,0	531,8		1549,0	1045,0	504,0	1408,3	379,9	145,1	158,8
11	Сумський ОППО	10451,2	8986,6	293,3		2034,9	1812,2	222,7	1931,9	1478,9	23,8	31,3
12	Черкаський ОПОПП	6610,1	6337,3	272,8		22,2	22,2		263,6	153,5	45,6	64,5
13	Чернівецький ОППО	7394,0	6304,0	235,0		390,0	40,0	350,0	390,0		25,0	90,0
14	КЗ «Кіровоградський ОППО Сухомлинського»	7388,8	4723,4	326,4		381,9	59,8	322,1	387,4	208,5	88,5	43,6
	РАЗОМ	122361,6	105981,3	5653,8	76,0	12128,1	8158,7	3968,9	12054,5	3964,1	954,7	1072,6

Додаток 3

Витрати на утримання закладу післядипломної педагогічної освіти за 2013 рік (в тис. грн) (порівняльна таблиця)

№	Область, заклад	<i>Витрати загального фонду кошторису – всього, з них:</i>	фонд оплати праці КЕКВ 2111 + 2120	оплата комунальних послуг та енергоносіїв КЕКВ 2270	капітальні видатки КЕКВ 3000	<i>Доходи спеціального фонду кошторису – всього, в тому числі:</i>	від надання платних послуг	інші надходження	<i>Витрати спеціального фонду кошторису – всього, з них:</i>	фонд оплати праці КЕКВ 2111 + 2120	оплата комунальних послуг та енергоносіїв КЕКВ 2270	капітальні видатки КЕКВ 3000
1	Львівський ОППО	7322,8	6647,5	283,7		305,8	114,9	190,9	287,4	65,6	19,2	
2	Одеський обласний інститут удосконалення вчителів	11350,3	10202,1	596,5		606,1	603,3	2,8	561,1	177,1	78,4	
3	Хмельницький ОППО	7865,0	7338,0	462,0	65,0	30,0	24,0	6,0	35,0			35,0
4	Дніпропетровський ОППО	14962,0	13348,0	906,3		1471,8	1471,8		1992,0	882,0	82,3	805,3
5	КВНЗ "ХАНО"	9512,0	8297,0	550,0		2270,0	1496,0	774,0	2131,0	841,0	48,0	71,0
6	Івано-Франківський ОППО	6865,9	6224,5	346,2		351,6	388,6	143,0	384,4	113,5	19,1	143,0
7	Полтавський ОППО	10131,1	8162,3	227,5		597,0	234,1	358,5	515,3	107,6	265,3	73,4
8	Житомирський ОППО	7833,6	7004,9	447,5		1292,1	995,1	297,0	1252,0	525,3	85,7	52,7
9	Миколаївський ОППО	6506,9	6294,5	212,4		83,7	68,2	15,6	70,3	35,9	5,0	29,4
10	Чернігівський ОППО	12863,0	11556,0	470,6		1560,4	1377,9	182,5	1260,0	250,9	208,3	73,6
11	Сумський ОППО	11150,4	9518,5	315,3		1535,6	1456,8	78,8	1577,8	1237,3	52,6	91,3
12	Черкаський ОПОПП	7337,2	7033,4	303,8		84,8	84,8		365,6	253,9	96,4	15,3
13	Чернівецький ОППО	8068,9	6530,5	278,7		400,0	40,0	360,0	360,0		30,0	40,0
14	КЗ «Кіровоградський ОППО Сухомлинського»	7543,6	6746,5	202,2		407,2	94,5	312,7	421,5	234,0	79,9	39,0
	РАЗОМ:	129312,7	114903,7	5602,7	65,0	10996,1	8450,0	2721,8	11213,4	4724,1	1070,2	1469,0

Додаток И

Витрати на утримання закладу післядипломної педагогічної освіти за 2014 рік (в тис. грн) (порівняльна таблиця)

№	Область, заклад	<i>Витрати загального фонду кошторису – всього, з них:</i>	фонд оплати праці КЕКВ 2111 + 2120	оплата комунальних послуг та енергоносіїв КЕКВ 2270	капітальні видатки КЕКВ 3000	<i>Доходи спеціального фонду кошторису – всього, в тому числі:</i>	від надання платних послуг	інші надходження	<i>Витрати спеціального фонду кошторису – всього, з них:</i>	фонд оплати праці КЕКВ 2111 + 2120	оплата комунальних послуг та енергоносіїв КЕКВ 2270	капітальні видатки КЕКВ 3000
1	Львівський ОППО	7651,4	6725,7	231,0		432,5	127,2	305,3	401,4	96,2	16,5	
2	Одеський обласний інститут удосконалення вчителів	11562,6	10641,4	487,2		661,1	656,4	4,7	722,8	458,6	129,5	
3	Хмельницький ОППО	8237,0	7863,0	297,0	77,0	15,0	13,0	2,0				
4	Дніпропетровський ОППО	15418,1	13422,4	826,3		1379,9	1379,9	0,0	1353,8	826,4	154,7	168,7
5	КВНЗ "ХАНО"	10018,4	8691,4	464,1		2029,8	2002,7	27,1	1488,3	791,7	49,1	129,5
6	Івано-Франківський ОППО	9131,8	8158,8	482,8		344,0	322,6	21,4	449,2	152,4	16,1	213,3
7	Полтавський ОППО	10413,7	8197,7	299,0		670,0	254,0	415,0	848,5	97,1	341,0	166,0
8	Житомирський ОППО	7979,7	7063,9	452,1		1190,9	946,1	244,8	1293,3	569,0	93,7	12,9
9	Миколаївський ОППО	6683,6	6500,9	182,7		79,0	71,7	7,9	55,5	33,9	0,0	21,6
10	Чернігівський ОППО	12276,0	10899,5	507,2		1373,7	1165,1	208,6	1043,4	209,8	188,5	40,1
11	Сумський ОППО	11159,2	9587,2	267,2	23,0	1259,8	1136,0	123,8	1402,0	1120,7	50,2	11,3
12	Черкаський ОПОПП	7269,6	6950,2	319,4		182,7	182,7	0,0	292,3	111,7	177,5	3,1
13	Чернівецький ОППО	8706,8	6953,0	268,0		480,0	60,0	420,0	71,0	0,0	12,0	59,0
14	КЗ «Кіровоградський ОППО Сухомлинського»	8017,5	7026,0	168,5		515,7	48,4	467,3	487,3	282,4	114,1	
	РАЗОМ	134525,4	118681,1	5252,5	100,0	10614,1	8365,8	2247,9	9908,8	4750,0	1342,9	825,5

Результати анкетування слухачів курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників

В анкетуванні взяли участь **1367** респондентів з Харківської, Житомирської, Полтавської областей.

АНКЕТА

1. Де Ви працюєте:

- у місті
- у районі області

2. Ваш вік:

- до 30 років
- 31-40 років
- 41-50 років
- більше 50 років

3. Які витрати, що пов'язані з навчанням в Інституті (Академії), Вам відшкодовують за місцем роботи:

- середня заробітна плата за період навчання на курсах
- проїзд до Інституту (Академії) та у зворотному напрямку
- проживання в гуртожитку
- добові під час перебування на курсах
- оплату за спецкурси

4. Під час обрання спецкурсу Ви керуєтесь такими мотивами:

- обираю, тому що спецкурс активно пропонується Інститутом (Академією)
- приваблює можливість отримання нових знань, накопичення інтелектуального капіталу
- з метою отримання відповідного сертифікату

5. Які платні освітні послуги (за тематикою та формою) можуть бути цікавими для Вас у системі неперервної освіти:

- короткотривалі семінари
- інтерактивні тренінги
- майстер-класи
- спецкурси з фінансово-економічних питань
- спецкурси-тренінги щодо формування економічного складу мислення
- спецкурси щодо навичок володіння англійською мовою
- спецкурси з комп'ютерних технологій
- спецкурси за фахом

6. Якщо б для підвищення кваліфікації Вам була надана оплачувана творча відпустка і можливість безоплатних спецкурсів різних напрямів, то Ви б:

- максимально завантажили свою творчу відпустку участю в різноманітних спецкурсах
- використали наявний час на інші справи
- вважаєте, що для підвищення кваліфікації не потрібно багато часу

7. З якою періодичністю, на Ваш погляд, необхідно підвищувати кваліфікацію педагогічним працівникам:

- один раз на 5-ть років
- необхідна система неперервного навчання протягом усього життя шляхом поєднання різних форм роботи (очно, заочно, дистанційно, семінари, конференції)

8. На яких засадах, на Ваш погляд, повинен відбуватися процес підвищення кваліфікації для педагогічних працівників:

- безкоштовно за рахунок бюджетних коштів
- за власні кошти педпрацівника
- змішана форма фінансування (бюджетні кошти + власні кошти педпрацівника)

9. У раз скасування обов'язкової вимоги щодо підвищення кваліфікації в передатестаційний період Ви:

- не витрачали би часу і коштів на підвищення кваліфікації
- шукали би можливість самостійно підвищувати кваліфікацію у профільних закладах
- займалися би самоосвітою

10. На Ваш погляд, чи впливає неперервна освіта і накопичення інтелектуального капіталу на рівень життя людини (статус, самооцінка, доходи, конкурентоспроможність на ринку праці тощо)?

- так
- ні
- частково
- важко відповісти

11. Від яких показників, на Ваш погляд, залежить рівень добробуту людини (визначити питому вагу в %, в сумі має бути 100%):

- розмір національного доходу ____%
- соціально-економічний прогрес ринкової економіки ____%
- особисті здібності і працьовитість людини ____%

- рівень заробітної плати людини ____%
- оцінка стану здоров'я людини ____%
- доступність і якість освіти ____%
- доступність і якість медичного обслуговування ____%
- соціальне забезпечення населення ____%
- оцінка житлових умов ____%
- соціальна напруга у суспільстві ____%

12. Економічний склад мислення, на Ваш погляд, є необхідною умовою:

- для керівника закладу
- для економістів і бухгалтерів
- для сучасної людини незалежно від роду занять
- важко відповісти

13. На Ваш погляд, якість освіти залежить від факторів (визначити питому вагу в %, в сумі має бути 100%):

- від якісного навчально-методичного забезпечення ____%
- від професійного рівня педагога ____%
- від матеріально-технічної забезпечення закладу ____%
- від рівня зарплати педагога ____%

14. Що, на Ваш погляд, необхідно покращити в системі післядипломної педагогічної освіти (визначити питому вагу в %, в сумі має бути 100%):

- якість навчання ____%
- кадровий склад ____%
- можливість вибору педагогом профільного закладу для підвищення кваліфікації ____%
- врегулювання фінансово-економічного забезпечення питань з організації підвищення кваліфікації ____%
- залишити усе без змін ____%
- (вказати свій варіант) _____%

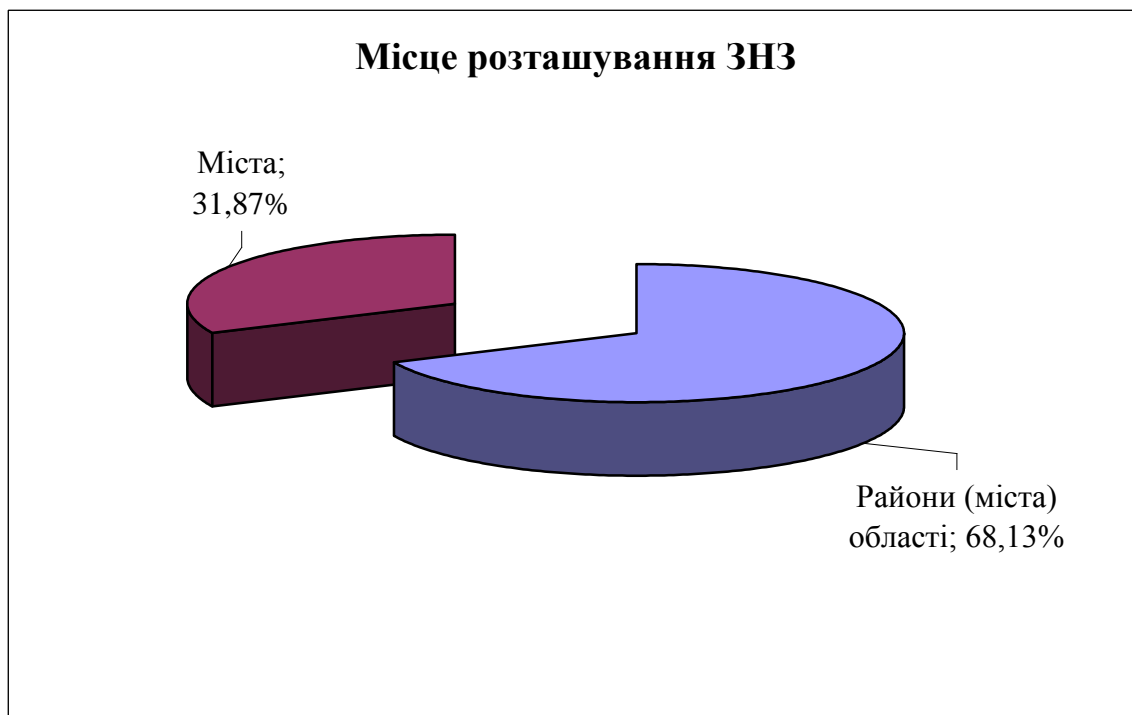

Рис. 1. Місце розташування ЗНЗ

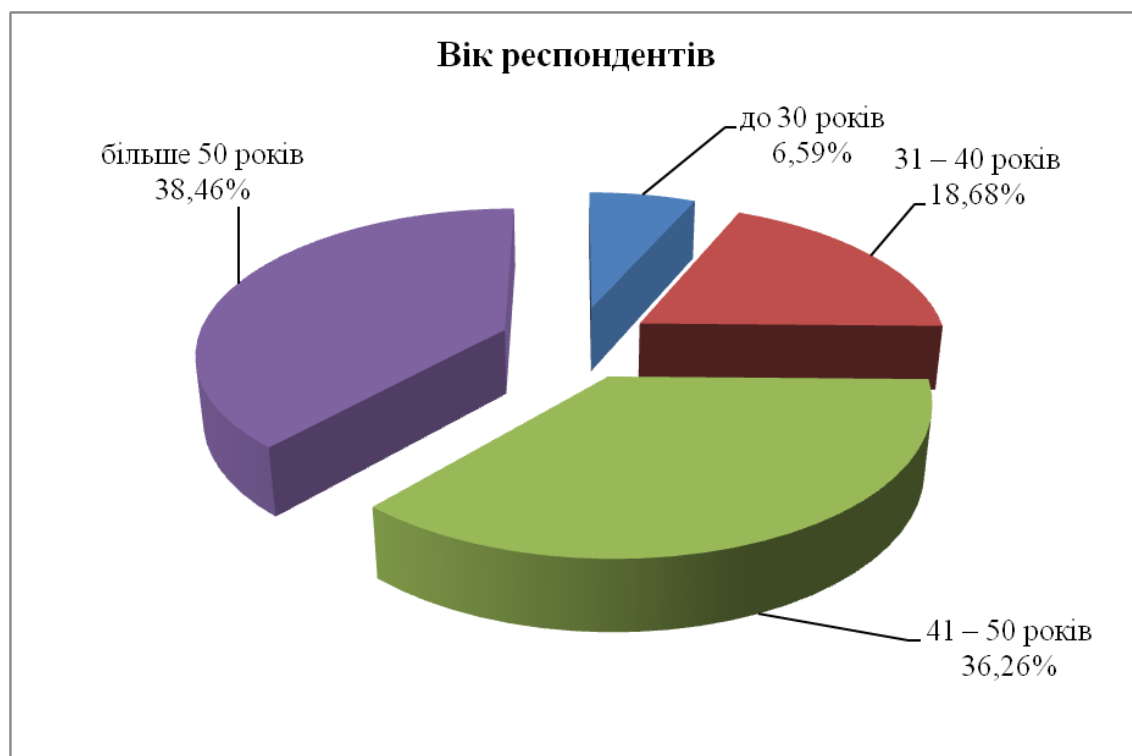

Рис. 2. Вік респондентів

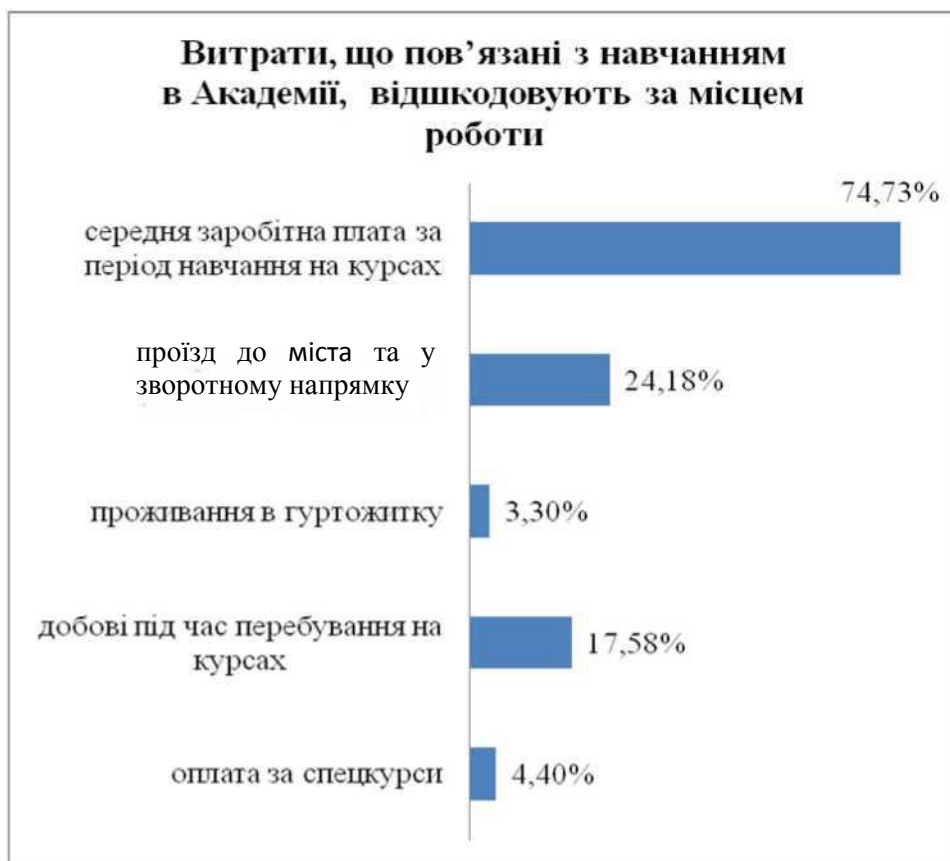

Рис. 3. Результати анкетування про витрати

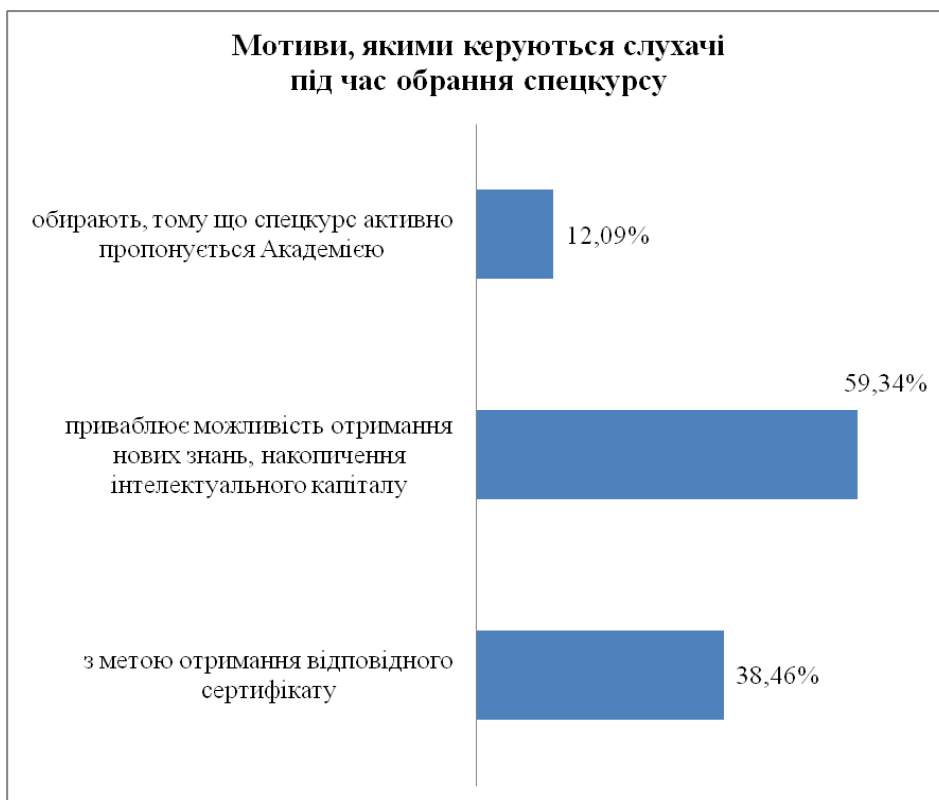

Рис. 4. Результати анкетування про мотиви

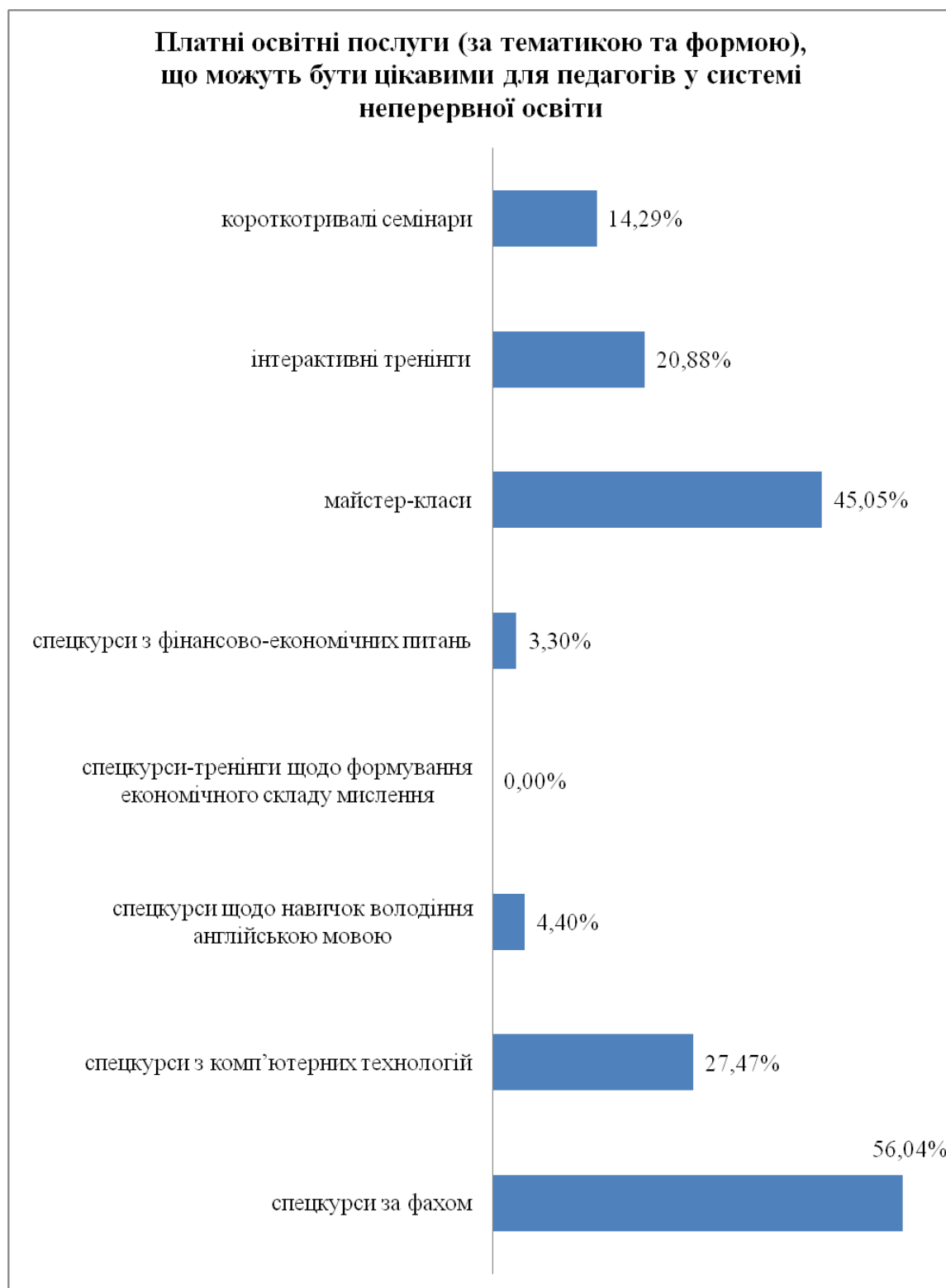

Рис. 5. Результати анкетування про платні освітні послуги

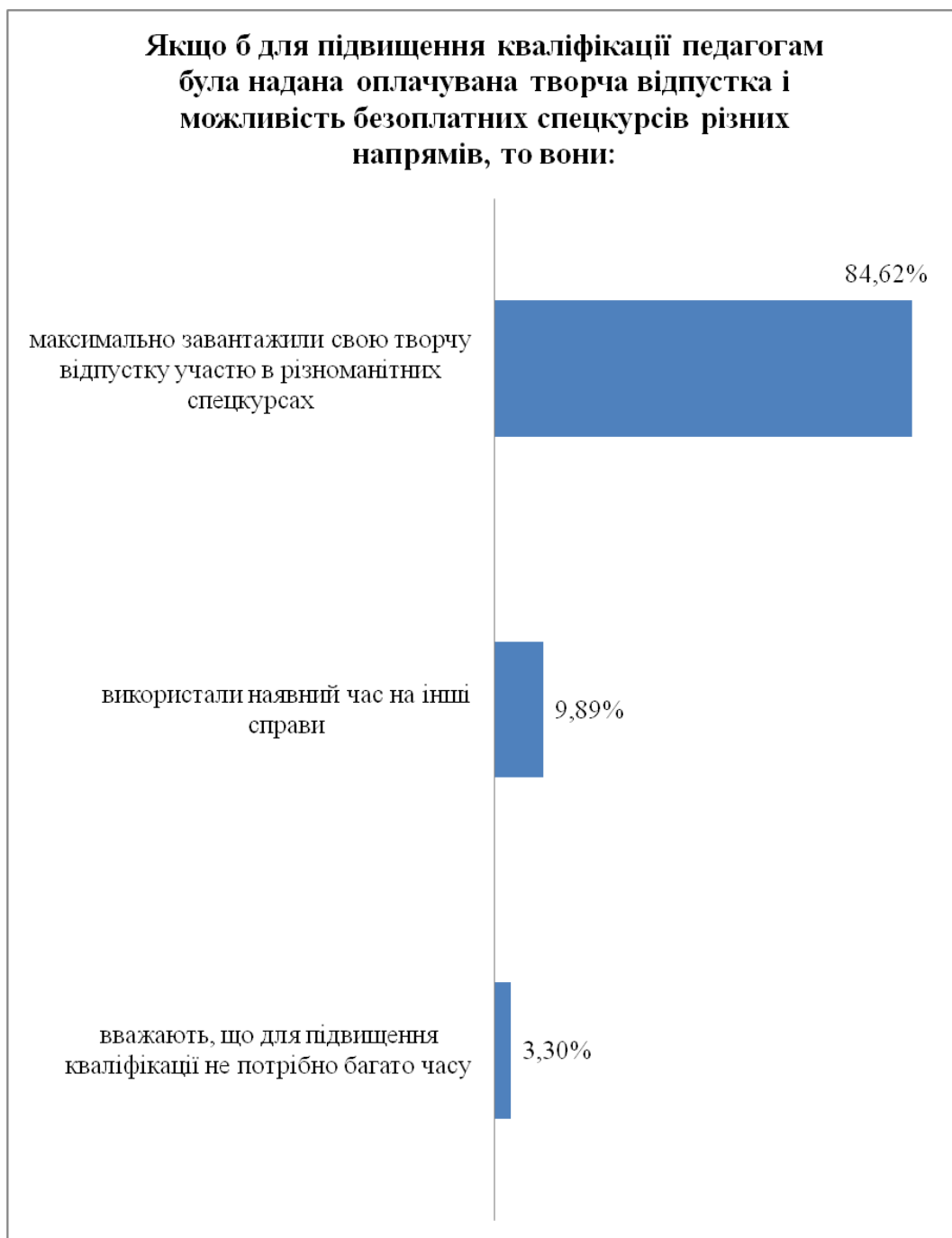

Рис. 6. Результати анкетування про безоплатні спецкурси

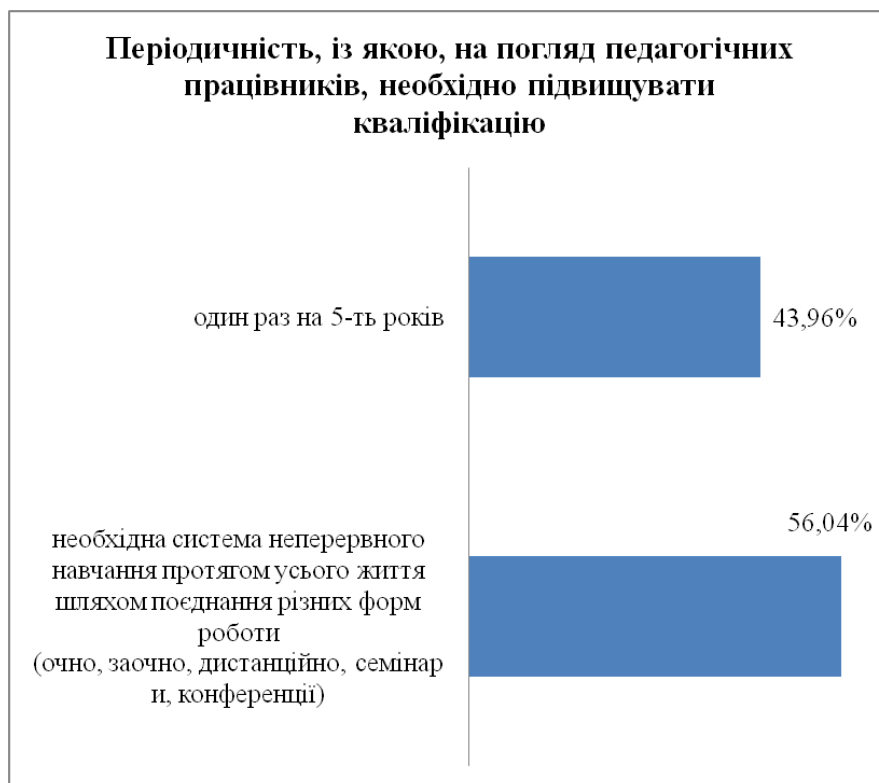

Рис. 7. Результати анкетування про періодичність підвищення кваліфікації

Рис. 8. Результати анкетування про засади підвищення кваліфікації

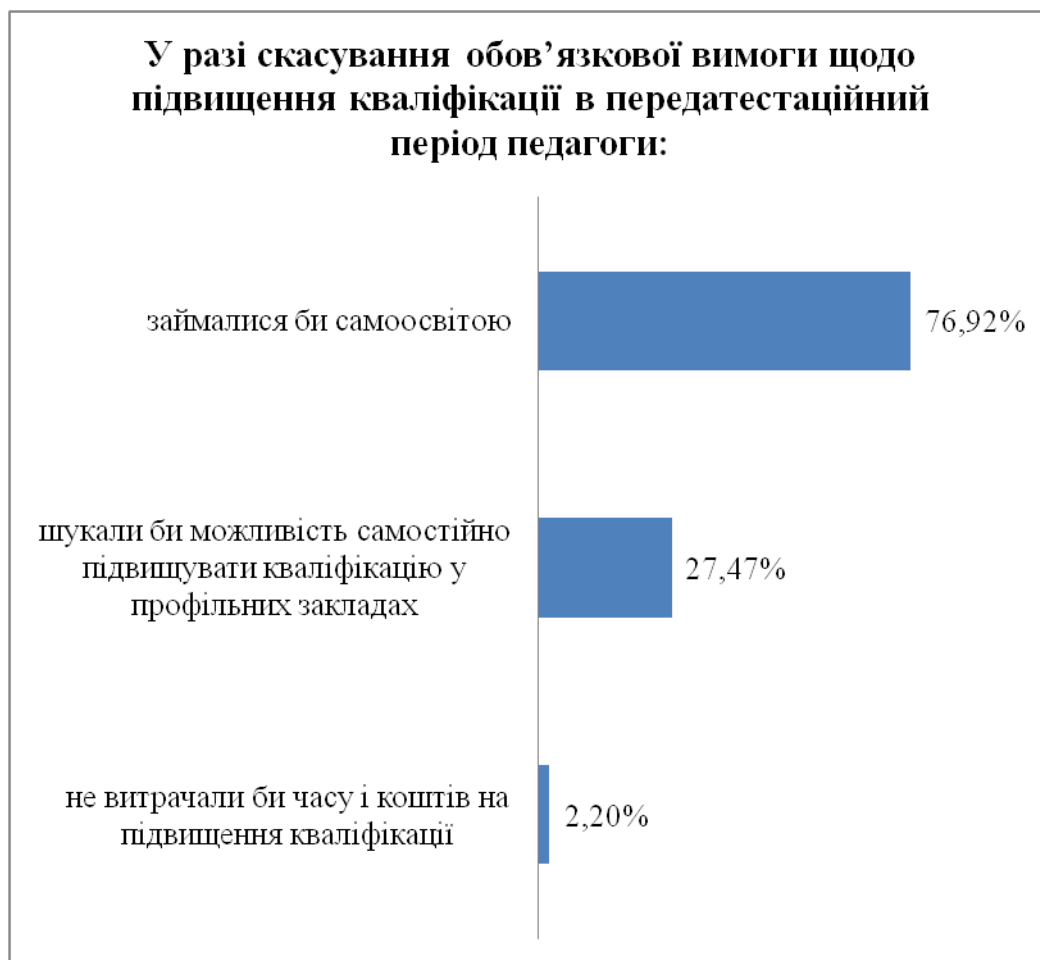

Рис. 9. Результати анкетування про підвищення кваліфікації в передатестаційний період

Рис. 10. Результати анкетування щодо чинників впливу на рівень життя

Рис. 11. Результати анкетування про економічний склад мислення

Серед запитань анкети, були такі, що пропонували респондентам визначити питому вагу (у відсотках) таких чинників:

- показники добробуту людини;
- фактори, від яких залежить якість освіти;
- складові системи післядипломної освіти, які на думку педагогів, мають бути покращені.

Показники добробуту людини

Учасникам анкетування було запропоновано визначити питому вагу **10-ти** рівноцінних показників добробуту людини (у сумі питома вага показників мала дорівнювати **100 %**):

- розмір національного доходу;
- соціально-економічний прогрес ринкової економіки;
- особисті здібності і працєвитість людини;
- рівень заробітної плати людини;
- оцінка стану здоров'я людини;
- доступність і якість освіти;
- доступність і якість медичного обслуговування;
- соціальне забезпечення населення;
- оцінка житлових умов;
- соціальна напруга в суспільстві.

Оскільки всі запропоновані показники є рівноцінними, то питома вага кожного з **10-ти** мала складати **10 %**. З огляду на це, **100 %** шкала вектора була поділена на **чотири інтервали** відповідно до визначеної респондентами питомої ваги:

- **до 5 %** – респондент не вбачає важливість зазначеного показника;
- **5-10 %** – визначено оптимальну вагу показника, у респондента є розуміння важливості інших показників добробуту людини;
- **від 11% до 50 %** – надана перевага конкретному показнику, тоді як важливість більшості інших недооцінена;
- **понад 50 %** – переоцінена значимість показника, переважна більшість інших залишається поза увагою.

Відсоток респондентів, які визначили питому вагу показників добробуту людини за вищенаведеними інтервалами подані нижче на діаграмі 12.

Рис. 12. Результати анкетування про питому вагу показників

Фактори, від яких залежить якість освіти

Запитання анкети включало 4 рівноцінні за питомою вагою фактори, від яких залежить якість освіти:

- якісне навчально-методичне забезпечення;
- професійний рівень педагога;
- матеріально-технічне забезпечення закладу;
- рівень зарплати педагога.

З огляду на рівноцінність факторів, оптимальна питома вага для кожного з них складала **25 %**. При цьому **100 %** шкала була поділена на чотири інтервали:

- **до 20 %** – респондент не вбачає важливості зазначеного фактора;
- **20-25 %** – визначено оптимальну вагу фактора, у респондента є розуміння важливості інших факторів, від яких залежить якість освіти;
- **від 25% до 50 %** – надана перевага конкретному фактору, тоді як важливість інших недооцінена;
- **понад 50 %** – переоцінена значимість фактора, тоді як інші залишаються поза увагою.

Результати відповідей на запитання за вказаними інтервалами подані на діаграмах 13.

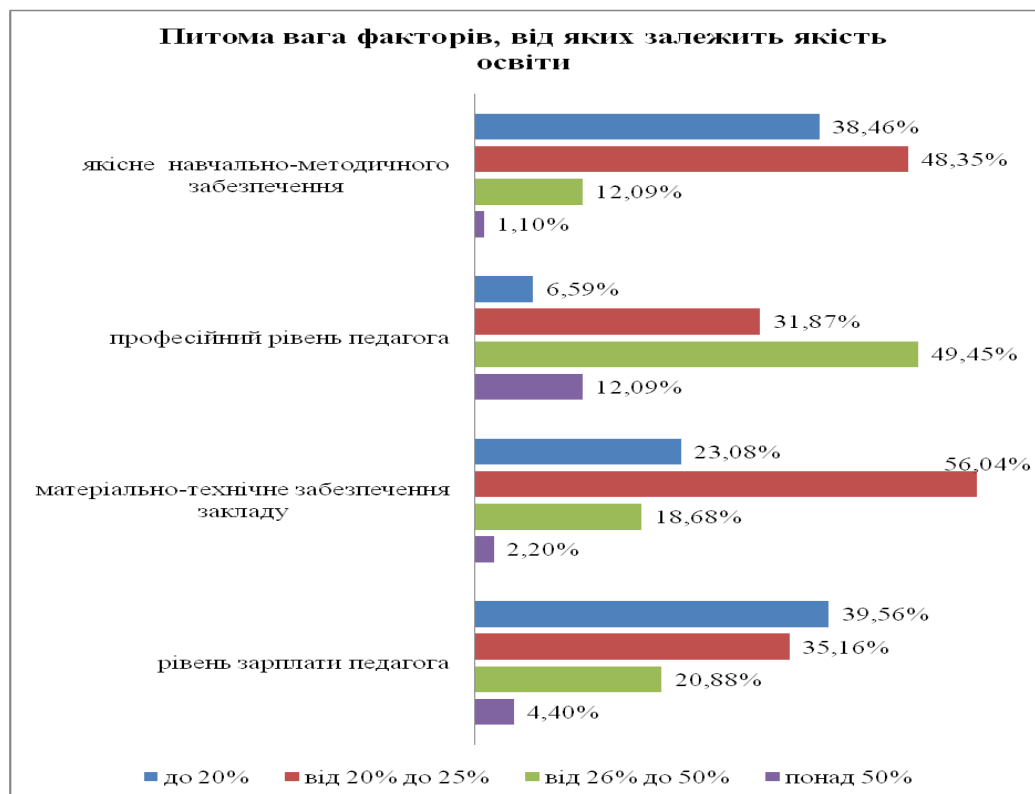

Рис. 13. Результати анкетування про питому вагу факторів

Складові системи післядипломної педагогічної освіти, рівень яких слід підвищити

Респондентам також пропонувалося визначити у відсотках питому вагу **4-х** рівноцінних складових системи післядипломної педагогічної освіти, серед яких:

- якість навчання;
- кадровий склад;
- можливість вибору педагогом профільного закладу для підвищення кваліфікації;
- урегулювання фінансово-економічного забезпечення питань з організації підвищення кваліфікації.

Ще один варіант відповіді – залишити все без змін.

Відповідно до вищезазначених чинників обрано **чотири інтервали 100 %** шкали:

- **до 20 %** – респондент не вбачає сенсу в суттєвому підвищенні рівня вказаного складового;
- **20-25 %** – потребують підвищення всі (або майже всі) складові системи післядипломної педагогічної освіти;
- **від 25% до 50 %** – вбачається доцільність підвищення рівня деяких складових, серед яких є зазначений;
- **понад 50 %** – потребує підвищення рівень зазначеного складового, тоді як рівень інших – влаштовує.

Результати відповідей респондентів за вказаними інтервалами подані нижче на діаграмах 14.

Рис. 14. Результати анкетування про питому вагу складових системи післядипломної педагогічної освіти, що потребують покращення

*Додаток Л***Динаміка доходів населення**

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Доходи всього, млн грн	7982	10173	13467	18558	22457	29186	39367	42422	52924	61435	70429	78285	80519
Наявний доход на одну особу, грн	2472,8	3163,9	4221,4	5883,4	7006,1	8780,8	11754,4	12404,2	16275,2	19135,0	22224,4	25571,8	25076,2
Реальний наявний доход (у % до попереднього року)	119,2	110,5	121,9	124,4	108,8	111,6	104,0	90,4	118,1	107,7	113,9	115,4	86,7

Джерело – Динаміка доходів населення [Електронний ресурс] / Держ. Ком. Стат. України – Режим доступу:

www.od.ukrstat.gov.ua/stat_info/doxod/doxod2.htm

Статистична інформація про контингент закладів освіти України

Контингент за різними типами закладів освіти, тис. осіб

Роки	Дошкільні навчальні заклади, діти	Загальноосвітні навчальні заклади, учні	Професійно-технічні навчальні заклади, студенти	Вищі навчальні заклади, студенти	Заклади післядипломної педагогічної освіти, педагогічні працівники
2005	1032	5399	497	2709	777
2006	1081	5120	474	2787	771
2007	1137	4857	454	2814	763
2008	1195	4617	444	2764	754
2009	1214	4495	424	2599	744
2010	1273	4299	433	2491	741
2011	1354	4292	409	2312	731
2012	1428	4222	423	2170	723
2013	1271	4204	391	2053	724
2014	1295	3757	316	1689	721
2015	1291	3783	304	1605	647

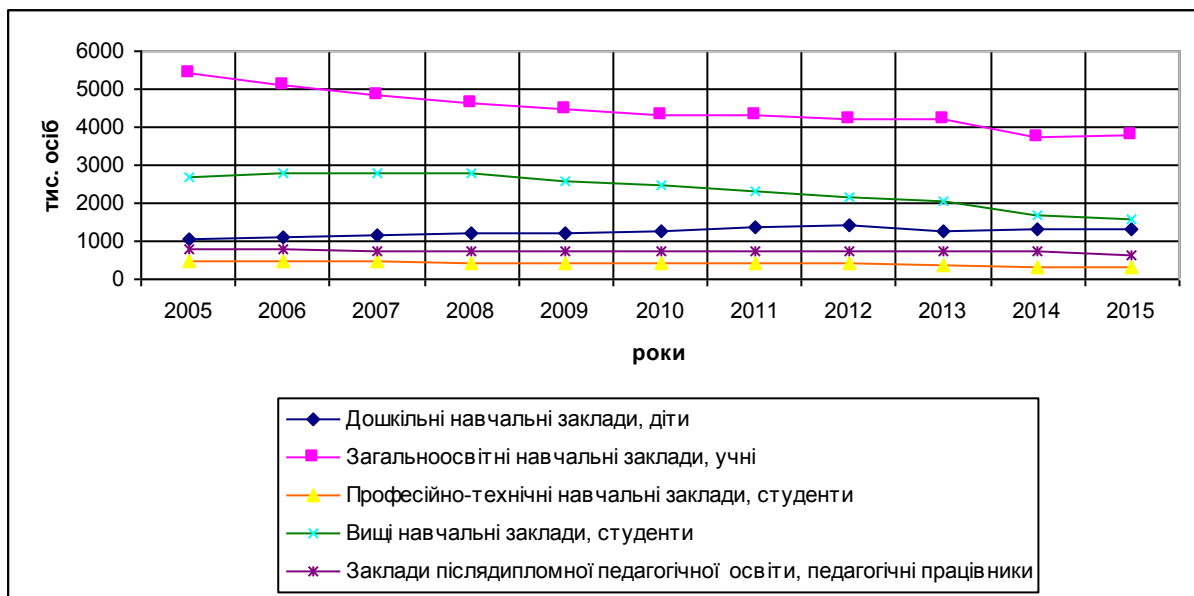
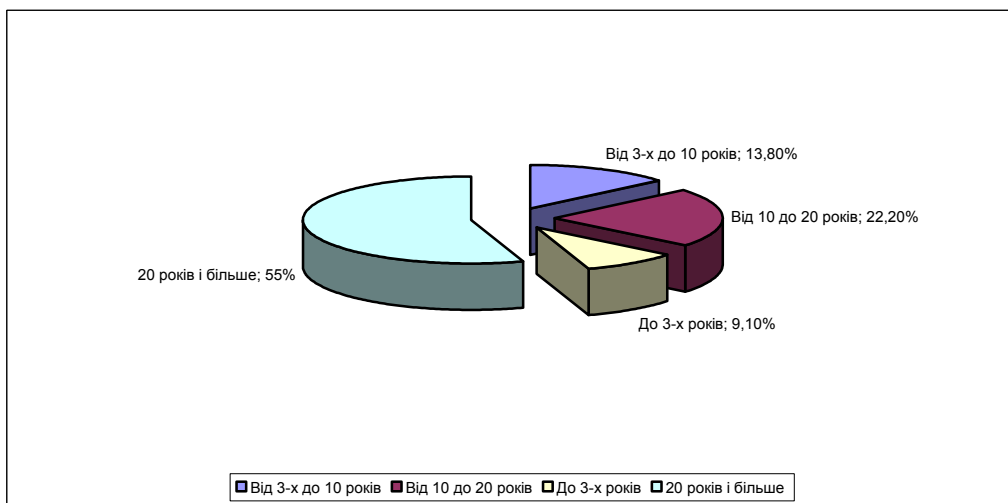
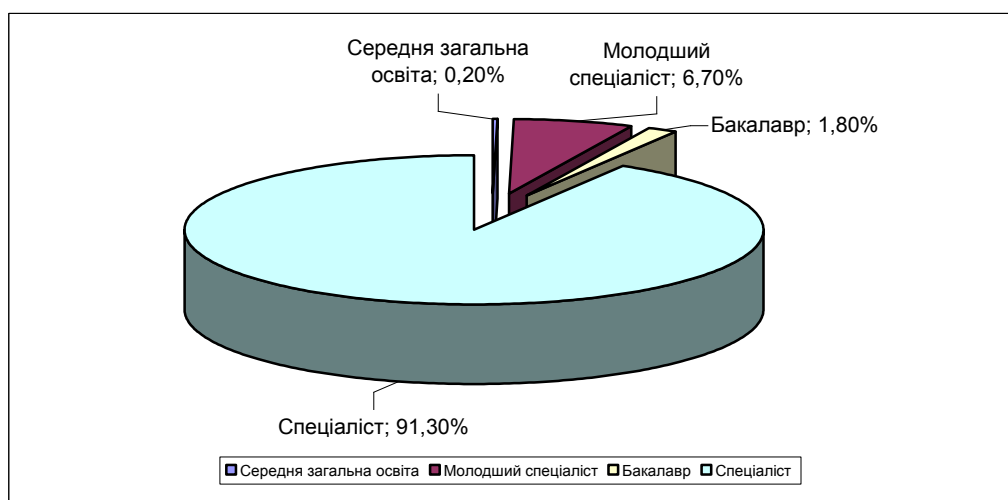

Рис. 15. Динаміка контингенту за різними типами закладів освіти України

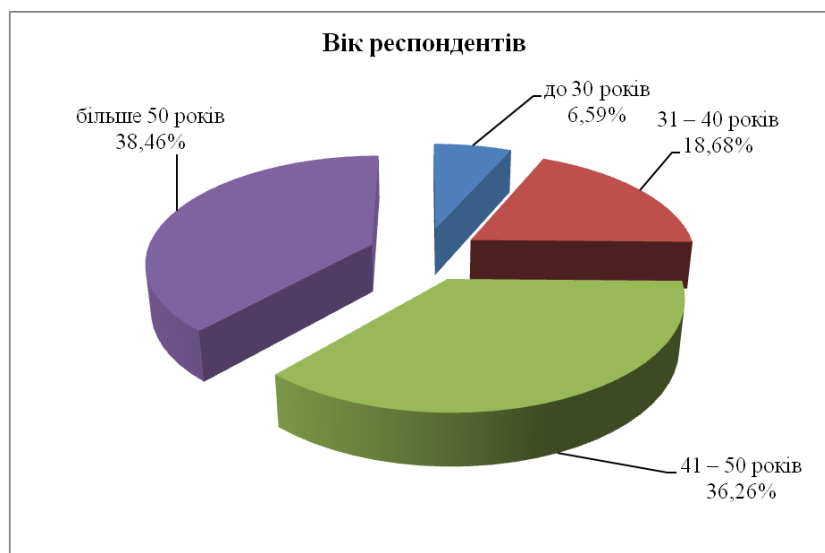
Розподіл педагогічних працівників за педагогічним стажем

Розподіл педагогічних працівників за освітньо-кваліфікаційним рівнем

Вік респондентів

**Пропозиції щодо змін у державному регулюванні
післядипломної педагогічної освіти України**

№	Організаційно-економічні важелі	Зміст пропозицій щодо впровадження важелів	Нормативно-правовий документ
1	Статус закладів післядипломної педагогічної освіти	Визначення статусу ЗППО як вищого навчального закладу, що здійснює професійну підготовку педагогічних працівників (підвищення кваліфікації)	Закон України «Про освіту» Закон України «Про вищу освіту»
		Економічна автономність ЗППО – самостійне визначення першочергових та пріоритетних напрямів видатків закладів ППО за рахунок спеціального фонду кошторису	Бюджетний кодекс
		Запровадження державного статистичного спостереження показників системи ППО	Закон України «Про державну статистику»
		Створення системи обов’язкового постійного навчання та оновлення економічних знань керівників, керівників структурних підрозділів і працівників бухгалтерських служб	Бюджетний кодекс України Закон України «Про освіту» Закон України «Про вищу освіту»
2	Ліцензування	Впорядкування умов ліцензування ЗППО : - ліцензування за певного виду діяльності для ЗППО; - скасування поняття «ліцензований обсяг» для ЗППО	Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження ліцензійних умов впровадження освітньої діяльності»
3	Порядок використання бюджетних коштів	Внесення змін до порядку фінансування З ППО, що передбачає «паритетне утримання» ППО: <u>держава</u> - надає закладам ППО майно у користування (будівлі, споруди, земельні ділянки); - здійснює фінансування капітальних видатків (капітальний ремонт, необоротні активи); - забезпечує збереження робочого місця і середньої заробітної плати працівників під час навчання; - регулює умови оплати праці; <u>ЗППО</u> - створюють ефективну систему підвищення кваліфікації; - забезпечують науково-методичне супроводження у системі освіти; - забезпечують залучення інвестицій у післядипломну освіту <u>користувачі освітніх послуг</u> - підвищують професійний рівень шляхом неперервної освіти; - забезпечують оплату навчання	Бюджетний кодекс України Закон України «Про освіту» Закон України «Про вищу освіту»
4	Порядок надання платних послуг	Не потребує змін	
5	Гарантії і компенсації для педагогічних працівників	Не потребує змін	
6	Умови оплати праці	Запровадження гнучкої системи стимулювання оплати праці педагогічних працівників у залежності від накопичення інтелектуального капіталу (наявність свідоцтв, сертифікатів про навчання в системі ППО)	Кодекс законів про працю України Закон України «Про освіту»
		Затвердження схем тарифних розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників закладів ППО	Постанова КМУ від 30.08.2002 № 1298 «Про умови оплати праці працівників на основі єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів...»
		Скасування обмежень щодо застосування стимулюючих механізмів з оплати праці	
7	Податкові пільги	Звільнення ЗППО від податку на додану вартість	Бюджетний кодекс Податковий кодекс України
		Звільнення ЗППО від податку на землю	

**Розрахунок економічного ефекту інноваційних змін у державному регулюванні
порядку використання бюджетних коштів на розвиток
післядипломної педагогічної освіти України**

№	Інноваційна зміна	Економічний ефект змін (на рік)		
		Очікуваний результат	Розрахунок у грошовому еквіваленті	Сума, тис. грн
1.	<u>ДЕРЖАВА</u> Здійснює фінансування капітальних видатків (капітальний ремонт, поповнення основних фондів)	- зменшення необґрунтованого навантаження на бюджет; - більш ефективні вкладення в розвиток системи ППО; - формування ідеології суспільства, що накопичення власного інтелектуального капіталу людини, яке є невід'ємною частиною його особистості та конкурентоспроможності, повинно відбуватися за власною ступеню відповідальності.	$E_1 = Z_{\phi} + (S \times V_{\text{кр}}) + (O_{\text{од}} \times V_{\text{об}})$, де E_1 – економічний ефект за пунктом 1; Z_{ϕ} – річний обсяг загального фонду кошторису, тис. грн; S – площа будівель, що підлягає капітальному ремонту, тис. м ² ; $V_{\text{кр}}$ – середня вартість капремонту грн/ м ² ; $O_{\text{од}}$ – кількість обладнання довгострокового користування, одиниць; $V_{\text{об}}$ – середня вартість одиниці обладнання, тис. грн $E_1 =$ $259500 + (40 \times 800) + (1000 \times 11)$	302500
2.	<u>ЗАКЛАДИ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ</u> забезпечують залучення інвестицій у післядипломну освіту	- підвищення економічної самостійності ЗППО, перехід у системі фінансування від принципу їх утримання до принципу формування бюджетів розвитку; - легалізація та поширення залучення інвестицій – використання грантової підтримки освітніх проектів; - підвищення конкурентоспроможності закладів ППО на ринку послуг.	$E_2 = C_{\phi} + (P_{\text{п}} \times V_{\text{п}})$, де E_2 – економічний ефект за пунктом 2; C_{ϕ} – річний обсяг спеціального фонду кошторису, тис. грн; $P_{\text{п}}$ – кількість педпрацівників – слухачів курсів підвищення кваліфікації на рік, осіб; $V_{\text{п}}$ – вартість освітніх послуг на 1 слухача курсів підвищення кваліфікації, тис. грн $E_2 = 20470 + (152700 \times 1,670)$	275479
3.	<u>ПЕДАГОГІЧНІ ПРАЦІВНИКИ – КОРИСТУВАЧІ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ</u> забезпечують оплату навчання з підвищення кваліфікації	- формування ідеології суспільства, що накопичення власного інтелектуального капіталу людини, яке є невід'ємною частиною його особистості та конкурентоспроможності, повинно відбуватися за власною ступеню відповідальності і за власний кошт; - підвищення конкурентоспроможності педагогічних працівників на ринку праці.	$E_3 = P_{\text{п}} \times I_{\text{к}}$, де E_3 – економічний ефект за пунктом 3; $P_{\text{п}}$ – кількість педагогічних працівників, що пройшли навчання за рік, осіб $I_{\text{к}}$ – інтелектуальний капітал (інвестування у знання), грн/1 особа $E_3 = 152700 \times 1,670$	255009
Разом на рік			$E_1 + E_2 + E_3$	833000

УКРАЇНА
ХАРКІВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ НАУКИ І ОСВІТИ

Держпром, 9 під'їзд, 4 поверх, м. Харків, 61022, тел./факс (057)705-02-88
 e-mail: priemnaya@dniokh.gov.ua p/p 35218054001577

21.03.2016 № 01-40/4211
 на № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів наукових досліджень
 аспіранта кафедри «Економіка підприємства»
 Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія»
 Пенцової Наталії Вадимівни

Видана аспіранту кафедри «Економіка підприємства» Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія» Пенцовій Н.В., що розроблені нею методичні рекомендації щодо державної політики реформ у системі післядипломної педагогічної освіти прийнято до вивчення й використання в роботі Департаменту науки і освіти Харківської обласної державної адміністрації при розробці заходів, спрямованих на досягнення принципово нової системи якості та ефективності функціонування післядипломної педагогічної освіти з урахуванням економічних можливостей і потреб регіону, у межах реалізації «Стратегії розвитку Харківської області на період до 2020 року».

Результати виконаного Пенцовою Н.В. дослідження організаційно-економічних чинників розвитку післядипломної педагогічної освіти мають практичне значення і можуть бути рекомендовані до подальшого впровадження.

Довідка видана для позачасного розгляду у спеціалізовану Вчену раду із захисту дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук.

Директор Департаменту _____

А.В. Бабічев

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
**КОМУНАЛЬНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ
ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ»**

49006, м. Дніпропетровськ, вул. Свердлова, 70, тел/факс (056) 732-48-48
e-mail: doippo.adm@gmail.com www.doippo.dp.ua

15.03.2016 № 224

ДОВІДКА

**щодо впровадження окремих положень дисертаційного
дослідження аспіранта кафедри «Економіка підприємства»
Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія»
ПЕНЦОВОЇ НАТАЛІЇ ВАДИМІВНИ**

Основні наукові положення та практичні рекомендації, висвітлені у дисертаційному дослідженні Пенцової Н.В., вивчені та проаналізовані фахівцями Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. Методичні рекомендації по застосуванню моделі економічного розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні в ринкових умовах, що запропоновані в роботі здобувача Пенцової Наталії Вадимівни, представляють практичний інтерес для організаційно-економічної діяльності Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

Реалізація запропонованих науково-практичних рекомендацій щодо реформування післядипломної педагогічної освіти може бути використана у практичній діяльності регіонального закладу післядипломної педагогічної освіти при розробці стратегії його економічного розвитку.

Ректор

М.І. Романенко

**ЖИТОМИРСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ**

10014 м. Житомир, вул. Михайлівська, 15, тел. 47-36-89

№ 01-129
від 26.02.16

ДОВІДКА

про впровадження
окремих положень дисертаційного
дослідження аспіранта кафедри «Економіка підприємства»
Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія»
ПЕНЦОВОЇ НАТАЛІЇ ВАДИМІВНИ

Основні наукові положення та практичні рекомендації по застосуванню організаційної моделі економічного розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні, яка базується на створенні правових важелів економічної діяльності в ринкових умовах, чинників розвитку післядипломної педагогічної освіти, що запропоновані в дисертаційному дослідженні здобувача Пенцовой Наталії Вадимівни, представляють практичний інтерес для організаційно-економічної діяльності Житомирського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

Реалізація запропонованих науково-практичних рекомендацій щодо реформування післядипломної педагогічної освіти за рахунок побудови ефективної та гнучкої системи державного управління може бути використана у практичній діяльності регіонального закладу післядипломної педагогічної освіти при розробці економічної стратегії його розвитку та покращення якості платних освітніх послуг з підвищення кваліфікації педагогічних працівників

Ректор

І. І. Смагін

**ПОЛТАВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
ПОЛТАВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ІМ. М.В. ОСТРОГРАДСЬКОГО**
вул. Жовтнева, 64-ж, м. Полтава, 36014, тел./факс (+38 05322) 7-26-08,
E-mail: root@pei.poltava.ua, Web: http://www.poippo.pl.ua, Код ЄДРПОУ 22518134

03.03.2016 № 85/1 На № _____ від _____

ДОВІДКА

**про впровадження у закладі окремих положень дисертаційного
дослідження на тему "Організаційно-економічні чинники розвитку
післядипломної педагогічної освіти в Україні" аспіранта кафедри
«Економіка підприємства»
Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія»
ПЕНЦОВОЇ НАТАЛІЇ ВАДИМІВНИ**

Результати дослідження, висвітлені у дисертаційній роботі, були ґрунтовно вивчені та проаналізовані фахівцями Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М.В. Остроградського, що дозволило зробити висновок про їх практичне значення та можливість використання у практичній діяльності закладу.

В роботу бухгалтерської служби прийнято до впровадження запропонований автором категоріальний апарат, який стосується поняття «освітні послуги» в післядипломній педагогічній освіті, що дозволяє визначати зміст платних освітніх послуг з підвищення кваліфікації педагогічних працівників як інвестиційний товар на основі економічного мислення.

Зацікавленість керівництва викликали рекомендації щодо теоретико-методологічних засад економічного розвитку післядипломної педагогічної освіти через упровадження платних освітніх послуг на основі маркетингового механізму регулювання попиту та пропозицій.

Довідка видана для подання в спеціалізовану вчену раду по захисту дисертації.

Ректор

В.В. Зелюк

**СУМСЬКА ОБЛАСНА РАДА
ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
СУМСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
СУМСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ**

вул. Римського-Корсакова, 5, м. Суми, 40007, тел. /Факс: (0542) 33-40-67;
e-mail: sumy.oippo@gmail.com Код ЄДРПОУ 02139771

15.03.16. № 225

на № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження у Сумському обласному інституті післядипломної
педагогічної освіти результатів наукових досліджень аспіранта кафедри
«Економіка підприємства»

Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія»
ПЕНЦОВОЇ НАТАЛІЇ ВАДИМІВНИ

Видана Пенцовій Н.В., аспіранту кафедри «Економіка підприємства» Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія», що розроблені нею в дисертаційному дослідженні методичні рекомендації щодо критеріїв оцінки конкурентоспроможності й якості діяльності закладів післядипломної педагогічної освіти прийнято до розгляду та подальшого використання в роботі Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти при організації платних освітніх послуг з підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Результати виконаного аспірантом Пенцовою Н.В. дослідження економічних чинників розвитку післядипломної педагогічної освіти мають практичне значення, що сприяє підвищенню ефективності діяльності закладу.

Довідка видана для подання у спеціалізовану Вчену раду із захисту дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук.

В.о. ректора
СОППО

Ю.О. Нікітін

ХАРКІВСЬКА ОБЛАСНА РАДА
ДЕПАРТАМЕНТ НАУКИ І ОСВІТИ
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
КОМУНАЛЬНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ХАРКІВСЬКА АКАДЕМІЯ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ»

61057, м. Харків, вул. Пушкінська, 24

Тел./факс (057) 731-21-31 E-mail: kvnz.hano@gmail.com web-сайт: edu-post-diploma.kharkov.ua

Від 14.01.2016 № 27

на № _____ від _____

Спеціалізованій вченій раді
із захисту кандидатських дисертацій

ДОВІДКА

про використання у навчальному процесі результатів наукових
досліджень аспіранта кафедри «Економіка підприємства»
Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія»
ПЕНЦОВОЇ НАТАЛІЇ ВАДИМІВНИ

Результати проведених наукових досліджень впроваджуються в навчальному процесі Центру професійного розвитку працівників освіти Комунального вищого навчального закладу «Харківська академія неперервної освіти».

Навчально-методичний комплекс тематичних та фахових курсів з підвищення кваліфікації педагогічних працівників з таких дисциплін: «Соціально-економічний розвиток України на сучасному етапі», «Стратегія сталого розвитку країни», «Формування основ економічної компетентності учасників освітнього процесу» - був доповнений матеріалами лекцій щодо теоретико-методологічних засад розвитку післядипломної педагогічної освіти, що сприятиме суттєвим позитивним змінам у соціально-економічних процесах на ринку освітніх послуг в Україні.

Ректор,
доктор філософії, доцент

Л.Д. Покроєва

ОСВІТА – ІНТЕЛІГЕНТНІСТЬ – КУЛЬТУРА

Харківський гуманітарний університет
«Народна українська академія»

ХГУ «НУА»

Україна, 61000, м. Харків, вул. Лермонтовська, 27

тел. (057) 714-20-07, факс (057) 714-92-62

e-mail: rector@nua.kharkov.ua

р/р 260045333 в ПАТ "Мегабанк" м. Харкова МФО 351629 код ЄДРПОУ 21228109

23.05.2016 № 159

на № _____ від _____

ДОВІДКА

про зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Видана Пенцовій Н.В. в тому, що основні положення дисертаційної роботи «Організаційно-економічне регулювання розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні» є складовою частиною тематики науково-дослідних робіт, що виконується в Харківському гуманітарному університеті «Народна українська академія»: «Інституційні основи відтворення людського капіталу в системі освіти» (номер державної реєстрації 0111U000013), у межах якої автором досліджено процеси підвищення ефективності формування людського капіталу в процесі здійснення регулярного післядипломного навчання педагогічних працівників; «Інституційні аспекти розвитку культурного капіталу суспільства» (номер державної реєстрації 0115U006729), де автором обґрунтовано напрями поліпшення якості післядипломного навчання, підвищення якісного кадрового складу, диверсифікації освітніх послуг і форм неперервної освіти, комп'ютеризації та технологізації навчання дорослих, перехід до активних методів и форм навчання; «Економічні важелі регулювання сфери освіти в Україні та забезпечення зростання її ефективності за рахунок формування і розвитку освітніх кластерів» (номер державної реєстрації 0115U006731), де автором запропоновано організаційно-економічні заходи оптимізації витрат та розроблено модель економічного розвитку післядипломної педагогічної освіти.

Запропоновані висновки та пропозиції виконані на професійному рівні, мають наукове обґрунтування та прикладне значення для подальшого розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні.

Ректор

К.В. Астахова